

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANA BİLİM DALI**

Doktora Tezi

**Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin
Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi**

**Berna AKSOY™
TCE
2502030210**

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Şener AKYOL

İstanbul- 2010

TEZ ONAY SAYFASI

TCE™

ÖZ

Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi

Berna AKSOY

Kıbrıs sorunu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkilemeye başladığı yıllardan itibaren her zaman dış politikada Türkiye üzerinde bir baskı unsuru olmuştur. Yunanistan, kuruluşundan günümüze dış politikasını, Türkiye'yle sorunları üzerine kurmuş ve özellikle Kıbrıs sorununu Ege Denizi'nde hakimiyet elde edebilmek için kendi lehine çözülmesi gereken birincil sorun olarak görmüştür. Kıbrıs sorununu, sadece Türk-Yunan mücadele sahası olarak göremeyiz. Sorunun parametreleri, bölgenin stratejik önemi nedeniyle dönemin siyasi koşullarına göre belirlenmekte ve bu parametreler üzerinden güçlü devletlerin izin verdiği ölçüde her iki devlet dış politika amaçlarını belirlemektedirler.

Bu çalışmada Kıbrıs sorunu, dönemin siyasi koşulları ve güçlü devletlerin, Kıbrıs'a yakın olan Ortadoğu bölgesine yönelik uluslararası politik yaklaşımları ve küresel politik açılımlarda her iki devletin dış politika çıktılarının parametreleri üzerinden genel çerçevede değerlendirilmiştir. Son dönemde ise değişen dünya düzeninde Kıbrıs sorununun, taraf değiştirerek Avrupa Birliği ve Türkiye arasında bir sorun olarak değerlendirilmesinin sonucunda, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf iken önündeki engel olarak görülmesi, Türk-Yunan dengesinin ortadan kaldırılması ile açıklanacaktır.

Çalışmadaki temel sonuç, Kıbrıs sorununun Türk-Yunan dengesinde çözülmesi gerektiğidir. Avrupa Birliği zemininde, iki ülkenin eşit statüde olmamasının yarattığı sorunsalın Kıbrıs sorununa etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca sonuç bölümünde, Türkiye'nin Yunanistan karşısında denge unsuru olacak politik açılımlara yönelmesi gerektiği önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Avrupa Birliği, Annan Belgesi, Türkiye, Yunanistan, ABD

ABSTRACT

The Impact of the EU Upon the Solution of the Cyprus Problem within the Balance of Relations Between Turkey and Greece, and the Annan Plan as the Final Stage of the Process

Berna AKSOY

Cyprus problem has always been a subject of stress upon the Turkish foreign policy since it began to influence the relations between Turkey and Greece.

For Greece, since inception, problems with Turkey has always been the foundation of its foreign policy and the Cyprus problem has been regarded as the cornerstone, not only for its own merits, but also as a leverage for domination in the Aegean. The Cyprus problem, however, can not be analysed merely within the context of Turco-Greek contentions; it must also be analysed within the greater context of global international relations, taking into account geostrategy and the politics of super powers.

In this study, the Cyprus problem has been examined in its historical context as well as in the context of the role played by the great powers concerned. Implications of the application of Turkey to join the EU has also been examined.

The trust of this study, is that the Cyprus problem must be solved by taking into account primarily the balance of relations between Turkey and Greece. In my study, I have attempted to give the attention to the extent to which and the way in which this balance can be achieved.

Key Words: Cyprus, European Union, Turkey, Greece, Annan Plan, United States of America.

ÖNSÖZ

Kıbrıs, tarihsel süreçte birçok farklı millet ve dinden toplulukların işgaline uğramıştır. 19. yüzyıldan sonra ise adadaki etnik yapı, Türk ve Rum toplulukların ağırlıklı olduğu bir şekilde oluşmuştur. Dolayısıyla her iki topluluğun farklı din ve dil yapılarından gelmeleri, doğu-batı kültürel farklılıkları, homojen bir toplum olmalarının önünde önemli engellerdir. Diğer taraftan ise adanın stratejik önemi, iki toplumun birarada yaşayabilmesine fırsat vermemiştir. Adadaki Türk ve Rum toplumlarının milli bağları olan Türkiye ve Yunanistan da adanın geleceğinde söz sahibi olmuşlardır. Bu konuda İngiltere'nin, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etme çabalarına karşı Türkiye'yi devreye sokması, bundan sonra sorunu Türk-Yunan dengesinde çözme zorunluluğunu getirmiştir.

Bu tezin amacı, Kıbrıs sorununun adanın Ortadoğu bölgesine yakın olması nedeniyle güçlü devletlerin, küresel ve bölgesel politikalarının gelişimi doğrultusunda soruna etki etmelerinin, sorunun çözümünde en önemli engeli oluşturduğunun ortaya koyulmasıdır. Çalışmada sorunun çerçevesi belirlenirken Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa katılımını, tarihi bakış açısıyla değerlendirip, sonrasında Kıbrıs adası'nın bulunduğu Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesine yönelik büyük güçlerin küresel ve bölgesel politikalarının soruna etkisi araştırılmıştır. Konunun sınırlandırılmasında Yunanistan'ın Kıbrıs sorununda dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için, dönemin politik koşullarını değerlendirerek, emperyalist güçlerin izin verdiği ölçüde, Türkiye'yi ve Kıbrıslı Türkleri baskılayacak unsurları kullanması üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sınırlandırılmasında karşılaşılan güçlük, birçok değişkenin birarada Kıbrıs sorununa etki etmesi nedeniyle, somut verilerin birarada değerlendirilirken ilişkilendirilmesi olmuştur. Son dönemde de, Kıbrıs konusunda Türkiye'ye baskı unsuru olabilecek en önemli araçlardan biri olan Avrupa Birliği'nin soruna etkisi araştırılmıştır.

Kıbrıs sorununa sırf bölgesel bir sorun olarak veya Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir sorun olarak bakmamak amacıyla, çalışmanın farklı bir bakış açısından Kıbrıs sorununu değerlendirmek için tezde dile getirilen önerilerin, sorunun anlaşılması

için yapılan çalışmalara bir katkı sağlaması arzumuzdur. Çalışmada bana her zaman değerli bilgileriyle yol gösteren ve kıymetli yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın hocam Prof. Dr. şener AKYOL'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezimin hazırlık sürecince değerli fikirleriyle tezime katkıda bulunan sayın Prof. Dr. Oktay UYGUN'a ve tezin son şeklini almasında değerli fikirleriyle bana yol gösteren sayın Prof. Dr. Rauf VERSAN'a değerli katkılarından ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Berna AKSOY

İstanbul 2010

The logo consists of the letters 'TCE' in a bold, white, serif font, with a small 'TM' trademark symbol to the upper right of the 'E'. The text is centered within a solid red rectangular background.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

I.KIBRIS'TA 1500-1900 YILLARI ARASI TÜRK-YUNAN ETKİSİ VE BİR ÇATIŞMA ÖRNEĞİ:GİRİT.....5

A. KIBRIS TOPLUMUNUN KİMLİĞİ.....	6
1. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİ'NİN FETHİ ÖNCESİ ORTODOKS KİLİSESİNİN VARLIK SORUNU VE RUM KİMLİĞİ.....	7
2. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE VE SONRASINDA NÜFUS YAPISI VE TÜRK KİMLİĞİ.....	8
B. KIBRIS'TA YUNANİSTAN'IN TARAF OLARAK ORTAYA ÇIKIŞINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER.....	13
1. 1821 YUNAN İSYANI VE ORTODOKS KİLİSESİ'NİN ROLÜ.....	14
2. MEGALİ İDEA VE ENOSİS GİRİŞİMLERİNİN BAŞLANGICI.....	18
3. 19. YÜZYILDA İNGİLTERE'NİN VE RUSYA'NIN AKDENİZ SİYASETİ VE YUNANİSTAN'IN 1830 YILINDA KURULMASI.....	20
4. KIBRIS'IN İNGİLİZ YÖNETİMİNE GEÇMESİ (1878-1914).....	24
C. BİR TÜRK-YUNAN ÇATIŞMASI ÖRNEĞİ: GİRİT.....	29
1. GİRİT ADASI'NIN YUNANİSTAN'A KATILMASI.....	29
2. GİRİT'İN YUNANİSTAN'A KATILMASINDA İZLENEN STRATEJİLER VE KIBRIS-GİRİT BENZERLİĞİ.....	33

II. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE KIBRIS SORUNUNUN TÜRK-YUNAN DENGESİNDE ÇÖZÜM SÜRECİ	36
A. KIBRIS'IN DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA DENGE UNSURU OLMASI.....	36
1. ATATÜRK'ÜN KIBRIS POLİTİKASI.....	38
2. DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU.....	43
3. YUNANİSTAN'IN YAYILMACI SİYASETİ.....	45
4. EGE-DOĞU AKDENİZ DENGESİ VE KIBRIS.....	47
B. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	49
1. KIBRIS TOPLUMU AÇISINDAN.....	50
a. KIBRIS TOPLUMUNUN OLUŞAMAMASINDA İNGİLİZ ETKİSİ.....	50
b. KİLİSENİN SOĞUK SAVAŞ STRATEJİLERİNİ KULLANARAK KIBRIS SORUNUNU BM'YE TAŞIMASI.....	52
2. BM SÜRECİNDE İNGİLTERE'NİN TUTUMU VE TÜRKİYE'NİN SORUNA TARAF OLMASI.....	56
3. TÜRKİYE'NİN KIBRIS SORUNUNA YAKLAŞIMI.....	60
4. 1956-1960 YILLARI ARASI ABD'NİN VE İNGİLTERE'NİN KIBRIS GÖRÜŞMELERİNDE ÖNE SÜRDÜĞÜ PLANLARDA TÜRK-YUNAN DENGESİ.....	67
5. 1959-1960 LONDRA VE ZÜRİH ANTLAŞMALARI VE KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU.....	70
a. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA SOĞUK SAVAŞ POLİTİKALARININ ROLÜ.....	71
b. 1960-1963 DÖNEMİ KIBRIS CUMHURİYETİ VE KRİZ SÜRECİ.....	76
c. 1963 KRİZİ VE KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK MÜCADELESİ.....	83

6. 1963 KRİZİ SONRASI ABD’NİN KÜRESEL POLİTİKALARININ TÜRК-YUNAN İLİŞKİLERİNE VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	87
a. 1963-1974 YILLARI ARASI ABD DIŞ POLİTİKASININ KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİ.....	87
(1). KÜBA FÜZE KRİZİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	89
(2). JOHNSON MEKTUBU VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	93
(3).ABD VE YUNANİSTAN ALBAYLAR CUNTASI YÖNETİMİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	97
b. 1964-1971 YILLARI ARASI TÜRК SİYASETİNDE İÇ ETKENLERİN KIBRIS POLİTİKASINA ETKİSİ.....	99
c. 1964-1968 YILLARI ARASI KIBRIS SORUNUNDA TÜRКİYE-YUNANİSTAN MÜZAKERE SÜREÇLERİ VE ABD’NİN GİRİŞİMLERİ.....	101
7. 1963 KRİZİ SONRASI KIBRIS TÜRК VE RUM TOPLUMLARINDA SİYASİ GELİŞMELER.....	108
a. 1964-1974 YILLARI ARASI KIBRISLI TÜRКLERİN SİYASİ YAPILANMASI.....	108
b. 1964-1974 YILLARI ARASI YUNANİSTAN’IN VE KIBRISLI RUMLARIN SORUNA MÜDAHALELERİ.....	112
(1). MAKARİOS’UN SİYASİ GÜCÜ VE ALBAYLAR CUNTASI YÖNETİMİYLE SORUNLAR VE ABD.....	112
C. KIBRIS SORUNUNDA KIRILMA NOKTASI: 1974 KIBRIS HAREKATI VE SONUÇLARI.....	118
1. 1974 KIBRIS HAREKATI VE ABD’NİN TUTUMU	118

2. KIBRIS CUMHURİYETİ KİMİN OLDU?.....	124
3.KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE BM’NİN ARABULUCULUK GİRİŞİMLERİ VE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ’NİN İLANI.....	126
D. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN BİR RUM CUMHURİYETİ OLARAK BENİMSENMESİNDE ETKEN FAKTÖRLER.....	132
1. BM KARARLARINDA BAĞLANTISIZLARIN ETKİSİ.....	132
2. 4 MART 1964 TARİHLİ 186 SAYILI BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI.....	135
3.TÜRKİYE’NİN VE YUNANİSTAN’IN ORTADOĞU POLİTİKALARI FARKLILIKLARININ KIBRIS SORUNUNA YANSIMALARI.....	138

III. YENİ DÜNYA DÜZENİ: KIBRIS’TA YENİ OLUŞUMLAR, YENİ AKTÖRLER.....

A. 1980 SONRASI TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE DENGE UNSURUNUN DEĞİŞMESİ.....	146
1. 1980 SONRASI TÜRK-RUM LİDERLER ARASINDA YAPILAN BM GÖRÜŞMELERİNDE PAPANDREU FAKTÖRÜ VE ÇÖZÜMSÜZLÜK NEDENLERİ.....	149
2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE NATO’NUN DURUMU VE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	157
3. ABD-AB İLİŞKİLERİ VE NATO’NUN GENİŞLEMESİ.....	160
B. KIBRIS SORUNUNUN AVRUPALILAŞMASI.....	163
1. 1964-1974 YILLARI ARASI KIBRIS SORUNU VE AET’NİN TUTUMU.....	164
2. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN AET İLE İLİŞKİLERİ.....	170
a. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN ÜYELİK AMACININ ARDINDAKİ GERÇEKLER.....	170

b. AB KARAR ORGANLARININ KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN ÜYELİĞİ KONUSUNDAKİ TUTUMU.....	180
(1). AB KOMİSYONU KIBRIS İLERLEME RAPORLARINDA KIBRISLI TÜRKLER.....	181
(2).SORUNU ŞEKİLLENDİREN ZİRVE KARARLARI.....	187
c. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SİYASİ SORUMLULUĞU YA DA SORUMSUZLUĞU.....	194
C. KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜNDE AVRUPA BİRLİĞİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İLİŞKİSİ.....	200
1. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: UZUN İNCE BİR YOL.....	201
a. TÜRKİYE AÇISINDAN BATILI OLMAK YA DA BATIDA YER ALMAK.....	204
b. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ENGELİ VE KIBRIS.....	210
(1). KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN AB ÜYELİĞİ ÖNCESİ KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE ISRAR EDİLMESİ.....	217
(2).TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİ ÖNÜNDEKİ KİLİT SORUN KIBRIS.....	224
2. ABD, AB VE İNGİLTERE KESİŞEN NOKTA: KIBRIS.....	230
3. BM, ANNAN BELGESİ VE AB'NİN BELGENİN BAŞARISINA ETKİSİ.....	235
a. BM ANNAN BELGESİ.....	235
(1). TARAFLAR ARASINDA GÖRÜŞME TURLARI (1997-2001).....	236
(2). ANNAN BELGESİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE AB'NİN ETKİSİ	241

b. ANNAN BELGESİ'NİN TÜRK-YUNAN DENGESİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	255
(1). ANNAN BELGESİ'NİN TÜRK VE RUM TEZLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	257
(2). ANNAN BELGESİ ÜZERİNDE ANGLO- AMERİKAN ETKİSİ.....	269
c. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AB ÜYELİĞİ SONRASI KIBRIS SORUNUNDA AB'NİN YAP(A)MADIKLARI.....	278
SONUÇ.....	284
KAYNAKÇA.....	294

TCE™

TABLolar

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Kıbrıs Adası'nın 1490-1571 yılları arası nüfusu.....	10
Tablo 2: 1831 tarihi itibarıyla Kıbrıs Nüfus Defterlerine Göre Kıbrıs'ta Nüfus Dağılımı.....	12

TCE™

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL:	Emekçi Halkın İlerici Partisi
AKPA:	Avrupa Konseyi Parlamenterler Assamblesi
AT:	Avrupa Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
CENTO:	Merkezi Antlaşma Örgütü
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA:	Amerika Merkezi Haberalma Teşkilatı
DP:	Demokrat Parti
EDMA:	Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi
ENOSİS:	Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi
EPC:	Avrupa Politika Enstitüsü
EOKA:	Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK:	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO:	Kuzey Atlantik Paktı
PASOK:	Hellenik Sosyalist Hareket Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMT:	Türk Mukavemet Teşkilatı

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı sonrası 1923 yılında kurulduğu tarihten itibaren “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” ilkesi etrafında bir dış politika anlayışını dönemin koşulları gereği benimsemiştir. Yeni kurulan bir devletin, ekonomik ve sosyal hayatını öncelikli olarak düzenleme esasına dayalı bu anlayış, ileri yıllarda Türkiye’yi özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki bloklu sistemde bloklardan birinde yer almasıyla terk edilmiştir. Türkiye, dış politikasında, 1950’li yıllardan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin askeri ve mali yardımlarıyla gerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’ne, gerekse Türkiye’ye komşu olan Balkan ve Ortadoğu devletlerine Kuzey Atlantik Paktı (NATO) çerçevesinde ABD ve İngiliz çıkarlarını uluslararası ortamlarda savunmuştur. Dış politikayı yalnız SSCB tehlikesine karşı tek dayanaklı olarak sürdürmek, Türkiye’ye bölgesel sorunlarını çözmek konusunda sıkıntılar çıkarmıştır. Özellikle Batı yanlısı tutumu nedeniyle, Türkiye’ye, dış politikada ulusal çıkarları söz konusu olduğunda yalnız ABD ve diğer Batılı devletler destek olmuştur. Bu devletler desteklerini, ideolojileri ve çıkarları söz konusu olduğunda ise geri çekmişlerdir.

Kıbrıs sorunu, iki komşu ülke olan Türkiye ve Yunanistan’ın tarihsel geçmişten gelen izlerin de etkisiyle, dış politika karar alma mekanizmalarını etkilemektedir. Sorun iki taraf için de bir düello ortamında devam etmiş; fakat durumu lehine çevirebilen, dış politikada daha cesur davranan taraf olmuştur. Diğer taraftan iki ülkenin sorunun uluslararası nitelik kazandığı 1950’lerden itibaren Batı bloku içinde yer almasına rağmen Yunanistan’ın zaman zaman ulusal çıkarlarına uygun gördüğü noktalarda, SSCB ile yaklaşması, Kıbrıs konusunda İngiltere’nin ve ABD’nin Kıbrıslı Rumların self-determinasyon talebine ılımlı yaklaşmasına neden olmuştur. Türkiye için ise, dış politikada kraldan çok kralcı bir tutum izlemesi, Kıbrıslı Türklerin ise Kıbrıs sorununda önce mevcut statükonun korunmasına yönelik çaba sarfetmeleri, sorunun uluslararasılaştırılması sonrası Türkiye’nin İngiltere’nin yanında yer alması ve 1974 Kıbrıs Harekatı sonrası, Batılı devletlerin Türkiye’yi yalnız bırakması ve Kıbrıs sorunu konusunda uluslararası düzeyde Kıbrıslı Türklerin de yalnız kalmasına neden olmuştur.

Dış politikada bir ülkenin, devlet politikası ile hükümet politikasının ters düşmemesi, belli bir döneme yönelik olmaması ya da dönemin koşullarına göre belirlenmemesi gerekir. Kıbrıs sorununda Türkiye'nin istikrarlı olmaması, Yunanistan'ın ise ısrarcı ve istikrarlı politik duruşu ve bu duruşu uluslararası düzeyde dönemin şartlarını kendi lehine kullanarak sağlamlaştırması, süreci lehine değiştirmesine olanak vermiştir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk-Yunan dengesinde kurulduğu düşünülürse günümüzde uluslararası düzeyde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınması, bu cumhuriyeti oluşturan antlaşmaların da geçerliliğinin hala kabul edildiğini göstermektedir. Sorunun 1954'te Birleşmiş Milletler (BM) düzeyinde tartışılması için mücadele veren Yunanistan, bugün ise Avrupa Birliği (AB) zemininde tartışılması için gerekli tüm çabayı göstermiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'ye üye olmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tam üye olarak birliğe kabul etmesinden sonra sorun artık taraf değiştirmiş, AB ile Türkiye arasında bir sorun halini almıştır. Türkiye'nin AB'ye tam üye olmak amacıyla birtakım yükümlülüklerinin olması, AB ile Türkiye arasında bir denge unsurunun varlığını ortadan kaldırmaktadır. AB üyesi Yunanistan'ın ve Kıbrıs Cumhuriyeti adına Rum yönetiminin, AB kurumları bünyesinde Türkiye'ye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ne baskı uygulayacak kararlar alınması için çaba sarfetmeleri de Rum tarafının devlet politikasının 1950'lerden beri aynı olduğunu göstermektedir. Yunan ve Kıbrıs Rum hükümetlerinin düşüncesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye üye olmasının, Türkiye'ye ve dolayısıyla Kıbrıs Türk Yönetimi'ne önemli bir baskı aracı olarak kullanılacak olmasıdır. Avrupa Birliği ise, bu durumda Kıbrıs'ı Türkiye'ye karşı yeri geldiğinde kullanabileceği bir koz olarak görecektir.

Hem AB Parlamentosunun, hem de AB Komisyonunun Türkiye'nin üyeliği ile ilgili raporlarda Kıbrıs sorununun aşılması gereken bir sorun olarak gösterilmesi Kıbrıs Sorununu karmaşık hale getirmektedir. Türkiye şimdiye kadar yükümlülüklerini diğer üye ülkelerden çok daha fazla azim ve kararlılıkla yerine getirdiği halde çözümü BM düzeyinde olan Kıbrıs sorunu, neden AB tarafından, Türkiye'ye yönelik koşul haline getirilmektedir.

Görülüyor ki, Kıbrıs artık Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs Cumhuriyeti-KKTC arasında dörtlü müzakerelerle çözülebilecek bir sorun olmaktan çıkmış ve Türkiye'ye karşı ileri sürülebilecek bir önkoşul maddesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde AB tarafından Kıbrıs'ın BM düzeyinde tarafların eşit olduğu masada çözümü düşünülürken, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğine kabul edilmesiyle Kıbrıs konusunda Türkiye soruna taraf iken AB'nin de soruna dahil olmasıyla sorunun nedeni haline nasıl getirildiği üzerinde durulacaktır.

Bu tezin amacı, Kıbrıs sorununun süreç içinde tarafların dış politika çıktılarının küresel ve bölgesel ulusal çıkarlarıyla örtüştüğü noktada değişkenlik gösterdiğine ve sorunun, Türkiye ve Yunanistan dengesinde çözülmesi gerektiğine dikkat çekmektir. Tezde, Kıbrıs sorununun tarihsel gelişimi incelenerek soruna taraf devletlerin Kıbrıs'la ilgili çıkarları ve bu çıkarların soruna yansması, bölgedeki politik gelişmelerle açıklanacaktır. Bu yöntemde amaç, taraf ülkelerin Kıbrıs adasının stratejik önemi nedeniyle politik yaklaşımlarındaki değişikliklerin soruna etkisini araştırmaktır. Bu değişiklikler, zaman zaman taraf ülkelerin ve adadaki iki toplumun bölgesel konjonktürde değişen rollerinin de temelini oluşturduğundan, çalışmada soruna taraf devletler, adadaki iki toplum ve bölgede çıkarı olan devletlerin siyasi çıkarları ile ilişkilerini incelemek, tarihsel sürecin incelenmesini gerektirmiştir. Bu inceleme; olayların neden-sonuç ilişkilerinin incelenmesi, soruna etkisi ve dönemin siyasi koşulları olarak somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin amacının bilimsel olarak yerine getirilebilmesi için, bu alanda yapılmış çalışmalardan olduğu kadar, dönemin siyasi liderlerinin anıları, Avrupa Birliği ile ilgili bölümde ise AB kurumlarının Türkiye ve Kıbrıs'la ilgili kararları birincil kaynak olarak kullanılacaktır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkışında adadaki toplumsal kimlik, dini ögeler, tarihsel kökenler üzerinde durulacaktır. Kıbrıs sorununun tarafları olan İngiltere'nin ve Yunanistan'ın taraf olmalarının ardındaki siyasi gelişmeler incelenecektir. İkinci bölümde, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde bir denge unsuru olduğu üzerinde durulacak ve Soğuk Savaş döneminde her iki ülkenin Batı blokunda yer alması nedeniyle ABD'nin ve İngiltere'nin desteğiyle sorunun nasıl dengede tutulduğu somutlaştırılacaktır. Üçüncü bölümde ise, soruna Avrupa Birliği'nin taraf olarak

katılmasının Türk-Yunan dengesini ortadan kaldırması ile Türkiye'nin karşılaştığı sorunlar ve Kıbrıs'ta Türkiye'nin sorunun çözümü önündeki engel olarak görülmesi ve AB'nin Rum planlarıyla örtüşen kararları üzerinde durulacaktır. Bu bölümde BM Annan Belgesi de incelenerek, Türk-Yunan dengesinde sorunun çözümünün hem AB hem de BM nezdinde çözüme dayalı bir sonucun ortaya çıkışının mümkün olmadığı sonuçlarıyla incelenecektir.

The logo consists of the letters "TCE" in a bold, white, serif font, with a small "TM" trademark symbol to the upper right of the "E". The text is centered within a solid red rectangular background.

TCE™

I. KIBRIS'TA 1500–1900 YILLARI ARASI TÜRK-YUNAN ETKİSİ VE BİR ÇATIŞMA ÖRNEĞİ: GİRİT

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasıyla ilgili ilk tarihi kayıtları, 1500'lü yıllara dayandığından dolayı, adadaki Türk ve Rum kökenli toplumların çatışmaları, 1500'lü yıllardan başlayarak İngiltere'nin adayı ilhak ettiği 1914 yılına kadar aktarılacaktır. Ayrıca İngiltere'nin, Kıbrıs adasında olduğu gibi Girit adasında da Yunan tezlerine destek verdiği düşünülmektedir. Bu sebepten ötürü, bölümün sonunda İngiltere'nin Girit adasına yönelik siyasi yaklaşımı da bir örnek olarak aktarılacaktır.

Bilimsel araştırmalar, Kıbrıs'a ilk yerleşenlerin tarih öncesi devirlerde meydana gelen bir çöküntü sonucunda Anadolü'nun Hatay bölgesinden geldiklerini iddia etmektedir.¹ Bu bağlamda son kazılardan elde edilen bulgulara göre, Kıbrıs'a ilk yerleşen insanların Anadolu'nun Hacılar ve Çatalhöyük yörelerinden geldikleri ortaya konulmaktadır.² Dolayısıyla, eski Anadolu halkı ile Kıbrıs'a ilk yerleşenlerin aynı kökenden olduğu söylenebilir.

TCE™

Tarihi kayıtlara göre Osmanlılar, ilk defa 1571 yılında, Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı donanması sayesinde Kıbrıs adasını ele geçirmiş ancak İngiltere 1878 yılında adayı Osmanlı Devleti'nden kiralamış, 1914 yılında ise adayı ilhak etmiştir.³ 1914 yılından günümüze kadar geçen sürede Kıbrıs'ta hiçbir zaman adadaki Türk ve Rum toplumlarının beraberce kurduğu bir devlet modeline rastlanmamıştır. Kıbrıs, her zaman coğrafi koşullara ve o döneme hakim devletlerin saldırılarına maruz kalmıştır.

¹ Prof. Dr. Arif Erzen, **Kıbrıs Tarihine Bir Bakış**, Milletlerarası I. Kıbrıs Sempozyumu, 1993, Lefkoşa-Kıbrıs. s.80.

² A.e., s.81.

³ Michael Stephen, **The Cyprus Question**, London, 2000, s.6.

A. KIBRIS TOPLUMUNUN KİMLİĞİ

Her ne kadar Osmanlı Devleti, 1571 yılında Kıbrıs adasına hakim olmuşsa da, Kıbrıs'ın bu tarihten önceki sosyal durumunu ele alarak adadaki toplumun kimliğini sorgulamak mantıklı olacaktır. Latin dönemi olarak bilinen Lüzinyan (1192-1489) ve Venedik yönetimi (1489-1571) altında Kıbrıs toplumunun durumu sosyal ve ekonomik açıdan iyi değildir. 380 yıllık bu dönem süresince adanın yerli halkı baskı altındaydı. Feodal devlet sistemi içinde hiçbir hakka sahip değildi; hatta efendileri tarafından alınıp satılan bir eşya gibiydiler. Ağır vergiler altında ezilen yerli Kıbrıs ahalisi, kurtuluşu adayı terk etmekte bulmuştu. Bunların bir kısmı, din ve ırk farkı gözetmeyen Osmanlı topraklarına sığındılar.

Rum tarihçi Alastos'a göre, Venedik yönetimi düpedüz bir tiranlığa, ekonomik uygulamalar ise doğrudan doğruya tam bir soyguna dönüşmüştü. Halk Venediklilerden öyle nefret ediyordu ki, 1563 yılında iki Kıbrıslı Rum, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a giderek adayı, Venediklilerin elinden kurtarması ve kendi koruması altına alması için padişaha başvurmak zorunda kaldılar.⁴

XVI. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu dönemde, Kıbrıs, Venediklilerin elinde idi. Ada, siyasi, askeri ve ekonomik açılardan stratejik bir öneme sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı Kıbrıs'a egemen olunması Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği bakımından bir zorunluluk halini almıştır. 1570 yılında, Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu fethetmiştir. 1571 yılında Magosa'nın da ele geçirilmesiyle Ada'nın tümü Türk egemenliğine geçmiştir.

Dünya siyasetinde Kıbrıs'ın bir Yunan adası olarak yansıtılmasında en önemli faktör; 1191 yılına dek Bizans toprakları içinde olan Kıbrıs'ın 7. ve 10. yüzyıllar arasında Bizans hakimiyeti sırasında resmi dininin Ortodoks Hristiyanlık olması, resmi dilinin Yunanca olması ve bunun ada halkına o dönemde zorla kabul ettirilmesi, zamanla halkın kendisini dilin etkisiyle de Yunan olarak görmesidir. Bunun yanısıra

⁴ Ahmet Gazioğlu, **Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi(1570-1878)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi,Lefkoşa,1999, s.2.

Latin döneminde Kıbrıs halkı, Katolik-Ortodoks çekişmesinin sıkıntılarını yaşadığı için başka bir devletin yönetimi altında olmayı arzulamıştır. Gerçekte ise, Kıbrıs halkının büyük bir kısmı Anadolu, Mezopotamya, Suriye kökenlidir.

1. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİ'NİN FETHİ ÖNCESİ ORTODOKS KİLİSESİNİN VARLIK SORUNU VE RUM KİMLİĞİ

II. Haçlı Seferleri'nde İngiltere kralı I. Richard (Arslan Yürekli) tarafından 1191'de alınan Kıbrıs, Templar (Templier) şövalyelerine satıldı. Bu yönetimden de memnun olmayan Kıbrıslıların 1192 paskalya yortusunda isyan etmeleri üzerine adada daha fazla kalamayacaklarını anlayan Templar şövalyeleri, adayı I. Richard'a geri verdiler; o da Kudüs kralı Guy de Lusignan'ı Kıbrıs krallığına getirdi. Kıbrıs, Lüzinyanların (Lusignan) bulunduğu bu tarihlerde Anadolu Selçukluları'nın elindeydi. Lüzinyanların, Kıbrıs'taki en önemli faaliyeti; "Kıbrıs Latin Başpiskoposluğu"nu kurmak olmuştur.⁵ Bu dönemde Katoliklik, Ortodoksluğa baskı uygulamaya başlamıştır.

Katolik kilisesi, Lüzinyan döneminde olduğu gibi 1489 yılından itibaren Venedik yönetimi süresince de ada da diğer dinlere, özellikle Rum Ortodoks kilisesine karşı üstün konumunu devam ettirmiştir ve özel ayrıcalıklardan yararlanmıştır. Rum Ortodoks kilisesi, her yönden baskı altında tutulmuştur ve dini görevlerinin en asgari koşullarını bile yerine getiremez olmuştur. Rum Ortodoks kiliselerinin birçoğu kapalı kalmaya zorlanmıştır veya bu kiliseler, Venedikliler tarafından başka amaçlarla kullanılmıştır.⁶

Bu dönemde, özellikle Rum-Ortodoks kimliği üzerinde yoğun bir baskı vardır. Venedikliler, Katolikliğin adada yayılması için halk üzerinde baskı uygulamaktadır. Bunlara zaman zaman Cenevizlilerin de adaya saldırıları eklenince halk, Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı ele geçirmesine olumlu gözle bakmaya başlamıştır. Dönemin Ortodoks Başpiskoposu, İçel Bey'i aracılığıyla II. Sultan Selim'e Kıbrıs'ın

⁵ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:43, Ankara, 2000, s.12.

⁶ Ahmet Gazioğlu, a.g.e., s.8.

fethedilmesini arz etmiştir.⁷ Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından 1571 yılında fethedilmesiyle Rumlar, dini özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Ortodok kilisesi yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Üç yüzyıl sonra Ortodoks Kilisesi'nin yetkileri Osmanlı İmparatorluğu tarafından iade edilmiştir.

1878 yılına kadar süren Osmanlı hakimiyeti sırasında, Yunanistan henüz Osmanlı egemenliği altında olduğundan, "Megalo İdea" fikri ortaya atılana kadar iki halk, Osmanlıların adil yönetimi altında barış içinde bir arada yaşamıştır. Ada iddiaların aksine asla bir Yunan Devleti'ne karşı yürütülen fetih hareketi ile Türk hakimiyetine geçmemiştir. Tam tersi Katolik Hıristiyanlar tarafından kontrol edilen Lüzinyan idaresi altında Ortodoks Hristiyan olan ve ezilen ada halkının özgürlüğe kavuşturulmasını ve Adada üs kuran korsanların talan ettiği Doğu Akdeniz ticaret yolunun güvenliğini sağlayan bir fetih hareketi olmuştur. Çünkü ada Venedik ve Ceneviz saldırılarına sürekli maruz kalmış, Lüzinyan döneminden sonra Venedikliler döneminde de Ortodoks-Katolik çekişmeleri ada halkı arasında sürekli iç çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur.

TCE™

2. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE ve SONRASINDA NÜFUS YAPISI VE TÜRK KİMLİĞİ

Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı alarak Doğu Akdeniz'i ele geçirmesiyle Kıbrıs; İstanbul-Mısır yolunun güvenliğini tehlikeye düşüren bir konumdaydı. Bu dönemde Venediklilerin elinde olan Kıbrıs, Venediklilerin Osmanlılara vergi ödeyeceklerini bildirmelerine rağmen Kıbrıs'ta üslenen korsanlar Türk gemilerine saldırmaktaydılar. Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen, Padişah II. Selim, adanın fethine karar vermiştir.

Kıbrıs'taki korsanların, ada civarından geçen ticaret gemilerine saldırıp yağmalamaları Kıbrıs'ın fethini zorunlu hale getirmiştir. Bölge ticaretinin güvenliğini

⁷ H. Fikret ALASYA, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s.229.

sağlamak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güneyindeki karasularını güvenlik altına almak için adanın fethine karar verilmiştir. 1570 yılında Lala Mustafa Paşa komutasında bir ordu Kıbrıs'ın fethi için sefere çıkmıştır. Kıbrıs'ın fethi bir yıl sürmüştür. Bir yılın sonunda 1571'de Lala Mustafa Paşa, Mağosa'yı da alarak Kıbrıs'ın fethini tamamlamıştır.

Kıbrıs'ın 1571'de fethinden sonra padişah I. Selim , adadaki 20.000 askerin yanısıra 10.000 sanatkar ile Anadolu'dan yine 5721 haneyi ilk etapta göç ettirmiştir.⁸ 1878 yılına dek göçler devam etmiştir. Özellikle ekilecek arazisi olmayanlar, ekilecek arazi satın almak isteyenler, işsizler, asayiş olaylarına karışanlar Kıbrıs'a gönderilenlerin başında gelmiştir.

Kıbrıs, fethinden sonra beylerbeyliği olarak kabul edildi ve Muzaffer Paşa ilk Beylerbeyi olarak atandı. Adanın merkezi yine Lefkoşe oldu. Kıbrıs Beylerbeyliği'nin beylerbeyilik statüsü 1670 yılına kadar devam etmiştir. Girit Savaşı (1645–1669) yıllarında nüfusun azalması ve ticarî hayatın bozulması Kıbrıs Beylerbeyliği gelirlerinde düşüşe neden olmuştur. Bu nedenle ada, 1670 yılında Kaptanpaşalık'a bağlanmıştır. Bu dönemde vergi toplamakla görevli olan ağalar arasındaki rekabet neticesinde artan huzursuzluk, 1685 yılında Boyacıoğlu Mehmet İsyanı şeklinde ortaya çıkmıştır. 1687'de bastırılan bu isyanda Kaptanpaşalık yönetimi yetersiz görülerek ada, sadrazama "has" olarak verilmiştir. Çok geçmeden 1785 yılında sadrazam hassı olmaktan çıkarılarak Divân-ı Hümayûn'a bağlı bir muhassıllık* haline getirilen Kıbrıs, bu statüyü, 1839 yılında Tanzimat'ın ilanına kadar korudu.⁹ Tanzimat sonrasında Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyâletine bağlı bir sancağa dönüştürülüp idaresine "kaymakam" ünvanıyla bir sancak beyi tayin edildi. 1861'de Cezâir-i Bahr-i Sefîd eyâletinden ayrılarak 1878'de adanın İngiltere'ye devrine kadar İstanbul'a bağlı bir sancak beyliği olarak kaldı.

Ada Rumları, 308 yıllık Türk idaresinde (1570–1878) varlıklarını korudukları gibi ekonomik, kültürel ve hatta siyasî bakımdan da gelişme olanağı bulmuşlardır. Osmanlı idaresindeki Kıbrıs'ta hristiyanların kendi papazlarını seçme hakkının

⁸ Philip Newman, **A Short History of Cyprus**, Longmans, London, 1940, s.106.

⁹ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:43, Ankara, 2000.

* Osmanlı yönetiminde vergi tahsilatı.

verildiği, günümüze baktığımızda 21. yüzyılda yalnızca Afrika’da veya Asya’nın bazı gelişmemiş ülkelerinde değil, hala gelişmiş ülkelerinde de dini ve milli ögelere karşı ayrılıkçılığın görüldüğünü, fakat üç yüzyıl Kıbrıs’ta Osmanlı idaresinde böyle bir duruma rastlanmadığını görmekteyiz.¹⁰ Dolayısıyla Osmanlı Devlet yönetimi altında Kıbrıs’ta yaşayan Rumlar durumlarından memnundular.

Ada nüfusu hakkında Venedikliler dönemine kadar elde yeterli ve sağlıklı bilgiler yoktur. Venedikliler zamanında (1490–1571) 100.000 ile 200.000 arasında değişen ada nüfusu, Tablo 1’de görüldüğü gibidir.

Tablo 1. Kıbrıs Adası’nın 1490–1571 Yılları Arasındaki Nüfusu

Yıl	Nüfus
1490	106.000
1504	110.000
1510	147.700
1523	121.179
1529	126.000
1540	197.000
1559	150.000
1562	180.000
1571	197.586

Kaynak: Başbakanlık Devlet Arşivleri, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/source.cms4/index.asp?wslt=devletarsivleri.gov.tr> (20.08.2007)

Kıbrıs’ta o dönemde 200 bin civarında nüfus yaşamaktadır ve bunlar Rum, Ermeni, Latin, Maronit kökenliydi. O dönem için eli silah tutabilecek 14–50 yaşları arasındaki erkekleri kapsayan bir nüfus sayımı yapılmış ve bu nüfus sayımına göre

¹⁰ Ahmet Gazioğlu, “**Turkish Rule and Tolerance in Cyprus (1571–1878)**”, Perceptions, Journal Of International Affairs, September-November 2001 Vol VI, Num 3.,s.32.

adada 85 bin kadar Ermeni, Rum, Latin ve Maronit'in yaşadığı tespit edilmiştir. Venediklilerin zulmü ve istilaları sonucunda erkek nüfusu da azalmıştır.

1572 yılında Osmanlı askeri ve halkının sayısı 3 bini geçmektedir. Osmanlı Döneminde, Kıbrıs'la ilgili ilk icmal defterlerinin III. Murat dönemi (1574–1595) Lala Mustafa Paşa zamanında sadrazam, bir “Sürgün Hükümü” çıkartıp Kıbrıs'a Anadolu'dan yerleşimleri başlatmıştır.¹¹

Manavgat, İçil, Bozok, Teke kadılıklarına gönderilen bu hükümlerle, Anadolu, Karaman, Dulkadiye eyaletlerinde bulunan kasabalarda her on aileden birinin nakli istenmektedir. Gönderilecekler arasında aşçı, ayakkabıcı, dokumacı, kuyucu, kazancı, mumcu, nalbant, terzi gibi meslek grupları yer almıştır. Bunların yanısıra yeterli toprağı olmayan çiftçiler, geçimini sağlayamayanlar, kötü davranış içinde olanlar, adları kütükte kayıtlı olmayanlar, tarla ve bahçe almak için müracaat etmiş olanlar da, Kıbrıs'a gönderilecekler arasında olmuştur.

1577 yılının sonlarında göçlerden sonra, Latin yerleşim bölgeleri dışında kalan boş arazilere yerleştirilen Türkler'den bir kısmı adadaki hava koşullarına ayak uyduramamış, hastalanmış ve ölmüşlerdir.¹² Dolayısıyla Kıbrıs nüfusunda Türklerin sayısını artırmak için daha sonra Adana, Sis ve Tarsus'tan göçler teşvik edilmiştir.¹³ Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal hayatına canlılık getirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumlara tanıdığı geniş haklar ve özgürlükler, adadaki Türklerin ve Rumların herhangi bir çatışma olmaksızın barış içinde yaşamaya hatta birarada karma köylerde yaşamaya başlamalarını sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı, 1831 tarihinde II. Mahmud zamanında yapılmıştır. Bu dönemde Yeniçeri ocağının kaldırılıp yerine başka bir ordunun kurulması düşünülmüş, bu nedenle müslim ve gayri müslim nüfusunun tespiti yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımı, asırlarca toprak yazımı ya da askerlik

¹¹ Halil İnalçık, “A Note On The Population Of Cyprus”, Perceptions: Journal Of International Affairs, March-May 1998, Volume 3, s.17.

¹² A.e., s.18.

¹³ Osmanlı Mühimme Defteri, No.23, 172. döküman, 25 Recep 981.

yapabilecek potansiyeli belirlemek içindi. Toprak yazımının sonunda düzenlenen *tapu-tahrir defterleri* 'nde yazımla ilgili bilgileri nüfus sayımları gibi kabul etmek doğru değildir. Fakat toprak yazımı için çıkarılan kayıtlardan nüfusla ilgili kesin olmasa da yaklaşık bir bilgi edinilebilmektedir.

Tablo 2. 1831 Tarihi İtibariyle Kıbrıs Nüfus Defterlerine Göre Kıbrıs'ta Nüfusun Dağılımı

KAZA	MÜSLİM	%	GAYR-İ MÜSLİM	%	TOPLAM
KIBRIS GENEL TOPLAM	15.585	34.4	29.780	65.6	45.365
LEFKOŞA	3511	60.8	264	39.2	5775
DAĞ	396	15.6	2149	84.4	2545
DEĞİRMENLİK	578	18.6	2523	81.4	3101
OMORFA	586	23	1935	77	521
DİBKARPAS	696	37	1171	63	1867
MAGOSA	372	26	1064	74	1436
LEYMASON	480	22	1745	78	2225
PİSKOPİ	408	41	596	59	1004
GİLAN	288	23	968	77	1256
EVDİM	484	42	669	58	1153
GİRİNYE	792	25	2330	75	3122
BAF-KUKLA	1462	39	2324	61	3786
LEFKE	673	26	1922	74	2595
TUZLA	1785	32	3766	68	5551
MESARYE	1966	38	3160	62	5126
HIRSOFİ	1108	48	1194	52	2302

Kaynak: Kıbrıs Mutasarrıflığı Evrak ve Defter Katoloğu'ndaki 40-43 nolu defterler.

Kıbrıs'ın 1878'de İngiltere'ye devrinden sonra İngilizler'in 1881 yılında yaptırdığı sayıma göre 186.173 olan nüfus, sürekli artış göstererek 1911'de 274.108, 1931'de ise 347.959, 1946'da ise 450.114 ve 1952'de 500.000'i bulmuştur. 1956'da yapılan nüfus sayımında 130.000 Türk (% 25) ve 391.000 Rum (% 75) olmak üzere 521.000 çıkan toplam nüfus, 1960 sayımında 571.000'e ulaşmıştır.¹⁴ Nüfus sayımları sırasında çalışanların Rum olduğunu da dikkate alarak değerlendirmekte fayda vardır. Nitekim, 1777 senesinde Kıbrıs'ta 47.000 Türk ve 37.000 Rum olmak üzere toplam nüfus 84.000'dir.¹⁵ 1878 yılında İngilizlerin idaresi altına giren Kıbrıs'ta Rum nüfusu sayısı artmaya başlamıştır. 1877-78 savaşı, I. ve II. Dünya Savaşları, 1950-56 Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü(EOKA) faaliyetleri, Türkiye'ye ve İngiltere'ye, Kanada ve Amerika'ya göçler sonucu Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatleri arasındaki orantı bazen 1/4 bazen 1/5 civarında seyretmektedir.

1983'te kurulan KKTC'nin 2000 yılı nüfus sayımı, 210.047, 2006 yılı nüfusu ise, 265.000'dir.¹⁶ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin 2007 yılı nüfus sayımı ise, 788.000'dir.¹⁷

B. KIBRIS'TA YUNANİSTAN'IN TARAF OLARAK ORTAYA ÇIKIŞINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Kıbrıs'ta Yunanistan'ın taraf olarak ortaya çıkışında, 1821 Yunan isyanı ve ardından 1830 yılında Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nden ayrılması en önemli faktörlerden biridir. 19. yüzyılda, Doğu Akdeniz'de hakimiyet elde etme çabaları içinde bulunan Rusya, Fransa ve İngiltere'nin Yunanlıların kışkırtılmasında önemli rolleri olmuştur. Yunanistan'ın kuruluşundan sonra da dünya siyasetinde Doğu Akdeniz'de varlık mücadelesi, Ortadoğu bölgesindeki doğal kaynakların ve ticari ulaşımın sağlandığı Süveyş Kanalı'nın kontrolü, bu üç devlet arasında siyasi çekişmelere neden olmuştur. Coğrafi konumu bu bölgelerin ortasında olan Kıbrıs için de 1821 Mora İsyanı sonrası siyasi ve toplumsal çalkantılar yaşanmaya

¹⁴ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs I. Bölüm Nüfus Yapısı**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:43, Ankara, 2000 , s. 40.

¹⁵ A.e., s.40.

¹⁶ KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, "Kıbrıs'ta Nüfus ve Konut Sayımı 2006 yılı verileri", (çevrimiçi), <http://nufussayimi.devplan.org/Kesin-sonuc-index.html>, 01.05.2009

¹⁷ The US Report, "Cyprus", (çevrimiçi), <http://www.countryreports.org/Cyprus.aspx>, 01.05.2009.

başlamıştır. Yunanistan'ın kuruluşu sonrası önce Girit ardından Kıbrıs, Yunanistan topraklarına katılacaktı. Bu amaca ulaşmak için de kilise öncülüğünde ilk Enosis faaliyetlerine başlanmıştır.

Kıbrıs sorununun başlangıcı olarak 1830'da Yunanistan'ın bir devlet olarak kurulması gösterilebilir. Çünkü, kilisenin Enosis'i tüm Doğu Akdeniz ve son olarak da İstanbul'da gerçekleştirecek olmasının arkasında Yunanistan olmuştur ve Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu bölgesinde stratejik çıkarları olan dönemin büyük devletleri çıkarları doğrultusunda bu amaca yardım etmişlerdir. Günümüze dek bu yapılanma devam etmiş ve özellikle Kıbrıs sorunu, Yunanistan ve önce Osmanlı Devleti daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti arasında bir sorun olarak kalmaktan kurtulamamıştır.

1. 1821 YUNAN İSYANI VE ORTODOKS KİLİSESİ'NİN ROLÜ

Kıbrıs, 308 yıllık Osmanlı idaresinde istikrarlı bir dönem yaşamış, ilk kez bu kadar uzun süre tek bir devlet yönetiminde kalmıştır. Osmanlı idaresinde gayri müslimler, geniş haklara sahiptiler ve kendi tebaalarının yönetiminde özerk bir statüdediler. Fakat dış kaynaklı girişimler ve dünya siyasetinde 1789 Fransız İhtilal'i sonucu ortaya çıkan ulus-devlet akımı ve milliyetçilik kavramının yükselişi, o dönem, birçok milliyeti, içinde barındıran imparatorluklarda ayaklanmaları tetiklemiştir.

Kıbrıs'ta Osmanlı idaresinin başladığı 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen sürede, Rum Ortodoks kilisesinin padişah fermanlarıyla sağladığı yetki ve ayrıcalıklar ve kilise yetkililerinin Rum halkı üzerindeki nüfuzu, ayrılıkçı hareketlerde kilisenin oynadığı etkin rolü ortaya koymaktadır.

1810 yılında Başpiskopos olan Kiprianos, Yunan isyanını hazırlayan gizli faaliyetlerin gerçekleştiği yıllarda Kıbrıs'ta validen sonra gelen en etkin ve en güçlü kişidir. Kiprianos, bir yandan Türk yöneticileri etkisi altına alıp onlara kilisenin yararına olabilecek her isteğini kabul ettirirken, diğer taraftan ise Yunan ayaklanması için gerekli planların gizli bir şekilde organizasyonunu yapmıştır. Başpiskopos Kiprianos, 1818

yılında Kıbrıs'a gelen Filiki Eterya örgütünün havarilerinden Demetrios Hipatros'u kabul etmiş ve onunla yaptığı görüşme esnasında, Türklere karşı kurulan bu gizli cemiyetin üyesi olmayı kabul etmiştir.¹⁸

Filiki Eterya cemiyeti, 1814 yılında Odessa'da kurulmuş ve amacı Yunan kurtuluş savaşı ve bağımsızlık hareketini başlatmak olmuştur. Cemiyetin, Ukrayna sınırları içinde kalan Odessa'da kurulması, akla Rusya'nın da Yunan bağımsızlık hareketini desteklediğini göstermektedir.¹⁹ 19. yüzyılda beş büyük Avrupa krallığı, Balkanlar'da hakimiyet kurmak amacındaydılar. Bu devletler; Rusya, İngiltere, Fransa, Prusya ve Avusturya'dır. O dönemde, bu devletlerden Rusya, Balkanlar üzerinden Akdeniz'e inmek amacıyla Osmanlı yönetimi altındaki Yunanlılara destek vermeye başlamıştı. Filiki Eterya'nın Rusya toprakları üzerinde kurulması, dolayısıyla bir tesadüf değildir. Derneğin merkezi, daha sonra 1818 yılında İstanbul'a taşınmıştır. Eflak-Boğdan hareketlerinde, Mora (1821) ve Girit ihtilallerinde (1897) etkin rol oynayan Filiki Eterya, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma döneminde asıl amaçlarından saparak "Megali İdea" (Büyük Yunanistan) fikrini savunarak emperyalist bir nitelik kazanmıştır.²⁰

TCE™

Dostlar Cemiyeti anlamına gelen Filiki Eterya'nın örgütlenmesi, öncelikle zengin Rum tüccarlarının cemiyete kayıt edilmesiyle başladı; bu şekilde örgütün mali sorunu halledilmiştir. Diğer taraftan iyi bir propaganda ile cemiyetin amaçları Rum ahaliye benimsetilecektir. İşte bu aşamada Rum ahali üzerinde dini açıdan etkili ve sosyal açıdan da Rum toplumunun saygı duyduğu Ortodoks kilisesi papazları bu görevi üstlendiler. Çünkü Rumlar arasında Ortodoksluk ve Ortodoks liderlerine olan güçlü inançlar ve bağlar, papazların yoğun propagandasıyla Rumlar arasında, Filiki Eterya'nın amaçlarının daha iyi benimsetilmesini sağlayacaktı.

Bu örgüt zamanla güçlendikçe, gayesini açık bir şekilde belirterek propaganda yapmaya başlamıştır. Filiki Eterya, ilk aşamada Mora'da bir Yunan devleti kurmayı,

¹⁸ A.e., s.133.

¹⁹ H. Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Ankara, 1988, s.58.

²⁰ Necla Günay, "Filiki Eterya Cemiyeti", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 6 Sayı 1(2005), s.263.

sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Ege adaları, On İki Ada, Kıbrıs ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a katmayı, nihayet İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden kurmayı amaçlamıştı. Bu amacı gerçekleştirmek için de kiliseyi kullanıyordu. Kilise, İstanbul Patrikhanesi'nden aldığı direktifler doğrultusunda Mağosa, Akatu, Tremitusa, Limasol, Larnaka ve Lefkoşa'da dini eğitim yapan ve Enosis propagandasını gizli sürdüren okullar açmıştı. Yurtdışında da aynı şekilde İtalya, Fransa ve Rusya gibi ülkelerde Yunan kilisesinin desteği ile bu çalışmalar devam etmiştir. Bir ay içinde binlerce Türk öldürülmüş ve ayaklanmalar Ege Adalarına da yayılmıştır. İstanbul Patriği Grigorios V, Mora İsyanı'nı desteklediği için suçlu bulunmuştur. Sadrazam Benderli Ali Paşa'nın Patrikhane'ye yaptığı baskın sonucu, isyanı organize eden çeşitli belgelerin bulunduğu (Moralı asi kaptanlara yazılan belgeler, İstanbul'daki hazırlıklar için verilen bilgiler...v.s.) belirtilmiştir.²¹ Bunun dışında Patriğin, Rus Çarı Aleksandr'a Mora İsyanı'nın hazırlıklarıyla ilgili bir mektup gönderdiği tespit edilmiştir. Patrik Grigorios, 22 Nisan 1821'de Efes ve İzmit metropolitleri ile Fener meydanında Patrikhane'nin orta kapısı önünde idam edilmişlerdir.²² Bu olay sonrası, Fener Patrikliği, orta kapıyı kullanıma kapamıştır. Hala günümüzde Patrik Grigorios'un önünde idam edildiği bu kapı kullanılmamaktadır. Bugünkü Patrik Barthelomeos da, Grigorios'un anısına kapının kapalı tutulduğunu turizm amaçlı çıkartılan kitapçıklarda da açıklamaktadır.²³

Örgütün faaliyetlerinin Kıbrıs tarafında ise Kıbrıs, Kilisenin maddi desteği ve Kıbrıslı Rumların heyecanı ile Mora İsyanı'nın hazırlıklarının merkezi olmuştur. Kıbrıs'ta isyan hazırlıklarının haber alınması sonucu Vali Küçük Mehmet, Kiliselere baskın düzenleyerek Filik-i Eterya'ya ait çok sayıda silah ele geçirmiştir.²⁴ Cemiyetin bu tür faaliyetleri, adada bir iç ayaklanmanın habercisidir. Temmuz 1821'de 484 kişi için çıkartılan idam fermanına rağmen Vali Küçük Mehmet, isyanın öncüsü papazları idam ettirmiştir.²⁵

²¹ M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Yayınları, 1996, s. 192.

²² Elçin Macar, **İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 44.

²³ Tempo dergisi, 2002 yılı, "**Kutsal Mekanlara Yolculuk**" adlı kitapçık, s.17.

²⁴ Kemal Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004, s.48.

²⁵ Uğur Yıldırım, **Dünden Bugüne Patrikhane**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s.39.

Kıbrıs'ta Megali idea ülküsünün başlangıcı, Osmanlı döneminde Filik-i Etery'a'nın kuruluşundan itibaren ve kilise desteğiyle günümüze kadar devam etmiştir. Bu örgütlü girişimler, kimi zaman yurtdışı desteğiyle kimi zaman da iç siyasanın zayıf olduğu dönemlerde yurtdışından ithal edilen aydınlar (!) yardımıyla desteklenmiştir. Osmanlı devletinin 19. yüzyılda başlayan isyanlar dönemine kadar Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerle huzur içinde yaşarken bu dönemde, Kilisenin de teşvikiyle bağımsızlık heyecanına kendilerini kaptırmaları, bağımsızlık elde etmenin ikinci adımı olarak gördükleri Osmanlı topraklarını ele geçirme düşüncesi, Türkler üzerinde huzursuzluğa neden olmuştur. Osmanlı topraklarındaki Rumlar ve arkasından Kıbrıslı Rumlar nasıl bu kadar çabuk ve istikrarlı örgütlenebilmişlerdir.

Osmanlı Devleti, diplomaside ve idari işlerde Türklerden ziyade gayri müslimlerle çalışmıştır. Bu bir tercih değildir; fakat o dönem toprak sahibi olmak, toprakla uğraşmak, toplumda yüksek kademedeki sayıldığı için devlette memuriyet, Türk toplumunda alt kademe bir iş olarak görülmektedir. Ayrıca okuma-yazma oranının düşüklüğü, Türklerin idari kadrolarda yer alamamalarının da nedenlerinden biridir. Dolayısıyla ticaret hayatında ve idari memur kadrolarında Rumlar, Ermeniler ve Museviler bulunmuşlardır. Çevirmenlik vasıtasıyla devletin önemli kadrolarında iş bulan Rumlar, bazı devlet belgelerine de rahatlıkla ulaşır hale gelmişlerdir. 1821 Mora isyanı sırasında da idari kadrolardaki Rumlar ile kilise arasında bir işbirliği olduğu Sadrazam Benderli Ali Paşa'nın baskınında elde edilen belgeler ve mektuplarda da ortaya çıkmıştır.²⁶

²⁶ S. Şahin, a.g.e., s.193.

2. MEGALİ İDEA VE ENOSİS GİRİŞİMLERİNİN BAŞLANGICI

Megali idea, bir Yunan milli amacıdır. Megali İdea'ya göre; 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek Büyük Bizans İmparatorluğu tekrar kurulacaktır.²⁷ Megali İdea'nın yaşatılması, nesilden nesile aktarılması, Yunan ve Rum halkı arasında propagandasının yapılması görevini, Yunan ve Rum halkları arasında birleştirici ve ulvi bir güç olan Patrikhane ve kiliseler üstlenmişlerdir. Amaç, resmi dili Yunanca olan bir Helen Cumhuriyeti kurmaktır. Yunanlılar ve özellikle Patrikhane, 1821 Yunan Ayaklanması'na kadar geçen dönemde, Balkanlarda ve İstanbul'da Megali İdea'yı olgunlaştırmak için Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerindeki tüm gayri müslimlere tanıdığı geniş hoşgörü ortamından yararlanmıştır.

Megali İdea haritasını ilk hazırlayan Yunanistan'ın ulusal kahramanı, Rigas Ferreros adlı bir Rum'dur. Bu amaçla 1791-1796 yılları arasında ilk Megali İdea haritasını Bükreş'te hazırlamış ve 1796'da Viyana'da bastırmıştır.²⁸ Bu haritada; Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarısından fazlası, Ege Adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul Yunan toprakları olarak gösterilmiştir. Yunan milli amacının sınırları bu haritayla çizilmiştir.

Megali İdea'nın Balkanlarda ve hatta Kıbrıs ve Girit adalarında bu derece yayılmasının nedenleri nelerdir?

Megali İdea için örgütlü hareket, ilk kez 1814'te Odessa'da kurulan Etnik-i Eteryaya adlı örgütle birlikte örgütlü çabalarını yoğunlaştıran Rum Ortodoks kilisesi ve Yunan milliyetçileri arasında görülmektedir. O dönemde Çarlık Rusya'sı Osmanlı toprakları üzerindeki bir takım milliyetçi hareketlerin açık destekçisidir. Bunun en belirgin kanıtı, Rus Çarı I. Alexandre'mın yaveri Alexandros İpsilantis'in örgütün başına

²⁷ K. Akmaral, a.g.e., s.46.

²⁸ Wikipedia, "Megal-i İdea", <http://tr.wikipedia.org>, 08.08.2007.

getirilmesidir. 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışma hakkını elde etmiştir. Bu dönemde Karadeniz'de deniz ticaretine başlayan Ruslar, deniz ticaretiyle uğraşan Rumları Osmanlı yönetimine karşı himayelerine almışlardır.²⁹ Rusya'nın amacı, Osmanlı hakimiyetine son vererek, bölgede tekrar kendi hakimiyetlerinde bir Bizans devleti kurmaktır. Rusya ileride, Kıbrıs Devleti döneminde, Makarios'a da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adı altında yardım etmeye ve Kıbrıs sorununa gizliden gizliye taraf olmaya devam etmiştir. Kilise-Patrikhane-Çarlık Rusya üçgenine 1856 yılında, Islahat Fermanı ile Osmanlı yönetiminde gayri müslim tebaaya ve kiliseye tanınan siyasi ve sosyal alanda özgürlüklerin bu yönde kullanılması Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk isyanı Yunanlıların başlatması nedenlerden biridir.

Osmanlı yönetimi altındaki Kıbrıslı Rumların, siyasi liderliğini Kilise liderinin üstlenmesi de 1754 yılında Padişah'ın yayınladığı bir fermanla gerçekleşmiştir. Bu fermanla, Başpiskopos Kıbrıs adasının Padişah'tan sonra Rumlar için ikinci siyasi ve nüfuzlu şahsiyeti olma hakkını kazanmıştır. Rum toplumu liderinin bir din adamı olması, bu tarihten sonra güçlenerek gelmiştir. Başpiskopos'un yanısıra üç papaz da Kıbrıs Rum halkının resmi temsilcisi olarak kabul edilmiş ve bu papazlara doğrudan İstanbul'a, Saray'a başvurma yetkisi tanınmıştır.

Kilise yetkililerinin Saray'a başvurma yetkisi, Megali İdea uğruna kötüye kullanılmıştır. Çünkü daha önce de değindiğimiz gibi Kıbrıslı Rum ve Türklerin birarada yaşadığı karma köylerde 1832 yılı sayımına göre Kıbrıs'ta toplam köy sayısı 462 iken karma köy sayısı 172 adettir.³⁰ Dolayısıyla karma köylerde barış içinde yaşayan ve birbiriyle sürekli iletişim içinde olan iki halkın, Megali İdea ve Enosis için girişimler başlayana kadar, çatıştığına dair tarih kayıtları bulunmamaktadır. Hatta 1764 yılında gerçekleşen Çil Osman Ağa olayında, dönemin Kıbrıs Valisi Çil Osman Ağa, İstanbul Hükümeti'ne vaat ettiği vergileri toplayabilmek için halkın vergi yükünü arttırınca, hem Türkler hem de Rumlar biraraya gelerek bir heyet oluşturmuştur. İstanbul hükümeti'ne Vali'yi şikayet edip, Padişah'tan aldıkları fermanı Vali'ye

²⁹ Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821–1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 5.

³⁰ A.e., s. 44.

ilettilerse de Vali Çil Osman, fermanın okunmaması için kurduğu tuzaklarla halkın dağılmasına neden olmuş ve daha sonra halk bunu öğrenip saraya saldırmıştır.³¹ Görüldüğü gibi Enosis için mücadele başlamadan önce Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, tek bir halk olarak yönetime gerektiğinde karşı gelmekteydiler.

3. 19. YÜZYILDA İNGİLTERE’NİN VE RUSYA’NIN AKDENİZ SİYASETİ VE YUNANİSTAN’IN 1830 YILINDA KURULMASI

Türklerin 1453’te İstanbul’u fethetmeleri sonrasında Karadeniz ve Akdeniz’ e hakim olmaları, dünya ticaret yollarını ellerinde tutmaları, dünya siyasetine yeni bir boyut kazandırmıştır. Avrupalılar, İpek yoluna ulaşabilmek için farklı yolları denemişler ve Amerika ve Afrika’nın güneyinden geçen deniz yolunun keşfiyle okyanusların ötesindeki bilinmeyen yerler gün ışığına çıkmıştır. Ancak elde edilen bu yeni olanaklara rağmen, Avrupalı devletler, Akdeniz ve Ortadoğu ticaretinden vazgeçemediler.³²

Osmanlılarla ticari faaliyetlere başlayan ilk ülkenin İngiltere yerine Fransa’nın olmasında (Kanuni dönemi) İngiltere’nin kilise etkisinde kalması etkili olmuştur. O dönemde kilise, Müslüman ülkelerle ticari ilişkileri hoş karşılamıyordu. 17. yüzyılda büyük devletlerden İngiltere ve Fransa, Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi üzerinde birbirlerini adım adım takip ediyorlardı. Diğer taraftan Çar Petro döneminde Rusya’nın, bir yandan Baltık Denizi’ne bir yandan da Akdeniz’e inme çabaları, özellikle Azak kalesini almaya yönelik girişimleri 1696’da sonuç vermiş, Ruslar, Karadeniz’e bir pencere açmışlardır. Bu dönemde Rusya, İngiltere ile Osmanlı devletine karşı yakınlaşmaya çalıştıysa da İngiltere, Osmanlı devleti ile ticari ilişkilerinin zarar göreceği endişesiyle Rusya’nın talebini reddetmiştir.

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’ne karşı Avusturya ile çeşitli ittifaklar içine giren Rusya, Osmanlı Devleti’ni parçalamak ve sıcak denizlere inmek gayesini güdüyordu. Rusya’nın güneye inmesini çıkarlarına uygun bulmayan İngiltere

³¹ Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi (1570–1878)*, s. 120.

³² Osman Çelik, *İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya*, Gelişim Yayınları, Ankara, 1992, s. 15.

ise Osmanlı Devleti'nin güçsüz olmasını, fakat varlığını sürdürmesini de kendi menfaatleri açısından uygun görüyordu. 1821 yılında Mora'da meydana gelen Yunan ayaklanmasına kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını sürdüren İngiltere, bu olaylardan sonra politika değiştirerek, isyancı Rumları desteklemeye başlamıştır. Çünkü İngiltere'nin Yunan meselesine seyirci kalması, Rusya'nın Yunanistan üzerinde nüfuz sahibi olması ve Akdeniz'e rahatça inmesi anlamına geliyordu. Bu bölgede söz sahibi olmak isteyen İngiltere'nin, inisiyatifi Ruslara bırakmamak için Yunanlılara destek olması ve daha aktif davranması gerekmiştir.

İngiltere'nin 1821 Yunan isyanından sonra değişen bu politikası, günümüzde de etkisini Ortadoğu politikası çerçevesinde Kıbrıs'taki üslerini her ne pahasına olursa olsun korumasıyla devam etmektedir. Rusya ve İngiltere arasındaki Doğu Akdeniz'de hakimiyet mücadelesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sonrasında da devam etmiştir.

İngiltere, 18. yüzyılda kurduğu pek çok sömürge ile dünya ticaretinin ve ekonomisinin baş aktörlerinden biri olarak, Süveyş Kanalı gibi belirlediği belli noktalarda diğer büyük devletlerin hakimiyetinin varlığı ihtimaline bile tahammül edemiyordu. Nitekim, Ruslar, 19. yüzyılda Osmanlı bünyesindeki Rumlara, Rus Çarı, Filik-i Etery'a'nın kurucusu Aleksandr İpsilanti vasıtasıyla destek olmaktaydı. 1821 Yunan Ayaklanması'nın arkasında da Rusya vardı. Bu cemiyetin kışkırtmasıyla 1821 yılı Temmuz ayında Girit Rumları da İsfakya ve Hanya sancağının dağlık köylerinde ilk isyan hareketlerine başladılar. Osmanlı hükümeti, Mora ve Girit'te başlayan bu isyanları bastırmak üzere Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mora ve Girit valilikleri kendisine verilmesi şartıyla bu isyanları bastırmayı kabul etti. Askeri gücünün tükendiği bir dönemde Osmanlı Devleti, bu talepleri kabul etmek durumunda kaldı. Mora ve Girit isyanlarını bastıran Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mora ve Girit'e yerleşerek Akdeniz'e hakim olacaktı.³³ Bu durumu kabullenemeyecek iki devlet vardı: Rusya ve İngiltere. Bu çıkar ortaklığı her iki devleti birbirine yaklaştırmıştır. İki devlet arasında 4 Nisan 1826 tarihinde yapılan Petersburg

³³ Zekeriya Türkmen, "Girit Adası'nı Osmanlı İdaresi'nden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, sayı:12, Ankara, 2001, s. 224.

Protokolü ile Yunanlılar, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağılı özerk bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan topraklarından çıkartılacaktı. Petersburg Protokolü, İngiltere'nin ve Rusya'nın Akdeniz hakimiyeti güden siyasetlerinin uzlaştığı ilk adım olmuştur. Bunda özellikle İngiltere'nin meydanı Rusya'ya bırakmamak adına birlikte hareket etmeyi tercih etmesinin de etkisi vardı.

İngiltere'nin Akdeniz siyaseti, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti ile işbirliğinin devam ettirilmesi ve ticaretin geliştirilmesi yönünde iken, 19. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin iç siyasetindeki gelişmeler ve dış politikaya olumsuz yansımaları ve Rusya'nın, başta Balkan milletleri olmak üzere Rumları kışkırtmak konusunda önyak olması, İngiltere'nin Akdeniz siyasetinde Osmanlı karşısında yer almayı çıkarları doğrultusunda uygun görmesinden kaynaklanmaktadır.

Petersburg Protokolü'nü, İngiltere ve Rusya, Avusturya, Prusya ve Fransa'ya götürmüşlerdir. Avusturya ve Prusya bu protokole katılmayı reddettiler; fakat Fransa protokole katılmayı kabul etmiştir. Fransa, İngiltere, Rusya arasında yapılan görüşmeler sonucu 6 Temmuz 1827 yılında Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre; Mora'da isyan çıkaran asiler ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma yapılacak, Osmanlı Devleti kabul etmediği takdirde, protokolü imzalayan müttefik devletler, isyancılara yardım edecekler ve isteklerini kabul ettirmek için Osmanlı Devleti'ne baskı yapacaklardır.³⁴ Bu isteklerini bir nota ile Osmanlı Devleti'ne bildirdiler. Osmanlı Devleti, alınan kararları, içişlerine müdahale olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Sonrasında bu üç büyük devlet, amaçlarına ulaşmak için donanmaları arasında işbirliği yaparak Osmanlı Devleti'nin donanmasını, Navarin'de, 20 Ekim 1827'de yaktılar.³⁵ Bu olay, dünya siyasetinin çıkarlar ve dengeler üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Uluslararası ilişkilerin on temel kitabından biri olan Machiavelli'nin "Hükümdar"ında, yazar, "*siyasi hayatta amaca ulaşmak için her yol mubahtır*" demektedir. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Navarin Baskını da bu fikri doğrular nitelikte bir siyaset olmuştur.

Osmanlı Devleti, Navarin Baskını sonrası Rusya'ya savaş açmıştır. Fakat bu savaş da Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanmıştır. Savaş sonrası iki devlet arasında

³⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, (çevrimiçi), <http://www.devletarsivleri.gov.tr>, 22.09.2007.

³⁵ Z. Türkmen, a.g.e., s.225.

yapılan 1829 tarihli Edirne Antlaşması'yla Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasını kabul etmiştir.³⁶ 3 Şubat 1830 tarihli Londra Antlaşması'yla İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanistan topraklarının sınırlarını Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. 1832 yılında da İngiltere, Rusya ve Fransa, Yunanistan adına Osmanlı Devleti ile bir protokol imzalayarak Kuzey Sporad adaları ile Eğriboz adasının Yunanistan'a bırakılmasını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişlerdir.

Görüldüğü gibi Yunanlılar, 19. yüzyılda ekonomik ve siyasi haklar açısından Osmanlı Devleti yönetimi altında refah düzeyi yüksek iken, Rusların kışkırtmasıyla bağımsızlık mücadelesine başlamıştır. Rusya, İngiltere'nin Akdeniz'de hakim olabileceği ve Osmanlı Devleti'nin eski gücüne sahip olmaması nedeniyle durumdan faydalanma adına Yunanistan'ın kurulmasına destek olmuştur. Yunanlıların belki de uzun bir süre mücadele etmeleri gereken bağımsızlık hareketi ve sonrasında devlet kurma girişimi, bu devletler sayesinde kısa zamanda Yunanlılara bir fırsat olarak sunulmuştur.

1830 yılında Yunanistan'ın kurulması ve tam bağımsız bir devlet olması, artık bundan sonrasında Osmanlı Devleti için Akdeniz'de hakimiyetin sona ermesi demektir. Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Rumlar, Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden cesaret alarak yaşadıkları bölgeleri Yunan topraklarına katmak azmi ve çabası içine girmişlerdir. Ege Adaları dahil olmak üzere Kıbrıs ve Girit üzerinde de bir takım ayaklanmalar bu tarihten sonra başlamıştır.

³⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s. 219.

4. KIBRIS'IN İNGİLİZ YÖNETİMİNE GEÇMESİ (1878-1914)

İngilizlerin, dünya tarihinde 19. y.y. sömürgelerle yayılması ve güçlü bir ekonomi ile dünya lideri olmasında üç etken vardır. Birincisi; diplomasiyi çok iyi kullanmaları, ikincisi sanayileşme devrimini gerçekleştirmeleri ve üçüncüsü de denizcilikte dünya lideri olmalarıdır.

İngiltere'nin 18. y.y. ekonomisinde yaşadığı değişimler ve olumlu gelişmeler, sömürgeleri vasıtasıyla ekonomide dünya lideri olması, dünya siyasetinde ve dış politikasında da etkili bir siyaset izlemesini sağlamıştır. Aslında 19. y.y. ortalarından itibaren İngiltere'nin Doğu Siyaseti'nin temeli, Hindistan'a dayanmaktadır.³⁷ Kıbrıs ise Hindistan'a giden denizyolu üzerinde önemli bir limandır. Bunun yanı sıra İngiltere, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına zayıf bir Osmanlı Devleti'nin engel olamayacağını düşünerek Kıbrıs'ı bir şekilde Doğu Akdeniz'de yeni bir üs olarak elde etme yoluna gitmiştir.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcısı olarak 1856'da Islahat Fermanı çıkarılmıştır. Islahat Fermanı, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti bünyesindeki Hristiyan tebaanın durumlarının iyileştirilmesini öngörmekteydi. Fakat yapılan ıslahatlar, ne bu devletleri ne de Hristiyan Osmanlı vatandaşlarını memnun etmiştir. Çünkü, İngiltere ve Fransa, bu şekilde Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayı ve Rusya'nın Balkan milletleri üzerindeki nüfuzunu kırmayı planlamışlardır.

Günümüzde ise bu politikayı Avrupa Birliği olarak azınlık hakları ve insan hakları savunuculuğu altında Türkiye Cumhuriyeti'nin içişlerine müdahale ederek uygulamaya çalışmaktadırlar.³⁸ Aslında ne Islahat Fermanı'nın ardında ne de günümüzde AB Uyum yasalarının ardında ne hristiyan tebaanın hakları ne de azınlık haklarının savunuculuğu vardır. Sorun, basit şekilde ekonomiktir. Bu şekilde amaç; yabancıların toprak mülkiyetine el koyma ve yabancı sermayeye sınırsız olanakların

³⁷ Faruk Sönmezoglu, "Tanzimat'tan Lozan'a Kıbrıs Sorunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** Cilt: II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.309.

³⁸ Suat İlhan, "Müstemeleke Anlaşması", **2023 Dergisi**, Ekim 2005, Sayı:54, s. 9.

tanınması, ülke kaynaklarının yabancılar tarafından kullanılabilmesidir. Aradan geçen yüz yirmi yıla rağmen politika değişmemiştir.

1800'lü yılların ortalarına doğru, Osmanlı Devleti, Rusya ile Kırım Savaşı (1856) ve 93 Harbini yaşamıştır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 3 Mart 1878'de 93 Harbi sonrası imzalanan Ayestafanos Antlaşması ile Ruslar, Balkanlar'da üstünlük elde ettiler. Rusların, Bulgar Prenslığı'nin kurulmasına yönelik talebinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi, diğer devletleri telaşlandırmıştır. Rusya'nın Bulgar Prenslığı vasıtasıyla sıcak denizlere inme ihtimali, İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Çünkü İngiltere, bu durumun Süveyş Kanalı'nın güvenliğini tehdit edebileceğini düşünmektedir. İngiltere, bu durumun önüne geçmek için Osmanlı Devleti ile 26 Mayıs 1878'de Kıbrıs Antlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs'ın yönetimini kiralama usulü ile devralmıştır.³⁹ Ardından 4 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti, İngiltere ile bir ittifak antlaşması yaparak Rusya'nın Doğu Anadolu'yu işgal etmesi durumunda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni savunacağı güvencesini almıştır. Buna karşılık, Osmanlı Devleti İngiltere'ye yönelik iki ayrı yükümlülük üstlenmiştir; birincisi, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlar ve diğer azınlıklar için ıslahat yapmak, ikincisi, İngiltere'nin yükümlülüğünü yerine getirmesi için Kıbrıs'a asker yerleştirmesine ve burayı idare etmesine rıza göstermek.⁴⁰

Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere tarafından devralınmasında Osmanlı Devleti'ne baskı uyguladığı bir gerçektir. İngiliz elçiler, tehdit yollu olarak Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye verilmemesi durumunda Berlin Kongresi'nin toplanamayacağı, toplansa dahi Kongre'de İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmayacağı, tüm bunların dışında İngiliz donanmasının Kıbrıs'ı istilaya teşebbüs edebileceği gibi hususları ileri sürmüşler ve sonunda Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs'ın yönetimini devralmaya ikna etmişlerdir.⁴¹ 12 Temmuz 1878'de İngiliz hükümeti, Kıbrıs'a çıkmış ve adada İngiliz yönetimini başlatmıştır.⁴² Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı hukuki olarak kendisine bağlı, idari olarak İngiliz yönetimi altında olması koşuluyla vermişse de,

³⁹ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", **Bellekten**, Cilt:LXIII, Sayı: 236 Yıl:1999 Nisan, s.184.

⁴⁰ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu (Hukuksal Bir İnceleme)**, Balkan Araştırmaları Dizisi, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 1-2.

⁴¹ S. Tamçelik, a.g.e., s. 181.

⁴² A.e., s.190.

özellikle adada bulunan müslüman ve Türk toplumunun mülki ve idari haklarına, adadaki İngiliz idaresine getirilecek sınırlamaların ve adayı ne kadar bir süre yöneteceğinin belirsiz olması adada sorunların başlangıcını belirleyen konular olmuştur.

1878’de İngiltere Başbakanı olan Benjamin D’Israeli, 1847 yılında yazmış olduğu “Tancred” adlı eserinde Kıbrıs’ın öneminden uzun uzun söz etmiş ve adanın İngilizlerin elinde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu konuda Kraliçe Viktorya’ya “*Kıbrıs’ın ÖnAsya’nın anahtarı olduğunu ve İngilizlerin Kıbrıs’ı mutlak surette alması gerektiğini*” ifade etmiştir.⁴³

Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması’yla Ada’nın sahibi sıfatını devam ettirirken diğer taraftan İngiltere’ye Ada’nın idaresini vermiş olmasına rağmen İngiliz yönetiminin Ada’daki varlığının ve idaresinin süresi belirsizdir. I. Dünya Savaşı’na gelinceye dek adanın hukuki durumu bu şekilde devam etmektedir. 1914 yılında İngiltere, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nda Almanya’nın yanında savaşa girmesini gerekçe göstererek 5 Kasım’da yayımladığı Krallık Konseyi Emirnamesi (*Order in Council*) ile Kıbrıs’ı ülkesine kattığını ilan etmiştir.⁴⁴ Osmanlı Devleti, İngiltere’nin tek yanlı ilhakını protesto etmiş; ama bu sonucu değiştirmemiştir. İngiltere Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmaya aykırı davranarak hukuk ihlalinde bulunmuştur.⁴⁵ Fakat sonrasında Osmanlı Devleti, İngiltere’den “Kıbrıs’ı geri almak” amacıyla hareket etmemiş, müzakere yoluyla görüşmelerin yapılması teklifinde bulunmuştur.⁴⁶ 1923 tarihli Lozan Antlaşması’na dek Ada’nın statüsü bu şekilde kalmıştır.

İngiliz Hükümeti, adanın yönetimini devraldıktan sonra adanın nüfus dengesi üzerinde etkili olacak birtakım uygulamalar başlatmıştır. Öncelikle adanın idari kadrolarında bulunan Türkleri görevden alıp yerine önce İngilizleri daha sonra da Rum

⁴³ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi”, *Türk Kültürü*, XXXIII, (Haziran 1995), s. 322.

⁴⁴ Bu antlaşmanın tam metni için bkz. Rifat Uçarol, **1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement (Handover of the Island to England)**, Rüstem Kitabevi, Lefkoşa, 2000, s. 60.

⁴⁵ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt:I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s.17.

⁴⁶ S.Tamçelik, “Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi”, *Belleten*, Cilt:LXIII, Sayı: 236 Yıl:1999 Nisan, s. 43.

ve Ermenileri bu kadrolara yerleştirmiştir.⁴⁷ İngiliz yönetimi yalnız bununla da kalmayıp adada müslüman toplumunun dini haklarının ve mülklerinin müslüman makamlar tarafından yönetimine karışmış ve bunun için kurulmuş olan Evkaf idaresini bir süre sonra ortadan kaldırmıştır. Süreci hızlandıran ise, Osmanlı Devleti'nin 14 Ağustos 1878'de adadaki İngiliz idaresine, ek bir anlaşma ile yasa yapma hakkı tanıması olmuştur.⁴⁸ Bu anlaşma ile İngiliz idaresi, Kıbrıs'ta idari ve hukuki yapıyı değiştirme hakkına sahip olmuştur. Hemen ardından da ada Türklerinin elinde olan Evkaf mallarının denetim ve idaresini 1880 yılında ele geçirmiştir.⁴⁹ İngiliz idaresi, evkaf mallarından elde edilen gelirleri de Osmanlı Devleti'ne vermek yerine İngiliz hazinesine devretmiştir. Halbuki taraflar arasında yapılmış olan Kıbrıs Antlaşması'nın Ada Türklerinin gelir kaynakları ellerinden alınmaya başlayınca toplumda yavaş yavaş Anadolu'ya Türklerin göçü de hızlanmıştır. Türklerin ekonomik güçlerinin azalması geçinmelerini dolayısıyla adadaki hayatlarını zorlaştırmıştır. Bu dönemde ada nüfusu Rumların lehine bozulmaya başlamıştır.⁵⁰ İngiltere, Kıbrıs'ı sömürü altında idare ederken diğer taraftan ise, idari işlerde görev alan Rumların, yönetimde etkin olması, nüfuz sahibi olmaları ve özellikle Kilise-idari kadro işbirliği, Türklere karşı Enosis propagandası yaparak İngilizleri ikna etmelerinde etkili olmuştur.

İngiltere'nin ada yönetimini devraldıktan sonra Türk ve Rum toplumlarını ayırdığı, adadaki Türklerin mülklerini idare ederek alım-satım işlemlerinde önce İngilizlere ardından Rumlara satın almalarında öncelik verdiği görülmektedir. Bu durumun gerçekleşmesine neden ise evkaf idaresinin kötü yönetilmesi ve sonrasında evkaf yönetiminin borçlarını ödeyebilmek için vakıf mallarını satmak zorunda kalması gösterilebilir. İngiliz idaresinin önce dini haklar, ardından mülki hakları üzerinde Türklere getirdiği sınırlamalar ve hatta 1929 yılında Kıbrıs'taki müftülüğü kapatması, Türkler için Kıbrıs'ta yaşamının artık bir sorun haline gelmeye başladığının belirtisidir.⁵¹ Diğer taraftan ise, Kıbrıs'ta Rumların idari kadrolarda bulunmalarının toplumda verdiği güç ve mülklerin satışıyla elde edilen gelirlerin bir kısmını elde

⁴⁷ S. Tamçelik, a.g.e., s.193.

⁴⁸ Salahi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıslı Türklerin Varlık Savaşımı"(1878-1960), **Bellekten**, LIX, Sayı:224, Nisan 1995, s. 137.

⁴⁹ A.e., s. 139.

⁵⁰ H. F. Alasya, "Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?", **Türk Kültürü**, XXII, Sayı:259 Kasım 1984, s. 724.

⁵¹ S. R. Sonyel, a.g.e., s.137.

etmeleriyle hem dini hem maddi açıdan Ortodoks kilisesinin güçlenmesine destek olmaları, Rumların Kıbrıs'ta sosyal hayatlarında Türklere göre üstünlük sağlamalarıyla sonuçlanmıştır. İngiliz idaresi, Rumlar ve Türkler arasında ekonomik ve siyasi olarak adadaki dengeyi bu şekilde bozmuştur.

İngiltere, Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasındaki nüfus dengesini bozmakla ilerde kendisi için de bazı riskler almıştır. Özellikle 1914'te İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamasının ardından Rumlar, 1931'de adanın hakimiyetini elde etmek için ilk ayaklanmayı başlatmışlardır.⁵²

⁵² H. Fikret ALASYA, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.232.

C. BİR TÜRK-YUNAN ÇATIŞMASI ÖRNEĞİ: GİRİT

1830 yılında Yunanistan'ın bir devlet olarak tanınmasından sonra çözülme sürecine giren Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde ve Ege Denizi'nde adaların bağımsızlığını elde etmesi ve bu adaların Yunanistan'a ilhakı çabaları, Enosis girişimlerinin başlangıcını oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz'in iki büyük adası olan Girit ve Kıbrıs'taki Rum halkın bağımsızlık mücadelesi için idari yönetimde, nüfus yapısında ve dış siyasette gösterdikleri çabalar, benzerlik göstermektedir.⁵³ Dolayısıyla Kıbrıs sorununun daha iyi anlaşılması açısından Girit örneğinin verilmesi uygun görülmüştür.

1. GİRİT ADASI'NIN YUNANİSTAN'A KATILMASI

Girit Adası, Akdeniz'in Adalar Denizi ile kesiştiği yerde, stratejik konumu itibariyle son derece önemli bir konumdadır. Osmanlı Devleti'nin 1669'da Venediklilerden 24 yıl süren bir kuşatmadan sonra aldığı bu adada, uzun yıllar Rumlar ve Türkler bir arada yaşamışlardır.

Rumların ilk Girit isyanı, Rusların 1768'de Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmasından sonra 1770 yılında başlamıştır. Ruslar tarafından Papazoğlu adında bir Rum, Kandiye'ye çıkarılmış ve Girit Rumları isyana teşvik edilmiştir. Fakat Rus filosu çekilir çekilmez desteklerinin ortadan kalktığını gören Giritli asiler, Osmanlı yetkililere teslim olmuşlardır. Bunu takiben 1841 ve 1848 yıllarında, Girit'te iki isyan daha başlatılmış, fakat Osmanlı ordusu tarafından bastırılmıştır.⁵⁴

Girit'in kaderini değiştiren isyan 1866 yılında İsfakiye sancağında başlamıştır. Yunanistan'dan gelen çete reisleri, çetelerin başına geçmişlerdir. Asilerin lideri Hacı Mihail, Girit'i tamamen Yunanistan'a ilhak etmek amacını gütmektedir.⁵⁵ Rusya da, bu isyanı desteklemektedir. Fransa da dahil olmak üzere İngiltere ve Rusya, asilerin;

⁵³ Rauf Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 9.

⁵⁴ Şükrü Torun, **Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, Gazeteciler Matbaası, İstanbul 1956, s.54'den aktaran Ali Fikret ATUN, "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü; Batılı Devletler", **AB Kışkacında Kıbrıs Meselesi**, der: Efeğil-Ülger, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 34.

⁵⁵ Z. Türkmen, a.g.e., s. 230.

vergilerin çokluğu, halka baskı yapıldığı, adaletin işlemediği gibi şikayetleri nedeniyle Rumları Girit'te ezilen bir zümre gibi göstermek için Avrupa kamuoyunun ilgisini çekmişlerdir. Amaç, Girit'in Yunanistan'a verilmesidir. Fakat İngiltere bu konuda çekince göstererek Girit'te bir muhtariyet kurulmasının daha iyi olacağı fikrine sarılmıştır. Bu fikre, Fransa da sıcak bakıyordu. 1867'de İngiltere ve Fransa hariciye vekilleri, Osmanlı Hükümeti'ne bir nota göndererek Girit'te muhtariyetten yana olduklarını açıkladılar. Şayet Osmanlı Devleti, Girit'te bir muhtariyet kabul etmezse, Girit'e Hıristiyan bir vali atanmasını ve Lübnan örneğine uygun karışık bir idare meclisinin oluşturulmasını istediler.⁵⁶

Girit Adası'nın Akdeniz hakimiyetinde önemli bir konumda olması bu devletlerin, Osmanlı Devleti'nin zayıf dönemini fırsat bilerek kendilerini bu işin müdahili olarak benimsemelerine ve Avrupa kamuoyuna benimsetmelerine neden olmuştur. İngiltere, başta Yunanistan'a Girit'in verilmesini savunurken bir süre sonra Girit'in uluslararası çıkarları açısından önemini düşünerek Girit halkına muhtariyet verilmesinin daha iyi olacağını savunmaya başlamıştır. İngiltere'nin fikrini değiştirmesinde, 19. yüzyılda ekonomisi açısından dünyada tek devlet olan İngiltere'nin Süveyş Kanalı tamamlanınca Girit'in Hindistan Yolu üzerinde bir istasyon görevini göreceğine yönelik planları etkili olmuştur. Dolayısıyla Girit, Yunanistan'a bırakılmamalıdır. Kamuoyunu ve iletişim araçlarını siyasi amaçları lehine propaganda malzemesi yapabilen İngiltere, bu kez de Yunanistan'ı karalamayı tercih etmiştir. Bunun üzerine İngiliz Hariciye Nazırı Stanley, yaptığı bir açıklamada Yunanistan'a güvenilmeyeceğini ifade etmiştir. Stanley'in açıklaması "*Kimse Türklere fazla güvenmiyor; fakat... Yunanistan'ın İngiliz hafızasında bıraktığı intiba ödenmemiş borçlar ve ticari hileler olduğundan otuz sene önceki sempatilerinin yeniden uyanması mümkün değildir.*" şeklinde olmuştur.⁵⁷ İngiltere, tavır değiştirmiş ve bunu da meşru bir zemine oturtabilmek için, Avrupa'nın hayran olduğu Yunan medeniyetini vurgularken, o medeniyetin temsilcilerinin medeniyeti yaşatamadığı ve akıllarda olumsuz izlenimler bıraktığı üzerinde durmuştur. 1815–1880 yılları arasında ekonomik ve siyasi gücünün doruk noktasındaki İngiltere'nin izlediği bu siyasete karşı Rusya, Fransa'yı da yanına

⁵⁶ Kenneth Bourne, "İngiltere ve Girit İsyanı 1866-1869" (Çev: Yuluğ Tekin KURAD) **Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: I/1, Ankara, 1963, s. 251-252.

⁵⁷ A.g.e., s. 260.

olarak Osmanlı topraklarındaki hıristiyanlar için ıslahat yapılması talebinde bulunmuştur. Hatta Rusya, Yunanistan'a destek olmak için Girit'in silahlandırılmasını teşvik etmekteydi. Bu politik yaklaşım bir seksen yıl sonrası için pek yabancı gelmemektedir. Kıbrıs'ın silahlandırılması konusunda, 1960'larda Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Makarios'a SSCB destek vermektedir. O dönemde Soğuk Savaş faktörü vardı ve SSCB, ABD'ye karşı dünya siyasetinde ağırlığını koymaya çalışıyordu. Peki Rusya, İngiltere'nin tarafsız tutumu karşısında neden Girit'in Yunanistan'a verilmesi için bu derece ısrar ediyordu?

Rusya, ekonomik ve teknolojik düzeyde, 1815–1880 yılları arası, İngiltere'ye göre ürkütücü bir kayba uğruyordu. Pazar ekonomisine ve her türlü çağdaşlaşma belirtisine düşmanca tavır alan I. Nicholas döneminde bile ekonomide iyileşme olduğu halde artan nüfusa oranla yeterli hızda ekonomik bir gelişme nisbi olarak görülemedi. 1830'da Rusya'da kişi başına gelir, İngiltere'dekinin yarısı idi.⁵⁸ 19. yüzyılın başında Rusya'nın demir üretimini ikiye katlaması, İngiltere'nin 30 kat üretim gerçekleştirmesi yanında bir anlam ifade etmiyordu. Rusya, giderek Avrupa'dan daha fazla mal ithal etmeye başlamıştı. Dolayısıyla Rusya'nın yeni topraklar ve yeni kaynaklar elde etme ihtiyacı vardı; fakat "Sanayi Devrimi"ni gerçekleştiremediği için, istila politikasıyla Slav kökenli Balkan milletlerine göz kırpmaya başladı. Bunun sonucu, Osmanlı Devleti'yle sürekli diplomatik ve askeri krizlerin oluşması da kaçınılmaz olmuştur. Girit olayında ise Rusya'nın amacı; yıllardır Akdeniz'e, sıcak denizlere inmek hayali olan Rusya'nın, İngiltere'ye bu bölgede hakimiyet kurma olanağını tanımamak ve Yunanistan'ı kullanarak bu bölgelerde etkin olmaktır. Görüldüğü gibi 19. yüzyılda hem Rusya'nın hem de İngiltere'nin siyasi çıkarlarının temelinde ekonomik çıkarları vardı.

1881 yılına kadar Girit'te Rusya'nın ve diğer batılı devletlerin desteğinde birçok ayaklanma olmuştur. Bu tarihte yapılan Osmanlı-Yunanistan Anlaşması'nda Yunanistan'ın yenilgisine rağmen siyasi baskılar sonucu Teselya ve Pir'in bir bölümü Yunanistan'a verildi. Girit'in kaybedilmesine bu şekilde başlanmış oldu. Bundan cesaret alan Yunanlılar, Girit'e çıkarak 1897'de Hanya'da Müslüman ahaliyi

⁵⁸ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s. 201.

katletmişlerdir.⁵⁹ Bunun üzerine Osmanlı Devleti, aynı tarihte Yunanistan'a savaş açmıştır. Ethem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Dömeke'de Yunan ordusunu yenilgiye uğratmış, Teselya'ya girmiş ve Atina'yı tehdit etmiştir.

Yunanistan'ın yenilgisini kabullenemeyen başta İngiltere olmak üzere Batılı devletler, derhal duruma müdahale ettiler. Osmanlı devleti'ne baskı yaparak 4 Aralık 1897'de İstanbul Barış Antlaşması'nın imzalanmasını sağladılar. Bu antlaşma zafer kazanmış bir imparatorluğun kendi elleriyle Girit'i teslim ettiğinin belgesidir. Antlaşma sonucu; Osmanlı devleti, Teselya'yı boşaltacak, Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı ödeyecek ve Girit'e Hristiyan bir vali, beş yıl için büyük devletlerin onayıyla atanacaktı. Bu antlaşmayla Girit, özerk hale getirildi.⁶⁰ Bu Girit'in bağımsızlığını kazanması için ilk girişim oldu.

İlk Vali Fotiyadis Paşa, Girit mahkemelerine özerklik kazandıracak bir özel nizamname hazırladı ve bunu Osmanlı hükümetine de kabul ettirdi. Daha sonra vali olarak Yunan Prensi Yorgi, büyük devletlerin isteğiyle atandı. 1908'de Girit Meclisi, adanın Yunanistan'a bağlandığını ilan etti. Bununla beraber İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya Girit adasında bulunan askerlerini çektiler. Artık Girit'in Yunanistan'a resmi olmasa da gayri resmi olarak bırakıldığı açıktı. 1912 yılına kadar Osmanlı toprakları arasında yer alan Girit, Balkan Savaşları sonrası Yunanistan topraklarına katılmıştır.

Osmanlı ordusu, Dömeke'de bozguna uğrattığı Yunan ordusu karşısında ne yazık ki Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın önyak olması sonucu masa başında yenilmiş bir devlet gibi İstanbul Antlaşması'nı imzalamıştır.

Şu bir gerçektir ki; Avrupalı devletler ve özellikle İngiltere karşısında ne Osmanlı devleti ne de Türkiye Cumhuriyeti, masa başında Lozan Antlaşması hariç etkin ve lehine kararlar çıkaramamıştır. Bunun en önemli nedeni, Türklerin diplomasi kabiliyetinin savaş kabiliyeti kadar iyi olamamasıdır. Bir diğer neden de, ekonomik olarak dışa bağımlılık ve borçlardır.

⁵⁹ Şükrü Torun, a.g.e. , s.34.

⁶⁰ A. Nühket Adıyeke-Nuri Adıyeke, **Fethinden Kaybına GİRİT**, Babıalı Kültür Yayınları, 2006, s. 311.

2. GİRİT'İN YUNANİSTAN'A KATILMASINDA İZLENEN STRATEJİLER VE KIBRIS-GİRİT BENZERLİĞİ

Yunanistan, Girit'i ele geçirmek amacıyla belli başlı birtakım stratejiler takip etmiştir. Öncelikle Girit'in Rum nüfusunu arttırmak için Yunanistan'dan Girit'e göçler olmuştur. Girit'in Rum Göçler sonrası, Avrupa kamuoyu bölgenin bir Rum adası olduğuna büyük devletlerin de desteğiyle inandırılmış; hatta "Rumlar katlediliyor" şeklinde kampanyalar düzenlenmiştir. Göçlerle nüfus yapısının Rumlar lehine değiştirilmesi, Meclis'te de büyük oranda Rumların temsil edilmesi sonucunu getirmiştir. Girit'e özerklik verilmesi sonrası 1899'da Girit anayasasının Rum hukukçu Venizelos tarafından yapılması idari yönetimin Rumların eline geçmesi demektir.

1897'de İstanbul Antlaşması ile, Girit'e Hıristiyan bir vali atanması, adada Hıristiyan olarak Rumların bulunması yalnızca adayı Rumlar temsil ediyormuş gibi bir izlenim bırakmıştır ve sonrasında da Yunanistan prensi Yorgi vali tayin edilmiştir. İlk Vali Fotiyadis Paşa'nın, Girit mahkemelerine özerklik kazandıran nizamnameyi padişaha kabul ettirmesi, Girit'in yönetimini elinde bulunduran Hıristiyan valilerin Türkleri, Girit'ten atmak için ellerinde yasal bir araç olmuştur.

Girit ve Kıbrıs'ın kaderi, yukarıdaki stratejilerin, bir domino taşı gibi birbirini takip etmesine benzemektedir. Öncelikle Yunanistan, her iki adada da nüfus artışı üzerinde durmuştur. Nüfusu arttırmak, adada azınlık durumunda olmaktan kurtulmak ve siyasi olarak belli bir güç elde etmek demektir. Yunanistan, her iki adaya göçü her zaman desteklemiştir. Diğer taraftan, ikinci aşama, adaların silahlandırılması olmuştur. Bunu tabii ki kendi olanaklarıyla değil, Girit'te Rusların desteğinde Kıbrıs'ta da aynı şekilde Rusların desteğinde gerçekleştirmiştir. İngiltere'nin ise, her iki ada için düşündüğü; Girit konusunda, Yunanistan'a Girit'in verilmemesi ve zayıf Osmanlı Devleti altında Girit'in varlığı ve Süveyş Kanalı'nın güvenliği ve kontrolü olmuştur. Kıbrıs konusunda ise 1878'de Osmanlı Devleti'yle yaptığı anlaşma gereği Kıbrıs, İngiliz yönetimine bırakılmıştır. O tarihten sonra da İngiliz egemenliği, Kıbrıs'ta 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar fiilen, daha sonra da üslerin varlığı nedeniyle devam etmiştir.

Avrupalı güçlü devletlerin Girit'in ele geçirilmesinde izlediği yollar, Kıbrıs sorununda bir örnek olay olarak gözlenmektedir. Bununla birlikte Girit, İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin, o dönemdeki çıkarlarının kesiştiği noktada olmasaydı; Yunanistan, Girit'e sahip olabilirdi ya da Osmanlı Devleti'nin zayıf olduğu bir döneme rastlaması nedeniyle zamanlamanın uygun olduğunu söyleyebiliriz sanırım. Olaylar ve şartlar, Girit'in özerk statü kazanmasından sonra, Yunanistan'ın ada halkına yoğun müdahaleleri ve bu politikasının desteklendiği bir ortam bulması, Girit'in elde edilmesinde etken faktörler arasında olmuştur.

Kıbrıs'a baktığımızda ise, durum biraz daha farklıdır. Neden farklıdır? Kıbrıs, İngiliz yönetimine devredildiği 1878 yılından itibaren İngiliz toprakları olarak varsayılmış ve bu dönemde Kıbrıs'ın İngiliz komiserleri, Rum ve Türk halkları arasındaki sorunlarla ilgilenmemişlerdir. İngiliz yönetimi, Türklere kolluk kuvveti olarak, Rumlardan ise ticaret hayatında ve kamu kurumlarının memurluk kadrolarında faydalanmışlardır. Dolayısıyla İngiliz yönetimi altında, Rumların yoğun propaganda girişimi olursa da Avrupa kamuoyunu etkilemek, İngiltere'nin elinde olduğu için Rumların propagandaları zayıf kalmıştır.

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nda Kıbrıs'ın statüsüyle ilgili 16., 20. ve 21. maddelerde bazı düzenlemeler yapılmıştır. 20. madde uyarınca Türkiye, İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihli Kıbrıs'ı ilhak ettiğine dair açıklamasını kabul etmiştir. 21. maddede ise, Kıbrıs'taki Türk yurttaşlarının yurttaşlıklarını yitirerek İngiliz yurttaşlığı edinecekleri hükme bağlanmıştır. 16. maddede ise; Türkiye, bu antlaşma ile sınırları dışında bulunan topraklar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçtiğini kabul edecektir.⁶¹

İngiltere, Lozan Antlaşması'yla Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçtiğini uluslararası hukuka dayanarak belgelemiştir. 1925'te de Kıbrıs'ı bir Taç Kolonisi'ne (*Crown Colony*) dönüştürmüştür. Kıbrıs'ta bulunan İngiliz

⁶¹ Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, Cilt 2, s. 7-8.

Yüksek Komiserliği yerine Valilik Kurumu getirilmiş ve ada İngiliz toprağı olarak vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır.⁶²

Kıbrıs'ı Girit'ten ayıran en önemli nokta, Kurtuluş Savaşı öncesi ve sonrasında Ada yönetiminin tek elde olmasıdır. Ayrıca savaş sonrası barış ortamında, Avrupa kendini tamir etmekle meşguldü. Rusya ise yeni bir yönetim biçimiyle (1917 Ekim Devrimi) tanışmıştı ve bu yönetimi yapılandırmakla meşguldü. Bu barış dönemi, Kıbrıs için de bir barış dönemi idi. Fakat 1931'de başlayan Rumların Enosis isyanı, bundan sonra Kıbrıs'ta suların pek de durulmayacağını gösteriyordu.

Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğinde olması ve Girit'ten farklı olarak Doğu Akdeniz'in merkezinde, hem Süveyş Kanalı'na hem de Ortadoğu bölgesine yakın olması, bölgenin Yunanlılara kolay kolay verilemeyeceğinin kanıtıdır. Kıbrıs, İngiltere'nin bölgesel çıkarlarının özellikle Ortadoğu politikasının merkezinde bir konumda olması nedeniyle 1930'lardan günümüze hala bir sorun olarak kalmış, tercih edilen bir toprak parçası olmuştur.

İngiltere'nin, Kıbrıs'ı 1878 yılında kiralaması ve yönetimi devralması öncesinde Osmanlı yönetimi altında Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumlarının sorunsuz yaşadığı bilinmektedir. İngiliz yönetiminin adayı sömürgeleştirme amacıyla önce toplumdaki dengeleri, nüfus yapısı ve ekonomik yapı, mülklerin idaresi konularında bozmaya teşebbüs etmesi, Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'ne geri vermeyeceğinin belirtileridir. Ardından toplumdaki dengeleri, Rumların lehine değiştirerek adada Osmanlı toplumunun etkinliğini zayıflatarak ileride Kıbrıs'ı ilhak etmeyi planlamıştır. Fakat burada İngiltere'nin dikkat etmediği bir nokta vardı ki; Yunanistan'ın 1830 yılında kurulması sonrası Rumların kilisenin desteğinde Osmanlı idaresindeki topraklarda bağımsızlık elde etme ve Enosis planları vardır. İşte Kıbrıs'ta toplumlararası sorun da, İngiltere'nin 1878'de adayı Osmanlı Devleti'nden kiralaması sonrası başlamıştır.

⁶² Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975, s.7-8.

II. KIBRIS SORUNUNUN TÜRK-YUNAN DENGESİNDE ÇÖZÜM SÜRECİ

Türkiye ve Yunanistan, arasında 1923 yılında Lozan Antlaşması'yla bir savaş çıkmasına neden olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alınmıştır. 1897'de olduğu gibi, savaş alanında kaybetmiş olmasa bile barış masasında batının desteğiyle Yunanistan'ın Osmanlı topraklarının bir kısmını alması sonrasında Türkiye, ilk kez Lozan'da çok taraflı uluslararası bir düzenlemeyle Yunanistan'la arasında kalıcı olabilecek bir denge kurabilmiştir.⁶³ Doğu Akdeniz'de sorunların çözümünde her zaman "mütekabiliyet" (karşılıklılık) esasına dayalı ikili ilişkiler kuran bu iki devlet, zaman zaman çatışma aşamasına gelse de özellikle Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sisteminin de etkisiyle NATO ve BM çerçevesinde ABD ve İngiltere'nin etkisiyle ilişkilerini müttefiklik temelinde dengede tutmaya zorlanmışlardır ve zaman zaman da her iki devletin ileri gelen siyasetçileri bu konuda duyarlı davranmışlardır.

A. KIBRIS'IN DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA DENGE UNSURU OLMASI

Türkiye ve Yunanistan, geçmişi kesişen iki devlettir. Yunanistan tarihini anlatırken, Osmanlı Devleti'nden bahsetmemek veya bugünkü Yunan topraklarının dört yüzyıl önce Osmanlı toprakları olduğunu hatırlamamak mümkün değildir. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmak için Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına karşılık Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş zemini olan Kurtuluş Savaşı'nın mücadelesinin Batılı devletlere ve bizzat Anadolu topraklarını işgal eden Yunanistan'a karşı verilmiş olması da bu iki devleti, tarihin pek çok sahnesinde karşı karşıya getirmiştir.

Coğrafi konumları itibariyle ortak alanları olması nedeniyle tarihten gelen sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Bir yanda Batı Trakya Türklerinin sorunları, diğer taraftan Ruhban Okulu sorunu ve Patrikhane'nin ekümenikliği, kıta sahanlığı

⁶³ Şükrü S. Gürel, a.g.e., s. 129.

sorunu*, Ege adalarının silahlandırılması**, hava (FIR)*** sorunu, karasuları sorunu**** iki devletin sorunları arasındadır. Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlar geçmişe rağmen yaşanan, bugün de geçerliliğini devam ettiren sorunlardır.

Türk ve Yunan ilişkilerini dengeleyen 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lausanne (Lozan) kentinde imzalanmış olan Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi şöyledir:

* 1974 yılında Yunanistan'ın sorun olarak öne sürdüğü kıta sahanlığı sorunu, Kıbrıs Harekati sonrası Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda zor duruma düşmesinin yarattığı baskı ortamını kullanarak asıl hedefi olan Ege bölgesinin tamamen Yunan gölü haline getirilmesi amacıyla bir unsur olarak kullanılmıştır. Kıta sahanlığı; Bir devletin kara ülkesinin denizin altında oluşturduğu doğal uzantısıdır. Sadece deniz tabanı ve toprak altını kapsayan, su tabakasıyla, denizle, denizin su kısmıyla ilgisi olmayan kavram, taban ve toprak altını ifade ediyor. Kıbrıs sorununa alternatif sorun gibi ileri sürülen kıta sahanlığında Yunan tezi; kıta sahanlığının Doğu Ege Adalarıyla Anadolu arasındaki sınırdan geçtiğini iddia ederken, Türk tezi; Ege'nin tabanının Türkiye'nin kıta sahanlığı olduğunu savunmaktadır.(Bkz. Hüseyin Pazarıcı, "Ege Sorunları", **Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.171)

Ege Adalarının silahsızlandırılması, oniki adanın Yunanistan'a bırakılmasını düzenleyen ve Türkiye'nin taraf olmadığı 1947 Paris Antlaşması'na göre, Oniki adaların en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir.Bu adalarda her türlü askeri üs, tesis yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca askeri eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hüseyin Pazarıcı, "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü", **A.Ü. SBF Dergisi, Cilt: LXIII, No.3-4, Temmuz-Aralık 1988. Konuya ilişkin olarak ayrıca bakınız; Hüseyin Pazarıcı, **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.

*** FIR, Uçuş bildirim bölgeleridir. FIR içerisinde uçuş güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü trafik kolaylıkları, haberleşme olanakları, meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgiler, daha önce Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), tarafından saptanmış olan ülke tarafından sağlanır. FIR Hattı Sorunu, 1974 yılı Haziran ayında Yunanistan'ın ICAO'ya başvurarak ulusal hava sahasının 10 mil olduğunu bildirmesiyle ortaya çıkmıştır. (Bkz. Kamuran Gürün, **Bükreş, Paris, Atina Büyükelçilik Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s.358-360). Türkiye ise Yunanistan'ın bu uygulamasının, Chicago Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Yunanistan'a 1975 yılı Mayıs ayında gönderdiği notada, 10 millik hava sahasını kabul etmediğini bildirmiştir. Bkz. Hüseyin Pazarıcı, "Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü", **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der. Semih Vaner, Metis Yayınları, İstanbul, 1989, s.117.

****Karasuları sorunu, Ege Denizi'nin bir iç deniz olmasına rağmen, Yunanistan'ın 1982 yılı III. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde alınan karara göre, ulusal karasuları sınırının azami olarak 12 mile çıkarılmasını fırsat bilerek Ege'de karasularını 12 mile çıkardığını bildirmesiyle tırmanmıştır. Bkz. Lozan Antlaşması sırasında, iki ülke arasında karşılıklı anlaşmaya dayanarak karasuları her ülke için 3 mil olarak tespit edilmişti. Yunanistan 1936'da almış olduğu bir kararla karasularını 6 mile çıkardığını bildirmişti. Yunanistan'ın bu kararı aldığı dönem, II. Dünya Savaşı öncesi İtalya'nın Türkiye ve Yunanistan arasında tehlike oluşturduğu ve iki ülkenin bundan dolayı yakınlaştığı döneme denk gelmiştir. Türkiye bu konu üzerinde durmamıştır. Türkiye ancak 1964 yılında Yunanistan'la ilişkilerin Kıbrıs nedeniyle gergin olduğu dönemde karasularını 476 Sayılı Karasuları Kanunu ile 6 mile çıkarmıştır. Kanunun ayrıntılı metni için bkz. (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/588.html>). Türkiye, Yunanistan'a gözdağı vermek için 1976'da Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkarmasının casus belli (savaş nedeni) olacağı kesin bir dille belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü Elekdağ, "Ege'de Kriz Belgeleri", **Milliyet**, 11. 02.1996, s.19, ayrıca bkz. Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk, II. Kitap**, Turhan Yayınevi, Ankara, 1994; Tayyar Arı, "Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri:Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:50, Sayı:1, 1998.

“Türkiye Hükümeti, Kıbrıs’ın, Britanya (İngiltere) hükümeti tarafından 5 Kasım 1914’te beyan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder.⁶⁴”

Lozan Antlaşması’nın 20. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs konusundaki uluslararası tavrı netleşmiştir. Fakat Türk Hükümeti her ne kadar Kıbrıs’ı İngiltere’ye ait bir toprak parçası olarak kabul etse de, Kıbrıs’ta yaşayan Türklerle milli bağlar, Atatürk döneminde farklı araçlar kullanılarak devam etmiştir.

1. ATATÜRK’ÜN KIBRIS POLİTİKASI

Mustafa Kemal, Lozan Konferansı’nın görüşmeleri sırasında Türkiye Cumhuriyeti’nin ileride karşılaşması muhtemel sorunlarına ağırlık vererek Türk heyetinin önceliklerini belirlemişti. 1914 yılında İngiltere’nin resmen ilhak ettiği ve vali atadığı Kıbrıs adasıyla ilgili olarak Türkiye’nin talepte bulunması, Lozan görüşmelerinin şartları ve Türkiye Cumhuriyeti’nin durumu itibarıyla mümkün değildir. Fakat Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında her zaman Kıbrıslı Türklerle iletişim halinde olmuştur.

Mustafa Kemal, Kıbrıs’a büyük önem vermektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduktan sonra dış politikada “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” siyasetini benimsediğini uluslararası kamuoyuna açıkladı. Özellikle Kıbrıs konusunda o dönem Türkiye’sinin şartlarını zorlayarak yardım etmeye, özellikle Türklük bilincinin korunmasını sağlamaya çalışmıştır. 1920’li yıllardan sonra Kıbrıs, Türkiye’nin güvenliğinin temelinde anavatanla sürekli iletişim halinde olmuştur.⁶⁵

Mustafa Kemal’in, Kıbrıs politikasında belirlediği üç temel unsur vardır:

- Kıbrıs’ta Türk nüfusunun korunması ve anavatana göçlerin durdurulması.

⁶⁴ Türk Tarih Kurumu, “Lozan Antlaşması Tam Metni”, (çevrimiçi), <http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/Antlasmalar/lozan/lozan20-29.pdf>, 20.02.2007.

⁶⁵ Pınar Tank, “Resolving the Cyprus Problem: Changing Perceptions of State and Socetal Security”, *European Security*, Vol.11, No.3, Autumn 2002, s.151.

- Türk dilinin Kıbrıslı Türkler arasında konuşulmaya devam edilmesi ve yeni Türk alfabesinin Kıbrıslı Türklere öğretilmesi.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (3 Mart 1924) kabulü sonrası, Kıbrıslı Türk öğrencilerin anavatanda eğitimlerine devam etmelerine olanak tanınması.

Mustafa Kemal, Türk hükümetinin Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'ın İngiltere'nin hakimiyetinde olduğunu kabul etmek zorunda kalsa da Kıbrıs'ın terk edilemeyeceğini ve neden terk edilemeyeceğini, güneyde askeri bir tatbikat sırasında etrafında bulunan subaylara şu soruyu sorarak açıklamıştır:⁶⁶

“Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkanlarımız nelerdir?”. Subaylar birçok görüş ve düşünce ileri sürerler. Atatürk, hepsini sabırla dinler, sonra haritayı uzatır ve Kıbrıs'ı işaret ederek:

“Efendiler! Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir.”

Mustafa Kemal, Kıbrıs adasının Türkiye'nin güvenliği için hayati değeri olduğunu bu sözlerle açıklamıştır ve Kıbrıs politikasında yerleşik Kıbrıs halkının adada devamlılığını sağlamak için nüfus, dil ve eğitime ağırlık vermiştir.

Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göçler Durduruldu: Mustafa Kemal'in Kıbrıs'a verdiği önemin bir diğer kanıtı ise, Lozan Antlaşması'ndan sonra adadan Türkiye'ye göçü durdurmasıdır. Mustafa Kemal, uzun vadeli bir Kıbrıs politikası için adada Türk nüfusunun korunması gerektiğine inandığından kendisinden sonra da 1974 Kıbrıs harekatına kadar olan dönemde Kıbrıslı Türklere, Türkiye topraklarında sürekli ikamet izni verilmemiştir. Bu konuda somut bilgileri Emekli İstanbul vali yardımcısı Kıbrıs kökenli Şevket Yurdakul'dan öğreniyoruz:

“Büyük Ata, Kıbrıs'ı ve Kıbrıslıları çok sevdiğini her vesile ile açığa vurmaktaydı. Ben bu vesilelerden birkaç tanesine şahit olmuş, iftihar etmiş, gurur

⁶⁶ Erdal Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 2002, s.7.

duymuş bir bahtiyarım... Lozan Antlaşması'ndan sonra hemen hemen bütün Kıbrıslılar, Türk tabiyetinde kalmayı tercih ederek, Türkiye'ye göçe başladılar. Bu göç o kadar heyecanlı ve süratliydi ki, en kısa zamanda Türkler, Kıbrıs'ı boşaltmış olacaktı. Bunu gören büyükler ve bilhassa Ata, bazı temsilcileri göndererek (Rahmetli Kırklareli milletvekili ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Fuat Umay ve Siirt Milletvekili ve Hakimiyet-i Milliye Gazetesi sahibi Mahmut Bey) hicretin durdurulmasını emir buyurdular. Ve göç böylece bir süre için durmuş oldu.”⁶⁷

1940'lı yıllarda Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türk avukat Ülkü Cengizer, anılarında, 1930'lu yıllarda kendisi küçük bir çocukken Atatürk'e yakınlığı ile tanınan Kıbrıs kökenli Fatin Güvendiren'in adaya yaptığı ziyarette göçü durdurmak için yoğun telkinlerde bulunduğunu anlatıyor. Cengizer anılarında Güvendiren'in “Atatürk'ün göçe karşı olduğunu” söylediğini belirtiyor ve onun halkı ikna konuşmalarında Atatürk'le ilgili şu anektodu anlattığını ifade ediyor: “Atatürk'e tüm Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya göçmen olarak alınması teklifini götürmüşler. O ise “Kıbrıs şahadet parmağını Türkiye'ye uzatmış tarihe ve jeopolitiğe şahadet edercesine ben seninim, ben seninim diye bağırırken biz Kıbrıs Türklerini adadan nasıl boşaltırız?”⁶⁸ diye karşılık vermiştir.

Atatürk'ün bu sözlerinde, 1930'larda Kıbrıs politikasını yürütürken amacının öncelikle Türk nüfusunu koruyarak adada Türk kimliğinin devamlılığını sağlamak olduğu görülmektedir. Yunanistan da Kıbrıslı Rumların nüfusunu arttırmak amacıyla, Makarios döneminde Yunanistan'dan Kıbrıs'a göçleri teşvik etmiştir. Aradaki en önemli fark, Atatürk'ün mevcut nüfusu korumasının, Yunanistan'ın ise yayılmacı eğilim göstererek Rum nüfusunun Türk nüfusuna ezici üstünlüğünün sağlanmasının amaçlanmasıdır.

Atatürk, Kıbrıs'tan Türkiye'ye göçleri durdurmak için adaya, Kıbrıs kökenli valileri, mebusları göndererek halkı ikna etmelerini sağlamıştır. Fakat Türkiye'ye göçlerin durdurulmasında sert bir tavır alınmamıştır. Hatta Türkiye'ye göç etmiş bulunan on binlerce Kıbrıslı Türkün huzuru ve rahatlığı için o günün koşullarında tüm

⁶⁷ Derviş Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Kıbrıs, 1993, s.75.

⁶⁸ Ülkü Cengizer, “Ben Seninim, Ben Seninim”, **Kıbrıs Postası Dergisi**, Ankara Kıbrıs Türk Kültür Derneği yayın organı, 100. Yıl Özel Sayısı, 19 Mayıs 1981, Ankara, s. 30-32.

olanaklar zorlanmış, özellikle Kıbrıs'a yakın olan güney sahillerinde onlara ev ve arazi vererek yerleşmeleri sağlanmıştır.

Atatürk'ün, o günlerin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve 1925 yılında Lefkoşa Türk Lisesi'ne Müdür olarak atanan Kazım Nami Duru'ya talimat verdiği, Anadolu'ya göç eden Kıbrıslı Türklerin nerelere yerleştikleri, adada bırakmış oldukları mal ve mülklerinin gerçek değerinin verilip verilmediği ve halen bu insanların durumlarının nasıl olduğu hakkında bir araştırma yapılarak kendisine sunulmasını istediği ve bu isteğin yerine getirildiği iddia edilmektedir.⁶⁹ Belgeleme ve arşiv çalışmasının bir başlangıcı niteliğindeki bu çalışmadan sonra, Kıbrıs'la ilgili göç hareketleri ve mal-mülk dağılımı ile ilgili herhangi bir çalışma günümüze değin Türk Hükümetleri tarafından yaptırılmamıştır.

Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Kıbrıslı Türklerin Benimsemesi: Kıbrıslı Türkler, anavatanda olan biten herşeyin Kıbrıs'ta da uygulanması gerektiği bilinciyle yeni Türk alfabesini sevinçle karşıladılar. Hatta yeni Türk alfabesi (1 Kasım 1928) kabul edilmeden önce 23 Ağustos 1928 tarihli Kıbrıs'ta yayınlanan SÖZ gazetesi "Muallimin Cemiyeti ve Mukadderatı" başlıklı uzun yazıda, Kıbrıs Türk Muallimin Cemiyeti'nin senelik kongresini yaptığını ve doğrudan doğruya okulları ilgilendiren önemli kararlar aldığını yazmaktadır. Yazıda, "*Muallim Tekin Bey, Türkiye'de Latin harfleri kabul edilirse bizde dahi tatbik edilmesi lazım geldiğini ve burada bir avuç Türk'ün milletimizden ayrılmasına maddi ve manevi imkan olmadığını*" beyan etmiş ve bunun için de şu maddenin kabulünü Heyet-i umumiyeden rica eylemiştir; "*Latin harfleri Türkiye'de kabul edildiği zaman, Kıbrıs'ta da aynen kabulü ve beynelmilel rakamların şimdiden mekteplerde tatbiki...*"⁷⁰

Kıbrıslı Türkler, yeni alfabenin 1 Kasım 1928'de kabulü sonrası anavatandan gönderilen birçok alfabe kitabını satın almak için kuyruğa girmiştir. Kıbrıs'ta o dönem yayınlanan gazeteler, alfabenin öncülüğünü yapan öğretmenlerin açtıkları gece kurslarıyla halk arasında alfabenin yaygınlaşmasıyla yazılarını yeni Türk alfabesiyle ve

⁶⁹ Hasan Cicioğlu, "Kıbrıs Meselesi ve İngiltere", **Yeni Avrasya Stratejileri Dergisi**, Ocak 2001, s.34'den aktaran Sabahattin İsmail, "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem", **Müdafaai Hukuk Dergisi**, Eylül 2001, Sayı:37, s. 25.

⁷⁰ Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, s. 216.

öztürkçe yayınlamaya başlamışlardır. Bu konuda öncülüğü SES gazetesi yapmıştır. Halkın yeni harflere uyum sağlaması için gazete, ayrı bir köşede sözlük başlığı altında Osmanlıca kelimelerin Türkçe karşılıklarını da vermiştir.⁷¹

Atatürk, Türkiye’de yeni alfabenin uygulamalarına öncülük ederken Kıbrıs’ta da yeni Türk alfabesinin öncülüğünü yapan gazetelerden SES ve SÖZ gazetelerine maddi yardımda bulunur. Dönemin Hakimiyet-i Milliye(Ulus) gazetesinin yazı işleri müdürü Naşit Hakkı Uluğ’un anılarında verdiği bilgiye göre Atatürk’ün emri ile SÖZ gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan’a iki ayda bir belli bir paranın gönderilmesini emretmiştir. SES gazetesine de, maddi yardım yapıldığı ve her iki gazeteye ayda 18 pound yardım gönderildiği bilinmektedir.⁷² Bu yardımlarla Atatürk, Kıbrıs’ta hem Türk dilinin konuşulmasını, hem de yeni alfabenin benimsetilmesini basın-yayın organlarına maddi destekle sağlamaya çalışmıştır. Burada bir diğer husus da, Türkiye ile Kıbrıs arasında eğitim ve dil farklılıklarının oluşmasını engellemektir.

Kıbrıslı Gençlerin Türkiye’de Eğitimlerine Devam Etmesi: Atatürk, Kıbrıs’ta aydın, eğitilmiş, milliyetçi bir kuşak yetiştirmek için iki yöntem kullanmıştır. Birincisi, adaya en kıymetli öğretmenleri göndermek, ikincisi ise Kıbrıslı gençlerin Türkiye’de üniversite eğitimlerini burslu olarak tamamlamalarına imkan sunmak. O dönemde Kıbrıs’ta Kıbrıslı Türklerin okuyabileceği tek bir lise vardı ve sömürge yönetiminin baskısı altında yokluklar içinde eğitim yapılmaktadır.⁷³

Atatürk, Kıbrıslı Türklerin tek lisesinde verilen eğitim düzeyinden kuşku duymaktadır, çünkü, liseye Türkiye’nin en iyi eğitimcilerini yönetici-öğretmen olarak göndermektedir. Bu liseden mezun olan ve üniversite eğitimi almak isteyen her Kıbrıslı genç, lise sınavını vermeden direkt üniversiteye yerleştirilmiştir. Bu şekilde üniversite eğitimlerini doktor, avukat, öğretmen v.s. olarak tamamlayan Kıbrıslı gençlerin, Kıbrıs’a döndüklerinde Kıbrıs halkına daha iyi hizmet edecekleri ve Türkiye ile bağlarını devam edeceği şüphesizdir.

⁷¹ A.e., s. 243.

⁷² D. Manizade, a.g.e., s. 15.

⁷³ S. İsmail, a.g.e., s. 27.

Atatürk, Kıbrıs'ı hiçbir zaman gözden çıkarmamıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış ve yeni bir devlet düzeni ile hem siyasi hem de ekonomik yapılanmasını gerçekleştiren bir ülke için zor da olsa Kıbrıs'a maddi yardım yapmak, Kıbrıs'ın Türkiye için hayati önemi olduğunu göstermektedir. İngiltere'nin sömürgelerine uyguladığı dinsel, dilsel ve kültürel unsurların devamlılığıyla gücün korunması ve çatışmadan düzen yaratma ilkesi, nedense Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerle kurduğu dilsel, kültürel bağlantılarla aynı paralellik göstermesine rağmen, Kıbrıs'taki İngiliz sömürge idaresini rahatsız etmiştir.

Atatürk'ün 1938 yılında vefatından sonra gelen hükümetler de Kıbrıs'a aynı özeni göstermişlerdir. 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra değişen dünya dengelerinde 1990'lara kadar sürecek yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'ın da müttefik olarak içinde bulunacakları ABD'nin ve İngiltere'nin başını çektiği Kuzey Atlantik Paktı (NATO) dır.

2. DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU

Türkiye, batıda Balkanlar, doğuda Kafkaslar, güneydoğuda Ortadoğu gibi dünya siyasi tarihinde çalkantıların, sorunların yaşandığı, zor bir coğrafyada siyasi varlığını devam ettirmektedir. Yarımada devletlerinden biri olan Türkiye'nin hem denizde hem de karada güçlü olması gerekmektedir.⁷⁴ Aynı durum Yunanistan için de geçerlidir. Bir yarımada devleti olan Yunanistan'ın da kara ve deniz gücünü elinde tutmaya ihtiyacı vardır. Fakat her iki ülke arasında önemli bir fark, Türkiye'nin üç çatışma bölgesi (Kafkaslar, Ortadoğu, Balkanlar) ile çevrili olmasına rağmen Yunanistan'ın yalnız kuzeyde Balkanlar bölgesi içinde yer alması ve batıda siyasi ve ekonomik gelişimleriyle güçlü ve düzenli sistemlerini kurmuş Avrupalı devletlere komşu olmasıdır.

Güneyde Kıbrıs adası'nın Anadolu yarımadasına mesafesi, yalnız 71 km kadardır. Ada'nın Yunanistan'a uzaklığı ise, 900 km'dir⁷⁵. Dolayısıyla Kıbrıs'ın

⁷⁴ Süha Göney, **Siyasi Coğrafya Cilt II**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993, s.123.

⁷⁵ Kara Harp Akademisi Komutanlığı, **Ege ve Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, 2006, s.1.

Türkiye'ye daha yakın olması, Türkiye açısından önemini arttırmaktadır. Coğrafi olarak da Kıbrıs'ın denizlere açık olan güney bölgesinde yer alması Türkiye'nin güvenlik ihtiyacını akla getirmektedir. Türkiye için Kıbrıs'ın güneyde varlığı, Ortadoğu Bölgesi'ndeki istikrarsızlıklar nedeniyle bir güvenlik kapısı oluşturmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında uzun yıllardır sorun olan Kıbrıs'ı, Türkiye'nin güvenliği açısından değerlendirmekte fayda vardır. Bu konuda Türkiye'nin altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk şu ifadeyi kullanmıştır: “*Kıbrıs, Türkiye'nin denizlere açık bir ülke olmasını engelleyecek konumdadır.*”⁷⁶ Korutürk, Kıbrıs'la ilgili bu açmazı Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ne yapmaya çalışacakları açısından değerlendirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokacak veya Türkiye'yi tehdit edecek bir unsur olarak Kıbrıs'ın elden çıkarılması, bu coğrafyada Türkiye'nin karşısına başka sorunlar da getirecektir.

Kıbrıs'ın jeostratejik konumu bu adada hiç Türk yaşamasa dahi, Türkiye'nin ada ile yakından ilgilenmesini gerektiriyor. Kıbrıs sorununu yalnız iki toplum arasındaki yönetim veya varlık sorunu olarak düşünmek, garantör iki devlet olan Türkiye ve Yunanistan'ın izledikleri dış politika amaçlarını gözardı etmek olur. Çünkü bugün de devam eden Kıbrıs sorununa, her iki devlet de taraf veya garantör olarak adlandırılın dışarıdan müdahale etmektedirler. Bu müdahalenin Türkiye cephesindeki karşılığı, Kıbrıs'ta askeri gücün varlığı ve Kıbrıs'ın güney sınırlarının güvenlik koridorunda bulunması ise, Yunanistan açısından ise 1830'lardan itibaren amaçlanan Enosis'in son adımlarından biri olan adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi ve Türkiye'yi hem Ege Denizi'nde, hem de Doğu Akdeniz'de kuşatabilmehtir.

⁷⁶ Rauf Denктаş, “Annan Planı ve Kıbrıs”, TBMM Genel Kurul Tutanağı, **Tutanak Dergisi**, Cilt:47, 15.04.2004, s.16-17.

3. YUNANİSTAN'IN YAYILMACI SİYASETİ

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazandığı 1830'lu yıllardan yakın geçmişe kadar olan dönemde topraklarını doğuya doğru üç kat genişletmiş olması yayılmacı (irredentist) bir siyaset takip etmeye o dönemde başladığını göstermektedir. Bu gerçeğe rağmen Yunanistan, ulusal güvenlik politikalarında sürekli tehditin “doğudan” geldiğini vurgulamaktadır.⁷⁷ Aslında Yunanistan, Batılı devletleri yanına alarak geçmişte Bizans'ın yıkılmasının üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen hala 1500'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak döneminden kalma Avrupa siyasetini kullanmaya devam etmektedir. Burada kastedilen devlet Türkiye olsa da, bu iddianın gerçekle ilgisi yoktur. Çünkü, Lozan Antlaşması'yla Türkiye ve Yunanistan arasındaki sınır çizilmiştir.

1930'lardan itibaren denizdeki karasularını genişleten, 1947 Paris Antlaşması'yla Oniki Ada'yı elde eden, sonraki amaç olarak 1950'lerden itibaren Kıbrıs'ın ilhak edilmesi için uluslararası düzeyde destek arayan Yunanistan olmuştur. 1960'lardan itibaren Ege adalarını antlaşmalara aykırı olarak silahlandıran, kıta sahanlığı sorununu sürekli gündemde tutan da Yunanistan'dır.⁷⁸ Türkiye ve Yunanistan arasındaki Lozan dengesini lehine kullanmaya çalışan Yunanistan, bu politikasını uygularken kendisinin ve Türkiye'nin özellikle Soğuk Savaş döneminde Batı dünyası yanında yer alma stratejisini kullanmayı da ihmal etmemiştir. Türkiye, Kıbrıs konusunda Batı bağlantılı politikalar etrafında hareket etmişse de, ulusal çıkarları ve adadaki Kıbrıslı Türklerin varlığı söz konusu olduğunda 1974 Kıbrıs Harekatı gibi gerektiğinde savunma amaçlı bir tutum sergilediği de görülmektedir. Fakat Yunanistan, Türkiye'nin bu tutumunu kendi lehine değerlendirerek, 74 Harekatını gerekçe gösterip Ege'deki birçok adayı silahlandırmış, birçoklarında ise askeri hareket ortamında önemli lojistik destek sağlayacak altyapılar inşa etmiştir.⁷⁹ Yunanistan'ın bu tavrı, 1947 Paris Antlaşması'nın genel hükümlerine aykırı bir girişimdir.

⁷⁷ Mustafa Kibaroglu, Ege-Doğu Akdeniz Denklemi'nde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu”, **Mülkiye Dergisi**, Mart 2004, Sayı: 242, s.4.

⁷⁸ Şükrü S. Gürel, a.g.e., 1995, s. 131.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sıtkı Egeli, Greek Air Power As A National Security Instrument, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.

Yunanistan'ın Batılı devletlere karşı bir tehdit unsuru olarak gösterdiği Türkiye'nin, bu iddia ile ne derece örtüştüğü tartışma konusudur. Bu iddia, Türkiye'nin Yunanistan üzerinde gizli amaçları olduğu ve bunu gerçekleştirmek için saldırı planları yaptığı fikrini akla getirirse de, Lozan Antlaşması sonrası Türkiye, elde ettiği toprakları koruma ve savunma dışında hiçbir ülkeye yönelik tehdit unsurunu akla getirecek girişimde bulunmamıştır. Hatta Kıbrıs sorununu 1954 tarihine kadar Lozan Antlaşması gereği dışarıdan takip eden Türkiye, bu tarihte İngiltere'nin daveti üzerine Londra Konferansı'na katılmış ve İngiltere'nin ısrarıyla soruna müdahil olmuştur.

Bir an için Türkiye'nin Yunanistan üzerinde gizli amaçları olduğunu düşünelim, öncelikle iki ülke arasında askeri harekate olanak tanıyacak yeterli kara parçası bulunmamaktadır.⁸⁰ İki ülke arasında deniz ve hava sahası dışında mücadele edebilecek kara hattı bulunmamaktadır. Bu olsa bile, Türk askeri gücünün, Batı Trakya bölgesinin 203 km. olan kara sınırından Yunan topraklarına girip Selanik üzerinden Atina'yı ele geçirmesinin gerçekleşmesi pek mümkün olmayan bir senaryodur. Ayrıca her iki ülke arasında bir savaş ihtimali olsa bile hava ve deniz gücü hakimiyeti açısından Yunanistan daha avantajlı durumdadır.

Türk insanının denize olumsuz bakışının sonucunda Türkiye'nin, Yunanistan'a nazaran hem ekonomik hem de askeri bakımdan gelişmemiş uluslararası taşımacılık ve donanma sorunu vardır. Oysa Yunanistan'ın deniz ticaret filosu ve donanması bir hayli üstündür.⁸¹ Dolayısıyla Türkiye'nin Yunan donanmasının denize açılmasını engelleyecek, bu ülkeyi denizden abluka altına alabilecek, denizden karaya çıkabilecek donanma gücüne sahip olduğu tartışmalıdır. Türkiye, bu bakımdan da Yunanistan'a tehdit oluşturmamaktadır.

Hava hakimiyeti bakımından ise Ege adaları sayesinde yine Yunanistan, Türkiye'ye göre üstün durumdadır. Türkiye'deki üslerinden havalanıp Yunan hava savunma sistemlerini aşarak yarım saatlik uçuş mesafesindeki Atina'ya varana kadar geçen sürede, örneğin Limni'den kalkan bir Yunan savaş uçağı birkaç dakika sonra İzmir'deki askeri üsleri vurabilir. Görüldüğü gibi Yunanistan'ın "doğudan gelen tehdit"

⁸⁰ A.e., s. 5.

⁸¹ Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.131.

olarak gördüğü Türkiye'nin olası senaryolarda bile Yunanistan'ı istila etmesi mümkün değildir.

Aynı koşullarla tersi düşünüldüğünde Yunanistan'ın da Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturmadığı görülmektedir. Fakat Yunan hava gücünün adalarda konuşlandırılması, olası bir Yunan saldırısının havadan yapılacağı ihtimalini güçlendirmektedir. Fakat Türkiye'nin ve Yunanistan'ın hem NATO hem de BM üyesi iki devlet olduğunu ve aynı zamanda ABD'nin bu bölgede böyle bir çatışmaya izin vermeyeceğini düşünürsek her iki ülke açısından çatışma ihtimali zayıftır.

4. EGE-DOĞU AKDENİZ DENGESİ VE KIBRIS

Türkiye'nin güneyinde Kıbrıs adasında yaşayan Kıbrıslı Türklerle bağlarını koparmaması ve adadaki Türklerin anavatanla her zaman iletişim içinde olması Yunanistan'ın Türkiye'yi denizden çevreleme amacına ters düşmektedir. Yunanistan'la Türkiye arasındaki en önemli anlaşmazlık konularından biri olan Kıbrıs'ın, diğer anlaşmazlık konuları üzerinde nasıl bir denge unsuru olduğunu açıklamak gerekirse, öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığının Ege Denizi'ndeki oldu bittilerin yaşanmasını engellediğini söyleyebiliriz.

Yunanistan'ın taraf olduğu, ancak Türkiye'nin imzalamadığı, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin taraf olan devletlerin karasularını 12 mile kadar çıkartmalarına olanak sağlayan hükmünü uygun gördüğü zamanda ve ortamda yürürlüğe koymayı planladığı bilinmektedir.⁸² Fakat bu sözleşmeye imza atan devletlerin okyanusa kıyısı olması dikkate alınırca Yunanistan'ın bu hükmü yerine getirmesi iyi niyete aykırı bir girişim olacaktır.

Yunanistan'ın tek taraflı girişimleri sonucu ortaya çıkan krizlerin açık bir savaşa dönüşmesini engelleyen en önemli unsur, Türkiye'nin Kıbrıs adası üzerinde konuşlandığı Kolordu düzeyindeki askeri varlığı olmuştur.⁸³ Kuzey Kıbrıs Türk

⁸² Yüksel İnanç-Sertaç Başeren, "The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters", **Hellenic Studies**, Cilt 4, Sayı:2, 1996, s.57-58.

⁸³ M. Kibaroglu, a.g.e., s.3.

Cumhuriyeti topraklarında kırk binin üzerinde askerden oluşan Türk kolordusunun varlığı, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde Türkiye'nin hayati çıkarlarına darbe vurabilecek yeni girişimleri engellemektedir. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Ege'de Rum hakimiyetini kurabilmek için 16 Kasım 1993 tarihinde Ortak Savunma Doktrini'ni oluşturmaları, bölgede yayılmacı siyasetlerinden vazgeçemediklerini göstermektedir. Ayrıca, bu girişim, GKRY'nin Kıbrıs sorununu, Yunanistan ile ortak yürüttüğünü göstermektedir. Dolayısıyla Yunanistan'ın ve GKRY'nin Kıbrıs konusunda ortak hareket etmesi sonucunda Türkiye ve KKTC'nin de ortak hareket etmesinin yadırganmaması gerekir.

Ocak 1996'da Kardak kayalıkları üzerinde yaşanan ve iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren "aidiyet" krizi sonrası Kıbrıs Cumhuriyeti, 1997 yılından itibaren Rus yapımı S-300 hava savunma füze sistemlerini, Ada'nın güneyinde bulunan Baf askeri hava üssü çevresine yerleştirmek istemesi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki dengeyi bozacağı için ciddi bir kriz yaşanmasına neden olmuştur. Kriz sonrası füzeler Kıbrıs'ta konuşlandırılmamıştır; ama füzelerin yeni adresi Girit olmuştur. Sorun tam olarak çözülememiştir, dinamik kalmıştır.

TCE™

Kıbrıs'ta bulunan Türk askeri gücü, adadaki Rumları ve dönemin Yunan Hükümetlerini her zaman rahatsız etmiştir. Yunanistan ülke topraklarını, Balkan Savaşı haricinde masabaşında diplomasi ile aldığı için Kıbrıs konusunda da Türk askeri gücünün varlığını diplomasi yoluyla ortadan kaldırmayacağı planlar üzerinde durmuştur. Kıbrıs'ın Türk askeri gücünden yoksun kalması, adadaki Türklerin güvenliğinin Rumların elinde olması ve daha kolay asimile edilmelerini sağlayacak dolayısıyla Kıbrıs'ın Rumların eline geçmesi kolaylaşacaktır. Dolayısıyla Kıbrıs sorununu salt Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki sorun olarak görenler perde arkasındaki iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan arasında Ege bölgesindeki sorunların dengesinin Kıbrıs olduğunu daha doğrusu bu bölgedeki sorunların çeşitlenmesinin önündeki engel olduğunu görememektedirler.

Yunanistan ve Türkiye'nin ulusal politikalarında önem verdikleri Kıbrıs, her iki ülke arasında her zaman işbirliğinden ziyade rekabetin ve bölgesel güç mücadelesinin var olduğu ilişkilerin ortasında kalmıştır ve kalmaktadır. Bu rekabet ortamında temel

belirleyiciler de Batılı güçlü devletler olmuştur. Bunda en önemli etken Osmanlı Devleti zamanında 1856 yılında başlayan Batılılaşma ve Batılı devletler cephesinde yer alma endişesi ve çabasının Yunanistan tarafından, Batılı devletlerin de desteğinde ve onların çıkarları doğrultusunda kullanılmasıdır.

B. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

1920'lerin sonlarında iki toplumlu Kıbrıs, dünya ekonomik krizi ile uzun kuraklığın sonucunda sefalet içinde yaşamaya başladı. Adanın tarımsal ekonomisi, 1929 dünya ekonomik krizi ile çökmüştür. Halk yaşamını sürdürebilmek için malını tefecilere ipotek etmiştir. Köylüler borçlarını geri ödeyememiş, tefeciler köylülerin ipotek altındaki mallarını çok düşük fiyatlardan satmıştır. Tarım ürünü fiyatlarındaki % 40-60'a varan düşüş, Kıbrıs'ta da çiftçi ailelerin ya göç etmesine ya da madenlerde iş aramak zorunda olmalarına neden olmuştur.⁸⁴ İngiliz valisinin de yeni vergiler koyması, ada halkını isyan ettirmiş ve 1931'de halk ayaklanması yaşanmıştır. Ayaklanmayı Kıbrıslı Rumlar başlatmıştır.

O yıllarda Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, birbiriyle çatışan iki taraf olmaya devam etmişlerdir. Kıbrıslı Rumların baskıları karşısında Kıbrıslı Türkler yalnızca İngiliz yönetimine güvenmek zorundaydılar. Dolayısıyla her iki tarafın biraraya gelmesi ve bağımsız Kıbrıs için mücadele vermesi mümkün değildi. Daha sonra bu ayaklanma siyasi bir nitelik kazanarak Enosis mücadelesine dönüşmüş ve Kıbrıs 1945'lere kadar İngiltere'nin Ortadoğu bölgesindeki ileri karakolu olmuştur. Bu dönemde, İngiltere, Kıbrıs'ta 1943'te belediye seçimlerine izin verdi ve Kıbrıs'ta sol kesimin partisi Çalışan Halkların Yenileşme Partisi'nin (AKEL) zaferine ses çıkarmadı.

⁸⁴ Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Kıbrıs, 2005, s. 1.

1. KIBRIS TOPLUMU AÇISINDAN

Dünyadaki ada devletleri arasında Kıbrıs, yüzyıllardır bölgedeki güç dengeleri arasında çıkar amaçlarının odağı olmuştur. Toplum olarak heterojen bir yapıda seyretmesi, adada yaşayanların, Kıbrıs toplumu bilincine ulaşamayan halkını dönemin siyasi çalkantıları içinde rahat bırakmamıştır.

a. KIBRIS TOPLUMUNUN OLUŞAMAMASINDA İNGİLİZ ETKİSİ

1948'de Kıbrıs'ta madenlerde çalışan işçilerin, AKEL'in öncülüğünde greve gitmesi, Amerikalılar başta olmak üzere madenleri işleten yabancı firmaları rahatsız etmişti. Ağır çalışma koşullarına isyan eden Kıbrıslı Rum ve Türk işçiler, Amerikan firmasına ve İngiliz yönetimine karşı ortak mücadele başlatmışlardı. Tarihte belki de ilk ve son kez Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'ta yönetime karşı birlikte hareket etmişlerdir. AKEL'in önderliğinde Kıbrıslı Rum işçiler, Kıbrıslı Türk işçilerin desteğinde birlikte greve gitmişlerdir.⁸⁵ Kilisenin sağın denetiminde olması grevlerin komünist komplolar olarak görülmesi ve İngiliz yönetiminin de kiliseye destek vermesi sağ-sol çatışmalarını alevlendirmiştir.

İngiltere'nin Kıbrıs'taki yönetimi, Kıbrıs toplumu yaratmaya değil adada İngiltere'nin mevcut durumunu korumaya yönelik çaba sarfetmekteydi. 1948 olaylarından sonra İngiltere, Kıbrıs'ta bir yandan Kıbrıslı Rumlar arasında sağ örgütlenmeleri desteklerken diğer taraftan Kıbrıslı Türk işçiler üzerinde AKEL'in etkisini azaltmak için bağımsız Kıbrıs Türk sendikalarının kurulmasına destek vermiştir. Kıbrıslı Türklerin bir kısmı Rumlarla ortak olan işçi sendikalarında kalmayı tercih etmiştir.⁸⁶

1939–1944 yılları arası, savaş yıllarında Kıbrıslı işçiler, İngiliz yönetimine karşı AKEL'in desteğinde Türk ve Rum kimliklerini bir kenara bırakıp Kıbrıslı halk olarak beş büyük bölgede belediyeleri, 1943 seçimleriyle elde edip Bağımsız Kıbrıs

⁸⁵ M. Druşotis, a.g.e., s. 33.

⁸⁶ Enver Bildir, "Üç Çeyrek Asırda Üç 1 Mayıs", 2006, (çevrimiçi), <http://stwing.upenn.edu>, 21.04.2006.

mücadelesi için biraraya gelmişlerdir. Bu mücadele, Rum tarafında kilisenin, işçileri grevi sona erdirme ve işbaşı yapma çağrısıyla, Türk tarafında ise İngiliz yönetiminin Türk kimliğini ön plana çıkararak bölünmeyi sağlamak amacıyla desteklediği Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) ile çökertilmeye çalışıldı. Her ne kadar Kıbrıs Türk liderliği, KATAK çatısı altında birleşti ise de, kurum içinde ayrılıklar yaşanmış ve önce Dr. Fazıl Küçük* sonra Necati Özkan ayrı partiler kurmuşlardır.

İngiltere, KATAK'ın kuruluşuna verdiği destekle AKEL'in yarattığı Kıbrıs halkı bilincini bu şekilde yıkmıştır.** Fakat bir taraftan Kıbrıslı Türklere destek olurken, diğer taraftan Kıbrıslı Rumların da kilise etrafında birleşmelerini desteklemiştir. Kıbrıs halkının bilinçlenmesi, İngiliz yönetimi için tehlike oluşturmaktaydı. Mevcut düzeni ancak "parçala, böl ve yönet" taktiği olan sömürge politikası ile koruyabilirdi. Zaten, Kıbrıs, İngiliz sömürgesi değil miydi?

1950'li yılların başında AKEL, Kıbrıs'ta Rumlar arasında kan kaybetmeye başladığını anlayınca tavır değiştirerek Enosis mücadelesinin savunuculuğunu yapmaya başladı. Bundan dolayı Kıbrıslı Türklere, kendi ayrı toplumlarını oluşturmaya ve milli bilinçle hareket etmeye başladılar. Böylece İngiltere de amacına ulaşmış oldu ve bir daha ne Kıbrıslı Rumlar ne de Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs'ta Kıbrıs halkı olarak hiçbir konuda ortak mücadele edemediler.

* Fazıl Küçük, 18 Nisan 1943'te oluşturulan Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'nun kurucuları arasındaydı. Siyasi hayata, henüz bir üniversite öğrencisiyken başlamış, Türk eğitiminin İngiliz müdürler tarafından yönetilmesinde ısrar eden Kavanin Meclisi'nin Türk üyelerine karşı mücadele vermiştir.

** Eğitim sistemini İngilizlerin idare etmesi de politik bir yaklaşımdı. İngiltere, 1960'a dek Kıbrıslı Türklerin, eğitiminin idaresini bir sömürge idaresi olarak elinde tutmuş, 1960'lardan sonra ise hem Kıbrıslı Rumların Yunanistan'dan hem de Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den eğitim materyalleri temin etmelerini desteklemiştir. İngiltere'nin amacı ise, Kıbrıs halkının ayrı dilde ayrı eğitimler almasıyla kültürel farklılaşmasını desteklemek, bütünleşmesinin, Kıbrıs halkı olmasının önüne geçmektir.

b. KİLİSENİN SOĞUK SAVAŞ STRATEJİLERİNİ KULLANARAK KIBRIS SORUNUNU BM'YE TAŞIMASI

İngiltere'nin, Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresindeki müftülük makamını 1929 yılında kapattığından bahsetmiştik. Müftülüğü kapatmasının amacı, adadaki müslümanları birleştirici nitelikteki kurumların etkisini azaltmaktı. Buna karşılık, Rumların dini kurumları, başta siyasi ve ekonomik alanlar dahil piskoposlarının öncülüğünde etkinliklerine devam etmiştir.⁸⁷

İngiltere, 19. yüzyılda, Ortadoğu ve Süveyş Kanalı üzerinde hakim konumunu devam ettirmek amacıyla ihtiyaç duyduğu Kıbrıs'ı müslüman ahalinin elinden almak için Rumların kiliselerini desteklemeye başlamıştır. Dolayısıyla o yıllardan itibaren kilise, Kıbrıs'ta güçlenmeye başlamıştır. 20. yüzyılda ise İngiltere, bu kez başka bir ideolojiye alternatif olması amacıyla kiliseyi desteklemeye devam etmiştir. Rusya'nın, 1917 Bolşevik İhtilali sonrası ortaya çıkan sosyalist hareket, daha sonra Kıbrıs'ta da etkisini 1930'larda işçi hareketleriyle göstermiştir. Fakat Kıbrıs'taki sosyalist hareketlere İngiltere'nin yaklaşımı, Türkiye ve Yunanistan'daki sosyalist hareketlere yaklaşımından farklı olmamıştır. Soğuk Savaş yıllarında, İngiltere'nin antikomünist yaklaşımları ile Türkiye'nin resmi politikaları aynı doğrultuda seyretmiştir.

1921 Enosis plebisiti, 1931 isyanı ve 1950 Enosis plebisiti gibi Kıbrıs'ta bağımsızlık adı altında gerçekleştirilen bu olayların hepsinde Rum papazların rol oynadığını görmekteyiz. 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı gerçekleştirilen ayaklanma da bağımsızlık için değil yine başka bir ülkeye, Yunanistan'a bağlanmak için, Enosis için yapılmıştı.⁸⁸ Kilisenin dini kimliğinden ziyade siyasi kimliğini, Kıbrıs'ta ön plana çıkarması da Helen milliyetçiliğinin kurumsal temsilcisi olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kilise, dinsel milliyetçilik üzerinden siyasi argümanları ve dini inançları birarada kullanmasını da bilmiştir. AKEL'in 1948 yılında sömürge yönetiminin önerdiği "anayasal özerklik" önerilerine sıcak bakması, kilisenin tepkisine yol açmıştı.⁸⁹ AKEL, aynı zamanda İngiltere'nin ve ABD'nin Kıbrıs'ta sol partilerin yapılanması ve SSCB etkisi altında olmasından rahatsız olmaları nedeniyle mercek

⁸⁷ S.R.Sonyel, a.g.e., s.138.

⁸⁸ Sadi Somuncuoğlu, **Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut Yayıncılık, Ankara, 2002, s.39.

⁸⁹ A.e., s.41.

altındaydı. Diğer taraftan da kilisenin AKEL'e alternatif olarak Batı bloku tarafından desteklenmesi de AKEL'in iktidara gelmesinin önündeki engellerden biriydi. Oysa AKEL bünyesinde siyasi faaliyet gösteren veya AKEL'e üye olan Kıbrıslı Rumların birçoğu da toprak sahibi oldukları için Kıbrıs'ta sosyalist bir ihtilale karşı olacak grubun başındaydılar. AKEL, Kıbrıs'ta 1950 seçimlerinden sonra Enosis'i desteklemeye başlamış ve verdiği silahlı mücadeleye ters düşmüştür.⁹⁰ Bu çelişkili tavır, AKEL'in uzun yıllar iktidardan uzak kalmasına neden olmuştur.

Adada askeri üsleri olan İngiltere ve batı ideolojisinin mimarı ABD için Kıbrıs, Sovyetler Birliği ile ideolojik mücadele alanı olmuştur. SSCB'nin Soğuk Savaş boyunca yaklaşımı, kendi stratejilerine uygun olarak bölge üzerindeki bu güçlere zarar verme ya da varolan etkilerini kırma yönünde taktik yaklaşımlardı. Bunun için SSCB, sosyalist ideolojinin temelinde reddedilen din ve dini kurumlara rağmen, Kıbrıs söz konusu olduğu zaman Makarios ve kiliseyle irtibat kurmaya onay veren stratejik bir yaklaşıma bile gitmiştir.

İngiltere'nin ve ABD'nin başını çektiği Batı bloku ise, sosyalist rejime karşı az gelişmiş ülkelerde din ve dini temsil eden kurumların güçlendirilmesine yönelik yaklaşımı benimsemiştir. Bunun yanı sıra etnik kökenlerin desteklenmesi de, İngiliz eski sömürge politikasının devamı olduğundan sosyalist rejime karşı özellikle Ortadoğu bölgesinde uygulanmaya devam edilmiştir.

Kıbrıs söz konusu olduğunda ise Soğuk Savaş politikaları daha farklı bir yön çizmekteydi. Kilise, özellikle Makarios döneminde zaman zaman SSCB ve AKEL'e İngiliz-ABD politikalarının dayatmalarına gözdağı vermek için yaklaşmış zaman zaman da toplumdaki sol grupların Kıbrıs toplumu yaratmak ve birarada yaşamak çabalarına, Enosis'e aykırı bir tutum olduğu için karşı çıkmıştır. 18 Ekim 1950'de III. Makarios'un Başpiskopos seçilmesinden ve 1952'de Yunanistan'da Papagos hükümetinin göreve gelmesinden sonra Kıbrıs sorunu, Kıbrıslı Rumların bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. 5 Ocak 1950'de Enosis plebisiti* yaptıran

⁹⁰ Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi-Kıbrıs Cumhuriyeti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.139.

* Self-determinasyon ilkesi, BM çerçevesinde hazırlanan Kişisel ve Siyasi Haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 1. maddesinde; "Bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir.

Makarios, Kıbrıslı Rumların % 95'inin Enosis'e "evet" demesi üzerine sorunun, bağımsızlık mücadelesi olduğunu iddia etmiş, plebisitin sonuçlarını uluslararası kamuoyuna açıklayarak destek istemiştir.⁹¹ Plebisitin sonuçları, ulusların kendi kaderini tayin hakkının, Kıbrıs halkına uygulanması isteği ile Birleşmiş Milletler (BM) sekreteryasına sunulmuştur. 1950–1954 yılları arasında Kıbrıslı Rumların temsilcisi Makarios ile Yunanlı delegeler, BM'ye yaptıkları çeşitli tarihlerdeki başvurularda Kıbrıs halkına "self-determinasyon" hakkının verilmesi talebini yinelemişlerdir.

Diğer taraftan Kıbrıs halkının bağımsızlık talebine uluslararası destek bulmak için arayışlara giren Makarios, 1950'lerde sömürgelerin bağımsızlık mücadelelerinde Asya, Afrika halklarının mücadelesi ile Kıbrıs'ın bağımsızlık mücadelesini aynı zemine taşımış ve Bağlantısız ülkelerden destek almıştır. 18 Nisan 1955'te Endonezya'da yapılan Bandung Konferansı'nda Kıbrıs'ı temsilen gözlemci olarak katılmış, Kıbrıslı Rumların İngilizlere karşı silahlı direniş hareketine başladıkları bir dönemde yaptığı temaslarla destek vaatleri almıştır. Dolayısıyla Makarios'un çabalarıyla Bandung Konferansı'nda Kıbrıs sorununun uluslararası kimlik kazanması önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁹²

Bandung Konferansı'nda Makarios'un "sömürgeciliğe" karşı bayrak açtığına yönelik izlenimler edinen ve bu bağımsızlık hareketini destekleyen devletler, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi devlet sıfatıyla katıldığı konferansta Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun kömünizm tehlikesine karşı tarafsız olmanın getirebileceği tehlikelerle ilgili konuşması, Bağlantısızların tepkisine neden olmuştur. Çünkü sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren Mustafa Kemal önderliğindeki Türk milletinin kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, yalnız çevre ülkelere değil, sömürge olan ve bağımsızlık mücadelesi

Bu hak vasıtasıyla halklar, kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler." Şeklinde ifade edilmiştir. Self-determinasyon ilkesi resmi olarak ilk defa 1946 yılında San Francisco görüşmelerinde kabul edilen BM Şartı'nın 1/2 ve 55. maddelerinde yer almıştır. Bkz. Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, Ankara, 1993, s.7.

⁹¹ S. Somuncuoğlu, a.g.e., s.41.

⁹² Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 107.

veren tüm dünya milletlerine örnek olmuştur. Bağlantısızlar, Türkiye cumhuriyeti temsilcisinin, NATO sözcülüğünü yapmasına tepki göstermişlerdir.

Bağlantısızlık hareketinin başlangıç noktası olan konferansta Makarios'un başarısı, daha sonra Bağlantısızlar'ın Ekim 1964'te Kahire'de yaptıkları ikinci toplantıda alınan kararlardan biri olan; "1964 Kıbrıs olaylarına rağmen Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının verilmesinin gerektiğidir" ifadesinde görülmektedir.⁹³ Makarios, Kıbrıs'ın bağımsızlığı arkasındaki Enosis hayalinin gerçekleşmesinde bağlantısızlardan tam destek almıştır. Fakat Bağlantısızlık hareketi, ABD tarafından komünizme açık devletlerin oluşturduğu bir örgütlenme şekli olarak görüldüğü için Makarios'un bu girişimi, Sovyetler Birliği'ne yakın olduğu izlenimi vermiştir. Makarios, Kıbrıs sorununu self-determinasyon hakkı çerçevesinde uluslararası platforma taşıırken iktidarının sonunu da hazırlamıştır.

ABD, Makarios'un Kıbrıs sorunuyla ilgili uluslararası kamuoyunun desteğini alma çabalarının Bağlantısız ülkelerin desteğinde yapılmasından rahatsızlık duyuyordu.

TCE™

Makarios, diğer taraftan da Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa dâhil olması için Atina'ya sürekli baskı yapıyordu. Bu baskılar sonucunda Makarios, Başbakan Papagos'tan Yunanistan'ın İngiltere aleyhinde BM'ye başvuracağı ve Kıbrıs'ın self-determinasyon hakkını talep edeceği sözünü aldı. Sömürgeler Bakanı Henry Hopkinson, Yunanistan'ın bu taleplerine karşı çıkmış ve 28 Temmuz 1954'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada; Kıbrıs halkının self-determinasyon hakkının tartışılmasının İngiltere açısından söz konusu olmadığını belirtmiştir. Aynı oturumda Kıbrıs sorunuyla ilgili Türkiye'nin adı geçmiş ve Doğu Akdeniz'in güvenliği için taşıdığı rol üzerinde durulmuştur.

Yunanistan, Kıbrıs sorununu 1954 Ağustos'unda Birleşmiş Milletler'e götürmüş ve adaya self-determinasyon hakkının tanınmasını talep etmiştir. Aralık 1954'te Birleşmiş Milletler Genel Kurul gündemine alınan Yunanistan'ın başvurusu sonucu, 814 sayılı karar alınmış ve sorunun BM'de ele alınmasının ertelenmesi

⁹³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993, s. 624-625.

yönünde bir karar çıkmıştır. BM'den bu şekilde bir karar çıkmasında, konunun görüşülmesi sırasında İngiltere'nin izlediği diplomasi taktiklerinin önemli payı vardı. “İngiltere başdelegesi Selwyn Lloyd, İngiltere'nin Bağdat Paktı ve NATO açısından yüklenmiş olduğu sorumlulukları yerine getirebilmek için adadaki egemenliklerini korumanın kendileri için stratejik bir zorunluluk olduğunu belirtmiş, sorunun görüşülmesinin ülkesinin içişlerine müdahale anlamı taşıyacağını, bu durumun ise BM Yasası'nın 2(7). Maddesine aykırı olduğu görüşünü savunmuştur.⁹⁴” Ayrıca İngiliz delege savunmasında, o tarihe kadar adayla siyasi bir ilgisi bulunmayan Türkiye'nin de soruna dâhil olduğunu vurgulayan ifadeler kullanmıştır. Self-determinasyonun, adanın Anadolu yarımadasının bir uzantısı olduğunu, üzerinde Türkçe konuşan Müslüman Türklerin de bulunduğu adanın durumuna uygun olmadığını savunmuştur.⁹⁵

BM'nin 814 sayılı kararına Yunan hükümeti ve Kıbrıslı Rumlar tepki göstermişler; hatta bu dönemde Yunan kamuoyu batılı devletlere özellikle İngiltere ve ABD'ye karşı olumsuz bir tutum içine girmiştir.

2. BM SÜRECİNDE İNGİLTERE'NİN TUTUMU VE TÜRKİYE'NİN SORUNA TARAF OLMASI

1950'li yılların Soğuk Savaş'ın yoğun olarak yaşanmaya başladığı yıllar olması ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nin istihbarat birimlerini, Kıbrıs adası üzerinden takip etmesi, İngiltere'nin adadaki statüsünü devam ettirmesinin en önemli nedenleri arasındaydı.

İngiltere, Kıbrıslı Rumların uluslararası kamuoyunu arkalarına almalarından ve adanın bağımsızlığının elde edilip adadaki egemen durumlarının ortadan kalkmasından endişe ederek Türkiye'yi de soruna dâhil etmeye karar vermiştir ve 1955'te Londra'da Lancaster House'da Kıbrıs'la ilgili düzenlenen Londra Konferansı'na İngiltere, Türkiye'yi resmen davet etmiştir. Türkiye, bu tarihten

⁹⁴ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954–1975”, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Prof. Dr.Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan 2 (1984), s. 227.

⁹⁵ A.e., s. 228.

sonra, Kıbrıs sorununda İngiltere ve Yunanistan arasında “arabulucu” görevi görmüştür. Türkiye, bir anlamda Kıbrıs sorununda aktif rol oynamaya İngiltere tarafından teşvik edilmiştir.⁹⁶ Bundan sonra Türkiye’nin karşısına, günümüze kadar Kıbrıs sorunu, çeşitli nedenlerle çıkmış, hatta Türkiye’ye karşı, Kıbrıs sorunu ABD ve İngiltere tarafından politik bir unsur olarak kullanılmıştır. 1956 yılında Süveyş krizi ile ABD ve İngiltere arasında Ortadoğu’da ortaya çıkan restleşme sonrası İngiltere, Kıbrıs’ı Ortadoğu petrolünün koruma sistemi içinde birincil önceliğe sahip gördüğü için ABD’nin adada etkin olmasını istemiyordu. Bu dönemde Türkiye’yi yanına çekmenin bu ülkeye bir mükafatı olarak gördüğü “taksim” tezini yalnızca Enosis’e alternatif olarak ortaya atmıştır. Çünkü taksim tezi de İngiltere’nin çıkarlarına uymuyordu.⁹⁷ Yalnız Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların, ABD destekli olarak NATO çerçevesinde İngiltere’ye baskı uygulaması ihtimaline karşılık Türkiye’yi diğer NATO üyesi olarak dahil etmeyi uygun görmüştür.

Kıbrıs sorununun Makarios ve Yunan hükümeti tarafından, uluslararası hale getirilmeye çalışılması İngiltere’nin de mevcut durumu korumak için Türkiye’yi ileri sürmesine ve soruna dâhil etmesine neden olmuştur. Yunanistan ve Türkiye gibi tarihsel husumetleri olan iki devletin Kıbrıs konusunda farklı fikirler ileri sürmesi kaçınılmazdı. Diğer taraftan Türkiye’nin 1950’li yıllardan itibaren ABD ve İngiltere çizgisinde bir dış politika takip etmeye başlaması, İngiltere’nin Türkiye’yi Kıbrıs sorununda yanına çekmeye çalışmasının nedenlerinden biri olarak söylenebilir.

Türk Dış politikasında 1950-1970’li yıllarda Türkiye, dünya siyasetindeki tavrını Batı blokunun bölgesel örgütlenmelerine katılarak göstermiştir. “Ulusal çıkar” kavramı, müttefik devletlerin (ABD-İngiltere) Türkiye’ye yüklediği görevlerin önüne geçemiyordu. Bu yıllarda Türkiye’nin bağımsız ulusalcı bir dış politika takip etmediğini görüyoruz. 1954 yılı görüşmelerinde de Türkiye delegesi

⁹⁶ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945–1980**, Çev: Ahmet Fethi, Hil Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 490.

⁹⁷ Doğan Harman, **Emperyalizm, Kıbrıs ve Akel**, Kıbrıslı Yayınları, Kıbrıs, Yayın yılı yok, s.48.

Selim Sarper, BM'nin 814 sayılı kararını memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiş ve Kıbrıs'ın İngiltere'nin "iç sorunu" olduğunu ifade etmiştir.⁹⁸

Türkiye, bu dönemde İngiltere'nin çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmiştir. Aslında İngiltere'nin bu şekilde bir tutum izlemesinde dayandığı nokta; Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini kabul etmiş olmasıdır. Yunanistan da Lozan Antlaşması'nda İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenliğini kabul etmiştir. Fakat 1955 yılında İngiltere'nin davetiyle Üçlü Zirve'ye katılması ve 1960 Anayasasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Türkiye, Kıbrıs üzerindeki tutumunu, Kıbrıslı Türklerin varlığının adada devam ettirilmesi ekseninde sürdürmüştür.

İngiltere ise, Kıbrıs konusunda Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu için sonraki dönemlerde diplomasi-güç dengesinde Kıbrıs'taki üslerinin kontrolünü elinde tutmaya çalışmıştır. Uluslararası ilişkilerin temelini oluşturan "ulusal çıkarların" ve "kaynakların kullanımındaki etkinliğin" belirleyici unsur olarak ele alınmasıyla, dış politikada temel iki teknik olan "diplomasi" ve "güç", arzulanan amaç doğrultusunda kullanılarak sonuca ulaşmaya çalışılmaktadır. "İngiltere, Kıbrıs'la ilgili başta BM'ye sunduğu gerekçelerde 1954-1955 yılları arası BM Genel Kurulu'ndaki görüşmelerde, Kıbrıs'ın kendisi için önemini belirtmek yerine, uluslararası barış ve Soğuk Savaş dönemi için çok önemli olduğunu ve mevcut statünün değiştirilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁹⁹ Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların sorunu, uluslararası kamuoyuna "Kıbrıs halkının sömürge yönetimine başkaldırısı ve self-determinasyon talebi" olarak yansıtılmaları İngiltere'nin endişelenmesine ve adadaki askeri üslerini kaybedeceğini düşünmesine yol açmıştır.

Uluslararası ilişkilerin temelinde yatan çıkarların korunması prensibi, askeri ve siyasi gücün, ekonomik gücü elde etmek için kullanılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Ortadoğu'daki petrol rezervleri, Sovyetler Birliği'nin iletişim kanallarının kontrol edilebilmesi İngiltere'nin çıkarına olmuştur. Sonuçta, Kıbrıs,

⁹⁸ Mehmet Atay,"Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu", **Avrasya Dosyası**, BM Özel, İlkbahar 2002, Cilt:8, Sayı:1, s. 300-301.

⁹⁹ A.e., s. 299.

İngiltere'nin "kötü ruhudur". İngiltere, çıkarlarını korumak adına, mevcut durumun değiştirilmesini önlemek için çözümü, Türkiye'yi de soruna ortak etmekte bulmuştur. Tabii Soğuk Savaş'ın bitmesiyle İngiltere, Kıbrıs'la ilgili yeni bir plan düşünecektir.

Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rum lider Makarios'un BM'deki girişimleri, İngiltere'nin 1954'te BM'nin aldığı 814 sayılı kararla Kıbrıs'ın görüşülmesini erteleme başarısı, Yunanistan'ın daha sonraki ısrarlı girişimleriyle Genel Kurul'da 1956'da tekrar görüşülmesine neden olmuştur. Fakat BM'nin aldığı kararlar, her zaman tavsiye niteliğindedir. Kıbrıs Sorununun çözümü için alınan kararlarda, tavsiye niteliği dışında herhangi bir yaptırımın söz konusu olması da uluslararası kuruluşlar için mümkün değildir.

Nail Atalay, 1974–1984 yılları arası Türkiye'nin BM Kıbrıs Temsilcisi olarak New York'taki çalışmalarını topladığı "BM'de On Buçuk Yıl" adlı eserinde Kıbrıs'la ilgili BM'nin o yıllardaki tutumunu şu şekilde anlatmaktadır:¹⁰⁰

"Dıştan çok ideal gibi görünen bu müessese; Konulara hakça ve realist bir yaklaşımdan ziyade; idealist ve çıkarıcı yaklaşımların çatıştığı bir küresel platform gibidir. BM'nin Kıbrıs sorununa çözüm üretebileceğine inanmıyorum."

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U'Thant'ın 1965 yılında Kıbrıs konusunda arabulucu olarak görevlendirdiği Finlandiyalı Tumioja'nın ölümü üzerine görevi devralan Ekvatorlu Galo Plaza'nın aynı tarihli raporunda; tarafların çözüme ilişkin tutumlarının birbirleri tarafından kabul edilemeyecek nitelikte olduğuna işaretle varolan durumda bir değişiklik olmadığı takdirde kendi aralarında anlaşma imkânının bulunmadığı belirtilmiştir.¹⁰¹

Sorun yalnızca Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlarda değil, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların "self-determinasyonu" savunurken, İngiltere, Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin, İngiliz yönetimi altında Kıbrıs halkının yaşamaya devam etmesinde ısrar etmeleri ve ortak paydada bir türlü her iki tarafın da buluşamamasıdır.

¹⁰⁰ Nail Atalay, **Birleşmiş Milletler'de On Buçuk Yıl**, Rüstem Kitabevi, Lefkoşa, 2008, s. 7.

¹⁰¹ F. Sönmezoğlu, a.g.e., s. 237.

3. TÜRKİYE’NİN KIBRIS SORUNUNA YAKLAŞIMI

1950–1960 yılları arası Türkiye’nin Kıbrıs politikasına Demokrat Parti (DP) damgasını vurmuştur. Türkiye, 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara geçmesinden sonra, 1951’de NATO’ya başvurmuş ve Yunanistan’la eş zamanlı olarak 1952 yılında kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, Soğuk Savaş döneminin güçlü müttefiklerinden biri olmuştur.

1947 yılında kabul edilen Truman doktrini ile ABD, dış politikasının seyrini değiştirmiş ve II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği’nin güneye doğru yayılma arzusu, doktrinin temel belirleyicisi olmuştur. ABD, komünizm ile silahlı mücadele veren ve dış devletlerin baskısı altında bulunan devletlere (Yunanistan, Türkiye) mali ve askeri yardım yapmaya karar vermiştir. Bu amaçla hükümet, Kongre’den 400 milyon dolar kullanma izni istemiştir. Kongre, 22 Mayıs’ta bu isteği kabul ederek o zamanın tutarıyla Türkiye’ye 100 milyon, Yunanistan’a ise 300 milyon dolar yardım yapmıştır. Yapılan yardımların tutarı, ABD için iki ülkenin stratejik önemleri karşılaştırıldığında çok önemli rakamlar değildir. Yardımın tutarı, bugüne kadar ABD’nin her iki ülkeden sağladığı faydalar dikkate alındığında ABD’nin hangi ülkeye öncelik verdiği açıkça görülmektedir. Yunanistan, Soğuk Savaş döneminde Avrupa’nın kapısı olarak, Türkiye ise Avrupa’nın dışında NATO’nun askeri kaynak sağlayan önemli bir üyesi olarak görülmüştür. Özellikle 1958–1959 yılları arasında ABD’nin Yunanistan’ın tarafında yer alması Amerikan Belgelerinde de görülmektedir.¹⁰²

Kıbrıs sorunu konusunda Türk hükümetlerinin uluslararası kamuoyunda yalnız kalmasının ilk tohumları Adnan Menderes (Demokrat Parti) döneminde atılmıştır. ABD yanlısı bir dış politika çizgisi takip eden Menderes, İslam ülkelerine de Batı gözlüğü ile bakmıştır. Öyle ki, 1955’te Ürdün hükümetine, Bağdat Pakti’na katılmaması halinde Türkiye’nin bir gün Ürdün’e karşı İsrail’in yanında savaşabileceğini belirtmiştir. Bu tehdidin ardından Washington ve Londra, Türk hükümetini, Arap ülkelerini kendisinden uzaklaştırmaması konusunda uyarmıştır.¹⁰³ Atatürk dönemi sonrası Türk dış

¹⁰² Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958–1959”, **Bellekten Dergisi**, Türk Tarih Kurumu, Cilt. LX, Sayı: 229, Ankara, 1997, s.1.

¹⁰³ Graham E. Fuller, **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s.78.

politikasında; Batılılaşmanın salt Batı'nın yanında koşulsuz yer almak olarak algılanmasının yarattığı sonuçlar açısından 1964 Kıbrıs krizi ve sonrasında Arap ülkelerinin ve Türkiye'ye komşu ülkelerin, Kıbrıs sorununa yaklaşımının incelenmesinde fayda vardır.

1950–1955 yılları arası Demokrat Parti iktidarı, Kıbrıs konusunda BM'de adada İngiliz egemenliğini tanıdığı ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununun olmadığı görüşünü savunması, İngiltere'nin Türkiye için biçtiği roldür. O yıllar, İngiltere'nin Ortadoğu politikasında statükoyu koruma çabaları içinde olduğu yıllardır.

1955 Londra Konferansı'na kadar Yunanistan'ın desteklediği Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs'ın İngiliz sömürge yönetiminden kurtuluşunun mücadelesini verdiğine yönelik uluslararası kamuoyu nezdindeki çabaların destek görmesi, İngiltere'yi tedirgin etmekteydi. İngiltere, Kıbrıs'ın ve Kıbrıs'taki askeri üslerin elinden gideceğine yönelik bir takım endişeler taşımaktaydı. İngiltere, Türkiye'yi 1955 yılına kadar Kıbrıs sorunundan uzak tutsa da, Kıbrıslı Rumlar karşısında Kıbrıs'ı elde tutmasının genel geçer nedenleri konusunda Ortadoğu ülkeleri, Arap ülkeleri, Bağlantısız ülkeleri ikna edememiş, fakat Türkiye'yi Kıbrıs sorununa dahil edebilmiştir.

Diğer taraftan bu dönemdeki dünya siyasetindeki gelişmelere baktığımızda; İngiltere, 27 Temmuz 1954 tarihinde Mısır'la yaptığı anlaşma gereği buradaki Ortadoğu komutanlığı üssünü Kıbrıs'a taşıma kararı almıştır. Bu karar sonrası Kıbrıs'ın önemi daha da artmıştır.

1955 yılında Türkiye, Irak'la yaptığı antlaşma ile Bağdat Paktı'nı içine alan bir yapılanmaya girmiştir. Sovyet tehdidinin, bu dönemde birincil endişe kaynağı olması Türkiye'yi gittikçe Batı yanlısı bir politika takibine sürüklemiştir. İngiltere'nin Pakt'a destek vermesi ve daha sonra da İngiltere, ABD, İran ve Pakistan'ın da gözlemci sıfatıyla katılımı sonucu Pakt, Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) adını almıştır. Fakat bu durum Mısır'ın tepkisini çekmiş ve Türkiye'yi Mısır Devlet Başkanı Adülnasır “Arap Dünyasını bölmeye çalışan emperyalistlerin yönlendirdiği bir devlet” olarak nitelemiştir. Demokrat Parti'nin İngiliz politikaları yanında yer alan tutumu karşısında Yunanistan, Süveyş konusunda toplanacak bir konferansa, bunun bir ülkenin içişlerine

karışma anlamına geldiğini belirterek karşı çıkmış ve Araplar nezdinde puan toplamıştır.¹⁰⁴

Görüldüğü gibi devletlerin birbirlerinin çıkarlarına dokundukları sürece ister aynı ırktan isterse aynı dinden olsunlar, uluslararası ilişkilerde “ulusal çıkar” her zaman ön plandadır.

1956 yılında Süveyş krizinin patlak vermesi, İngiltere'nin ve Fransa'nın sömürgeci eğilimlerinin hala devam ettiğine yönelik bir anlayışın Arap ülkeleri arasında yaygınlaşması, bölgede Batı yanlısı tutumu etkilemiştir. ABD, Süveyş krizinde SSCB'nin Mısır yanlısı bir tutum sergilemesi ve Arap devletlerinin de SSCB'ye sempati duymasından ve Doğu Blokuna yönelmesinden endişe ederek SSCB ile aynı tavrı göstermiş ve İngiltere ile Fransa'yı Süveyş krizinde yalnız bırakmıştır. ABD, ilk defa Soğuk Savaş döneminde SSCB ile aynı siyasi tavrı sergilemiştir. Krizin sonucunda ABD'nin askeri desteği olmadan Avrupa devletlerinin başarılı olamadığı anlaşılmış ve dünya kamuoyunda İngiltere, hem Ortadoğu'daki etkinliğini kaybetmiş hem de prestijini zedelemiştir.¹⁰⁵

İngiltere, Süveyş'te uğradığı yenilginin yaralarını artık daha bir önem arz eden Kıbrıs konusunda sarmak için 1958–1959 yılları arasında Türkiye, Yunanistan arasında Kıbrıs sorununun çözümü için bazı planlar ortaya koymuştur. Bu planların İngiltere açısından ortak noktası ise, Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin mevcut durumunu kontrol altında tutmaktır.

Öte yandan ABD, Kore Savaşı (1950–1953) ve Süveyş krizi (1956) sonrası SSCB'nin yayılmacı siyasetinin önüne geçmek için Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs sorununun halledilmesine yönelik çabaları desteklemiştir. ABD'nin Kıbrıs sorunu konusunda istediği; ikisi de Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi olan Türkiye'nin ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmemesi ve Kıbrıs'ın komünizme karşı bir kale görevi görmesiydi.

¹⁰⁴ Mehmet Hasgüler, **Bağılantısızlık Hareketi: Yükselişi ve Düşüşü**, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 187.

¹⁰⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s. 301.

Demokrat Parti iktidarı döneminde, Türk hükümetinin Kıbrıs konusunda tespit etmiş olduğu milli bir politikası yoktur.¹⁰⁶ Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların Kıbrıs sorununun başlangıcından itibaren Enosis'te ısrar etmesine karşılık, ne Türk Hükümetleri ne de Kıbrıslı Türkler, Rum tezine karşı net bir tavır sergileyememişlerdir. Türk Hükümetleri, Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehlikesine karşı Batı blokunun çıkarlarını savunurken, özde devletin “ulusal çıkarları” için ve Kıbrıslı Türklerin adada varlıklarını devam ettirebilmeleri için ciddi bir politika izlemedikleri görülmektedir. Dönemin Türk Hükümeti, Lozan Antlaşması'nı esas alarak adada İngiliz hakimiyetinin devamına yönelik mevcut durumun korunmasını destekler bir tutum içindeydi. Kıbrıslı Türklerin liderleri de Türk hükümetlerinin izledikleri politikaların uygulayıcıları olmuşlardır.

Demokrat Parti iktidarı döneminde Dışişleri Bakanlığı'nın, Kıbrıs politikası açısından üç dönemi olmuştur. Birinci dönem, dışişleri bakanının Fuat Köprülü olduğu dönemdir.(1950–1954) Bu dönemde Fuat Köprülü, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nden devraldığı dış politikayı aynı tutarlılıkta yürütmüştür. Geleneksel bir dış politika çizgisiyle CHP'li Necmettin Sadak'tan devraldığı statükocu (mevcut durumu koruma eğiliminde olan) tavrı devam ettirmiştir. Bu dönemde Köprülü, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu olmadığını uluslararası kamuoyuna açıklamış; fakat Türk hükümeti'nin bu tavrı, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Yunanistan'a nazaran bir adım arkada yer almasında etkili olmuştur. Fakat İngiltere, 1954 yılına kadar Türkiye'yi Lozan çizgisinde tutmayı amaçlamaktaydı. İkinci dönem, 1954–1955 yılları arası ise Fuat Köprülü ve Fatin Rüştü Zorlu, dışişleri bakanlığını birlikte idare etmişlerdir. Zorlu, Köprülü'nün statükocu yaklaşımı karşısında dış politikada atak tavır sergilemekteydi. Üçüncü dönem, 1957'den sonra ise Fatin Rüştü Zorlu'nun dışişleri bakanı olarak Kıbrıs konusunda diplomatik girişimlerde bulunduğu dönemdir.

Türkiye, 1954'e kadar Kıbrıs'ı İngiltere'nin bir “iç sorunu” olarak görmekte iken 1955'ten sonra İngiltere'nin de desteğiyle Kıbrıs'ta söz hakkı elde etmiş ve “taksim” i savunmuştur. Fakat taksimin Türkiye'nin Kıbrıs politikasında rol oynamasında bu politikayı ilk kez bir çözüm olarak öne süren İngiltere etkisi yadsınamaz. 19 Aralık 1956 yılında Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd'un Avam Kamarası'nda yaptığı bir

¹⁰⁶ Kamran İnan, **Dış Politika**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 55.

konuşmada, İngiltere Hükümeti'nin, “Kıbrıs'taki gibi gayet karışık bir ahali için self-determinasyon hakkının uygulanması (tatbiki) hususunda, muhtelif hal çareleri arasına Ada'nın taksimi hususunun da ithal edilmesi gerektiğini” açıklaması üzerine, Türkiye, bu tarihten itibaren taksim tezi üzerinde yoğunlaşmış ve 1957 yılı boyunca da çabaları bu yönde olmuştur.¹⁰⁷

Fatin Rüştü Zorlu, 1955 yılı Ağustos ayının son günü, İngiltere'nin girişimiyle Türk ve Yunan hükümetlerinin de katıldığı Londra Konferansı'nda Kıbrıs'ta İngiltere'nin yanı sıra, Türkiye'nin de söz hakkı olduğunu ısrarla savunmuştur.¹⁰⁸ Konferansta, Türkiye'nin Lozan Antlaşması gereği İngiltere'nin adadaki egemenliğini tanıdığını; fakat Kıbrıs'ın uluslararası statüsünde self-determinasyon vasıtasıyla ya da başka bir uygulamayla bir değişiklik olması durumunda bunun Lozan Antlaşması'nın değiştirilmesi ve Türkiye'nin de bir takım haklar talep etmesi anlamına geleceğini söylemiştir.¹⁰⁹ Zorlu'nun dış politikada yenilikçi bir çizgide ve Türkiye'nin etkinliğinin sürdürülebilirliği aşamasında gayretli olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Zorlu, bir yandan Türkiye'nin taksim konusundaki ısrarını 1958–1959 görüşmelerinde yinelerken bir yandan da adada Kıbrıslı Türklerin karşılaştığı EOKA'nın yıldırma girişimlerine cevap verecek bir teşkilatın kurulması için destek vermiştir. 27 Temmuz 1957'de Fatin Rüştü Zorlu ve Korgeneral Daniş Karabelen'in önderliğinde Rıza Vuruşkan, Burhan Nalbantoğlu, Rauf Denктаş ve Kemal Tanrısevdi tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) Lefkoşa'da kurulmuştur. 1 Nisan 1955'te adada zulümlerine Makarios ve Grivas ikilisinin desteğiyle başlayan EOKA'ya karşı TMT, Kıbrıslı Türklerin adadaki direnişi olmuştur. EOKA'nın kuruluşunda nasıl Yunan subaylarının desteği olmuşsa, TMT de Türk subaylarının ve Ordu içindeki Özel harp dairesinin desteğinde kurulmuştur.

Dışişleri bakanı Zorlu'nun Kıbrıs konusundaki çetin mücadelesi İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un hesaplamalarına uymamaktaydı. Çünkü 30 Ağustos 1955'te Türkiye'nin Kıbrıs sorununa katılımına izin veren İngiltere, Türkiye'nin aslında Kıbrıs'la ilgili net bir politikasının olmadığını bildiği halde, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Türkiye'nin ortaya çıkan fırsatları değerlendireceğine yönelik tutum ve davranışlarını dikkate almamıştır.

¹⁰⁷ F. Armaoğlu, a.e., s. 2.

¹⁰⁸ Bkz. Orhan Birgit, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

¹⁰⁹ Druşotis, a.g.e., s. 157.

İngiltere, 6–7 Eylül 1955’te üçlü müzakerelerin Londra’da tekrar başlaması üzerine, self-determinasyon çözümü dışında hem Türk tarafını rahatsız etmeyecek hem de Yunan tarafı ile Makarios’u memnun edecek otonomi (self-government) alternatif çözümü üzerinde tarafları uzlaşmaya davet etmiştir. Fakat o sırada Türkiye’de 6-7 Eylül olayları patlak vermiştir. Selanik’te Atatürk’ün evine bomba atıldığı haberleri İstanbul’da duyulunca halk, İstanbul’daki azınlıkların mallarına, mülklerine zarar vermiş ve sonuçta Demokrat Parti hükümeti, zarar gören azınlıklara o zamanın tutarıyla toplam 60 milyon TL Tazminat ödemek zorunda kalmıştır.¹¹⁰ Bu tazminat miktarı, Türkiye için ciddi bir miktardı. Bu konuda Dr. Dilek Güven “6–7 Eylül Olayları” başlıklı doktora tezinde İngiltere’yi suçlamaktadır¹¹¹:

“Yunan basınına göre olayların sorumlusu İngiltere’dir; nitekim arşivlerde İngiltere’nin 6–7 Eylül olaylarının planlanmasında bir katkısı olduğuna dair ipuçları mevcuttur. Örneğin Atina’daki İngiliz Büyükelçiliği’nin Yunan-Türk dostluğunun çok yüzeysel bir vaka olduğuna değinen ve küçük bir şokun, örneğin Selanik’teki Atatürk’ün evinde meydana gelecek küçük bir tahribatın derhal ilişkiyi zedeleyeceğinden bahseden Ağustos 1954 tarihli bir beyanı söz konusudur. İngiliz Dışişleri’nden bir bürokrat ise daha açık ifadeyle ‘Ankara’da meydana gelecek birkaç olayın aslında işlerine çok yarayacağını’ belirtir.”

İngiltere, Kıbrıs’ın işin içinden çıkılmaz bir hal alması için elinden geleni yapmaktadır. 1955–1958 yılları arası İngiltere’nin Kıbrıs sorununun BM’ye gitmeden üçlü müzakerelerle çözülmesini sağlamaya çalıştığı gergin ve çözümsüz politikalarla geçer. İngiltere, bu işin içinden askeri üslerini koruyarak nasıl çıkabileceği ile ilgili sürekli öneriler üretiyordu. Öneriler, ne Türkleri kızdıracak kadar Rum tezine yakın, ne Rumları kızdıracak kadar Türk taleplerine yakın olmalıydı. ABD, sorunun BM’de çözülmesi taraftarıyken, 6-7 Eylül Olayları sonrası her iki Akdenizli müttefikine sert bir protesto çeker. Bu olayların ardından İngiltere amacına ulaşır ve 23 Eylül 1955 tarihli BM Genel Kurul kararıyla sorunun BM’de görüşülmesi askıya alınır.¹¹² İngiltere,

¹¹⁰ Dilek Güven, “6-7 Eylül Olayları” yazı dizisi, **Radikal Gazetesi**, 06.09.2005, s.7.

¹¹¹ A.e., s.7.

¹¹² Sönmezoğlu, a.g.e., s. 8.

Kıbrıs'ın BM'de görüşülmesi durumunda, sömürge yönetimi olarak ada halkına self-determinasyon hakkını vermek zorunda kalacağını biliyordu. Onun için görüşmeleri üçlü müzakerelerle devam ettirmek niyetindeydi.

Türk Hükümeti, İngiltere'nin girişimlerini ne derece algılayabiliyordu bilinmez ama ortada bir gerçek vardı; o da Türkiye'nin henüz ulusal bir "Kıbrıs Politikası" yoktu. Türkiye, dönemin koşullarına göre politika belirliyordu. Yunanistan ve bu dönemde Makarios, net bir tavır sergiledikleri için Türkiye'ye göre İngiltere karşısında ikna edilmesi gereken taraftır. Bu dönemde İngiltere, Vali Harding'in adıyla anılan Harding planını* ortaya koydu. Dolayısıyla tarihe Makarios-Harding görüşmeleri olarak geçen İngiliz vali ile Kıbrıslı Rumların temsilcisi Makarios arasında bir dizi görüşme yapılmıştır. 6-7 Eylül olaylarından sonra başlayan görüşmelerde, Makarios, Enosis talebini terk etmiş ve self-determinasyonda ısrar etmişse de adadaki muhalifler, bu öneriye şiddetle karşı çıkmışlardır. Makarios'un dini liderliği, siyasi kimliğinin zaman zaman önüne geçmekte ve bu durum kendi toplumu karşısında soruna çözüm bulmak aşamasında onu da zorlamaktaydı. Daha sonraki görüşmelerde de self-government üzerinde bir uzlaşya varılamadı. 4 Ekim 1955 - 1tm Mart 1956 tarihleri arası yapılan Makarios-Harding görüşmelerinden sonuç alınamamasının temel nedeni, İngiltere'nin uygulamayı taahhüt ettiği self-determinasyon sürecinin netlik kazanmaması ve İngiltere'nin bu süreci zamana yaymasıdır.¹¹³ İngiltere, 1956'da Makarios'la işbirliği içinde olan Grivas'ın Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemini de arttırması sonucu Makarios'u kışkırtıcılıkla suçlayarak Mart 1956'da Seyşel adalarına sürmüştür.

Türk hükümeti, bu görüşmeleri, İngiltere'nin adadaki Kıbrıslı Türklerin güvenliğine güvence vermesi şartıyla takip etmişlerdir. Dönemin CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, 1959 yılında Kim Dergisine dönemin iktidarı Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasını şöyle eleştirmiştir:¹¹⁴

* Harding planı 1 ve 2'de İngiltere'nin Makarios'a self-determinasyon hakkını vermemesi amaçlanmışsa da 2.harding planında self-determinasyon hakkı tanınmış fakat belli bir tarih verilmemiş ve süreye yayılması Makarios'a önerilmiştir.

¹¹³ Dimitris Michalopoulos, "Cyprus: Unfinished Absurdity", **Entelequia Revista Interdisciplinar**, No:5, Kasım 2007, s.49.

¹¹⁴ Mehmet Hasgüler, **Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-68**, Nobel Yayınevi, Ağustos 2005, s.55.

“Kıbrıs Meselesi ilk defa Yunanistan tarafından BM’ye getirildiği zaman, resmi Türk tezi; Kıbrıs İngilizlerin içişidir, bunun BM’de bile ele alınması doğru değildir. Sonraki resmi görüş ise; Kıbrıs statüsünde bir değişiklik olacaksa Ada’nın tümü Türkiye’ye verilmelidir. Birkaç ay sonra da Yunanlıların önce ortaya attığı sonra vazgeçtikleri, daha sonra İngilizlerin alternatiflerden biri olarak öne sürdükleri Taksim fikrini benimsedik. Taksim fikri üzerinde çok durduk.”

Demokrat Parti dönemini analiz edersek ortaya şöyle bir dış politika çıktısı çıkmaktadır; buna durumdan vazife çıkarmak da diyebiliriz:

- 1) Öncelikle Türkiye, adanın İngiliz egemenliğini kabul etmektedir. Lozan Antlaşması’yla bu durum güvence altındadır.
- 2) Yunanistan, self-determinasyon konusunda ısrar eder ve adanın statüsü değişirse, Türkiye tarihten gelen haklarını kullanarak adanın eski sahibine verilmesini talep edebilir.
- 3) Self-determinasyonun alternatifi “taksim”dir.

Bu üç madde gösteriyor ki, Türkiye’de dönemin partileri, Kıbrıs’ta mevcut statükonun Yunanistan lehine değişmesi durumunda, soruna Türkiye’nin taraf olabileceğinin sinyallerini vermektedirler. Kıbrıs konusunda Yunanistan gibi herhangi bir iddiaları yoktur.

4. 1956–1960 YILLARI ARASI ABD’NİN VE İNGİLTERE’NİN KIBRIS GÖRÜŞMELERİNDE ÖNE SÜRDÜĞÜ PLANLARDA TÜRK-YUNAN DENGESİ

Yunanistan’da 4 Ekim 1955’te Başbakan Papagos’un ölümünden sonra Konstantinos Karamanlis Başbakan olmuştu ve Dışişleri Bakanlığı’na da Evangelos Averoff getirilmişti. Makarios’un 1956’da Seyşel adalarına sürülmesinden sonra adada TMT ve EOKA çatışmaya girdiler. Adadaki tansiyon, Makarios’un Nisan 1957’de sürgünde olduğu Seyşel adalarından Atina’ya dönmesiyle artmıştı. Yunanistan, Türkiye ile yeni bir savaşın olası ihtimalleri, Makarios’un Harding’le görüşmesinin

başarısızlıkları, BM'ye başvuruların Genel Kurul'dan geri dönmesi gibi birtakım olumsuzlukları nedeniyle “bağımsız devlet” formülüne sıcak bakmaya başladı.¹¹⁵

1957'de Kıbrıs valiliğine atanan Hugh Foot, hem Türkiye'yi hem de Yunanistan'ı tatmin edecek bir plan üzerinde çalışmaya başladı. Rapor, hem self-determinasyonu hem de taksimi kapsayacak nitelikte olmalıydı. Foot planının içeriği hiçbir zaman açıklanmamıştır. Zaten plan, her iki tarafa sunulmuş ama taraf bulamamıştır.¹¹⁶

Türkiye, bu rapora verdiği cevapta, İngiltere'nin bir yıl sonra taksime gideceğini açıklamasını ve adanın nihai statüsü için de Türk ve Yunan hükümetlerinin bir toplantı yapmasını, Yunanistan bu toplantıya katılmayacak olursa, İngiltere ile Türkiye'nin Kıbrıs sorununu kendi aralarında çözmesini istemiştir.¹¹⁷ Türkiye'nin kararlılığı taksim dışında başka bir çözümün varlığını İngiltere'nin düşünmeye başlamasına neden olmuştur.

Diğer taraftan, ABD'nin NATO'nun güneydoğu kanadında bulunan Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs sorunu nedeniyle bu müttefiklerin kendi aralarında sorun yaşaması neticesinde İngiltere, NATO'nun geleceği açısından, attığı her adıma ABD'yi de ortak ediyordu.

İngiltere, Türkiye'yi taksimden vazgeçirmek için 26 Ocak 1958'de Ankara'ya gelmiş ve dışişleri bakanı Zorlu ile yaptığı görüşmelerde, Zorlu, taksimden vazgeçilmesi durumunda, adada Türkiye'ye üs verilmesi talebinde bulunmuştur.¹¹⁸

NATO Bakanlar Konseyi'nin 4–7 Mayıs 1958 tarihlerinde Kopenhag'ta yaptığı toplantıda Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles ile İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Kıbrıs konusunu görüşmek üzere biraraya gelmişlerdir. Lloyd, Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu'yu Dulles'e şikayet ederek kendisiyle Kıbrıs konusunda müzakere yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.¹¹⁹

¹¹⁵ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, s.10.

¹¹⁶ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 606

¹¹⁷ A.e., s. 4.

¹¹⁸ A.e., s. 6.

¹¹⁹ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 10.

ABD, taksim yerine üs verilmesinin Türkiye'nin "güvenlik ihtiyacı"nı karşılayacağını düşünürken, İngiltere, Türkiye'nin üs verilmesi için talepte bulunduğu bölgeleri ve üslerin saha genişliğini reddetmiştir. ABD, Kıbrıslı Türklerin adada, küçük bir azınlık olduğunu ve taksim için yeterli sayıları bulunmadığını ve Türkiye'ye adada bir üs verilmesinin, sorunun çözümü için ideal olduğunu düşünüyordu. Fakat Yunanistan, Türkiye'ye, adada üs verilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Buna karşılık İngiltere ise, başka bir planla ortaya çıkmıştır: 1956 tarihli Radcliff Planı.

Bu planda, taksimden söz edilmekte ve karma nüfuslu bir ülkede, self-determinasyon yerine taksim sorunu çözmekte daha başarılı olacağı düşünülmekteydi. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, plana karşı çıkmış ve Kıbrıslı Türklerin İngiltere tarafından kendilerine karşı, Enosis'e karşı koz olarak kullanıldığını anlamaya başlamışlardı.

1958 tarihli Macmillan Planı ise, taksimi önermese bile adada Kıbrıslı Türklerle, temsil hakkı tanıyordu. Yedi yıllık bir özerklik dönemi olacaktı. Bu sürede İngiliz valisinin yanında Türk ve Yunan hükümetlerinin birer temsilcisi olacaktı. Türkiye, Macmillan planını kabul etmiştir.¹²⁰ Yunanistan ise, planın Türk hükümetini Kıbrıs sorununun bir tarafı haline getirdiğini ve bu durumun da Türkiye'nin adadaki etkinliğinin artmasına yol açacağını iddia ederek plana karşı çıkmıştır.¹²¹ İngiltere, RadCliff planını ve daha sonra Macmillan planını, Yunanistan'ın isteklerine cevap verecek şekilde düzenlemişse de Yunanistan, görüşmeler başlamadan önce adada plebisit yapılması teklifinde ısrar etmiş ve Türkiye'nin bu teklifi reddetmesiyle de Kıbrıs sorununu 1958 yılında BM 'ye taşımıştır.

ABD, bu görüşmelerde sürekli Yunanistan'ın NATO'dan ayrılma tehditleriyle, bölgenin siyasi istikrarının NATO aleyhine bozulması tehlikesiyle karşılaşmıştır. Dolayısıyla Yunanistan'ın tarafında yer almıştır. Çünkü Türkiye, zaten ABD'den aldığı yüklü yardımlarla verilen direktifleri yerine getiriyordu. Bu konuda Zorlu'nun, "Yunanistan'ın NATO'dan çıkmak isterse çıkabileceğini, gerekirse Türkiye'nin de NATO'dan çıkabileceğini ifade etmesi" Türkiye üzerindeki baskıların tepkisidir.¹²²

¹²⁰ Cihan Göktepe, **British Foreign Policy Towards Turkey (1959–1965)**, Routledge Press, 2003, s. 62.

¹²¹ K. Akmaral, a.g.e., s. 83.

¹²² F. Armaoğlu, a.g.e., s. 9.

Ayrıca ABD yardımları da Türkiye'yi " Oltadaki Balık" durumuna düşürmekteydi. Bu konuda İngiliz büyükelçiliği'nin 1952 tarihli Türkiye raporunda; "*Türk ekonomisinin gelişimi ve askeri güçlerin modernizasyonu Amerika'nın himayesinde gerçekleşiyor, Türkiye'deki her alanda Amerikan etkisi büyüyordu... Dış gelişmelerde ABD çizgisine uyuluyor,...*" denilmektedir.¹²³ Diğer taraftan 1956 tarihli İngiliz büyükelçiliği raporunda ise, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı finansal yardımlardan bahsedilerek, "*İstese bile bu büyüklükte bir fonu Türkiye'ye ayırma şansımız yoktur*" ifadesi kullanılmıştır.¹²⁴ Demokrat Parti döneminde, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımlardan İngiltere de rahatsızdı. Fakat 1956 Süveyş krizi sonrası kaybettiği küresel liderliğini güçlü ABD ile pekiştirmek zorunda olduğundan ve Ortadoğu bölgesi üzerinde egemen siyaset yürütmek istediği için ABD ile birlikte hareket etmeyi tercih ediyordu. Aynı zamanda ABD ile ortak bir sorunları da SSCB'nin Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini durdurmak ve zayıflatmaktı. Bundan dolayı İngiltere, Türkiye'nin ABD etkisindeki dış politikasına kendi çıkarları izin verdiği sürece müdahale etmemiştir.

5. 1959-1960 LONDRA VE ZÜRİH ANTLAŞMALARINI VE KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

Bağımsız Kıbrıs için görüşmeler yapmak üzere Menderes, Karamanlis, Zorlu ve Averoff 6 Şubat 1959 'da Zürih'te bir araya geldi. Konferansta taraflar arasında birkaç noktada anlaşmazlık çıksa da orta yol bulunmuş ve uzlaşmaya varılmıştı. 11 Şubat'ta varılan anlaşma sonunda Türkiye ve Yunanistan şu belgeleri imzalanmıştır: 1- Centilmenlik Antlaşması, 2- Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına ilişkin antlaşma, 3- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan arasında İttifak Antlaşması, ayrıca Garantörlük Antlaşması da parafe edilmiştir.

19 Şubat 1959 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'nın altında İngiltere, Türkiye, Yunanistan başbakanlarının ve Kıbrıs Türk kesimi adına Fazıl Küçük , Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adına Makarios'un imzası bulunuyordu.¹²⁵ 16 Ağustos 1960

¹²³ Yasemin Doğaner, "İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye'sinde Dış İlişkiler", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:4, Güz 2006, s. 232.

¹²⁴ A.e., s. 235.

¹²⁵ B. Oran, a.g.e., s. 606.

tarihinde Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu kuruluşun gecikme nedeni ise; İngiltere'ye askeri üs için verilecek alan konusunda anlaşmazlık çıkmasıydı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Cumhurbaşkanı Makarios, yardımcısı da Dr. Fazıl Küçük olmuştur. Bu kişiler, beş yıllık bir süre için Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdi. Resmi dil Yunanca ve Türkçe olacaktı. Cumhuriyette her iki toplumun temsil oranı Rumların % 70 ve Türklerin % 30 olarak belirlenmişti.

1963 yılına dek Kıbrıs Cumhuriyeti, Makarios'un Cumhurbaşkanlığında yönetilmişse de, Rumlar, Kıbrıslı Türklerin göç ettirilmesi, kurumlardaki haklarının ihlal edilmesi, ekonomik güçlerinin sona erdirilmesi gibi bir dizi girişimle yönetimdeki etkinliklerine son vermeyi planlamıştır.

a. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA SOĞUK SAVAŞ POLİTİKALARININ ROLÜ

Makarios'un, 1956 yılının Mart ayında gönderildiği Seyşel adalarından 1957'de Atina'ya döndüğünde büyük coşkuyla karşılanması, kendisini Enosis hayalini gerçekleştirecek tek lider olarak görmesinde etkili olmuştu. Kıbrıslı Rumlar onu büyük bir coşkuyla karşılamışlar ve tekrar Enosis'in gerçekleştirileceğine inanmaya başlamışlardı. Fakat 1959 yılına dek İngiltere'nin Makarios'a sunduğu önce Harding daha sonra da Radcliff planlarının sonuç vermemesi üzerine İngiltere'nin Türk tarafını soruna taraf olarak dahil etmesi ve Makarios'a karşı taksim tezini ortaya atması, Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili düşüncelerinin değişmesine neden olmuştur.

Makarios, bir din adamı olmasının yanı sıra akıllı bir siyasetçiydi. İlk önce Enosis hayalini gerçekleştirmek için adaya ayak bastığı 1948 yılından 1960 yılına kadar gerek silahlı gerekse siyasi mücadeleyi hiçbir zaman bırakmamıştır. 1954'te EOKA'nın kuruluşunu ve Grivas'ın silahlı mücadele fikrini benimsemiş ve desteklemiştir.¹²⁶ O, her zaman koşullara göre siyaset yapmayı tercih etmiş; fakat hiçbir zaman Enosis

¹²⁶ Ata Atun, "G. Osetya'ya karşı KKTTC", *Dünya Gündemi Gazetesi*, 7-14.09.2008, s.14.

hayallerinden vazgeçmemiştir. Soğuk Savaş döneminin bütün imkanlarını, Kıbrıslı Rumların Enosis hayali için seferber etmiştir.

Adayı komünizm tehlikesine karşı ABD'nin gözünde koruyan Makarios, ABD'den hem politik hem de maddi destek alırken, Bağlantısızlar Bloku kanalıyla da dünyada I. Dünya Savaşı sonrası ABD Başkanı Wilson tarafından sömreciliğe karşı silah olarak desteklenen ulusların kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) - Kıbrıs'ta bir ulus olmasa da- ilkesini kullanarak dünya kamuoyunda destek sağlamıştır. Ayrıca Makarios, bu şekilde Bağlantısızlarla diyalog içine girerek Sovyetler Birliği ile de ilişkilerini ilerletmiş, dönemin “*Demir Perde*” ülkelerinden milyon dolarlık silah yardımı almıştır.

İki kutuplu dünyada, kendi çıkarlarını korumaya çalışan Makarios'un yaptığı, karşısında bulunan iki taraf olan Doğu ve Batı bloku, kendi ideolojilerini yaymak adına güç gösterilerini kullanarak yapıyorlardı. Aslında Makarios, oyunu kuralına göre oynuyordu. Fakat Yunanistan'daki siyasi gelişmeler nedeniyle Yunan makamlardan tam destek görememesi Makarios'un Enosis hayalini gerçekleştirmesini aksatmıştır.

Aslında İngiliz hükümeti'nin Makarios'un kendisini adanın tek lideri olarak görmesinde, 1954–1959 yılları arası Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik bütün girişimleri ada halkının temsilcisi sıfatıyla Makarios'la yapması da etkili olmuştur. Öyle ki Kıbrıs'ın İngiliz valisi Harding'in Makarios'la beş ay süren Makarios-Harding görüşmelerinde (4 Ekim 1955- 1 Mart 1956) Kıbrıslı Türkleri temsilen bir kişinin bile olmaması İngiltere'nin ada halkını Rumlardan ibaret gördüğünü açıkça göstermekteydi; ayrıca, Kıbrıs'ta İngilizlere sorun çıkararak Kıbrıslı Rumlar olduğu için sorun Birleşmiş Milletler'e intikal etmeden çözmek istediği için İngiltere, sürekli Makarios'a çeşitli planlar sunuyordu.

1954–1956 yılları arası Makarios'a önerilen planların Makarios'un taleplerine en uygunu 1955 tarihli Harding planı'ydı. Bu plana göre, İngiltere, Kıbrıs'a savunma ve iç güvenlik konularında denetimin tamamen İngiliz Vali'nin elinde olacak özerk bir yönetim önerdi. Buna karşın Makarios, self-determinasyon'da ısrar etti. Bu dönemde SSCB ve Mısır arasındaki yakınlık nedeniyle Doğu Akdeniz'in güvenliğinden ABD ve İngiltere endişe duyuyordu. Makarios, Harding'le görüşmelerinde, her seferinde başka

taleplerle Harding'in karşısına çıkıyor ve Harding'e bir önceki taleplerini kabul ettiriyordu.¹²⁷ 9 Ocak 1956 tarihli 2. Harding Planı'nda, Harding self-determinasyon talebini kabul etmişse de bunun uzun bir süreye yayılmasını her iki taraf kabul etmiştir. Fakat self-determinasyonun İngiltere tarafından kabulünün anayasada güvence altına alınmasını isteyen Makarios, bu görüşmelerde Grivas'ı planı kabul etmeye de ikna edememiştir. İngilizlere karşı yapılan saldırıların görüşmeler sırasında durdurulmasını talep eden Makarios, çözüme self-determinasyon hakkının anayasa güvencesi verilmesi çerçevesinde kabul edeceğini ısrarla vurgulamışsa da İngiltere buna yanaşmamıştır. Bazı kaynaklar, Makarios-Harding görüşmelerinin sonunda Harding'in Kıbrıs toplumuna self-determinasyon tanınması için on yıllık bir zaman dilimi teklif ettiğinden bahsetmektedir.¹²⁸ Fakat Makarios, uzun vadede self-determinasyon da istemiyordu. Makarios, Enosis'e kısa vadede nasıl ulaşabileceğinin planlarını yapmaktaydı.

Burada Makarios, Yunan lider Venizelos'un bir dış politika taktiğini uygulamıştır. Bu konuda Glafkos Klerides de şunları söylemektedir:¹²⁹

"... Venizelos mümkün olan ile arzulanan arasındaki farkları tanımlarken;" Eğer uluslararası çıkarlar başarılı olmana engel teşkil ediyorsa, başarabileceğin noktaya kadar git ve dur; daha iyi fırsatlar bekle."

Makarios da Venizelos gibi 1960'larda uzun vadeli politika geliştirmeye başlamıştı. Her ne kadar bu konuda Grivas'ı ikna edemediyse de kendisi Enosis'in uzun vadeli bir politika olduğunu biliyordu. Bundan dolayı Makarios, şimdilik mümkün olan ile Girivas ise arzulanan ile ilgileniyordu.

Makarios, aşırı talepkar tavrı yüzünden Enosis hayallerine bu yeni gelişmeyle ara vermek zorunda kaldı. Enosis'te ısrar etmek taksimi getirmişti. Taksim, İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un fikriydi. Boyd, son Makarios-Harding görüşmelerinde bulunmuştur ve Makarios'a artık plan üzerinde İngiltere'nin bir kalem bile oynatmayacağını ifade etmişse de Makarios, bazı noktaları görüşmeyi istemiş,

¹²⁷ M. Druşotis, a.g.e., s. 157.

¹²⁸ D. Michalopoulos, a.g.e., s. 50.

¹²⁹ Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides-Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 73.

Boyd, “God help you!”(Tanrı yardımcınız olsun) diyerek toplantıdan ayrılmıştır.¹³⁰ Makarios II. Harding Planı’na olumsuz yaklaşımıyla adanın ikiye bölünmesine neden olmuştur.

Harding planları, Makarios’un Enosis hayallerini gerçekleştirmesi için bir vesile olabilirdi. Çünkü İngiltere’nin ada toplumunun temsilcisi olarak muhatap aldığı Makarios, görüşmelerde İngiliz vali Harding’in esnek tutumu karşısında cesaretlenip rehavete düşmüş ve sonunda self-determinasyonu kabul ettirdiği halde bunun on yıllık bir sürece yayılmasını kabul etmemiştir. İngiltere ise 1956 Süveyş krizi nedeniyle Kıbrıs toplumuna self-determinasyonu şimdilik tanımak istemiyordu. İngiltere’nin ulusal çıkarları doğrultusunda Kıbrıs toplumuna self-determinasyon hakkı tanınması mümkün değildi. Bir yandan da İngiltere, Makarios’un, Bağlantısız ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi ve SSCB ile yakın ilişkiler kurmasının tedirginliğini yaşıyordu. Dolayısıyla İngiltere’nin çıkarları açısından self-determinasyon sürece yayılması gereken bir konuydu.

Makarios, 1958 yılında karşısına çıkan Macmillan planını da beğenmedi. Plan, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin olası ihtimalleri üzerinde duran bir planı. Adanın üçlü egemenlik ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın ortak egemenliği altına alınması planlanıyordu. Makarios, Kıbrıs toplumunun değil artık Kıbrıslı Rumların temsilcisiydi ve İngiltere, adadaki konumunu koruyacağı yeni bir formül peşindeydi.

Makarios, giderek daha büyük bir açmazın içine sürüklendiğinin farkındaydı. Enosis’te ısrar etmek, adanın ikiye bölünmesine neden olacaktı. 1956–1958 görüşmelerinde ortaya atılan çözüm planlarında Türkiye’nin etkisi ve Kıbrıslı Türklerin adadaki pozisyonlarının güçlenmesi Makarios’u endişelendirmeye başlamıştı ve diğer taraftan Yunanistan’ın İngiliz dostu dışişleri bakanı Averoff, İngiliz hükümetinin çözüm önerilerine sıcak bakıyordu. Hatta 1958’de Türkiye’nin Atina Büyükelçisi Serdar Yüksel’in Anadolu Ajansı’na verdiği demeçte “*taksim fikrini önce Yunanistan dışişleri bakanı benimle yaptığı görüşmede açtı. 7 Ekim 1956’da gerçekleşen ilk görüşmemizde Averoff, gerçekten bu fikri dile getirdi ve izah ederek sürekli aynı konuya değindi*”

¹³⁰ Nikos Kranitiotis, İ Tiapragmadethsis,” Makarios-Harding”, Atina, 1987, s. 47’den aktaran Niyazi Kızılyürek, **Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, s.100.

demistir. Averoff ise, yalnızca Türk tarafının görüşlerini merak ettiği için “taksim” konusunda görüşlerini sorduğunu, böyle bir öneriyle gelmediğini beyan etmiştir.¹³¹

Yunanistan’ın Karamanlis hükümeti de, bir şekilde Kıbrıs sorununun çözümünü istiyordu. 1955–1963 döneminde Yunanistan’ın başbakanı olarak görev yapan Konstantin Karamanlis, bir ada ülkesinin izin verdiği sınırlardan daha büyük bir rol oynamak isteyen Makarios’un Atina hükümetlerine dikte ettirmeye çalıştığı politikaların, taktiklerin Kıbrıs’ın bağımsızlığı önünde bir engel oluşturduğunu söylemiştir.¹³²

Tüm bu gelişmeler, Makarios’un Kıbrıs’taki konumunu zedelemeyen yeni bir çözümle İngiliz Hükümeti’nin karşısına gelmesini kolaylaştırmaktaydı.

22 Eylül 1958’de Makarios’un, İngiliz İşçi Partisi milletvekili ve gazeteci Barbara Cassel’e verdiği söyleşide, taksim ve Enosis dışında yeni bir formül olan bağımsız Kıbrıs devletine sıcak baktığını açıklamıştır¹³³. Makarios’un bu kararı almasında, ABD’nin doğu blokuna yakın duran Makarios yanlılarına yeni birini darbeyle adaya gönderme düşüncesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Makarios, daha sonra bağımsızlık dönüşünün perde arkasında ABD’nin dayatmaları olduğunu kabul etmiştir.

Makarios, bu koşullar altında Enosis’ten vazgeçip taksim tehlikesine karşı bir önlem olarak şimdilik yeni bir Kıbrıs devletinin kurulmasını kabul etmiştir. Fakat, Londra ve Zürih Antlaşmaları’nı imzaladığı halde Kıbrıs Cumhuriyeti, Makarios’u temel politikalarından uzaklaştırmadı, yalnızca adanın bölünmesini fiilen engelledi.

Kıbrıs sorununun incelemesinde özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası siyasi olayların analiz edilmesi de önemlidir. Çünkü İngiltere ve ABD, Kıbrıs sorunu konusunda 1955’ten sonra ortak hareket etmeye başlamışlar, yalnızca Kıbrıs sorununun BM’ye taşınması konusunda görüş ayrılıkları olmuştur. ABD, sorunun BM’ye taşınmasında ısrar eden Yunanistan’ın NATO’dan ayrılmaması için isteklerinin yerine getirilmesinde sakınca görmezken¹³⁴ İngiltere, sorunun bölgede yaşayan iki toplumun

¹³¹ M. Druşotis, a.g.e., s.195.

¹³² D. Michalopoulos, a.g.e., s. 43.

¹³³ A.e., s. 238.

¹³⁴ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 8.

temsilcilerinin ve Yunanistan ve Türkiye'nin de bulunduğu üçlü müzakerelerle çözmek arzusundaydı. Artık Makarios'la birebir yaptığı görüşmelerin çözüm getirmemesi sonucu İngiltere, özellikle Türkiye'nin bir öneri sunması konusunda resmen teşvikte bulunmuş ve taksim fikrini ortaya atmıştır.¹³⁵

b. 1960-63 DÖNEMİ KIBRIS CUMHURİYETİ VE KRİZ SÜRECİ

1959'un Londra ve Zürih Antlaşmaları'nda, Kıbrıs Cumhuriyeti, uzlaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat bu uzlaş, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis'in, Makarios'u antlaşma yapmaya zorlaması sonucu gerçekleşmiştir. Bu uzlaş, 1955'ten beri EOKA'nın mücadelesini vermiş olduğu Yunanistan'a katılmanın uygulamada tatbik edilemeyeceği demektir.¹³⁶

Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla ortaya çıkan devlet, zoraki bir devlettir. Kıbrıs Cumhuriyeti, dışişlerinde garantör devletlere bağımlı, içişlerinde ise iki toplumlu olması ve her iki toplumun Kıbrıs toplumu, Kıbrıs vatandaşı sürecini yaşamamış olması nedeniyle huzursuz bir devlet olarak doğmuştur. Bu devletin ne kendine ait bir marşı vardı ne de vatandaşlarının benimsediği bir geleceği, en kötüsü de her iki toplumun ortak iyi niyeti ile kurulmadığından geleceğinin belirsizliği idi.

Kıbrıs Anayasası'nın 181. maddesi*nde, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin kararlaştırdığı, imzaladığı şekliyle, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir politik veya ekonomik birliğe ve direkt veya dolaylı başka bir devlete bağlı olmasını veya bir adanın parçası olmasını men etmektedir.

¹³⁵ K. Akmaral, a.g.e. , s. 84.

¹³⁶ Elie Kedourie, "The Cyprus Problem and Its Solution", **Middle Eastern Studies**, Vol.41, No:5, September 2005, s.649.

* 181. madde: bu Anayasaya eklenmiş bulunan Cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve Anayasasını teminat altına alan ve Cumhuriyet, Yunanistan Kırallığı, Türkiye Cumhuriyeti ve Büyük Britanya ve Şimalî İrlanda Birleşik Kırallığı arasında akdedilen Andlaşma ve Cumhuriyet, Yunanistan Kırallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında akdedilen Askerî İttifak Andlaşması Anayasa hükmünü haizdirler.

Makarios, bir demecinde Londra ve Zürih Antlaşmaları sonrası gecelerce uyuyamadığından bahsetmiştir.¹³⁷ Aslında Makarios açısından ortaya çıkan bir devlet değil bir sorundu. Bir tarafta Enosis hayali kuran ve bunu gerçekleştirmek için inanılmaz taktikler uygulayan zeki ve akıllı Makarios ve taraftarları, diğer tarafta varlığını devam ettirme endişesi taşıyan ve EOKA'ya karşı mecburen örgütlenmek zorunda kalan Kıbrıs Türk toplumu vardı. Ortaya çıkan bir devlet değildi. Kıbrıslı Rumlar için Enosis'in önünü tıkayan en büyük engel artık Kıbrıs Cumhuriyeti idi.

Her ne kadar antlaşmaya Kıbrıslı Rum ve Türk temsilciler de onay vermişse de müzakereler, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılmıştır. Garanti Antlaşması'na rağmen, birçok Kıbrıslı Rum ve liderleri Makarios, Enosis rüyaları görmeyi ve bir şekilde uygulamayı umut ediyorlardı.¹³⁸ Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak hareket etmek yerine Kıbrıslı Rumların lideri ve Enosis'e hizmet eden dini lider olarak cumhuriyeti idare etmeyi tercih etmiş ve Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlarla eşit statüde olmasını, adada Rum nüfusun ağırlığı ve ekonomik yapının ağırlıklı olarak Rumlarda olması nedeniyle kabullenememiştir. Makarios, 28 Mart 1963 tarihinde Cyprus Mail gazetesine verdiği bir demeçte şöyle diyordu: *"beni bilen hiçbir Rum, bir Kıbrıs ulusu yaratmak için uğraşmayacağı çok iyi bilir. Anlaşmalar bir devlet yaratmıştır, bir ulus değil."*¹³⁹ 1963'de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kırılma noktasına gelmesinin en önemli nedeni de Makarios'un bu düşüncede olmasıydı.

1963'teki kırılma noktasının başka nedenleri de vardı kuşkusuz. Ada halkının ekonomik portresini bu açıdan değerlendirmek faydalı olacaktır. Kıbrıslı Rumların ekonomik düzeyi, Yunanistan'ın ekonomik düzeyine göre çok daha iyiydi. Kıbrıslı Türkler ise, sermaye birikimi açısından adanın fakir kesimini oluşturuyordu. Ekonomik gücün, hükmetme ile bağlantısı olduğunu düşünürsek, Kıbrıslı Rumlar, yeni Cumhuriyetin, hem büyük kısmının idaresini (% 70-%30), hem de ekonomik güçleri nedeniyle rekabet edecek Pazar ortamının olmamasını fırsat bilerek elde ettikleri

¹³⁷ Karl Kerber, Kircsenfürst Oder...,1964,s.82'den aktaran, Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi-Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.102.

¹³⁸ E. Kedourie, a.g.e., s.650.

¹³⁹ K. Akmaral, a.g.e., s.113.

ekonomik üstünlük ile 1963'e giden süreci hızlandırdılar. Kıbrıs yönetiminde ekonomik, güvenlik ve içişleri konularında ilk anlaşmazlıklar başgösterdi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ilk anlaşmazlık, vergi konusunda yaşandı. Ada İngiliz yönetimindeyken vergi ile ilgili hükümler, Cemaat Meclislerinde alınan kararla belirleniyordu. Türk Cemaat Meclisi, gerekli oyu çıkaramayınca mevcut yasanın süresini üç ay uzattı. Üç aylık süre dolduktan sonra Meclis ne yeni yasa kararı alabilirdi ne de eski yasayı onayladı. Durum böyle olunca, Makarios beş yıllık kalkınma planının uygulanabilmesi için eski yasayı geçerli saydı. Kıbrıs Türk toplumu lideri ve aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısı olan Dr. Küçük, bu karara itiraz ederek anayasa mahkemesine kararın iptali davası açtı.

İkinci uyuşmazlık ordu konusundaydı. Türkler, Türk Ordusunun başında Türk komutan talep ederken Makarios, milli bütünleşme için bunun tehlikeli olduğunu savunuyordu. Türk tarafı ise ayrı dil ve dindeki askerlerin bir arada disiplini sağlayamayacağını savunuyordu. Neticede Makarios, komutanın Rum, yardımcısının ise Türk olduğu tek orduda karar kıldı.

Üçüncü anlaşmazlık ise Kamu hizmetleri konusunda idi ve bu konuda uzlaşmaz taraf Rum kesimi idi. Rumlar, adada yüzde otuzluk yöneticiyi çıkaracak nitelikli Türk eleman bulunmadığını ileri sürdü. Makarios, bu nedenle anayasa değişikliği talep etti. Dr. Küçük bu teklifi yetkilerinin kısıtlanması olarak algıladığı gerekçesi ile reddetti.

Makarios, 1963'te Anayasa üzerinde değişiklik, kendi tabiriyle "reform" yapmak istemiştir. Üç yıllık bir cumhuriyetin anayasasında reform yapma arzusu pek de inandırıcı olmamıştır. Makarios'un amacı, 13 maddelik değişiklik önerisinde, devletin iki toplumlu karakterden tek toplumlu karaktere geçişi, erkin bir toplumdaki diğerine aktarılmasıydı.¹⁴⁰

Makarios'un, 1960 Kıbrıs Anayasası'yla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna attığı imzaya inanmayan bir devlet adamı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir

¹⁴⁰ N. Kızılyürek, a.g.e., s.68.

Rum Cumhuriyeti'ne dönüştürmek için elindeki tüm olanakları kullanacağını tahmin etmek zor değildi.

Makarios'un Anayasa'da 13 maddelik değişiklik önerisi, Kıbrıslı Türklerin adadaki yaşamlarını ve çıkarlarını uzun vadede olumsuz yönde etkileyecek değişiklikleri içermekteydi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1963 yılına dek gelen süreçte, anayasanın güvencesinde her iki toplumun liderleri; Makarios ve Dr. Fazıl Küçük, kendi toplumlarının yarattığı gerginliği arkalarına alarak hareket etmiş olmaları ve Kıbrıs Anayasası'nın iki topluma da sağladığı iyi niyet ve ortak yaşam olanaklarının kullanılmaması her iki toplumun tarihi bir fırsatı ellerinden kaçırmalarına neden olmuştur. Aslında iki toplum liderinin de birlikte hareket edebilme ihtimalinin olması durumunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının devam ettirilmesi mümkündü. Fakat hem Makarios hem de Dr. Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra hiçbir zaman birlikte halkın karşısına çıkmamış ve Kıbrıs halkını ortak bilinç etrafında toplayamamışlardır. Bir tarafta Makarios'un piskoposlar ve Rum milliyetçilerden oluşan çevresi ve onların Enosis baskısı, diğer taraftan Kıbrıslı Türklerin Rum saldırılarına karşı varlık mücadeleleri ve devlet bünyesinde haklarını koruma çabaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni 1963 krizine taşımıştır.

1960 Anayasası ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminin yarattığı iklimden dolayı dünya kamuoyu tarafından destek gören bir ortaklıktı. Fakat ne Kıbrıslı Türkler, ne de Kıbrıslı Rumlar, ortak bir paydada hareket edemediler. Her zaman onların yerine düşünen, onların yerine hareket eden adada çıkarı olan güçler (devletler) oldu. İngiltere, Kıbrıs'ın sorun olarak değerlendirilmesi ve bu şekilde kalmasında ısrar eden en önemli devletlerden biri olmasına rağmen, 1960 anayasasının kabulünde gerekli çabaları göstermiş ve Kıbrıs toplumunun her iki liderini de görüşmelere dahil etmiştir. İngiltere, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki son üslerinin güvenliğini sağlamak için iki toplumlu bir cumhuriyete olumlu yaklaşmıştır.

Kıbrıs Anayasası, Kıbrıslı Türklere Kıbrıslı Rumlarla eşit statü sağlamıştır. Bunun içindir ki, Makarios, eşitlik ve adalet sistemini bozarak Kıbrıs'ın kaderini Rumlar lehine değiştirmek amacı gütmüştür. Makarios'u anayasada Kıbrıslı Türklere verilen hangi haklar rahatsız ediyordu?

Kıbrıs Anayasası'nda Kıbrıslı Türklere verilen haklar, nüfus oranına göre fazla olan Rumları rahatsız etmişti. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu zaman devlet dairelerinde Türklerin Rumlara oranı % 10'du. Anayasal çerçevede ise Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlara oranla, parlamentoda, hükümette ve kamu kuruluşlarında % 70'e % 30, polis teşkilatı ve güvenlik güçlerinin temsilinde ise % 60'a % 40 temsil ediliyorlardı. Diğer taraftan 1960 anayasasının Kıbrıslı Türklere adada eşit temsil hakkı tanıyan ve bu hakkın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı açısından korunmasını dikkate alan husus ise; Türk olan Cumhurbaşkanı yardımcısına dışişleri, savunma ve güvenlik konularında veto hakkı verilmiş ve ortak parlamentoda ise "vergi" ve "seçim" gibi temel konularda Türk ve Rum milletvekillerinin ayrı çoğunluğu öngörülmüştür.

Kıbrıslı Türklere, bu anayasa ile kendi kültürünü, geleneklerini, dinini, dilini ayrı yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle ulusal bir toplum olarak diğer toplumla eşit statüde yaşama hakkı verilmiştir.

Kıbrıs Anayasası, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlara nüfus oranı ya da eğitim düzeyi ya da gelir düzeyine bağlı olarak düzenlenmemiş; aksine Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların eşit statüde haklarının korunduğu iki toplumlu bir cumhuriyet olarak hayatiyetlerine devam etmeleri için oluşturulmuştur. Maalesef Kıbrıslı Rumların eşit statü iyiniyeti içinde olmaması, Enosis hayali, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de sonunu hazırlamıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Makarios'un cumhurbaşkanı sıfatıyla idari kadrolara atadığı kişilerle varlığını devam ettirmesi ve Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlarla sosyal ve siyasi ortamlarda, eşit haklarını kullanmaları mümkün değildi. 1963 krizinin mimarı Makarios, krize neden olan 13 maddelik önerisinde de Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir Rum cumhuriyeti yapacak önerilerde bulunmuştur.

Makarios, uluslararası kamuoyuna Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın Kıbrıs toplumunun (Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar) ihtiyaçlarına cevap vermediğini nasıl anlatacağı. Daha önce 1955 Bandung Konferansı'nda İngiliz sömürmesine karşı Kıbrıs toplumunun self-determinasyon hakkını savunmuş ve bu politikası ile İngiliz sömürge yönetimi

karşısında Bağlantısız ülkelerin desteğini almıştır. Fakat 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra cumhurbaşkanı sıfatıyla yönetimin başına geçen Makarios neye dayanarak cumhuriyeti kuran antlaşmaları geçersiz sayıp Enosis hayalini gerçekleştirecekti. Akritas Planı, EOKA mücadelesinin son aşaması olarak planlanmış ve bu plan sürecinde Kıbrıs'ta Yunanistan'ın da desteğiyle adaya silah ve asker temini 1960–1964 arası hızlandırılmıştır.¹⁴¹

Akritas Planı, 26 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde yayınlanmıştır. Akritas Planı'nda Akritas kod adı ile bir bildiri yayınlanmıştır. Akritas kod adlı Yorgacis'in Papadopoulos'la hazırladığı metinde, dış cephede ve iç cephede uygulanacak amaçlar üzerinde durulmaktadır. Akritas Planı'nın metninde;¹⁴²

“EOKA mücadelesinin son safhasında Kıbrıs davası dünya kamuoyuna ve diplomatik çevrelere "Kıbrıs halkının self-determinasyon hakkına kavuşması: şeklinde sunulmuştu. Fakat hatırlanacağı gibi bu arada 'Türk azınlığı sorunu', bilinen şartlar altında ortaya atılmış ve toplumlararası çatışmalardan sonra iki toplumun birleşik bir idare altında beraber yaşayamayacağı fikrini kabul ettirmek için büyük çaba harcanmıştı. Sonunda problem birçok uluslararası çevrelerin zannınca Londra ve Zürih Antlaşmaları ile halledilmiş ve bu antlaşmalar, mücadele eden taraflar arasındaki görüşmeler sonunda varılan çözüm olarak gösterilmişti. Bu nedenle amacımız, uluslararası alanda, Kıbrıs probleminin çözümlenmediği ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanısını yaratmak ve yaymak olmuştur.”

Metinde Kıbrıslı Türklerden azınlık olarak bahsedilmektedir. Kıbrıslı Rumlar için Türk azınlığının Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde Kıbrıslı Rumlarla eşit haklara sahip olması, Kıbrıslı Rumların nüfus yoğunluğunun daha fazla olması nedeniyle haksızlık olarak görülmekteydi. Akritas Planı'nda iki toplumun birarada yaşamasının mümkün olduğu fakat bunun güvencesinin Kıbrıslı Rum çoğunluk olduğu iddia edilmektedir. Uluslararası kamuoyu da Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın gerçek görüşmeler sonucu değil dışarıdan dayatmalar sonucu imzalandığına ikna edilecekti. Çünkü antlaşmalar sonucu ortaya çıkan çözüm halkın onayına sunulmamıştı. Dolayısıyla uluslararası kamuoyu nezdinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs toplumunun

¹⁴¹ Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 123.

¹⁴² <http://www.annanplan.com>, 20.02.2008.

kurduğu değil, başta İngiltere olmak üzere Yunanistan ve Türkiye'nin üzerinde anlaşığı yeni bir düzen olmuştur.

Akritas Planı'nda yeni amaç, Enosis değildir. Enosis, uzun dönemli milli bir amaçtır ve bu amaçtan Kıbrıs Cumhuriyeti için bile vazgeçilmemiştir, vazgeçilmeyecektir. Fakat yeni bir Cumhuriyetin varlığını topyekün ortadan kaldırmanın sorumluluğu o an için mümkün olmadığından, "self-determinasyon" temeline dayanarak bir dış politika takip edilmesi amaçlanmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmaları olan Garanti ve İttifak Antlaşmaları, halk iradesinin sonucu olmadığı için Kıbrıs toplumu olarak bu antlaşmalarda Kıbrıs toplumunu (Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar) rahatsız eden maddelerin değiştirilmesi talebi, uluslararası çevrelerde kabul görebilirdi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvencesi olan Garanti Antlaşması'nın değiştirilmesi ve sonrasında işlemez duruma getirilip ortadan kalkması Akritas Planı'nın hazırlayıcıları tarafından planın son aşaması olarak görülmekteydi.

Eylül 1963 tarihinde Temsilciler Meclisi başkanı Glafkos Klerides, Kanada TV kanalıyla yaptığı röportajda¹⁴³, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı kastederek Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması için gerekli bir adım olduğunu belirtmiştir. Bu antlaşmalara bakıldığında Kıbrıs'ın yasal ve siyasi gelişiminin rüştünü ispatlayamadığına karar verilmiştir.

Akritas Planı'nda uluslararası kamuoyunun desteğini almak ve müdahale tehlikesini ortadan kaldırmak iki ana amaç olarak benimsenmiştir. Türkiye'nin müdahale tehlikesini ortadan kaldırmak için de anayasada değişiklik yapmak ilk adım olmuştur. Makarios, adım adım adıyla anılacak Enosis'in gerçekleşmesi için çabalıyordu. Makarios, 22 Kasım 1962'de Ankara'da Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile görüşerek Anayasa'nın değiştirilmesi için çaba göstermiş, ancak red cevabı almıştır. Ardından 4 Aralık 1962'de, Vadili Köyü Türk okulu bombalarla havaya uçurulmuştur.¹⁴⁴

¹⁴³ H. Scott Gibbons, **Peace Without Honour**, Ada Yayınları, Ankara, 1969, s.46.

¹⁴⁴ K. Akmaral, a.g.e., s.114.

Makarios, bir yandan yasaların kendisine verdiği hakkı kullanarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen dış ülkelerde, Akritas Planı'na uygun olarak yasaların değiştirilmesi yönünde çaba harcarken diğer taraftan siyasi faaliyetlerinin önünde engellerle karşılaştığında ise çareyi EOKA'nın silahlı saldırılarında buluyordu.

EOKA'nın Kıbrıslı Türklere yönelik silahlı saldırıları, içişleri bakanı Yorgacis tarafından gerçekleştiriliyordu. Saldırıların faileri bulunamıyor, daha doğrusu bulunması istenilmiyordu. Bu dönemde Türk cemaat meclisi başkanı Rauf Denктаş, 19 Şubat 1963 tarihinde Makarios'a bir mektup göndererek Türklere yapılan saldırıların Türklerin, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını kabul ettireceğini düşünmemesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁴⁵ Bu mektup, Makarios'un Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların failerin bulunması yönünde çaba harcamadığının da göstergesiydi.

Makarios'un 1960-1964 yılları arası Akritas Planı'na göre planın dış cephede uygulanması süreciyle geçmiştir. Bu dönemde adaya Yunanistan'dan silah ve asker sevkiyatı yapılmıştır. Makarios'un tüm gümrük memurlarının Rum olmasında ısrar etmesinin nedeni, adaya Yunanistan'dan getirilecek askeri malzemelerin ve askerlerin rahatlıkla gümrükten geçebilmesiydi. Böylece Akritas Planı'nın son safhası olan Kıbrıslı Türklere topyekün imha etmek mümkün olacaktı.

c. 1963 KRİZİ VE KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK MÜCADELESİ

Adadaki bu uzlaşmaz tutum, gerginliği de tırmandırıyordu. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra anayasanın uygulamasında yaşanan sorunlar ve Kıbrıslı Rumların Enosis'i gerçekleştirememiş olmalarının içlerinde yarattığı gerilim nedeniyle Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere yönelik eylemlerini 1962 yılından sonra arttırmaya başladılar. Çoğu öğrenci olan Rum gençleri, Türk mahallesi hududundaki Rum evlerinde sessizce mevzilenmeye başlamıştı. Resmi polis araçları ise bu evlere silah ve cephane dağıtıyordu.¹⁴⁶ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişleri bakanı Yorgacis'in "gizli ordusu" için Yunanistan'dan getirttiği silahların bu olayda kullanıldığı sonradan

¹⁴⁵ Rauf Denктаş, *The Cyprus Triangle*, Londra 1982, s. 23.

¹⁴⁶ Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Near East Publishing, Ankara 2003, s. 43.

yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Bu durum, Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin aslında Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Bakanlar Kurulu'nun yanlış ellere teslim edildiğini göstermekteydi. Kıbrıs toplumu, birarada yaşama şanslarını Makarios ve Yorgacıs'in terörist eylemleri desteklemeleri sonucu ortaya çıkan iki toplum arasındaki çatışmalar nedeniyle kaybetmiştir.

21 Aralık 1963'te bu gerginliğin yarattığı kriz, Lefkoşe'nin Tahtakale Sempti'nde Rum polisinin, içinde Türklerin olduğu bir arabayı durdurup arama yapmak istemesi ve Türklerin karşı çıkmasıyla Rum polisinin Türklere ateş aması sonucu iki Türk ldrlmştr. Aralık olayı olarak adlandırılan bu olaydan sonra, 24 Aralık gecesi de EOKACI ete yelerinin, Türk Alayı'nda görevli Binbaşı Nihat İlhan'ın evini basarak karısını ve iki çocuğunu öldürmesi sonucu, Türkiye, Garanti Anlaşması'na uyarak 25 Aralık günü Kıbrıs semalarında ihtar uçuşu yapmıştır. Makarios, Türkiye'nin ihtarına cevap niteliğinde adadaki Kıbrıslı Türklere saldırıları durdurmuştur. Fakat saldırılar, bir süre sonra tüm ada çapında tekrar başlamıştır. Adadaki Türklerin imhasına yönelik EOKA'cıların saldırıları sonucu Garantör devletler (Yunanistan, Türkiye, İngiltere) 30 Aralık 1963'te Londra'da toplanıp Lefkoşe'da karşılıklı ateşkesin uygulanacağı Lefkoşe –Gnyeli hattını, denetim altına aldılar ve böylece “Yeşil Hat” ile Lefkoşe ikiye ayrılmış oldu. Fakat ateşkese rağmen Rum saldırıları yer yer devam etmiştir.

Yunanlı tarihi Dimitri Kitsikis, Kıbrıs'ta 1963 yılı sonu kanlı olayların başlamasının tek sorumlusu olarak Makarios'u göstermiştir. Kitsikis, Türk ve Rum toplumları arasında güven sağlanamadığından bahsederek, bunun sebebinin de Makarios'un siyasi tavrı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁷ Cumhurbaşkanı'nın başındaki Cumhuriyetin anayasasına saygı göstermemesi bazı şeylerin yanlış gittiğinin de habercisiydi.

Diğer taraftan Dr. Fazıl Küçük'n Makarios'la görüşme taleplerinin Makarios tarafından reddedilmesi, çalışma odasının kurşunlanması, devlet hastanesinin işgal edilmesi, Türk köylerinin eli silahlı Rum komşuları ve Rum çeteciler tarafından

¹⁴⁷ Dimitri Kitsikis, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs; **CumhuriyetGazetesi**, 15 şubat 1982'den aktaran, E. Mütercimler, a.g.e., s.133.

yakılması, Kıbrıslı Türkler için adada üç yıl süren güven ortamının ortadan kalktığını gösteriyordu.¹⁴⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra EOKA'cılar, Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi (EDMA) adlı örgüt altında sivil giysilerle faaliyetlerini yürütmeye devam ettiler.

İçişleri Bakanı Yorgacis, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişleri bakanı olarak Kıbrıslı Türklerin de güvenliğini sağlamakla görevliydi. Makarios'un kadrosundaki Yorgacis, bir yandan Kıbrıslı Türklerin imhasına destek verirken diğer taraftan yabancı basını Kıbrıslı Türklere yönelik saldırı haberlerinin asılsız olduğuna inandırmaya çalışıyordu. O dönemde, London Daily Express gazetesinin Ortadoğu muhabiri olan ve Kıbrıs'taki olayları takip eden H. Scott Gibbons, 23 Aralık'ta Küçük Kaymaklı kasabasına Sampson ve adamlarının yaptığı baskında 5.000 Kıbrıslı Türkün yerlerinden edildiğini ve 550 Türk'ün esir alındığını belirterek, 350 kişinin de ortadan kaybolduğunu belirtmiştir.¹⁴⁹

Küçük Kaymaklı katliamında EOKA-B* lideri Nikos Sampson dışında bir kişinin daha rol oynadığı 30 yıl geçtikten sonra kendisi tarafından dile getirilmiştir. Glafkos Klerides, Küçük Kaymaklı ateşe verildiğinde Temsilciler Meclisi Başkanı'ydı. Kıbrıs'ta 1963 krizine giden yolun anlaşılmasının bir diğer yolu da, 1960'la birlikte hayat bulmaya başlayan "yeni rejim" in iki toplumdan siyasi gücü elinde bulunduran lehine geliştiği olaylar vasıtasıyla anlaşılabilir.¹⁵⁰

Makarios'un ölümünden sonra 1977'de Rum Ortodos kilisesi'nin başına geçen Başpiskopos Hrisostomos, 1991 Eylül'ünde, Klerides'i küçük düşürücü açıklamalar yaparak onu Kıbrıs mücadelesinde cesaretsizlikle suçlamıştır.¹⁵¹

Bu açıklamaya sinirlenen Klerides, 24 Eylül 1991 günü yayınlanan Filelefteros gazetesine verdiği demeçte;¹⁵²

¹⁴⁸ K. Akmaral, a.g.e., s.126.

¹⁴⁹ H. Scott Gibbons, a.g.e., s.183.

* EOKA-B, Makarios'un Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapılan konuşmalarda kullandığı ayrırcı tanımdır.

¹⁵⁰ H. Scott Gibbons, **The Genocide Files**, Charles Bravos Publishers, London, 1997, s.157-158.

¹⁵¹ A.e., s.184.

¹⁵² A.e., s.184

“Kilisenin bugünkü başı, özgürlük mücadelesi için cesaret gerektiğinden söz etti. Söz ettiği gerçek mücadele ve cesaret ise bu konuda onunla iddiaya girmek benim için çok kolaydır... Küçük Kaymaklı alevler içindeyken çarpışmanın ön hatlarındaydım”

Kıbrıslı Rum liderler arasında fikirleri ile en makul lider görünen Klerides bile Kıbrıslı Türklerin katledilmesinde rol oynadığını, en ön saflarda çarpıştığını gururla ifade etmektedir. Bu açıklamayı yaptıktan sonra 1993 seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Klerides, iç siyasette yıpratılmaya çalışılmasına karşı bu şekilde kendisini savunmuş olsa da, siyasi hayatı boyunca Kıbrıs adasında Kıbrıslı Türklerin azınlık statüsünde olması gerektiğini Akritas Planı'ndan günümüze dek savunmuştur.

Küçük Kaymaklı'dan sonra 9 Mart 1964'te Baf çarpışmaları, 2 Kasım 1965'te Mağusa çarpışmaları ve 15 Kasım 1967'de Geçitkale-Boğaziçi çarpışmaları ve bunların dışında tüm adada Kıbrıslı Türkleri rahatsız eden birçok saldırı ve tutuklamalar yaşanmıştır.

Kıbrıslı Türkler, 20 Temmuz 1974 tarihine kadar her an Türkiye'nin adaya müdahalesinin beklentisi içinde ellerindeki olanaklarla adada buldukları bölgelerde savunma hatları oluşturmuşlar ve TMT'nin mensupları da halkın savunma gücünü ve moralini ayakta tutmak için çalışmışlardır. EOKA-B örgütünün, Küçük Kaymaklı kasabasını seçmesinin en önemli nedenlerinden biri Lefkoşe'yi ele geçirinca adaya hakim olacağı düşüncesi, diğeri ise bu kasabanın TMT'nin üyelerinin yerleşim bölgelerinden biri olmasıydı. Bu kasabaya saldırarak TMT'nin gücünü kıracaklardı.

Kıbrıslı EOKA ve Enosis yanlısı Rumların, Kıbrıslı Türklere karşı giriştikleri katliamların 1963–1974 yılları arası 11 yıl devam etmesi ve Türkiye'nin müdahale konusundaki tereddütleri, adadaki Rumların cesaretlenmesine neden olmuştur. Türkiye'nin dış politikasında Kıbrıs'la ilgili çıkmazları ileriki bölümde açıklayacağız.

6. 1963 KRİZİ SONRASI ABD’NİN KÜRESEL POLİTİKALARININ TÜRК-YUNAN İLİŞKİLERİNE VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

1963 krizi sonrası yaşanan küresel gelişmelerin ABD’nin Kıbrıs sorununa yaklaşımını belirlediğini görmekteyiz. Garantör devletler olan Türkiye ve Yunanistan için ise sorunun çerçevesi ABD’nin küresel siyaseti üzerinden gelişme göstermiştir. Bu bölümde ABD’nin 1963 krizi ve sonrası Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs sorunu nedeniyle yaşanan gelişmeleri değerlendirirken her iki ülkenin iç politika dinamiklerini kendi küresel politikaları doğrultusunda etkileyerek şekillendirdiği üzerinde durulacaktır.

a.1963–1974 YILLARI ARASI ABD DIŞ POLİTİKASININ KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİ

1963 yılında Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların ortak bir cumhuriyet idaresinde barış ve huzur ortamında yaşamaya devam etmesi beklenen cumhuriyet düzeni sarsılmıştı. Kıbrıs’ta Cumhuriyetin kuruluşunda, İngiliz sömürgesinden çıkıp bir devlet olma bilincinin toplumun tüm kesimlerinde yayılmamış olması ve özellikle bağımsızlık elde etmiş bir toplumun aslında iki ayrı toplumdaki ve iki ayrı milli kimlikten oluşması, toplumun Kıbrıs vatandaşı kimliğinden ziyade etnik kimlikleri ve bunun getirdiği milli heveslerle dolu olması, garantör devletlerin desteğinde bir devlet düzenini kurmayı kaçınılmaz kılmıştır. Dışarıdan müdahale ile kurulan devlet düzenine, cumhuriyet idaresinin başındaki Rumların inançsızlıkları (Enosis’i gerçekleştirememiş olmanın içlerinde yarattığı hayalkırıklığı) ve Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerin yönetimdeki eşit haklara sahip olmasının yarattığı rahatsızlık, 1963 olaylarından sonra da Makarios’un tavırlarında açıkça görülmektedir.

1963 yılında, onüç maddelik öneri ve sonrasında yaşanan gerginlikler, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’na kadar adayı fiili olmasa da ikiye bölmüştür. Kıbrıs toplumu olma fırsatı elden kaçmıştı; fakat Makarios bunu zaten bir fırsat olarak görmemişti. Kıbrıs Cumhuriyeti’ni bir Helen Cumhuriyeti yapmak için cumhurbaşkanlığı makamını bu yolda bir fırsat olarak değerlendirmeyi tercih etmişti.

Türkiye ve Yunanistan, Akdenizli iki ülke olmaları, Osmanlı İmparatorluğu ile bağları, Ege Denizi'ndeki karasuları ve adalar sorunlarıyla Kıbrıs sorunundan önce geçmişten gelen sorunları paylaşan iki ülkeydi. Her iki devletin NATO üyesi olması ve SSCB'ye karşı ABD'nin müttefiki iki devlet olmaları dahi onları hiçbir zaman yoğun bir işbirliğine sevk etmemiştir. Geçmişten gelen husumetler ve Yunanlıların Osmanlı Devleti döneminde Bizans'ın çöküşü ve İstanbul'un (Constantinapole) fethedilmesiyle yaşanan Hristiyanlığın İslamiyete, Batı medeniyetinin Doğu medeniyetine teslimi inancı, sonrasında Batılı devletlerin Kurtuluş Savaşı'nda destek vermelerine rağmen yenilgiyle sonuçlanan Ege bölgesi işgali başarısızlığı, sonrasında Ege adaları sorunu, Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin seyrini günümüze dek etkilemiştir.

ABD'nin 1947 yılında Truman Doktrini* olarak ortaya attığı dış politika stratejisinde Yunanistan ve Türkiye'nin değeri bölgedeki konumları açısından da önemliydi. Doktrinin ortaya çıkışını hızlandıran etkenlerden biri, Yunanistan'da 1944 yılında başlayan ve 1955 yılına kadar sağ-sol çatışmaları yaşanan iç istikrarsızlık ve diğeri ise, SSCB'nin Yunanistan üzerindeki etkileri ve güneye yayılma çabalarıdır. Türkiye, 12 Temmuz 1947 yılında ABD ile imzaladığı ikili askeri antlaşma ile askeri açıdan kontrol altına alınmıştı. Askeri faaliyetlerde ABD'nin izni dışında hareket edemeyeceği 1964'te Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etme niyetini beyan ettiğinde anlaşmanın 2. ve 4. maddeleri gerekçe gösterilerek ABD tarafından engellenecekti.

Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi tarihine baktığımızda iç savaşların, darbelerin birbirine yakın tarihlerde geliştiği, sağ-sol çatışmalarının her iki ülkenin iç siyasetinde rol oynadığı, SSCB yaklaşmasının özellikle Yunanistan iç siyasetinde görülmesi ve ertesinde ABD desteğinde 1967 yılında Albaylar Cuntasının darbe yapması, Türkiye'de ise 1960 darbesi sonrası toplumsal uyanış ve sivil toplum olma yolunda ilerlemenin ABD'nin desteğinde sağ-sol çatışmalarının toplumsal kırılmalara neden olması v.b. benzerliklerin olduğu görülmektedir. Bu iki ülkedeki ulusal hareketler, komünizm tehlikesi korkusu altında ezilmiş ve ezdirilmiştir. Bu konuda ABD Başkan yardımcılarında Hamprey'in 1965 yılında Harp Okulu'nda yaptığı konuşmadan şu

* 1947 yılında Amerikan Başkanı Henry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış plandır. Bu planda ABD, uluslararası politikada kendisine hedef olarak Sovyet Rusya tehlikesini bertaraf etmeyi seçmiştir.

satırlarda ABD'nin emperyalizme karşı ulusal uyanış hareketlerini nasıl algıladığını görebiliriz:¹⁵³

“Askeri bakımdan, önemi barutun keşfi ile kıyaslanabilecek yeni ve cüretkar bir saldırı biçimiyle karşı karşıyayız. Ulusal kurtuluş savaşlarından söz ediyorum. Bu yeni ve karmaşık harp biçimi, güvenliğimiz için belli başlı bir tehlike oluşturmuştur.”

Ulusal kurtuluş hareketleri ABD'nin korkulu rüyasıydı. Türkiye'nin ulusal kurtuluş hareketinin en önemli argümanı olan Türk Ordusu'nun 1947 yılı anlaşmasıyla ABD tarafından çevrelenmesi ve Soğuk Savaş döneminde müttefik devlet sıfatıyla işbirliği adı altında kontrolünün sağlanması ana amaçtı. Bu dönemde 1990'lı yıllara dek Türk ordusu askeri yardımlarla desteklenmiş ve SSCB'ye karşı Batı ittifakını koruyucu bir kalkan olarak gösterilmiştir.

İşte ABD'nin, 1950'li yıllarda Türkiye'de ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'da dış politikasının uzantıları olarak içte ve dışta bu ülkelere askeri ve ekonomik yardımlar yaparak Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası, 1972 yılında SALT-I adı verilen nükleer silahların ABD-SSCB arasında sınırlandırılması anlaşmasına kadar etkin bir şekilde devam etmiştir.

(1). KÜBA FÜZE KRİZİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

1963 yılında ortaya çıkan Kıbrıs krizinden önce ABD-SSCB arasında yaşanan 1962 Küba Füze Krizi'nden bahsetmekte ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye yaklaşımını değerlendirmek açısından fayda vardır.

1962 yılında dönemin ABD Başkanı Kennedy ve SSCB Başkanı Kruşçev arasında nükleer krize neden olan bu olayda, ABD, Küba'da 1959 yılında ABD yanlısı Batista rejimini yıkarak başa geçen Fidel Castro hükümetini devirmek istemiştir. ABD'nin Küba yönetimine karşı Domuzlar Körfezi Çıkarması'nın başarısızlıkla sonuçlanması ve ardından SSCB'nin ihtiyacı olmadığı halde Küba'nın şeker ihracının

¹⁵³ M. Emin Değer, **Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Oltadaki Balık Türkiye**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, s.75.

büyük bir kısmını satın alması, ABD-SSCB arasında gerginliği tırmandırmıştır. SSCB'nin Castro'ya ekonomik açıdan destek olması yanısıra Castro'nun savunma hattı geliştirmesi için 1962 yılı ilkbaharında Küba'ya füze yerleştirmiştir. Kennedy ile Kruşçev'in karşılıklı restleşmesiyle her iki blok üyesi ülkelerin gergin bir bekleyiş içine girdiği bu ortamda Kennedy, Küba'da SSCB'nin saldırgan üsler kurması durumunda Kruşçev'i Küba'ya müdahale etmekle tehdit etti. Sorun Küba'daki Sovyet füzeleri ile Türkiye'de 1959'da İzmir'e yerleştirilmiş olan Jüpiter füzeleriydi.

ABD, Küba'ya füze yerşeltirilmesine karşı çıkarken Kruşçev'le daha sonra yaptığı anlaşmada Türkiye'deki füzelerin çekilmesinin sonraya bırakılmasını kabul ettirmiştir. Fakat Kennedy, Kruşçev'e Türkiye'deki füzeleri de ABD'nin karşılıklı olarak kaldıracağı sözü verilmişse de uygulamada ABD, füzeleri kaldırmamış ve bu durum da Kruşçev'in iktidardan düşmesine neden olmuştur. Küba krizinin hem Türkiye açısından hem de NATO üyesi diğer ülkeler açısından önemli bir sonucu ortaya çıkmıştır. SSCB, geri adım atmamış olsaydı, başta Türkiye olmak üzere Avrupa ülkeleri de kendilerini bir savaşın içinde bulacaklardı. Üstelik bu bunalım sırasında 28 Ekim'de yapılan NATO Konseyi toplantısında bazı delegeler ABD'den Küba'yı işgal etmeyeceği güvencesini vermesini istemişlerse de ABD delegesi, bu güvenceyi vermekten kaçınmıştır.¹⁵⁴ ABD'nin bu tutumu NATO üyesi ülkeler arasında ittifaka karşı güvensizlik yaratmıştır. Askeri olarak ittifak, siyasi olarak ise ittifaktan uzak kararların sadece uygulayıcısı olabildiklerini gören NATO üyesi ülkelere Fransa, De Gaulle başkanlığında ABD ile ilişkilerini gevşeterek kendi nükleer gücünü oluşturmaya başladı.¹⁵⁵

Başkan Kennedy, Küba krizi süresince Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin her an ateşlemeye hazır hale getirilmesi ile ilgili Beyaz Saray tutanaklarında Türkiye ve İtalya'daki füzeleri kast ederek şu ifadeleri kullanmıştır:¹⁵⁶

"...Ama Türkiye'de ve İtalya'da bizim bildiklerimizi bilmiyorlar. O yüzden ani bir misilleme şansı olduğunun farkında değiller. Emin olmamız gereken şey, bu

¹⁵⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınevi, Ankara 2007, s. 327.

¹⁵⁵ A.e., s. 328.

¹⁵⁶ Ernest R. May-Phillip D. Zelikow, **Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar**, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 186.

insanların bilmeleri ve onları ateşleyip Birleşik Devletler'i saldırıya maruz bırakmamaları..."

ABD'yi saldırıya maruz bırakmamak için Türkiye'deki füzeleri hazır hale getirmek ve Türk yetkililerin de ABD'yi korumak için bu ulvi görevi yerine getirmeleri gerektiği anlayışı, Türkiye'nin ABD'nin Türkiye'ye bakış açısını değerlendirmesi açısından ilgi çekicidir. ABD, müttefik olmayı tek taraflı olarak algılamakta ve ABD'nin amaçlarına hizmet etmeyi müttefikler için bir görev olarak görmekteydi.

1962 Küba krizi sonrasında Kıbrıs'ta ortaya çıkan 1963 krizinde, "Kıbrıs Küba olmasın" endişesiyle ABD, Kıbrıs'ı Makarios'un elinden kurtarıp Yunanistan'a vermenin Türkiye'yi gücendireceğini düşünerek SSCB tehlikesine karşı Türk yetkilileri Enosis'e ikna etmeye çalışmıştı.¹⁵⁷ Fakat ABD, Ortadoğu'ya yakın bir bölge olan Kıbrıs'ı Ortadoğu güvenliği açısından önemseydiği için ve SSCB-Makarios arasındaki yakınlaşmadan rahatsız olduğu için Yunanistan'la işbirliği yapmayı ve bu tehlikeden ancak Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlayarak kurtulabileceğini düşünmüştür. Her ne kadar her iki ülke ABD için müttefik olsa da ABD'deki Rum lobisi,¹⁵⁸ ABD'nin Kıbrıs politikası üzerinde belirleyici faktörlerden biri olmuştur.

Kıbrıs'ın siyasi gelişmelerini ele alırken ABD'ye yer vermemize neden olan iki faktörden birincisi, İngiltere'nin Süveyş krizi sonrası Ortadoğu bölgesinde etkinliğini kaybetmesi ve bu boşluğu ABD'nin doldurması, ikincisi ise Türkiye'nin 1955'ten 1964'e dek dış politikada Kıbrıs konusunda ABD'nin tavrına göre duruş sergilemesidir.

ABD, 1963–1974 yılları arası dönemde Kıbrıs'ı Makarios'un politik tutumları açısından değerlendirmekteydi. Soğuk Savaş döneminde ABD için önemli olan SSCB'ni çevrelemek ve Ortadoğu gibi enerji bölgelerinin hakimiyetini elde tutmaktı. Ortadoğu'nun güvenlik kapılarından biri de Kıbrıs'tı. Özellikle Küba krizi sonrası ABD, SSCB'nin Kıbrıs'ta Makarios vasıtasıyla etkin olmasını önlemek için çaba sarfetmiştir.

¹⁵⁷ Rauf Denктаş, **Yeniden 12'ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 42.

¹⁵⁸ ABD Başkanlık sisteminde lobi faaliyetleri Temsilciler Meclisindeki karar vericileri etkileme faaliyeti olarak adlandırılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Andrew S. McFarland, **Müşterek Dava-Kamu Yararına Lobcilik**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1993.

1963 yılı Aralık ayında ortaya çıkan kriz sonrası Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların artması üzerine 25 Aralık 1964 tarihinde Türkiye'nin bu saldırıları durdurmak amacıyla Garanti Anlaşması'na dayanarak ada üzerinde uyarı uçuşları yapmasına ABD, tepki göstermişti. Halbuki Türkiye, antlaşmalardan doğan garantörlük hakkını kullanmaktaydı.

Diğer taraftan ABD ve İngiltere, NATO çerçevesinde 31 Ocak 1964'te Londra'da taraflara ortak bir plan sundu. Bu plana göre; 1200 kişilik ABD birliğinin de içinde olduğu 10000 kişilik bir NATO birliği adaya gönderilecekti. Birlikler bir İngiliz komutanın emrinde olacak ve NATO tarafından bir arabulucu tayin edilecektir. Bu plan, adada can güvenliğinin sağlanması amacıyla Kıbrıslı Türkler ve Türkiye tarafından kabul edildiği halde Makarios, planı reddetmiştir. Daha sonra da Makarios, 4 Nisan 1964'de İttifak Anlaşmalarını fesh ettiğini açıklamıştır. Makarios, yine boyundan büyük işlere kalkışıyor, Soğuk Savaş'ın gergin ortamından faydalanarak Sovyetler Birliği'nden yardım istiyordu.

ABD, 1960'ların başından itibaren, Makarios'un ne Kıbrıslı komünistlere gösterdiği hoşgörüyü, ne bağlantısızlık politikasını, ne de 1964'te Sovyetler Birliği'nden yardım isteğinde bulunmasını hoş karşılıyordu. ABD, Makarios yönetimini "Akdeniz'de geleceğin Küba'sı" ve Kıbrıs sorununa NATO çerçevesinde çözüm bulunmasının önündeki en büyük engel olarak görüyordu.¹⁵⁹ Fakat diğer taraftan da ABD hükümeti, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıslı Türklere yapılan zulümleri görmezlikten geliyordu. Aslında ABD, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna verdiği destekten sonra 1964 yılına kadar Kıbrıs'taki siyasi anlaşmazlıklara karşı tarafsız olmayı ve müdahale etmemeyi tercih etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum yönetiminde devam etmesi, ABD çıkarlarına uymaktaydı.

¹⁵⁹ Andreas D. Mavroyannis, "Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi", Semih Vaner , **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 138.

(2). JOHNSON MEKTUBU VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

2 Haziran 1964'de Makarios'un ittifak anlaşmalarını fesh etmesi ve Kıbrıslı Türklere saldırıların devam etmesi üzerine Türkiye, Garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahale edeceğini açıkladı. Kıbrıs Cumhuriyeti yönetimi ve Yunanistan da adada askeri yığınak yapmaya başlamışlardı. ABD, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın Kıbrıs yüzünden karşı karşıya gelmek üzere olduklarını görmekte ve bundan rahatsızlık duymaktaydı. Doğu Akdeniz'de siyasi ve askeri istikrarsızlık Sovyetler Birliği'nin işine gelecek, daha da önemlisi NATO bünyesindeki iki ülke askeri açıdan karşı karşıya gelecekti. 2 Haziran'da Türkiye'nin adaya müdahale edeceğini açıklaması ABD'yi harekete geçirmiş ve akabinde 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektupta, Johnson, sert ve kaba bir üslupla, Türkiye'nin adaya tek taraflı müdahalesinin (Türkiye, İngiltere'ye adaya birlikte müdahaleyi teklif etti; fakat İngiltere kabul etmedi) Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa yol açabileceğini ve bu durumda Türkiye'ye SSCB'nin de savaş açma ihtimali olması durumunda NATO'nun Türkiye'yi savunma konusunda isteksiz olacağını ifade etmiştir. Ayrıca mektupta, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda ABD'nin Türkiye'ye sağladığı askeri malzemelerin bu müdahalede kullanılmasına izin verilmeyeceği belirtilmiştir.¹⁶⁰

Johnson, mektubunda açıkça Türk hükümetini uyarmış ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonrası nelerle karşılaşabileceğini açık bir dille ifade etmiştir. Mektubun Türk-Amerikan ilişkilerine ve Kıbrıs sorununa bazı önemli etkileri olmuştur.

Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren savunması için gerekli askeri malzeme ihtiyacını ABD'den karşılamaktaydı. 1952'de NATO'ya kabul edilmesi sonrasında da savunmasını ABD'nin desteğinde SSCB'ye karşı batı ittifakına dayandırmıştı. Bir devletin hem askeri malzeme açısından hem ekonomik yardımlar (Marshall yardımları*) açısından hem de dış politika açısından başka bir devlete bağlı hareket etmesinin sakıncaları tabii ki olacaktır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Johnson mektubunun Türk halkı üzerinde yarattığı olumsuz hava ve hayalkırıklığı üzerine bu durumu

¹⁶⁰ Faruk Sönmezoglu, **ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s. 122.

* 1948-51 yılları arası yürürlüğe konan ABD kaynaklı ekonomik yardım paketidir. Amacı, Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı sonrası ekonomilerini kalkındırmalarına yardımcı olarak SSCB'nin bölgedeki etkinliğini zayıflatmak.

Türkiye'nin içişlerine müdahale olarak görmüş ve şu sözlerle ifade etmiştir: *"Bağımsız iç politika güdemez havanda su döversiniz. Zannetmeyin kolay iştir. (kurtulmak için) teşebbüs ettiğinizde başınıza neler gelir bilemezsiniz."*¹⁶¹ 1947 yılında Türk yetkililerin ABD'li yetkililerle askeri bir anlaşma imzaladıktan sonra dönemin ordu mensuplarının karşı çıkmasına rağmen Amerikan subaylarının ordunun askeri birimlerine dağılması, artık Türkiye'nin askeri açıdan tek başına hareket edemeyeceğinin belirtisiydi. Türkiye ve ABD arasında ilk kez 1945'te başlayan anlaşmalar dizisinin temel noktası; iki ülke arasında karşılıklı yardımlaşma anlaşmaları olmasına rağmen ABD isteklerinin Türkiye tarafından kabul edilmesi ve Türkiye'nin ağır yükümlülükler altına girmesiydi. Anlaşmada, koruyucu hükümler olarak yer alan maddelerle, Türkiye'nin değil, hiçbir yükümlülük altına girmeyen ABD'nin "hakları" koruma altına alınmaktaydı.¹⁶²

Türkiye, Johnson mektubuyla yanlış bir yolda ilerlediğini anlamıştı. Türk dış politikasının 1964 yılında tıkanması da daha önceden ABD ile yapılan ikili anlaşmaların neticesiydi. Johnson, mektubunda 1947 tarihli ikili askeri anlaşmanın 2. ve 4. maddelerini gerekçe göstererek hiçbir şekilde ABD'den alınan askeri malzemelerin Kıbrıs müdahalesinde kullanılmayacağını ifade etmiştir. Sorun şu ki bu mektubun sonuçlarını kabul ederek Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etseydi dahi ABD'nin verdiği askeri malzemelerin¹⁶³ yedek parçalarını da ABD'den temin etmek zorundaydı. Johnson mektubuyla, Türkiye, ABD çıkarlarına ters düştüğü zaman müttefik koltuğundan nasıl inebileceğini görmüştür. Türkiye, dış politikada ulusal çıkarları ABD'yle ters düştüğü sürece bu ülkeden herhangi bir destek göremeyeceğini anlamıştı. Ayrıca Kıbrıs konusunda İngiltere de garantör devlet sıfatıyla adadaki iç karışıklığa müdahale etmek yerine ABD ile birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir. 27 Haziran'da Başbakan İnönü, dönemin İngiliz hükümet yetkilileri ile Londra'da görüşmüştür. İngiltere, üslerin korunması koşuluyla taraflar arasında her türlü çözüme evet demekteydi. Bugün hala İngiltere, aynı noktadadır, Kıbrıs konusunda dış politikasında herhangi bir sapma görülmemektedir.

¹⁶¹ M. Emin Değer, a.g.e., s. 103.

¹⁶² Haydar Tunçkanat, **İkili Antlaşmaların İyüzü**, Ekim Yayınları, 1970, s.23.

¹⁶³ ABD'den satın alınan askeri malzemeler, ABD ordusunun kullanılmış ve eskimiş, savaş artığı malzemelerdi. Birçoğunun geri dönüşümü pahalı olacağından Türkiye'ye satılarak bu hurdalardan kazanç elde edilmiştir.

İnönü'nün Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edeceğini açıkladığı 2 Haziran 1964 sonrası yaşanan gelişmeler, Kıbrıs sorununun daha da içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur. İnönü, ABD'nin isteğini yerine getirerek “iki büyük devleti aynı zamanda karşısına almamak” prensibini uygulamıştır.

Johnson mektubu, 1964–1967 yılları arası Makarios ve adamlarının Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların şiddetini arttırmalarına vesile olmuştur. Çünkü Makarios, Türkiye'nin ABD tarafından durdurulduğunu gördükten sonra bunun hep böyle devam edeceğini düşünerek cesaretlenmiştir. Halbuki ABD, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiltere'nin desteğinde iki NATO üyesi ülke olan Türkiye ve Yunanistan'ın işbirliğiyle kurulmasında etken bir faktördü. Adada komünizm karşıtı, Türkiye ve Yunanistan'ın etkisinde bağımsız bir Kıbrıs devleti ortaya çıkmıştı. Fakat Makarios, bu çerçevenin dışına çıkmak, hatta hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın adadan elini çekmesini istiyordu. ABD için ise bu mümkün değildi.

İnönü'nün 21 Haziran'da ABD'ye yaptığı resmi ziyaret sonrası “adada mevcut düzenin korunmasının Türkiye'nin birincil önceliği olduğunu ifade etmiştir.” Bir nevi sorumluluk ABD'nin omuzlarına yüklenmiştir.

Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla Temmuz 1964 tarihinde Türkiye-Yunanistan arasında arabuluculuk girişiminde bulunan fakat sunduğu iki planla da Makarios'tan onay alamayan Dean Acheson, 1966 yılının başlarında Chicago'da yaptığı bir konuşmada şu sözleri sarfetmiştir:¹⁶⁴

“ABD, Türkiye'nin antlaşmalardan doğan müdahale hakkını önlemekle büyük bir sorumluluk yüklenmiştir. Makarios, ABD'nin Türk müdahalesini önlediğini görünce bundan sonra da aynı önlemin alınacağını düşünmüş ve bu düşünceden aldığı cesaretle Ada'da yapmak istediği emrivaki için teşebbüslerini rahatlıkla yürütebilmiştir. Böylelikle ABD, antlaşmalar hukuken yürürlükte iken bir tarafın antlaşmalardan doğan hakkını önlemekle, aslında sadece Türkiye aleyhinde müdahalede bulunmuş, ayrıca bu yüzden Makarios'un adada silahlanmasını ve Türk toplumu üzerinde istediğini empoze

¹⁶⁴ Haluk Şahin, **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul, 1987, s.114.

edecek hale gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Amerika'nın müdahalesi sırf Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğuran bir nitelik taşımaktadır.”

Acheson Türk ve Yunan taraflarına sunduğu planların kabul edilmeme gerekçelerinden birinin de Rumlara cesaret veren Johnson mektubu olduğunu kabul etmektedir. Sorun şudur ki 1963–1967 dönemi ABD, Yunanistan'ın Kıbrıs'a gizlice 20 bin asker sokmasına ses çıkarmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise, Makarios'un Yunan hükümetiyle ortak hareket etmek zorunda kalacağıydı. Çünkü ABD, her iki ülkede de askeri birimlerinde Amerikan subaylarını bulunduruyor ve özellikle Yunan hükümetini denetim altında tutuyordu, 1967 askeri darbesi de ABD'nin eseri idi.¹⁶⁵ ABD, Makarios'un denetiminin zorlaştığını görünce, denetimi altındaki Yunan cunta yönetiminin Kıbrıs üzerinde oynadığı oyunlara ses çıkarmıyordu. Sonuçta Yunanistan'ın adada etkili olması, Makarios'un tek başına bağımsızlığını ilan edip her iki ülkenin etkisini ortadan kaldırmasından daha iyiydi.

İngiltere, 1960–1974 yılları arası adada 1960 Anayasası ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Makarios'un tehlikeye atması ve sonrasında da sessiz kalması ile ilgili akıllarda soru işaretleri bırakmıştır. Makarios'un mevcut düzeni yıkmasına yönelik girişimleri aynı zamanda adada İngilizlerin çıkarlarını da tehlikeye atmaktaydı. Dolayısıyla Türkiye ve İngiltere'nin çıkarları bu noktada uyuşmaktaydı. İngiltere, Süveyş krizi sonrası Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Bölgesi'nde mali gücünün zayıflığı ve süper güç olgusunun çökmesi sonucu Yunanistan ve Türkiye üzerindeki etkinliğini kaybederek bu boşluğu ABD'nin doldurmasına ses çıkaramadı. Fakat ABD, bu bölgelerdeki etkinliğini hem Yunanistan'a hem Türkiye'ye askeri ve mali yardımlar (Marshall Planı) sunarak arttırmaya çalışmıştır. İki ülkeye yönelik yardımlar ve programlar büyük bir paralellik göstermektedir. ABD'nin amacı bölgede süper güç olmaktı ve bu iki ülkenin denetimi coğrafi temelde ona bölgeyi kontrol edebilme olanağı sunacaktı. ABD, bu şekilde iki ülkeyi siyasi ve askeri açıdan denetimleri altına alarak iki ülkenin kontrolünde Kıbrıs adasını da denetleyecekti. Bu konuda 1957'de Macmillan ile Eisenhower arasında yapılan bir toplantıda, bölgenin geleceği ele alınmıştır. O zaman Eisenhower, Macmillan'a “*Kıbrıs'ın geleceği bağımsız bir devlet*

¹⁶⁵ Sevgül Uludağ, Yeraltı Notları “Ayın Karanlık Yüzü”(Yunan gazeteci Makarios Drusiotis'le yapılan röportaj), **Yenidüzen Gazetesi**, 28.09.2004.

olacaktır, orada bir üs alın, başka birşey değil, Türkiye ve Yunanistan'ın etkisinde bir devlet olacaktır” demişti.¹⁶⁶

İngiltere, günümüze kadar ABD'nin çizdiği çerçevenin dışına çıkmadan bölgede kalan üslerini korumaya çalışmıştır ve çalışmaktadır. Kıbrıs sorunu konusunda diplomatik çabaları gösteren İngiltere ise, son kararda etkili olan ABD olmuştur ve hala olmaktadır.

İngiltere'nin sömürgelerinde günümüzde de gördüğümüz bölünmüşlük ve toplumsal gerginlikler, Hindistan ve Filistin'de olduğu gibi hala devam etmektedir. Böl-yönet politikasını günümüze değin rahatlıkla uygulamayı başarmış İngiltere, Kıbrıs'ta da Yunan ve Rum politikası Enosis'in de desteğiyle Kıbrıs toplumu bilincinin oluşmasını engellemeyi başarmıştır. Taraflardan ne Kıbrıslı Rumların, ne Yunanistan'ın ne de İngiltere'nin istemediği Kıbrıs toplumu, Birleşik Kıbrıs Devleti projesini Türkiye'nin ve hukuken tanınmayan Kıbrıs Türk yönetiminin gerçekleştirmesi mümkün değildi.

(3). ABD VE YUNANİSTAN ALBAYLAR CUNTASI YÖNETİMİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

Kıbrıs sorunu, Türkiye ve Yunanistan'da yaşanan siyasi olayları, İngiltere ve ABD'nin dış politika amaçlarını, adadaki siyasi gelişmeleri de dünya siyasetindeki değişkenlere bağlı olarak etkilemekteydi. Kıbrıs sorununu etkileyen ve 1974 harekatına kadar olayların seyrini değiştiren en önemli siyasi gelişmelerden biri hatta belirleyicisi de 1967'de cunta rejiminin Yunanistan'ın başına geçmesidir.

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da küçük rütbeli subaylardan kurulu cunta, 28 Mayıs'ta yapılacak ve Georgios Papandreu'nun partisini iktidara taşıyacak olan seçimleri önlemek için darbe yaptı. Bu faşist darbenin Amerika Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) tarafından yönetilmiş olduğu oğlu Andreas Papandreu'nun anılarında* anlatılmaktadır.

¹⁶⁶ A.e., s. 5.

* Bkz. Andreas Papandreu, Democracy at Gunpoint.

Daha önce ABD'nin askeri yardımlarının yanı sıra her iki ülkedeki siyasi gelişmelerde rol oynayan yönünden bahsetmiştik. 1963 yılı sonrası gelişmelerde ABD, özellikle Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bozmaya yönelik teşebbüslerinden rahatsız olmasına rağmen 1967 yılına kadar ara dönemde diplomatik girişimlere destek vermek dışında bir şey yapmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Ortadoğu bölgesi'nde 1967 ve 1973 yıllarında çıkan Arap-İsrail Savaşları'dır. ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı bu bölgeyi çevreleyen ve bölgenin güvenliğini, İsrail'in güvenliğini sağlayan bir konumda gördüğü için bu dönemde Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nın Kıbrıs konusunda görüşmelerde Enosis yanlısı tutum içinde olmalarına ses çıkarmamış, Makarios'un adada Kıbrıslı Türklere yaptığı zulümlerin müzakere ortamında halledilmesine çalışmıştır. 1973'te ortaya çıkan Arap-İsrail Savaşı, 1967'de Arapların kaybettikleri toprakları geri alması amacına dayanmaktaydı. ABD, bu savaş sonrası 1974 Petrol Krizi ile petrol ihraç eden değil ithal eden ülke konumuna düşmüştü.¹⁶⁷

ABD, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail ordusunun kayıplarının telafi edilmesi için yardım gönderilmesi amacıyla Yunan havaalanlarından yararlanmak istemiş de Papadopoulos Cuntası buna izin vermemiştir. Bu olayın ardından darbe içinde darbe olmuş, 25 Kasım 1973'te yeni bir askeri darbe yapılmış, Yuannidis Papadopoulos'u devirmiş ve General F. Gizikis, Cumhurbaşkanı olmuştur. ABD'nin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda kendi eliyle kurdurduğu yönetimleri de gerektiğinde ortadan kaldırdığını görmekteyiz. Fakat bu ikinci Cunta rejimi, Makarios'a darbe yapmış; fakat başarısız olmuştur. Bu girişim, Yunanistan ve Türkiye'yi bir savaşın eşiğine getirmiş ve NATO içinde kırılmalara neden olacak teşebbüsler görülmüştür.

ABD'nin her iki Akdeniz ülkesinin Ortadoğu petroleri ve İsrail ekseninde içişlerine karşarak ulusal çıkarlarını koruduğunu görmekteyiz.

¹⁶⁷ Stephen E. Ambrose, **Dünyaya Açılım-1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 239.

b. 1964–1971 YILLARI ARASI TÜRK SİYASETİNDE İÇ ETKENLERİN KIBRIS POLİTİKASINA ETKİSİ

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de askeri darbe girişimi sonrasında yaşanan siyasi karmaşa ve Menderes hükümetinin yargılanma süreci nedeniyle, 1960-1963 yılları arasında Kıbrıs sorunu, hem Türkiye’de yaşananlar hem de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşu nedeniyle bir duraklama dönemine girmişti. Bu dönemde Türkiye’nin Kıbrıs’taki iç sorunlara karşı net bir tutumu görülmemiştir. Türkiye açısından bu yıllarda istenmeyen tek şey, Yunanistan ya da herhangi bir müttefikle Türkiye’nin dış politikasında değişiklik mesajı verebilecek bir anlaşmazlığın çıkmasıydı.¹⁶⁸ Kıbrıs’ta Türk tarafı, Türkiye’nin desteğinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne karşı ayakta kalmaya çalışıyordu. Dolayısıyla Türkiye’deki siyasi gelişmeler, Kıbrıs Türk tarafını da etkilemekteydi. Denktaş ve Dr. Küçük, Fatin Rüştü Zorlu’nun girişimleri ve diplomatik çabalarıyla asırlar sonra adaya Türk askerinin ayak basmasının Zorlu’nun başarısı ve gayreti olduğunu söylemekteydiler. Hatta Denktaş ve Dr. Küçük, yassıada duruşmaları sırasında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e “gizli” dört mesaj göndererek Menderes ve Zorlu’nun idam edilmemelerini istemişlerdir.¹⁶⁹

Zorlu, Dışişleri Bakanı olduğu dönemde, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff’la Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran antlaşmaların görüşmelerinde diplomatik bir mücadele vermiş ve bu dönemde Türk Mukavemet Teşkilatı’nı kurarak Kıbrıslı Türklerin, Rumlara karşı silahlanmalarını sağlayarak bir savunma gücü oluşturmuştur. Fakat 1960 İhtilali’nden sonra başa gelen hükümet, adada Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması sonrasında sorunun çözüldüğünü düşünerek adadaki Türklerin, teşkilatlanması ve silahlanmasını durdurmuştur.¹⁷⁰ Bu sürede ise Kıbrıslı Rumlar, EOKA’nın önderliğinde Türklere saldırmaya, evlerini yakmaya, köylerinden etmeye devam ediyorlardı. 1963–1964 yılları arası 103 köy ve 17 camii yıkılmış, 30 bin Kıbrıslı Türk, başka köylere göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Melek Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s.75.

¹⁶⁹ Nur Batur, **Rauf Denktaş-Tekrar Yaşasaydım**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2007, s.194.

¹⁷⁰ A.e., s.199.

¹⁷¹ Diplomatik Gözlem, “İstanbul’dan Türk Kıbrıs’a Ve Türk Kıbrıs’tan İstanbul’a”, (çevrimiçi), http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id=29, 21.11.2008.

Kıbrıs'ta çatışmalar, Johnson mektubu sonrası daha da şiddetlenmeye başlamıştı. 1967–1970 yılları arası Kıbrıs'ta büyükelçilik yapmış Ercüment Yavuzalp, adaya geldiği yıl, Dr. Küçük'le yaptığı görüşmede; Küçük kendisine, Türkiye'nin 1964–1967 yılları arasında yaptığı siyasi bazı hatalar sonucu adada Kıbrıslı Türklerin katledilmesinin hızlandırılmasına neden olduğunu şu tespitiyle açıklamıştır. 1963'te Makarios'un Ankara'ya gelerek yaptığı anayasa değişikliği teklifinin hemen reddedilmesinin adada yaratacağı gerilim düşünülmemiş, Makarios'un adanın silahlandırılmasında oynadığı rol gözardı edilerek Makarios'a adada istediklerini yapacak yeterli süre farkında olmadan verilmişti. Makarios'a red cevabı verildiğinde Türkiye'nin adaya müdahale için hazırlıklı olması gerekirdi; eğer hazırlık yoksa o zaman da Makarios'un, hazırlıklar tamamlanıncaya kadar değişiklik teklifleri reddedilmez ve bu sürede Makarios oyalanabilirdi.¹⁷² Diplomaside üç adım sonrasında düşünmek gerekirse de Türk dış politikasında olaylar karşısında hissi ve ani kararlar alındığını görmekteyiz. Yıllarca diplomat olarak çalışmış ve 1987–1991 yılları arası bakanlık görevinde bulunmuş olan Kamran İnan, bu konuda Türk diplomasisini şu şekilde eleştirmektedir:¹⁷³

“Dış politikamızda karar oluşturma mekanizmasının bir çerçevesi yoktur. Önemli konularda dahi bakan, bazen şahsen karar alır ve uygular. Bu uygulama bazı hallerde şube müdürüne kadar iner.”

Hükümetlerin Kıbrıs politikası, dış çerçevede, Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin çizdiği çizgide kalırken, içte ise Türk toplumunun hissiyatını ayakta tutan iç politika malzemesi olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan Kıbrıs sorunu, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların çabalarıyla uluslararasılaştırılmaya çalışıldıysa da, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu denge sistemi, BM'de alınan kararların tavsiye niteliği taşıması ve sorunun Batı blokunda yer alan iki ülkeyi karşı karşıya getirmesi nedeniyle iki ülkenin talepleri arasında denge sağlanarak ve İngiltere'nin adadaki üslerinin korunması amaçlanarak 1990'lı yıllara kadar süreç bu şekilde devam etmiştir.

¹⁷² Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993, s.20.

¹⁷³ K. İnan, a.g.e, s. 65.

c. 1964–1968 YILLARI ARASI KIBRIS SORUNUNDA TÜRKİYE- YUNANİSTAN MÜZAKERE SÜREÇLERİ VE ABD’NİN GİRİŞİMLERİ

BM Barış Gücü’nün adaya gönderilmesi ve “Yeşil Hat”ın çekilmesi taraflar arasında gerginliği önleyemedi. Çünkü Makarios yönetimi, gücünü Kıbrıslı Türkleri denetim altına almak ve rahatsız etmek amacıyla kullanacaktı. Kıbrıs’ta Barış Gücü’nün adaya gelmesi de birşeyi değiştirmemiş ve adada gerginlik tırmanmaya devam etmişti. Diğer taraftan Türkiye, sorunun NATO çerçevesinde ele alınmasını istemekte, BM nezdinde ele alınmasına karşı çıkmaktaydı.

1964 yılı Ocak ayında yapılan Londra görüşmelerinden Türkiye çekilirken İsmet İnönü, “*Kıbrıs’ta can ve mal özgürlüğünün sağlanmadığı bir ortamda Londra görüşmelerinin başlamış olmasını bir talihsizlik olarak gördüğünü belirterek asıl sorunun, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan milletlerarası antlaşmaların yürürlükte olup olmadığıdır*” dedikten sonra imzacı tarafın (Kıbrıs Türk toplumu) rızası olmadıkça antlaşmaların yürürlükten kaldırılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁴ İngiltere’nin arabuluculuğunda yapılan görüşmelerden de sonuç alınamamıştır. Konferans 31 Ocak 1964’te dağılmıştır. Londra Konferansı’nda, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Garanti ve İttifak antlaşmaları’nın ve Kıbrıs Anayasası’nda Türklere tanınan tüm hakların kaldırılmasını talep etmiştir.

Londra Konferansı, ardından BM Güvenlik Konseyi’nin 186 sayılı kararı ve sonrasında ABD-Türkiye arasında gerginlik yaratan Johnson mektubu, tüm bu gelişmeler, Kıbrıslı Türklerin varlık mücadelesini Güney Kıbrıs Rum Yönetimi karşısında zayıflatmaktaydı.

Johnson mektubu sonrası Johnson’ın İnönü’yü Washington’a davet etmesi ve 21 Haziran 1964’te İnönü’nün Washington’a gitmesi de Kıbrıs sorununa çözüm bulunması yönünde herhangi bir adım atılmasına olanak tanımamıştır. Çünkü bu dönemde ABD, Makarios yönetiminin devam ettirilmesini kendi çıkarlarına uygun görmekteydi. İnönü görüşme sonrası, Hatta Kıbrıs’taki ABD Büyükelçisi Belcher, 7 Nisan 1964’te

¹⁷⁴ E. Mütercimler, a.g.e., s. 134.

Washington'a çektiği gizli tegrafta; "Kıbrıs ya Enosis'le Yunanistan'a bağlanmalı ya da Porto Riko'daki gibi bir ortaklık antlaşması yapılmalıdır... Kıbrıs için kalıcı bir çözümün diğer unsuru da Türklerin adadan göçüne yardım etmektir. Zaten Türkler de artık Rumlarla birlikte yaşayabileceklerine inanmamaktadırlar... Enosis güçlü bağlarla Kıbrıs'ı Batı'ya bağlayacak aynı zamanda da Türkiye, ABD ve İngiltere'nin güvenlik endişelerini ortadan kaldıracaktır. ¹⁷⁵" Kıbrıs sorununun çözümleri, Soğuk Savaş'ın siyasi gelişmelerine göre ABD çıkarları doğrultusunda değerlendiriliyordu.

ABD, Türkiye ile müttefik midir, yoksa müttefiklik "dediğimi yap yaptığımı ortak olma" prensibi midir? Bu dönemde Türkiye ile müttefik olan ABD, Küba krizinde bu müttefikini, füzelerle SSCB'nin müdahale edebileceği noktaya kadar tutmuş; Johnson mektubuyla da Kıbrıs'taki soydaşlarını korumasına engel olmuştu. Ardarda yaşanan bu olaylar, Türk toplumunda antiamerikan eğilimleri de yaygınlaştırmaktaydı.

Peki Türkiye'nin çıkarları ne olacaktı? İnönü, Johnson'la görüşükten sonra Washington dönüşü, "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de oradaki yerini alır" basın açıklamasıyla hayalkırıklığını tüm dünyaya açıklamış, o tarihte Time dergisi İnönü'yü kapak yapmıştı. NATO'nun güney kanadını oluşturan ülke olan Türkiye'nin Başbakanı'nın yeni bir dünyadan bahsetmesi ABD için can sıkıcı olmuştu. Türkiye, ABD ile çıkarları çatıştığında ondan bağımsız bir dış politika takip edebileceği sinyalleri vermişti ve bu kabul edilemezdi. Zaten daha sonra İnönü hükümeti düşecek yerine, Süleyman Demirel hükümeti başa gelecek fakat bu hükümet de ulusal çizgisinden ayrılmayıp Kıbrıs sorununa sahip çıkacaktı.

Türkiye her ne kadar İnönü hükümeti ile Kıbrıs'a çıkarma yapmayı düşündüyse de bu dönemde çıkarma yapabilecek askeri donanımı yeterli değildi. Askeri açıdan en zor hareket olan amfibik hareket, 1964 Türkiye'si için yapılması zor bir harekattı. Demirel, iktidara geldiğinde 2 çıkarma gemisi, 150 adet paraşüt, 6 helikopter ve 6 C-130 kargo uçağı vardı.¹⁷⁶ Türk hükümeti, 1965'ten sonra askeri teçhizatlarının artırılması amacıyla çalışmaları başlatmış ve 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nı bu çalışmaların sonucunda başlatmıştır.

¹⁷⁵ Department of State, Central Files, Secret US Foreign Relations 1964-1968, Vol. 16, s. 58-59.'dan aktaran N. Batur, a.g.e., s.248.

¹⁷⁶ A.e., s. 362.

Türkiye, 1955 yılından itibaren Kıbrıs'ı önce İngiltere'nin içişi olarak görmüş, Lozan Antlaşması hükümlerini bu konuda belirleyici hükümler olarak görmüştür. Ne zaman ki İngiltere, 1955'te Londra Konferansı'na Türkiye'yi davet ettiğinde sorunun tarafı olmaya başlamıştır, bu kez de sorunun bir parçası olarak taksim tezini savunmuştur. Fakat taksim tezi Türkiye'nin ortaya attığı bir çözüm değil aksine İngiltere'nin önerdiği bir çözümdü. Aslında İngiltere, Enosis'e karşı ancak taksim savunulacağını düşünerek bu tezi ortaya atmıştı. Kıbrıslı Rumların Enosis ve self-determinasyon taleplerini bertaraf etmek için taksim bir taktikti.

Türkiye, Kıbrıs konusunda önce İngiltere'nin ardından ABD'nin yönlendirmesiyle bir dış politika takip ettiği için dış dünyada kararlı ve istikrarlı bir duruş sergileyememiştir. İngiltere'nin önerdiği taksim tezini sahiplenen Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, daha sonra Kıbrıs Cumhuriyeti ile elde edilen temsil hakkını da İngiltere'nin çabalarıyla "özerk bir yönetim" ile sorunu Kıbrıslı Türkler lehine çözmüşlerdi. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Makarios'un yıkması sonucunda ortaya çıkan sorunlar, ne Garantör devletler ne de ABD ve BM tarafından sahiplenilmiştir.

TCE

Kıbrıs sorununu çözmesi için ABD Başkanı Johnson'un görevlendirdiği Dean Acheson, Acheson planları olarak adlandırılan iki plandan birincisini 15 Temmuz 1964'te taraflara sunmuş, planda Türkiye'ye Karpas'ta adanın % 5'ini oluşturan bölgenin üs olarak verilmesi karşılığında adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi fikrini Türkiye müzakere edebileceğini açıkladığı halde Yunanistan, adanın El-Greco burnunda 32 km. Karelik bir alanı üs olarak 25–30 yıllığına Türkiye'ye kiralamayı ve Kıbrıslı Türklere de azınlık statüsünün verilmesini önermiştir.¹⁷⁷ Makarios ise, Enosis'i şartsız öngörmediği için planı reddetmiştir. Bu görüşmeler devam ederken bir yandan da Rum yönetimi, adadaki Kıbrıslı Türklere yapılan saldırıları asayişin sağlanması adıyla devam ettirmekteydi. 8 Ağustos 1964'te Erenköy'e yapılan Rum saldırısı sonucunda saldırıların katliam tehlikesi yaratması sonucu Türkiye, ilk kez fiili olarak adaya havadan müdahale etmiştir. Bu saldırıların arkasında, Yunan Genel Kurmay'ı tarafından

¹⁷⁷ K. Akmaral, a.g.e., s. 136.

adaya başkomutan olarak 9 Haziran 1964'te atanan Grivas vardı.* Adadaki bu gergin ortam ve ABD'nin Makarios'un SSCB'yle yaklaşması tedirginliği, İkinci Acheson planının hazırlanmasını kolaylaştırmıştır. İkinci Acheson planı Ağustos ayında taraflara sunulduğunda bu kez planın Rum isteklerini ön planda tuttuğu görülmekteydi. Plana göre; Komikebir'in iki mil batısından geçen kuzey-güney çizgisinin doğusu, yaklaşık 200 milkare, Türkiye'ye 50 yıl için kiraya verilecek ve ada Türklerine azınlık hakları öngörülecekti¹⁷⁸ ve Türk halkı ABD'nin garantisi altında olacaktı.

Plana baktığımızda Birinci Acheson planında Yunanistan'ın önerileri ile plan uyuşmaktaydı. Plan, Acheson tarafından değil de Yunanistan tarafından hazırlanmış gibi Yunan çıkarlarını gözetiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin çıkarlarıyla hiçbir şekilde örtüşmüyor; ayrıca müzakereci olarak da ABD'nin bu planda resmen taraf tuttuğu görülüyordu. ABD, Makarios'un lideri olduğu bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti yerine, Yunanistan'a bağlı bir Kıbrıs taraftarıydı.¹⁷⁹

Bunun arkasındaki neden ise, Makarios'un izlediği denge politikasıydı. Kıbrıs adasının komünizm tehlikesi altına girmemesi koşuluyla adada ABD'den Enosis'i öngören bir çözüm sağlamasını istiyordu. Aksi takdirde, SSCB ile iletişime geçebileceği, yardım alabileceği sinyallerini Erenköy saldırıları sırasında Türkiye'nin adaya havadan müdahalesi sonrası Kruşçev'den yardım istemesi ile göstermişti. Makarios-ABD arasında Soğuk Savaş'ı her iki tarafın kullanarak çıkarları doğrultusunda sağlamaya çalıştıkları kazanımlar, Türkiye'nin aleyhine işlemekteydi.

* Erenköy saldırıları, Kıbrıslı Rumların, yoğun topçu ateşleri ve denizden hücumbotlarının top atışları ile saldırıda bulunduğu ve Kıbrıslı Türklerin köylerinin top ateşine tutulması ile bir iç savaş ortamının yaratıldığı Rum yönetimi lideri Makarios'un da Grivas'la işbirliği içinde Kıbrıslı Türkleri adadan kovma amacına yönelik bir saldırıydı. Saldırı sonucu ne BM Güvenlik Konseyi ne de garantör İngiltere, ateşkes kararı almıştır. Hatta Türkiye'nin garantör ülke sıfatıyla havadan adadaki Rum askeri mevzileri bombalaması, Makarios'un Kruşçev'den yardım istemesi üzerine Türkiye-SSCB gerginliğini de tırmandırmıştır. Kruşçev, İnönü'ye mesaj göndererek Türkiye'yi askeri saldırganlıkla suçlamıştır. Makarios'un SSCB'den yardım istemesinin temel nedeni, ABD'ye gözdağı vererek bir an önce görüşmeler yoluyla ABD'nin Kıbrıs Rum yönetiminin adada enosisi gerçekleştirmesine yardım etmesiydi.

¹⁷⁸ A.g.e., s.137.

¹⁷⁹ Rauf Denктаş, **Yeniden 12'ye 5 Kala**, s.42.

Acheson, bu görüşmeler sırasında Yunan Başbakanı Georgios Papandreu'ya 20 Ağustos 1964'te Cenevre'den gönderdiği gizli mesajda şöyle diyordu:¹⁸⁰

“Bugün başkan beni Kıbrıs sorununa Sovyetler'in müdahale edebileceği konusunda acilen uyardı... Böyle bir tehlike Türkiye ve Yunanistan'ın çıkarlarına da aykırıdır. Türklerin Karpaz bölgesinde istedikleri askeri üs alanında, egemenlik haklarını kısıtlamak için elimden gelen en ağır baskıyı yapmaya hazır olduğumu bilmenizi isterim.”

Acheson'un sunduğu ilk planı görüşmeyi kabul eden Türk hükümeti, ikinci planı reddetmiştir. Makarios her iki planı Enosis'i öngörmediği için reddetmiştir. Hem Yunanistan hem de Türkiye, ABD'nin müttefiki iki ülkeydi. Fakat her iki ülkenin Kıbrıs adasındaki çıkarlarını gözeterek tekrar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlerliği için çözüm üretmek yerine neden ABD, Yunanistan'ın çıkarlarını üstün tutmaktadır?

Burada hem Yunanistan'ın hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin dönemin koşullarını ABD'ye karşı kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarını söyleyebiliriz. Özellikle GKRY, hem uluslararası düzeyde hala hukuki bir idare olarak tanınmasını hem de Kıbrıslı Türklerin siyasi bir yapılanmayı henüz başaramamış olmasını değerlendirmiştir. Ayrıca Türkiye, ABD'ye karşı izlediği politikada Küba füze krizinde de yaşandığı gibi SSCB'ye karşı koruyucu olarak ABD'yi görmüş ve NATO'ya üye olabilmek için de 1950'de Kore Savaşı'na üye olmadan asker gönderen tek ülke olmuştur. Türkiye, 1950'li yıllardan sonra ABD'ye pazarlık şansı vermeden kendisini uluslararası düzeyde batıcı, ABD müttefiki olarak görmek istediğini her fırsatta NATO, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), BM gibi örgütlere üye olarak veya başvurarak gösterme ihtiyacı içindeydi. Batı bloku içinde kalmak o dönemde SSCB'ye karşı oynadığı tek ve yegane dış politika aracıydı.

Türkiye'de Atatürk sonrası hükümetler, “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesini terk ederek batı yanlısı ve tek taraflı dış politika izlemişler ve ABD'nin Türkiye'yi Batı blokuna çekmek için uğraşmasına ve ödün vermesine gerek kalmadan Türk hükümetleri

¹⁸⁰ Evangelos Averoff, **Lost Opportunities: The Cyprus Question 1950-1963**, Aristide d Caratzars Publishers, 1986, s. 368.

buna kendileri çaba göstermiştir. 1956 yılında Nelson Rockefeller* Eisonhower'a yazdığı bir mektupta; *“Biz askeri paktlarımızı kurmaya ve sağlamlaştırmayı hedef alan tedbirlere devam etmeliyiz... Bizimle dost olan ve bize uzun süreli askeri paktlarla bağlanmış olan ülkelere yapılacak yardımlar... Askeri nitelikte olmalıdır. Oltaya yakalanmış balığın yeme ihtiyacı yoktur. Örneğin Türkiye gibi... Yapılan yardımlar bize uygun ve bağlı hükümetleri iktidarda tutacak ve bize düşman muhalifleri zararsız bırakacak biçimde ve miktarda olmalıdır.”* demiştir¹⁸¹.

Türk tarafının müttefiklik anlayışı içinde olduğunu düşünen ABD hükümet yetkilileri, Kıbrıs konusunda da ikna edilecek tarafın Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmasına çaba harcamışlardır.

1967 yılına kadar ABD'nin isteği doğrultusunda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak adada hukuki statüsünü korumuş; fakat Kıbrıs'ta asayışı sağlamak yerine Kıbrıslı Türkleri yerlerinden etmeyi Enosis'e giden yolda bir görev olarak benimsemiştir.

9 Eylül 1967'de Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan'dan Atina Başsavcısı Kolias ve Albaylar Cuntası Şefi General Papadopoulos arasında Batı Trakya'nın Keşan ve Dedeoğaç bölgelerinde yapılan görüşmelerde Kıbrıs ele alınmıştır. Keşan'daki görüşmede, Yunan tarafının masada Enosis'i tek çözüm olarak önermesi üzerine Demirel, adanın Türkiye'ye bırakılmasıyla çözümün hallolacağını ifade ederek masadan kalkmıştır.¹⁸² Yunan heyeti, Demirel'in sert tepkisiyle karşılaşınca görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Sonraki Dedeoğaç görüşmesi de çözüm yolunda başarıya ulaşamamıştır.

Kıbrıs sorununda, Dedeoğaç görüşmeleri kırılma noktalarından biridir. Çünkü Yunan heyetinin, masada “Enosis” iddialarıyla Makarios tarafında olduğunu göstermesi ve Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanmasını talep etmesi görüşmeleri sonuçsuz bırakmıştır. Toplantı, sonuçsuz Kıbrıs sorunu da çözümsüz kalmıştır. 1967 olaylarının

* Dönemin Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı ve aynı zamanda dünyanın en zengin işadamı Standart Oil Company'nin kurucusu John D. Rockefeller'ın torunu.

¹⁸¹ M. Emin Değer, a.g.e., s. 12.

¹⁸² Nur Batur'un Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'le yaptığı söyleşi, Güniz Sokak, 12 Ekim 2006.

çıkış nedeni de Rum-Yunan tarafının Kıbrıs'ta fiili durumlar yaratarak baskıcı çözüm arayışlarına yönelmesidir.¹⁸³ Bu toplantıdan bir ay sonra da Boğaziçi-Geçitkale köylerinde Rum saldırıları sonucu 29 kişi öldürülmüştür.

Demirel hükümeti, Boğaziçi-Geçitkale saldırılarından sonra ulti-matom vermiş ve adadaki 20 bin Yunan askerinin derhal çekilmesini, asker sayısının Londra ve Zürih antlaşmalarında belirtilen düzeye indirilmesini talep etmiştir ve müdahale hazırlıklarına başlamıştır. 18 Kasım'da ada üzerinde yapılan uçuşlar da Türkiye'nin ne derece kararlı olduğunu göstermiştir. Türkiye'nin kararlı tutumu üzerine ABD, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak amacıyla Rum milli muhafızların komutanı Grivas'ın ve adaya gizlice yerleştirilmiş, Yunan askerlerinin Kıbrıs'ı terk etmelerini sağlamıştır. Grivas'ın Yunan albaylar cuntası tarafından görevlendirildiği biliniyordu. Albaylar cuntası, adadan elini çekmedikçe sorunun barışçı yollardan çözümü mümkün olmayacaktı. Dönemin BM temsilcisi U'thant, adaya gelip Boğaziçi ve Geçitkale köylerini gezdikten sonra bir açıklama yaparak, *"Rum milli muhafız birliklerinin yaptıkları saldırının büyüklüğünü ve son derece hızlı olarak uygulanmasının, çok daha önceden planlandığını göstermektedir"* demiştir.¹⁸⁴

1967'de Türkiye, Boğaziçi-Geçitkale saldırıları sonrası ulti-matom vermeseydi ve adadaki 120 bin soydaşının güvenliğini Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bıraksaydı, Türk hükümeti, iç siyasetinde onarılmayan yaralar alacaktı ve vatandaşın devlete olan güveni, inancı kalmayacaktı. ABD Başkanı Johnson'ın özel uçağını tahsis ederek özel temsilcisi Cyrus Vance'ın her iki taraf arasında mekik diplomasisi uygulayarak sorunu çözmesi, Türkiye'nin adaya müdahale konusunda kararlı olduğunu açıklaması sonucu olmuştur. Türkiye'nin kararlı tutumu, Yunanistan'a askerlerini 45 gün içinde adadan çekirmiştir. Türkiye'nin kararlı tutumu ve Grivas'ın adayı terk etmesi, adada Kıbrıslı Rumlar için moral bozucu olmuştur.

¹⁸³ Gül İnanç, **Büyükelçiler Anlatıyor(1970-1991)**, İşBankası Yayınları, İstanbul, 2007, s.24

¹⁸⁴ S. Gibbons, a.g.e., s.284.

7. 1963 KRİZİ SONRASI KIBRISLI TÜRK VE RUM TOPLUMLARINDA SİYASİ GELİŞMELER

Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumlarının siyasi ve askeri yapılanmasına destek sağlayarak adadaki toplumlarının devamlılığını hedeflemişlerdir. Türkiye, 1963 Aralık olayları sonrası adadaki Türk toplumunun siyasi yapılanmasını sağlayarak kilise etrafında ve Yunanistan'ın desteğinde siyasi ve askeri yapılanmasını sağlamış, Rum toplumunun karşısına güçlü ve hakkını arayan bir Türk toplumu çıkarmıştır.

a.1964–1974 YILLARI ARASI KIBRISLI TÜRKLERİN SİYASİ YAPILANMASI

Denktaş, 1964'te Kıbrıs adasına girişinin Makarios tarafından yasaklandığı dönemde Ankara'da 1966 tarihinde yayımladığı "12'ye 5 Kala" adlı kitapçıkta Türk dış politikasını eleştirmiş ve Kıbrıs'taki Türklere daha fazla arka çıkarak ve kararlı bir dış politika izlemesi gerekirken Türkiye'nin kararı ve planlı olarak değil, esen rüzgara göre yelken açan bir siyaset takip ettiğinden ve Rum tarafının gittikçe Kıbrıs hükümeti olarak benimsendiğinden bahsetmiştir.¹⁸⁵ Denktaş, bu kitapçığı muhalefet milletvekilleri, gazeteler ve ulaşabileceği her yere göndererek Kıbrıs sorununa dikkat çekmeye çalışmıştır.

Rauf Denktaş, 1964–1968 yılları arası Kıbrıs adasında bulunamadığı dönemlerde Ankara'da Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs masasında çalışmalarına devam etmiştir. Denktaş, bu yıllarda Kıbrıslı Türklerin adadaki varlık mücadelesine ilgi çekmek ve Türkiye'nin adaya müdahale etmesi için uğraş vermiştir.¹⁸⁶

1964–1968 yılları arası Kıbrıs'ta ise Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti yönetiminin ortadan kalkmasıyla kamu kurumları ve idari kadrolardaki görevlerini bırakmak zorunda kaldılar. İki toplum arasındaki gergin ortam ve kargaşa Kıbrıslı Türklerin yönetimden çekilmesini zorunlu hale getirmiştir. Kıbrıs Türk yönetiminin

¹⁸⁵ R. Denktaş, a.g.e., s.45.

¹⁸⁶ N.Batur, a.g.e. s. 308.

elinde organize olmuş yalnızca Türk Cemaat Meclisi bulunmaktaydı. Fakat bu meclisin görevi, eğitim, din ve kültür konularıyla kısıtlıydı. Maddi olanakların yetersizliği ve Kıbrıslı Türklerin idari kadroları terk etmek zorunda kalmaları sonucunda iki toplumdan Kıbrıslı Rumlar, yönetimin başında daha organize haldeydiler.

Dr. Küçük, Türk cemaati lideri olarak Kıbrıs toplumunun başındaydı. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT), hemen hemen bütün konulara (askeri, idari, lojistik, sağlık hizmetleri v.s.) el atıp yönetim boşluğunu dolduruyordu. Olağanüstü hallerde olduğu gibi TMT'nin mücahitleri toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlardı. Denктаş'ın yokluğunda adada Cemaat meclisi başkanlığını Şemsi Kazım üstlenmişti. Dr. Küçük ve Kazım birbirlerinden hoşlanmayan kişilerdi. Kazım, Denктаş'ın yerine Cemaat Meclisi başkanı olarak geldikten sonra TMT ile işbirliği içinde toplumsal sorunların çözümüne çalışmıştır. Şemsi Kazım, toplum idaresinde öne çıkarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ü ve yönetimde bulunmuş bakanları, toplum idaresinin fiilen dışında tutuyordu. Dr. Küçük, bu durumu hazmedememiş ve hem Şemsi Kazım'a hem de dolaylı bir şekilde TMT'ye karşı mücadeleye başlamıştır.¹⁸⁷

TCE™

Kıbrıs sorununun başlangıcında TMT, toplumu örgütleyerek kısıtlı olanaklarla zorunlu hizmetler, çatışmaların en sıcak dönemlerinde bile aksamamıştır. Fakat krizler aşıldıktan sonra durgun dönemlerde Dr. Küçük-Şemsi Kazım ve alay komutanı-TMT Bayraktarı arasında yetki kargaşası huzursuzluk yaratıyordu. Aslında sorun Kıbrıslı Türklerin bir idari yönetim kurup kurmayacağı sorunuuydu.¹⁸⁸ Çünkü Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıs Türk yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tekrar inşa edileceği günleri beklemekteydiler. Bu şekilde düşünülmesinin de temel nedeni, Türkiye'nin Kıbrıs Anayasasının korunması ve olaylara rağmen bunun gerçekleşmesinin beklenmesiydi. Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaların varlığını savunan ve adada eski düzenin anayasa çerçevesinde devam etmesini arzulayan Türkiye karşısında ne Türkiye'nin alay komutanı, ne TMT Bayraktarı ne Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı ne de Cemaat Meclisi Başkanı farklı düşünebilirdi. Fakat Türk Hükümeti'nin bu kurumların ve şahısların tarafını tutması beklenemezdi. Yine de

¹⁸⁷ E. Yavuzalp, a.g.e. s. 117.

¹⁸⁸ A.e., s. 118.

adada yetki karmaşası ve Kıbrıslı Türklerin adadaki konumları belli olmadığı için ortaya çıkan yetki boşlukları bu kişilerin iç çekişmelerine neden olmuştur.

Toplum yönetiminin bir düzene sokulabilmesi için Türkiye'nin adadaki temsilinin de bir uyum kazanması gerekiyordu. En azından Kıbrıslı Türklerin, Türkiye'yi hangi kurumların temsil ettiğini bilmesi gerekiyordu. TMT'nin başındaki Bayraktar ve Türk Alay komutanı arasındaki gereken uyum bulunmadığı gibi Cemaat Meclisi yanında yer alan TMT, büyükelçiliği de Dr. Fazıl Küçük yanlısı diye karşısına almıştı. Bir yanda büyükelçilik-Dr. Küçük-Alay komutanı diğer yanda Şemsi Kazım-TMT Kıbrıslı Türklerin hangisinin Türkiye'nin sesi olduğunu anlayamamalarına neden olan cepheleşme içindeydiler. Öncelikle uzlaşmazlıkların Ankara'da halledilmesi ve adada bu kuruluşlar arasında uyum sağlanması gerekiyordu.

Tüm bu sorunları ortadan kaldırmak adına Türk hükümeti, 28 Aralık 1967'de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp eliyle yeni bir taslak metin önererek adada tek bir yönetimin kurulmasını sağladılar. Kıbrıs Geçici Türk yönetimi bu şekilde kuruldu. Bu yönetime göre başkan Dr. Fazıl Küçük ve başkan yardımcısı eski Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş olmuştur. Bu şekilde Cemaat Meclisi de fiilen temsil edilecek eski ağırlıklı rolü dengelenecekti. Böylece Kıbrıs Türk toplumunda yönetim açısından bir denge sağlanmış oldu. Denktaş, Türk hükümetinden habersiz Kasım 1967'de adaya girmeyi denemişse de başarılı olamamış, Rum yönetimi Denktaş'ı usulen mahkemede yargılamış ve Türk makamlarına iade etmiştir.

20 Ocak 1968'de Makarios'un Cumhurbaşkanlığı seçimini ilan etmesi üzerine Dr. Küçük anayasayı ihlal ettiği gerekçesiyle seçimi protesto etmiştir. Fakat Türk tarafının da bu seçimleri yapıp yapmaması, aynı tarihte mi yapıp yapmayacağı birden çok adayın varlığı durumunda Kıbrıs Türk toplumunda ne tür sonuçlar doğuracağı tartışılırken seçimlerin aynı tarihte yapılmasına Kıbrıs Anayasası çizgisinde kalmak için gerekli olduğuna karar verildi.¹⁸⁹

Denktaş'ın adaya dönüşü öncesi Dr. Küçük'ü yıpratmak adına bu şahıslar Denktaşçılar olarak adlandırılarak Denktaş'ın Dr. Küçük'e karşı olduğu izlenimi

¹⁸⁹ A.e., s.135.

yaratarak adada siyasi rant peşinde koşmuşlarsa da Denктаş'ın 13 Nisan 1968'de adaya dönüşünde Dr. Küçük'le birlikte halkı selamlaması, topluma birlik mesajı vermesi neticesinde bir süre sonra Denктаş'a karşı da tavır alacaklardı.

Denктаş'ın adaya dönüşünden sonra uzun süre birlikte çalışan Dr. Küçük, toplumun Denктаş'ı istemesi ve Dr. Küçük'ün yıllarca idareci olarak yıpranması sonucunda 1973 seçimlerinde adaylıktan çekilerek Denктаş'a tek adamlık yolunu açmıştır. Dr. Küçük'ün bu kararı almasında Ankara'dan yeterli desteği görememesi en önemli etkidir. Türk hükümeti, Kıbrıs sorununda bundan sonra müzakerelerin daha yoğun olacağını düşünerek İngilizceye hakim, uluslararası hukuk bilgisiyle donanımlı, zeki, genç ve en önemlisi toplumu peşinden sürükleyebilen bir lider olması nedeniyle Denктаş'ın tarafında yer almıştır.

1968'de Denктаş ve Klerides arasında başlayan Genişletilmiş Toplumlararası Görüşmeler, tarafların tezlerini savundukları ve taviz vermedikleri bir havada çözümsüz kalmıştır. Klerides ve Denктаş, Kıbrıs sorununda toplumları adına mücadele vermiş ve uzun yıllar görüşmeleri bizzat beraber yürütmüş iki liderdir. Klerides, Rum milliyetçilerinin pek sevmeydiği ABD yanlısı olarak görülen ve çözümü siyasi araçlarda gören, Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunan ve Kıbrıslı Türklerin adada "azınlık" statüsünde yaşamaya devam etmelerini savunan Rum liderdir. Denктаş ise, Türkiye'yi Kıbrıslı Türklerin en büyük güvencesi ve adadaki Türk alayını da Kıbrıslı Türklerin güvenlik şartı olarak gören ayrı coğrafi bölgelerde eşit iki toplumlu federatif bir yönetimi benimseyen bir liderdi. Görüşmeler 1968–1971 yılları arası üç yıl devam etmişse de her iki tarafın uzlaşmayan tutumları görüşmelerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.

b. 1964–1974 YILLARI ARASI YUNANİSTAN’IN VE KIBRISLI RUMLARIN SORUNA MÜDAHALELERİ

Yunanistan ve Makarios arasında Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhak edilmesi amacı, 1964 yılından sonra Makarios’un siyasetinde farklılıklar ortaya çıkmasıyla değişmiştir. Makarios, İngiltere’nin üslerini koruması karşılığında Kıbrıs’ın bağımsız bir devlet olması amacıyla İngiliz hükümetine teklifte bulunmuştur.¹⁹⁰ Makarios, yavaş ve emin adımlarla Enosis’i gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Bu politikayı uygularken de bir yandan SSCB’yle iletişimi de koparmıyordu. ABD’nin Yunanistan’a ve Türkiye’ye uyguladığı siyaseti Makarios da ABD’ye uyguluyordu: Soğuk Savaş stratejisi. Fakat ABD, 1960 yılında İngiltere’yi ikna edip Kıbrıs’ta bağımsız bir devlet kurmak için kendisini Seyşel adalarından getirtmiş olsa da Makarios’un Kıbrıs Cumhuriyeti’ni ABD denetiminden ve ulusal çıkarlarından uzaklaştırmaya çalışması iktidarının sonu olmuştur. ABD, Makarios gibi kitleleri peşinden sürükleyen dini ve siyasi bir liderin alternatifi olacak bir liderin olmadığını bildiğinden, ulusal çıkarları doğrultusunda Makarios’u denetleyecek, baskılayacak yöntemler arayışına çoktan girmişti.

TCE™

(1). MAKARİÖS’UN SİYASİ GÜCÜ, ALBAYLAR CUNTASI YÖNETİMİYLE SORUNLAR VE ABD

Makarios dini lider olmasının yanı sıra yetişmiş olduğu ortamın etkisiyle Helenizm rüyası, fanatik Türk düşmanlığı ve Bizans entrikaları kişiliğinin ve siyasi kimliğinin temel dinamikleri olmuştu. Dolayısıyla Makarios’un, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni her ne kadar garantörlerin olmadığı bağımsız bir devlet yapma amacı olsa da Kıbrıs’ı eninde sonunda Yunanistan’a bağlayacak, Enosis’i gerçekleştirecekti. Bunun en belirgin kanıtı ise, Aralık 1963 olaylarından sonra Makarios’un yönetimden Kıbrıslı Türkleri uzaklaştırması, toplumdaki gerginlikleri tırmandırması, cumhuriyetin tek yetkili iktidar sahibi gibi davranmasıdır.

Makarios’un kendi toplumu içinde ve dış dünyada kurduğu denge sağlamdı. Aşırı sağcılar, milliyetçileri, komünistleri ve dini liderleri çeşitli entrikalarla etrafında

¹⁹⁰ Sevgül Uludağ, a.g.e., s. 3.

toplayabilmişti. Makarios, NATO ittifakı ve ABD'ye karşı Sovyet Blokuna yakınlaşmak gerektiğinde kendisine AKEL yardımcı olmaktaydı. AKEL, parti olarak adada etkin olmadığı için fırsat buldukça Makarios'la yakınlaşarak toplumdan destek görmeye çalışıyordu. Hem Makarios hem de AKEL bu işbirliğinden memnundu. Bu durum zaman zaman aşırı milliyetçilerin ve EOKA'cılarının tepkisine neden oluyordu.¹⁹¹ Fakat Makarios, bu gruba da Enosis hayalinden vazgeçmediğini her fırsatta dile getirmekteydi.

1964 seçimlerinde Makarios, ısrarla yine cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğunda Klerides, iki toplumlu cumhuriyetin bir seçimle iktidara gelen yeni bir lider ihtiyacından Makarios'a bahsetmiş ve 1964 seçimlerinde kendisinin adaylıktan çekilmesi gerektiğini, dini liderlikle adanın yönetiminde daha fazla bulunmasının her iki toplumun iyiliği açısından olumsuz olacağını ifade etmiştir.¹⁹²

Klerides, Makarios'un misyonunun bittiğini düşünüyordu. Oysa Makarios, kendi adıyla anılacak bir Enosis'in peşindeydi ve bunu gerçekleştirmeden de gitmeye niyeti yoktu. Makarios, 1965 ve sonrasında bir yandan içte Kıbrıslı Türkleri idari yapıdan soyutlarken diğer taraftan Kıbrıslı Rumları örgütlemeyi de ihmal etmemişti. Ethnikos kiryx adlı Atina'da yayınlanan Rum gazetesinin 13 Haziran 1965 tarihli sayısında Yunan komutan George Karayiannis (Kıbrıs'taki Rum muhafızlarında komutanı) Makarios'un hedefleriyle ilgili şu açıklamayı yapmıştır¹⁹³:

“1) Kıbrıslı Rumları savaş için organize etmek ve onlardan bir düzenli ordu meydana getirmek

2) Anlaşmanın düzeltme adıyla, Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkının iptal edilmesi ve böylelikle devlet yönetiminin hususileşmesi (Rumlara ait olması)”

Makarios'un o yıllarda Yunan ordusunun komuta kademesiyle irtibat halinde olduğu ve planlı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkma düşüncesinde bir takım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Makarios, planlı hareket ediyordu; çünkü

¹⁹¹ N. Kızılyürek, **Glaftos Klerides**, s. 110.

¹⁹² A.e., s.112.

¹⁹³ Rauf Denktaş, “Urgent Need To Rethink Cyprus”, **Perceptions**, Journal Of International Affairs, Volume 1, December 96-February 97, s.12.

uluslararası kamuoyu nezdinde ise garantör devletlerin bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişlerine karışmasından şikayet ediyordu. Bu bir açıdan Türkiye ve İngiltere'ye karşı anlaşma dışı eylemlerine destek bulma çabalarıydı. BM, Makarios'un bu tavrı üzerine 1965'te 2077 sayılı kararı ile Kıbrıs'a dış müdahalelerin yasal olmadığını savunmuştur. Bu dönemde Üçüncü Dünya ülkelerinin Kıbrıs'a müdahaleye karşı oldukları ve Kıbrıs yönetimine destek verdikleri görülmektedir. Ne ilginçtir ki Bağlantısızlar olarak adlandırılan bu ülkeler, yıllarca düzenledikleri konferanslarda ulusların kendi kaderini tayin hakkı, bağımsızlık gibi konularda emperyalist devletlere karşı tavrı almışlar; fakat Kıbrıs'ta bir "ulus" olmadığını ve bu adanın ayrı bir statüde değerlendirilmesinin gerekliliğini kavrayamamışlardır.

1964 yılında BM'nin aldığı 186 sayılı karar sonucu anayasayı ihlal etmesine rağmen kararda Rum hükümetinin, "Kıbrıs hükümeti" olarak adlandırılması Makarios'un bundan sonra uluslararası düzeyde hareket kabiliyetini de desteklemiş oldu. Kıbrıs hükümeti olarak, Kıbrıslı Türklerin asayışı ve düzeni sağlamak adına isyankar olarak nitelendirilip köylerinden edilmeleri ve Makarios'un uluslararası kamuoyuna içte istikrarı sağlamak adına bunu yaptığını beyan etmesi, sorunu içinden çıkılmaz noktalara sürüklemekteydi. Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sonrası Enosis'i uzun vadeye yaymıştı. Önce anayasanın ihlali ve sonrasında Kıbrıslı Türklerin adada "azınlık statüsü" ne getirilmesi daha sonra adadan tahliye edilmeleri, sorunun kendisi açısından çözümü olacaktı. Fakat iktidarı döneminde bu senaryoları gerçekleştirmek isteyen Makarios'un sakin tavrı, 1967'de Yunanistan'da işbaşına geçen albaylar cuntası içinde bazılarını rahatsız ediyordu. Makarios ve Cunta yönetimi arasında yaşanan bazı gerginlikler, Makarios'un iktidarını sallamaktaydı.

Yunanistan'da ve Türkiye'de meydana gelen siyasi gelişmeler, haliyle Kıbrıs'taki Rum ve Türk yönetimlerini de etkiliyordu. 1968 yılı başında Atina'da askeri cunta yönetiminin şefi Papadopoulos'a karşı suikast girişiminde bulunulmuştu. Papadopoulos, birkaç saniyelik farkla arabasına atılan bombadan tesadüfen kurtulmuştu. Cunta yönetimi, suçlunun Yunan ordusundan firar etmiş bir albay olduğunu tespit etmiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni, Kıbrıs'a kaçması durumunda derhal iade edilmesi

konusunda uyarırmıştı¹⁹⁴. Fakat albayın Kıbrıs'a kaçmasıyla Rum yönetimi, Yunanistan'a iade etmek yerine kendisini himaye etmiş, Makarios'un özel doktoru Lissarides tarafından saklanmıştır. Rum içişleri bakanı Yorgacis'in albaya Kıbrıs pasaportu verdiği ve daha sonra Atina'ya giderek kendisiyle iki kez görüştüğü ortaya çıkmıştır.

Papadopoulos, suikast girişiminde Makarios'tan şüpheleniyordu. Çünkü Makarios'un izni olmadan ne Lissarides ne de Yorgacis tek başına bu konularda karar verebilirdi. Makarios, Papadopoulos'un zoruyla Yorgacis'i görevden almış ve sorunu bu şekilde çözmeye çalışmıştır. Makarios ve Papadopoulos arasındaki gerginlik Kıbrıs sorununa bakışlarında farklı tutumlarıyla kendini göstermekteydi. Papadopoulos, Kıbrıs sorununun halledilmesinin Makarios'un adadaki yönetiminin denetim altına alınmasında görmekteydi.¹⁹⁵ Makarios ise, Kıbrıs'la ilgili düşüncelerini 1968'de başlayan Genişletilmiş Toplumlararası Görüşmeler sırasında Mısır'ın Kıbrıs Büyükelçisine; *“Ben bugün hükümetim ve Adaya egemenim. Benim için en iyi çözümde bile bugün elimdekilerin hiç değilse bir kısmını Türklerle paylaşmam gerekecektir. Bu bakımdan halihazır durum, bizim için en iyi koşulları kapsayacak bir çözümden bile daha iyidir. Beklemek benim için bir sorun değildir.”* demiştir.¹⁹⁶ Makarios'un bu tutumunda adanın ekonomisinin ve maddi koşulların Rum tarafında daha iyi olmasının ve Kıbrıslı Rumların da adadaki ekonomik ve siyasi gücü, ekonomik kaynakları paylaşma niyetinde olmadığını etkili olduğu açıktır.

Klerides dahi Makarios'tan ılımlı ve mantıklı bir siyasetçi olarak görülse de, Kıbrıs konusunda farklı düşünmediğini 20 Eylül 1992 tarihli Fileleftheros gazetesine verdiği demeçte göstermiştir:¹⁹⁷

“En iyi çözüm çözümsüzlüktür. Gelecek yıl, geçen sene neredeysek orada olacağız. Sonraki yıl da daha önceki yıl neredeysek orada olacağız. Biz, Kıbrıslı Rumlar, hükümetin tamamı kontrolümüz altındadır. Bu hükümette bir Cumhurbaşkanı yardımcısı ve üç bakan yoktur. Bütün bakanlar Rum'dur. Hükümetimiz uluslararası düzeyde tanınan yegane hükümettir. Neden Türkleri geri getirelim ki? Bugün Türkler

¹⁹⁴ E. Yavuzalp, a.g.e., s.118.

¹⁹⁵ N. Kızılyürek, a.g.e., s. 148.

¹⁹⁶ E. Yavuzalp, a.g.e. s.177.

¹⁹⁷ Rauf Denктаş, “The Crux of the Cyprus Problem”, **Perceptions-Journal of International Affairs**, Volume IV, Number 3, September-November 1999., s.8.

adanın % 30'unu kontrol edebilmektedir. Türklerin zengin kaynakları yoktur ve ekonomik güçlük içindedirler. Sonuçta bizim kararlarımız kabul edecekler veya gidecekler.”

Kıbrıs sorununda Rum tarafı açısından hala görüş birliği aynı derece kesin ve karardır. Kıbrıs'ta Rumların hakimiyeti ve hükümeti devam edecek ve bunun dışında bir çözüm de mümkün olmayacaktı. Klerides'in bu fikirde olması zaten Denктаş'la uzun yıllar yaptığı müzakerelerde bir sonuç alınamamasının da nedeni değil midir?

1968 yılına döndüğümüzde Makarios'un Mısır Büyükelçisine verdiği demeç o dönemdeki tavrını da ortaya koymaktaydı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Mısır Büyükelçisi, Makarios'la sürekli iletişim halindeydi. Albaylar Cuntasının şefi General Papadopoulos'tan farklı düşünen Kıbrıs'ta çözüm istemeyen albay Ionnidis'in başkanlık ettiği bir grup vardı. Ionnidis'in çözüm istememe gerekçesi Kıbrıs'ın Enosis'le Yunanistan'a acil olarak bağlanması hedefiydi. Oysa Makarios, bu karara sıcak bakmıyordu. Makarios, Enosis'i yavaş ve emin adımlarla gerçekleştirecekti.

Makarios, 1968'den sonra gerek cunta yönetimi gerekse Enosis taraftarlarıyla sorunlar yaşıyordu. Çünkü 1968'den sonra siyasi çözüm taraftarı Klerides'in etkisiyle Makarios, elindeki mevcut iktidarı korumak amacıyla 1968 yılı başında bir demeç vererek Rum tarafının bundan böyle “arzu edilen” değil, “gerçekleşebilen” çözüm arayacağını belirtmek suretiyle şimdilik Enosis'ten vazgeçildiğini ilan etmiştir.¹⁹⁸ Makarios'un siyasi tutumundaki değişiklik, Grivas'ı, koyu milliyetçileri ve EOKA üyelerini rahatsız etmiştir.

1968 yılı Klerides-Denктаş görüşmeleri, Kıbrıslı Rumlar arasında Enosis'in amacına ters düştüğü gerekçesiyle sıkıntı yaratıyordu. Makarios'un da Enosis'ten vazgeçmesi, aşırı sağcı ve milliyetçileri, EOKA taraftarlarını ve Yunan hükümeti kontrolündeki Milli Muhafız Birlikleri başındaki Grivas'ı çileden çıkarmıştı. Grivas, adaya Yunan hükümeti tarafından gönderilmiş, kahraman olma hevesiyle 1964 Haziran'da adaya gelmiş; fakat 1967 yılı Ağustos ayındaki Boğaziçi-Geçitkale olayları sonrası ABD'nin Yunan hükümetine ısrarıyla adayı terk etmek zorunda kalmıştır.

¹⁹⁸ E. Yavuzalp, a.g.e. s. 225.

Makarios, Grivas'ın kişisel heveslerinden, kahramanlık hayalinden rahatsız olmuş ve siyasete girmesini de kendisi için bir tehlike olarak görmüştü. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla adayı terk eden Grivas, 1964 yılında adaya döndüğünde Enosis'i gerçekleştirmek hevesiyle gelmişti. Her ne kadar Yunan hükümeti, onun adaya gelişinden haberi olmadığını belirtse de Makarios, Grivas'ın gelişinden rahatsız olmuştu. Makarios, Kıbrıs sorununu beklemeye almakta görüşmeleri süruncemede bırakmaktaydı. Bu şekilde sorunun çözümünün gecikmeli de olsa Enosis'le sonuçlanacağını düşünmekteydi. Fakat Grivas aynı görüşte değildi.

1967 yılında Boğaziçi-Geçitkale saldırısı sonrası Türkiye'nin adaya müdahale edeceğine yönelik ihtarı üzerine ABD Başkanı Özel temsilcisi Cyrus Vance'ın Türkiye-Yunanistan arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak için Yunan cunta yönetimine adadan 20 bin askerin ve Grivas'ın çıkarılmasını kabul ettirmesi Makarios için rahatlatıcı olmuştu. Fakat 1968-71 yılları arası yapılan görüşmeler ve bu görüşmeler sonucu ortaya atılan önerilerin Makarios tarafından her seferinde reddedilmesi sonucunda, Papadopoulos, 18 Haziran 1971 tarihli Makarios'a yazdığı mektubunda, Makarios'u tarih önünde hata yapmakla suçlamış ve Yunan hükümeti'nin ulusun ve Kıbrıslı Rumların çıkarlarını koruyacak acı tedbirler almak zorunda kalacağı şeklinde uyarılmıştı.¹⁹⁹

Cunta ve Makarios arasındaki bu gerginlik şiddetlenirken Cunta, Makarios iktidarını ele geçirmek arzusuyla 11 Şubat 1972 tarihli bir nota ile darbe tehdidinde bulundu. Fakat ABD, araya girerek Kıbrıs'ta bir darbe girişimine karşı olduğunu bildirerek Cunta yönetiminin darbe yapmaktan vazgeçmesini sağladı. Fakat Makarios, darbe girişiminden kurtulamadı. Bunun en önemli nedeni de 1972'de tekrar başlayan toplumlararası görüşmelerde, Kıbrıs Türk yönetimi tarafından 13 maddenin kabul edildiği halde Makarios'un hep daha fazlasını istemesi ve önerileri reddetmesidir. Makarios'un bu tavırları Cunta yönetimini çileden çıkarıyordu. Makarios, koyun pazarlığını* elden bırakmıyor ve Cunta yönetimi ile arasındaki gerginliği tırmandırıyor, görüşmeleri sürekli uzatıyordu.

¹⁹⁹ N. Kızılyürek, **Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, s.122.

* Makarios bir seferinde Klerides'e stratejisini şu sözlerle anlatmıştır. Manastır'da genç bir keşişken, bazı çobanlar hayvanlarını satmak için manastıra geliyormuş. Çobanlara tatminkar bir fiyat teklif ediyorlar,

C. KIBRIS SORUNUNDA KIRILMA NOKTASI: 1974 KIBRIS HAREKATI VE SONUÇLARI

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması adada iki toplumun birlikte yaşayabileceğinin kanıtlanabilmesi için bir fırsattı. Fakat Kıbrıslı Rumların yönetimde tek egemen güç olmak arzusu ve Kıbrıslı Türkler üzerinde baskı kurmaları, her iki toplumun huzurunu kaçırmış ve toplumsal çatışmalara varan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Toplumsal düzen ve iki toplumun sömürge düzeninden kurtuluşu olan kendi yönetimlerini kurdukları Kıbrıs Cumhuriyeti, başarılı olamamıştır. Garantör devletlerden Türkiye, 1963'te başlayan Kıbrıslı Türklere yapılan saldırılarla ilgili diğer garantör devletlerle işbirliği yoluna gitmişse de herhangi bir sonuç alamamıştır. Adada yönetim Rumların eline geçmiş ve Kıbrıslı Türklere saldırılar 1974 yılına kadar aralıklarla devam etmiştir.

1. 1974 KIBRIS HAREKATI VE ABD'NİN TUTUMU

15 Temmuz 1974'te Albaylar Cuntası'nın Makarios yönetimine darbe girişimi, Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir krizin nedeni olmuştur. Makarios, adadan kaçmış ve Nikos Sampson, Helen Devleti'ni ilan etmiştir. Böylelikle Yunanistan, Londra-Zürih Antlaşmalarını ortadan kaldıran girişimiyle adaya Türkiye'nin müdahalesini zorunlu kılmıştır.

Türk hükümeti başbakanı Bülent Ecevit, 17 Temmuz 1974'te İngiltere'ye gitmiş ve İngiliz hükümeti'ne adaya birlikte müdahale etme önerisinde bulunmuştur. Ancak İngiltere bu öneriyi kabul etmemiştir. Türkiye, müdahale etmemesi için yapılan baskılara karşı dengenin kurulması ve Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için Türk askerinin adadaki varlığının kabul edilmesi, Sampson'un adadan gitmesi, Yunan subayların adadan çekilmesi gibi bazı talepler ileri sürmüştü de bu talepler yerine

çobanlar fiyatı beğenmeyip gidiyorlarmış, sonra koyunları satamayınca geri dönüp teklifinizi kabul ediyoruz diyorlarmış. Makarios da koyun pazarlığı gibi önerileri kabul etmeyip daha fazlasını isteyerek işleri sonuna kadar gerip sonra gevşeten bir siyaset takip etmiş yani koyun pazarlığı yapmıştır. (Bkz. N. Kızılyürek, Glafkos Klerides)

getirilmemiştir.²⁰⁰ Türkiye'nin çözüm arayışları muhatap bulamayınca adaya müdahale etmek kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye, 20 Temmuz'da Garanti Antlaşması'nın 3. maddesinin* kendisine verdiği hakka dayanarak Kıbrıs Barış Harekatı'na başlamış ve hareketin 3. günü ABD ve İngiltere'nin baskısıyla ateşkes kararı almıştır. Türkiye'nin adaya müdahalesi, Albaylar Cuntası'nın sonunu hazırlamıştı.²⁰¹ Yunanistan'da yönetim değişmiş ve 24 Temmuz'da yerine Karamanlis-Mavros hükümeti geçmişti. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin başkanı da Glafkos Klerides olmuştu. 25–30 Temmuz 1974'te yapılan I. Cenevre görüşmelerine Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros, İngiltere adına Dışişleri Bakanı Callaghan, Kıbrıs Rum tarafı adına Klerides ve Türk tarafı adına Denктаş katılmıştır. Tarafların, masada yaptıkları 31 Temmuz tarihli anlaşmaya göre, Rumlar işgal ettikleri bölgelerden çekilecekler ve karma köylerdeki Türk halkının güvenliği de BM Barış Gücü tarafından sağlanacaktı. Ayrıca adada iki ayrı otonom yönetim kabul edilecekti. Fakat Rum tarafı, anlaşmayı imzaladığı halde anlaşmaya uymamış ve Türk yerleşim yerlerini boşaltmamıştır.

Harekatın 3. günü ateşkes kararı almak, daha sonra Ağustos'ta II. Harekatın yapılmasına neden olmuştur. Ecevit, 8 Ağustos 1974'te Milliyet Gazetesi'ne yaptığı açıklamada; “Bütün bu olup bitenlerden sonra Adadaki Türklerin Rum yönetimi altında yaşamasını bekleyemeyiz. Bu imkan dışıdır, uygulanamaz... Adadaki Türkler ve Rumlar için ayrı yönetimlerin kurulması bütün olup bitenlerden sonra şarttır.” demiştir.²⁰²

II. Cenevre görüşmeleri 8 Ağustos 1974'te güvensiz bir ortamda başlamış, Rum tarafının askeri açıdan toparlanmak için zaman kazanmaya çalışmasıyla geçmiştir. Türkiye, bütün önerilerin Rum tarafınca reddedilmesi nedeniyle adaya 14 Ağustos'ta ikinci bir hareket düzenleyerek ordunun Doğu-Batı yönünde genişlemesi sağlandı. Türkiye, ikinci hareketle tüm dünyanın tepkisini çekmişti. I. Harekattaki haklılığı son bulmuştu; bu tarihten sonra uluslararası kamuoyunda adadaki varlığı “işgalci”

²⁰⁰ K. Akmaral, a.g.e., s. 142.

* Garanti Antlaşması'nın 3. maddesi: “Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar. Bkz. <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/83029pdf>, 22.05.2008.

²⁰¹ M. Druşotis, a.g.e., s. 374.

²⁰² A.e., s.145.

statüsünde değerlendirilecekti. II. Harekatın temel nedeni; adanın iki coğrafi bölgeye ayrılmasını sağlamaktı. Ecevit, Kıbrıs sorununun çözümünü bu şekilde öngörmüştü. Aynı çözümü, 1967’de Demirel’le biraraya gelen Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle de önermişti. Demirel, Kıbrıs sorunu hakkındaki görüşünü sorduğu zaman de Gaulle bir Kıbrıs haritası çizmiş ve ortadan ikiye bölerek “üst tarafında Türkler alt tarafında Rumlar oturur, başka çaresi yoktur demiştir.”²⁰³

Türkiye 1974 Kıbrıs Harekatı’ndan sonra iki coğrafi temele dayalı bölgenin temelini atmıştır. Harekat sonrası, Kıbrıslı Rumlar, harekatın GKRY’ndeki Kıbrıs Cumhuriyeti’nin işgali olduğunu savunmuşlar; Kıbrıslı Türkler ise, bu harekatın adada güvenliklerini güvence altına aldığını ve adaya barışı getirdiğini savunmuşlardır. 1974 harekatından sonra Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk yönetimini, 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti olarak değiştirerek adada bir Türk Devleti’nin temellerini atmışlardır. Kıbrıs Türk yönetimi, federe devlet kurmasına rağmen her zaman Rum tarafıyla görüşmelere sıcak bakmış ve günümüze dek Kıbrıs’ta iki toplumun huzuru için gerekli olan çözüm önerileri konusunda yıllarca süren görüşmelere katılmıştır. Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulmasının en önemli nedenlerinden biri de toplumda demokratik hayatın yerleşmesi ve uzun ve kısa vadede toplumun sorunlarının devlet temelinde, kurumsal nitelikte bir yönetimin elinden çözülmesiydi.

Türkiye, I. Harekat sonrası tüm dünyanın haklılığını onayladığı siyasi bir ortamda Cenevre görüşmelerine başlamıştır. Fakat Yunan hükümetinin ve Kıbrıs Rum tarafının görüşmelerde samimiyetsizliği ve bir yandan askeri hazırlıklara başlamaları bu yönde yapıcı gelişmelerin olmasını engellemiştir.

II. Harekat’tan sonra ABD ve İngiltere, durumu kendi çıkarları açısından değerlendirerek Makarios’un cumhurbaşkanlığına dönüşü hususunda ağırlıklarını koydular.²⁰⁴ Makarios, Kıbrıs’tan kaçarak cumhurbaşkanlığını terk etmişti. New York’ta BM Kürsüsünde yaptığı konuşmada Yunanistan’ı açıkça darbe girişimi nedeniyle itham etmiş ve Ada’ya dönme hazırlıklarına girişmişti. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ortadan kalktığı böyle bir durumda parçaları birleştirip tekrar devleti

²⁰³ N. Batur, a.g.e. s. 373.

²⁰⁴ G. İnanç, a.g.e., s. 39.

biraraya getirmek konusunda istekli davranan ABD ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığı konusunda ne kadar istekli olduklarını açıkça göstermişlerdir.

ABD gizli belgelerinde* Türkiye'nin Kıbrıs Harekatı hakkında I. Harekat'ın bilgilerinin günü gününe alınıp ABD Dışişleri Bakanlığı'na bilgilerin iletildiği fakat Dışişleri'nin bu bilgiler üzerinde durmadığı ifade edilmiştir.²⁰⁵ Dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, yoğun olarak Ortadoğu bölgesinde Arap-İsrail Savaşları ve sonrasında bölgenin güvenliği ve SSCB'nin bölgede Arap devletleriyle işbirliğinin önüne geçmek için mekik diplomasisi yapıyordu. 1974 Petrol krizine ve Ortadoğu bölgesindeki istikrarsızlıklar dönemine denk gelen Kıbrıs Harekatı'nın I. Harekatı'ndan Dışişleri Bakanı'nın haberdar olduğu ABD belgelerinde belirtilmektedir.²⁰⁶ Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi; 1964 Johnson mektubuyla ABD, Türkiye'nin müttefik ülke olarak ortaklığa olan güvenini sarsmıştı. SSCB'ye karşı güvence olarak gördüğü ABD'nin Kıbrıs'taki soydaşlarının güvenliği söz konusu olsa da Kıbrıs'a müdahalesine karşı olduğunu mektupta belirtmesi, Türkiye'nin müttefiklik anlayışı ile ABD'nin müttefiklik anlayışının farklı olduğunu göstermiştir. ABD, her iki NATO üyesi olan Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu masabaşında çözmelerini istiyordu. Fakat taraflar arasında yapılan görüşmeler tatmin edici değildi. Türkiye, Yunanistan'ın Makarios hükümetine karşı darbe girişiminde bulunmasından sonra ABD'nin ikinci bir girişimiyle durdurulamazdı. Çünkü Türkiye, adaya müdahale için gerekli olan uluslararası haklara sahipti. Türkiye bu kez haklı bir nedenle adaya müdahale edecekti.

İkinci neden ise Türkiye'nin adaya müdahalesi engellenemezdi. Çünkü ABD'nin Türkiye'ye karşı Yunanistan'ın Kıbrıs sorununda desteklediği açıkça ortaya çıkacaktı. Bu durum Türkiye'nin NATO ittifakından ayrılmasına neden olabilirdi. ABD'nin, 1970-80'li yıllarda Ortadoğu bölgesinde güvenliği sağlamak için Türkiye'ye ihtiyacı vardı. Kissinger, bu nedenlerden dolayı CIA'in I. Harekatı bildirmesine rağmen Türkiye'nin müdahalesine göz yumması bu koşullarda mümkün görünmektedir. ABD dış politikasında her zaman bir B planı olması, bazı faktörlerin yerine başka faktörlerin

* Kıbrıs Harekatıyla ilgili gizli belgeler için bkz. Yılmaz Polat, **Barış için Oradaydılar Parola: Kıbrıs**, Ulusdağı Yayınları, İstanbul, 2007.

²⁰⁵ "Gizli Belgeler Açıldı", **Vatan Gazetesi**, 01.03.2008.

²⁰⁶ Brendan O'Mailley-Ian Craig, **The Cyprus Conspiracy-America, Espionage and the Turkish Invasion**, I.B.Tauris Publishers, NY, 1999, s.179.

yer değiştirmesi dış politikanın dinamiklerini oluşturur. Türkiye ise, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun güvenliğinin sağlanması ve stratejik bölgelerdeki konumu (Kafkaslar, Balkanlar) nedeniyle yeri değiştirilemeyecek bir mttedir.²⁰⁷ özellikle İncirlik Hava ss, Türkiye'nin önemini arttıran bir unsurdur.

ABD'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ile ilgili bilgisi olduğunu teyid eden bir faktör de, şubat 1974'te İngiltere'de İşçi Paritisi'nin iktidara gelmesidir. Seçimlerden sonra iktidara gelen Wilson hükümetinin, askeri harcamalarda kısıntıya gitmesi ve Kıbrıs'taki üslerinden çekilmesi ihtimalinin ortaya çıkmasıyla, ABD Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgaline müdahale etmeyerek, İngiltere'nin Londra ve Zürih Antlaşmaları'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini bu açıdan zorlamıştır.²⁰⁸

Kissinger'a gazeteciler; "Kıbrıs konusunda sizin önceden ngremediğiniz bir olay oldu mu?" diye sormuşlardır. Kissinger ise, "Oldu. 1974 sonrası Ecevit'in başbakanlıktan istifa edebileceğini düşünemedim." demiştir.²⁰⁹ Bu konuşmadan Kissinger'ın Türkiye'nin Kıbrıs Harekati'nı da tahmin etmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin II. Harekati'nin ise ABD gizli belgelerinde, tamamen ABD istihbaratının bilgisi dışında gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır.²¹⁰ II. Harekatın yapılmasının nedeni, 20 Temmuz harekatının ABD'nin ve İngiltere'nin baskısıyla askeri konuşlanma tamamlanmadan 23 Temmuz'da ateşkes kararıyla durdurulmasıdır. Askeri açıdan kontrolü sağlanan bölgeler arasında iletişimin ve koordinasyonun sağlanamadığı, arada Rum köylerinin olduğu bir konuşlanma, bu şekliyle Kıbrıs'ta bir Türk güvenli bölgesini sağlayamayacaktı. Bir diğer neden de Türkiye, Cenevre görüşmelerinde karşısında garantör devlet olarak Yunanistan'ı bulamamıştı.

Türkiye Cumhuriyeti için Kıbrıs siyasi açıdan  bakımdan önemlidir:²¹¹

²⁰⁷ G. Fuller, a.g.e. s.159.

²⁰⁸ Brendan O'Mailley-Ian Craig, a.g.e., s. 220.

²⁰⁹ G. İnanç, a.g.e., s.132.

²¹⁰ A.e., s.4.

²¹¹ Süleyman zmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs 1974*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005, nsz.

- Viyana Kuşatması'ndan sonra batı karşısında gerileyişin ve toprak kaybının durdurulduğu son noktadır.
- 1821 Mora İsyanı'ndan beri her fırsatta Türkiye'den “savaşmadan masa başında” toprak olarak genişleyen Yunanlıların sınır tanımayan isteklerine “dur” denildiği yerdir.
- Türkiye'nin bıçak kemiğe dayandığı zaman bağlı bulunduğu ittifak ve uluslararası sisteme rağmen kendi başına bir şeyler yapabileceğini göstermiş olduğu yerdir Kıbrıs.

Türkiye'nin 1974 Harekatı ile adaya müdahalesi, Yunanistan'daki cunta yönetiminin adaya darbe girişimi sonucunda olmuş olsa da, nedense dünya kamuoyuna antlaşmalardan doğan hakkını kullanan Garantör devlet Türkiye'nin haklı müdahalesi olarak değil, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin geleceğini tehlikeye atan ve bu cumhuriyete son veren müdahale olarak yansıtılmıştır. Bu konuda Türkiye'nin 14 Ağustos'ta düzenlediği II. Harekatın emperyalist bir istila amacıyla olduğunun düşünülmesi ve haklı bir yönünün bulunmaması etkili olmuştur. II. Harekat, yalnızca adada askeri konuşlanmanın sağlanması için yapılsa da dünya kamuoyunda Türkiye'nin haklılığını gölgelemiştir.

Yunanistan ve GKRY, II. Harekatın dünya kamuoyundaki etkisini kullanmış, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığına zarar verme niyetinde olduğunu vurgulayarak uluslararası destek görmüşlerdir. Bu konuda Yunanistan ve GKRY, ABD tavrı bir politika takip etmeyi tercih etmiş ve haklılığı vurgulamak için tüm dünyaca benimsenen sömürge ve emperyalizm karşıtlığı, mazlum bir toplumun zarar görmesi gibi öğeleri kullanarak özellikle Arap ülkelerinden destek bulmuşlardır. Truman'ın Dışişleri Bakanı Dean Acheson, anılarında, Soğuk Savaş döneminde, SSCB'nin niyetinin dünya hakimiyeti amaçladığını ve böyle bir Rusya portresi çizmenin, başkanın politikalarına onay bulmak için etkili olduğunu itiraf etmiştir.²¹² Türkiye ise 1974 Harekatı'nın haklılığını savunamamış ve sonrasında Kıbrıslı Türklerin, 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurması ile Türkiye ve

²¹² Gordon A. Craig-Alexandre L. George, **Güç ve Devlet Yönetimi**, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s. 110.

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'ta Kıbrıslı Rumlardan ayrı bir yapılanmayı tercih etmişlerdir. Bu konuda BM'nin Kıbrıslı Türklerin, 1964'ten beri onların güvenliğini korumadaki başarısızlığı, bunun yanı sıra garantör devletlerden yalnız Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin ihtiyacı olan güvenliği sağlayacağını hissetmeleri adada bu şekilde bir bölünmeyi kaçınılmaz kılmıştır.²¹³

2. KIBRIS CUMHURİYETİ KİMİN OLDU?

1974 Harekatı'ndan sonra Türkiye-Yunanistan-İngiltere üçgeninde ya da garantör devletler arasında 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tekrar kurulması veya devam ettirilmesini isteyen İngiltere olmuştur. Yunanistan ise iç siyasetindeki yeni gelişmeler, Cunta yönetimi sonrası demokratik gelişmelerini tamamlaması ile yeni bir döneme girmişti. Yunanistan, Türkiye ile herhangi bir savaşa tekrar sürüklenmemek adına Toplumlararası Görüşmelere destek vermiş ve Makarios'un uzlaşmacı olması için desteklemiştir.

İngiltere, Türkiye'nin adaya müdahalesi sonrası Yunanistan'ı tam olarak desteklemiştir. Bunun nedeni adadan Türk askerinin bir an önce çıkarılması ve adada tekrar Kıbrıs Cumhuriyeti yönetimine geri dönülmesidir. İngiltere, Makarios'u tekrar yönetimin başına getirerek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni devam ettirmek istiyordu. Oysa Kıbrıs Cumhuriyeti çoktan dağılmış ve yönetimi ortadan kalkmıştı. Yunanistan'ın darbeye Enosis girişimi ve sonrasında Türkiye'nin garantörlük hakkıyla adaya müdahalesi adada yeni bir düzeni gerekli kılmaktaydı. Fakat İngiltere, Yunanistan'ın antlaşmaları hiçe sayıp Kıbrıs'ı ilhak etmesine, Makarios'un Cumhurbaşkanlığı'nı terk edip yurtdışına kaçmasına ve Türkiye'nin adanın kuzey bölgesini Türk yerleşim yeri haline getirip Kıbrıslı Türkleri yerleştirmesine rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni devam ettirmekte kararlıydı. Bir garantör devlet olarak sorumluluklarını yerine getirmediği halde, bu konuda üç garantör devlet arasında tekrar görüşmelerin yeni bir antlaşma metni ile tekrar görüşülmesi gerektiği halde İngiltere, hiçbir şey olmamış gibi yalnızca

²¹³ Fatma Güven Lisaniler-Jonathan Warner, "Cyprus-Bridge or Bunker? The Cyprus Problem and Prospects for Its Resolution", **Perceptions, Journal Of International Affairs**, March-May 1998, Volume III, Number 1, s. 5.

Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında sorunun görüşülmesi ve BM'nin de arabulucu olarak atanmasıyla günümüze dek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni taşımıştır. İngiltere'nin bu konudaki hassasiyeti akla Ağrotur ve Dikelya İngiliz üslerini getirmektedir. Avam Kamarası Dışilişkiler Komitesi'nin 1987 yılında “ Garantör Devlet olarak yer aldığımız ve bu rolü oynamaya devam edeceğimiz 1960 Garanti Anlaşması'nın hala geçerli olduğuna inanıyoruz...” kararını aldığını ve İngiltere'nin Kıbrıs'taki İngiliz egemen üsler bölgesini Garanti Antlaşması'ndan doğan haklarla elinde bulundurduğunu görmekteyiz.²¹⁴ İngiltere'nin endişesi, üslerin elinden alınmasına yol açacak bir antlaşmanın veya devlet düzeninin ortaya çıkmasıdır.

Adaya Makarios'un tekrar geri dönmesi yerine Sampson'la devam etmek ABD'nin çıkarları açısından daha kolay olacaktı. Fakat Cunta'nın devrilmesi ve sonrasında Klerides'in yönetimin başına geçmesi bu durumu ortadan kaldırmıştır. Klerides, batı yanlısı görüşleriyle adada çok da tutulmayan bir siyasetçiydi. Zaten Makarios'un ölümü sonrası Kiprianu'nun başa geçmesi; yıllardır Makarios'la beraber siyaset yapan Klerides'in halk tarafından pek de kabul görmediğinin kanıtıydı. ABD, Makarios'un tekrar yönetimin başına geçmesine sıcak bakmıyordu. Bunun temel nedeni yine kendisine karşı SSCB kartını oynayabilecek olmasıydı. Fakat Kıbrıslı Rumları adada etrafında toplayan tek liderde Makarios'tu. Kıbrıs'ta iç savaşların yaşanması yerine Makarios'un adaya dönmesi daha makul bir çözümdü.

1974 sonrası adada yeni siyasi oluşum ortaya çıkmışken başta İngiltere olmak üzere ABD de statükocu bir yaklaşımla, sorunları gözardı edip tekrar geriye sararak Kıbrıs Cumhuriyeti'nden devam etmeyi öngörmüşlerdir. İngiltere ve ABD, bundan sonra Kıbrıs sorununun Rum ve Türk taraflar arasında kalıcı bir barış sağlayacak şekilde ve BM'nin arabuluculuğuyla çözülmesini benimsemişlerdi.

²¹⁴ Maurice H. Mendelson, **Why Cyprus entry into the European Union would be illegal**, London, 2001, s.25.

3. KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE BM’NİN ARABULUCULUK GİRİŞİMLERİ VE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ’NİN İLANI

1974 Harekatı’ndan sonra Kıbrıs’ta ortaya çıkan tablo iki bölge, iki toplumlu bir federasyonu kaçınılmaz kılmıştır. 1975’te Denктаş ve Klerides arasında yapılan nüfus mübadelesi anlaşmasıyla da ada demografik olarak ikiye ayrılmış oldu. Makarios adaya döndüğünde bir Rum bir de Türk olarak adlandırılacak coğrafi ve demografik iki kesimli iki bölge bir ada ortaya çıkmıştı. 13 Şubat 1975’te Kıbrıslı Türklerin Geçici Türk Yönetimi yerine Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni kurmaları Rum tarafını kızdırmıştı. 12 Mart 1975 tarih ve 367 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında, Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin ilanının esefle karşılandığı ve bir an önce taraflar arasındaki toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması için tarafların çaba göstermesi gerektiği açıklanmıştır.²¹⁵

1977 yılında Denктаş’ın girişimleriyle başlayan Denктаş-Makarios zirvesinde de BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim da bulunmuş, iki bölge, iki toplumlu bağımsız bir federasyon üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 3 Ağustos 1977’de Makarios’un ölümüyle görüşmelere ara verildi. Makarios’un federasyona yeşil ışık yakması, Kıbrıs Cumhuriyeti’nden vazgeçmesi demektir. Bu konuda Klerides, bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: “o dönemde federasyon Rum siyasetçiler arasında adanın bölünmesinin yani taksimin diğer adıydı. Makarios da federasyona taraftar değildi. Fakat federasyonun kabul edilmesi durumunda ada ancak Kıbrıs Türk askerinin işgalinden kurtulacaktı.”²¹⁶ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türk askerinin adadan gitmesi için istemedikleri halde federasyon tezine prensip olarak evet demiştir.

1977’de Rum yönetimi iktidarına Spiros Kiprianu geçti ve 1988 yılına dek iktidarda kaldı. Makarios’un ölümünden sonra Toplumlararası Görüşmeler, Mayıs 1979’da tekrar başladı. 18–19 Mayıs 1979’da biraraya gelen Denктаş-Kiprianu, daha önce Makarios’la yapılan sözleşmenin genişletilmiş bir metnin imzası dışında bir gelişme sağlayamadılar. Bu görüşme sonrası Rum tarafı, görüşmelerden bu şekilde netice alınamayacağını belirterek Kıbrıs sorununu BM şemsiyesi altında çözme

²¹⁵ Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, New York, 1993, s. 154.

²¹⁶ N. Kızılyürek, *Gıafkos Klerides*, s. 173.

arayışına girdiler. BM Genel Kurulu, 20 Kasım 1979'da aldığı 34/30 sayılı karar uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı askeri güçlerin çekilmesini, mültecilerin evlerine dönmelerini talep etmiştir.²¹⁷ Rumların bu tutumu ve BM'nin aldığı karar, görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Burada BM, çözüm üretmekten ziyade arabuluculuk görevini bırakıp taraflardan birinin haklılığı ve diğerinin haksızlığı üzerinde durmaktadır. BM'nin 1964 yılında aldığı 186 sayılı karara göre Kıbrıs Rum hükümetinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal hükümeti sayılması, özellikle Rum tarafının ikili ve garantör devletlerle dörtlü görüşmelerden ziyade BM nezdinde sorunu çözme arayışlarının da nedeni olmuştur.

Toplumlararası görüşmeler, 9 Ağustos 1980 tarihinde yeniden başlamıştır. Bunun için Lefkoşe'ye giden BM Genel Sekreteri Waldheim'ın açılış konuşmasıyla başlayan toplantıda üç nokta üzerinde durulmuştur. Buna göre; taraflar:²¹⁸

1. 1977–1979 Cenevre Antlaşmaları'nın geçerliliğini bir kez daha teyid etmişlerdir.
2. Kıbrıs Sorununa ilişkin anayasal konuların federal, toprakla ilgili konuların ise iki bölgeci bir çatı altında çözümüne destek vermişlerdir.
3. Güvenlik konusunun toplumlararası görüşmeler sırasında diğer konularla birlikte ele alınmasına karar vermişlerdir.

15 Eylül 1980 ve 15 Ocak 1981 tarihleri arasında taraflar arasında yapılan görüşmelerde iki toplumun üzerinde anlaşamadığı konular ele alınmıştır. Türk tarafının önerisi; Federe devletlerin kendi nüfusu, toprağı ve hükümetleri olan iki toplumlu ve iki bölgeci federal bir çözüm bulunacaktır. Ancak federe devletlerin oluşturduğu federal devlet, üniter bir devlete dönüştürülemeyecektir. Ayrıca oluşturulacak federal düzen içinde eşit kurucu ortak statüsü devam edecektir. Kıbrıs Türk toplumunun yasama ve diğer devlet organlarındaki temsiliyeti 50/50 oranında olacaktır. Federal hükümetin federe devletlerin yetkileriyle örtüşecek yetkileri olmayacaktır.

²¹⁷ Z. Necatigil, a.g.e. , s. 162.

²¹⁸ A.e., s.162.

Türk tarafının bu önerilerine karşılık Rum tarafı, 1 Ekim 1980 tarihinde kendi önerilerini ortaya koymuştur. Rum tarafınca öngörülen federal devletin temel özellikleri ise; federal devlet, Kıbrıs Türk eyaleti ve Kıbrıs Rum eyaletinden oluşan tarafsız iki toplumlu bir federal devlet olacaktır. Federal cumhuriyetin ülkesi, bütün ve bölünmez olacak ve eyaletlerin topraklarından oluşacaktır. Federal yasama ve yürütme organları, Kıbrıs'ın tek bir ekonomik biriminde bütünleşerek kalkınmasını sağlayacak yetkilerle donatılacaktır. Ayrıca bu öneriye göre icra yetkisi Başkan ve Başkan yardımcısı tarafından kullanılacaktır.²¹⁹ Rumlar, federal meclisin federal konsey ile federal temsilciler meclisinden oluşmasını öngörmüşlerdi. Rum tarafı federal meclisin yetkilerini arttırıyor; fakat eyalet meclislerinin yetkilerini ise yerel hükümet ve belediyelerden ibaret olacağını öngörüyordu.

Kıbrıs Türk tarafı, gevşek yapılı bir federasyondan bahsederken, Rum tarafı ise asıl yetkilerin federal devlette toplandığı bir federasyondan bahsetmektedir. Bu nedenle tarafların istekleri gözönünde bulundurulduğunda görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Toplumlararası görüşmelerdeki çözümsüz girişimler sonucu, BM Genel Sekreteri Waldheim, her iki tarafın görüşmelerde izleyeceği metod olarak gördüğü “Waldheim Değerlendirme Raporu”nu hazırlamıştır. Bu raporda Waldheim, tarafların görüşbirliği içinde olduğu konularla farklı görüşlerde oldukları konuları belirtmiş ve bu farklılıkların görüşmelerle giderilebileceğini ifade etmiştir. Waldheim'in değerlendirme raporu taraflara bir dizi öneriler sunmaktaydı. Bu öneriler dizisi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin federasyon tezine yakın görüşler içermekteydi. Rapordaki öneriler, arasında polis kuvvet dışında adanın askerlerden arındırılması, tüm Kıbrıs toprakları üzerinde egemenlik hakkının federal hükümete ait olması gibi hükümler, Rum tarafının isteği doğrultusunda idi.²²⁰ Waldheim'in bu girişimlerine karşın taraflar arasındaki görüşmelerde bir sonuca varılamamıştır.

1981'de Panhelenik Sosyalist Hareket (PASOK) Yunanistan'ın başına geçtikten sonra Başbakan Andreas Papandreu, Toplumlararası Görüşmeler'den umudunun kalmadığını ve sorunun uluslararası düzeyde tartışılması gerektiğini ifade etmiştir. Rum

²¹⁹ M.Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, s. 405.

²²⁰ Z. Necatigil, a.g.e., s. 182.

tarafı, Toplumlararası Görüşmeler’de Kıbrıs sorununu önce Yeni Delhi’de toplanan 7. Bağımsız Devletler Konferansı’na sonra da BM Genel Kurulu’na götürür. Bu aşama, bundan sonraki Kıbrıs görüşmelerinin sürekli BM arabuluculuğunda gerçekleşmesinin önünü açmıştır. İngiltere de bu konuda BM’nin arabulucu olmasına taraftardı.

Waldheim’in yerine geçen Perez de Cuellar ise, göreve geldiği günden itibaren “Waldheim Raporu”nu desteklediğini açıklamıştır. Fakat bu raporda bahsedilen federasyon Kıbrıs Cumhuriyeti’nin benzeri bir yönetim şeklinden bahsediyordu. Oysa Türk tarafı iki federe devletin oluşturduğu esnek bir federasyon taraftarıydı. Dolayısıyla bu rapor Rum ve Türk taraflarını bir anlaşmaya götüremeyecekti.

1983’te Güney Kıbrıs’ta başkanlık seçimlerinin yapılması da Toplumlararası Görüşmeler’in askıya alınmasına neden olmuştur. Rum yönetimi, Mart 1983’te görüşmelere ara vererek Yeni Delhi’de toplanan 7. Bağımsız Devletler Konferansı’na katılarak bağlantısız devletlerin desteğini almıştır. Bu konferansta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne “Kıbrıs Cumhuriyeti” diye hitap edilerek adanın bütünlüğü, bağımsızlığı, egemenliği yeniden teyid edilmiştir. Kıbrıs sorununun çözümü için yabancı askerlerin Kıbrıs’tan çekilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.²²¹

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin, toplumlararası görüşmeler devam ederken Yeni Delhi’deki konferansa katılıp Bağlantısızlar’dan destek araması, Makarios’un politikalarının izlendiğini akla getirmektedir. Makarios da gerek BM gerek uluslararası düzeyde destek alabileceği Bağlantısızlar vasıtasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti’ni bir Rum cumhuriyeti yapma gayreti içindeydi. Dolayısıyla hala Enosis amacı devam ettirilmeye çalışılıyor. Toplumlararası Görüşmeler’in ve BM çerçevesinde yapılan birçok görüşmenin, günümüze dek 46 yıl boyunca neden çözüm üretmediğini, Rum siyasetinin Kıbrıs üzerinde çözümden yana olmadığını bu örnekte de göstermektedir.

Rum yönetimi, diğer taraftan BM’nin 37. Genel Kurulu’na Kıbrıs sorununu getirmiştir. Genel Kurul, 13 Mart 1983’te 37/253 sayılı kararda, Kıbrıs’taki bütün işgal kuvvetlerinin geri çekilmesini ve göçmenlerin gönüllü olarak evlerine dönmelerini istemiştir. Kararın ikinci paragrafında, Genel Kurul “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ve halkının

²²¹ A.e., s.188.

Kıbrıs'ın tümü üzerindeki doğal ve diğer kaynaklarındaki etkin hükümranlık ve kontrol hakkını tekrarlar ve bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetine bu haklarını kullanmasında yardımcı olmaya çağırır” demiştir.²²² Bu karar, BM Genel Kurulu'nun Rum yönetiminin Kıbrıslı Türkler üzerinde egemenlik hakkının devam ettiğini teyid eden ve Türkiye'yi işgalci devlet statüsünde değerlendiren, Kıbrıs Türklerini azınlık, Rum yönetimini ise meşru hükümet olarak kabul eden bir karar olmuştur. Üstüste alınan bu kararlar, Kıbrıslı Türkleri isyan ettirmiştir.

Kıbrıs Türk yönetimi, federe devletini kurarak gevşek yapıda bir federasyonun çözüm olabileceğini düşünmüş fakat Rum tarafı, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'yle ilgisi olmayan yönetimdeki tüm temsilcilerin Rumlardan oluştuğu bir yapıyı kendileri için ideal çözüm olarak görmüşlerdir. Kıbrıs Türk yönetimi, BM'nin 543 sayılı kararı sonrası, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurarak, ayrı bir devlet olmayı seçmiştir.²²³ Bu gelişme üzerine toplanan Güvenlik Konseyi 541 Sayılı kararı²²⁴ almıştır. Kararda Kıbrıslı Türk yetkililerce yapılan KKTC'nin ilanını duyuran açıklamadan doğan endişeler dile getirilmektedir. Bunun 1960 tarihli Kurucu ve Garanti Antlaşmaları'na uygun olmadığı, KKTC'nin ilanın geçersiz olduğu ve Ada'daki durumun kötüleşmesine katkıda bulunacağı belirtilmekteydi. Deklerasyonun geri çekilmesi istenmekte ve tüm devletlere çağrı yapılarak Kıbrıs'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka hiçbir devleti tanımamaları istenmiştir.²²⁵ Kıbrıslı Türklerin tecrit edilmesinde etkili olan BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1964 tarihli 186 Sayılı kararından sonra 541 Sayılı karar, Rum hükümeti'nin “Kıbrıs hükümeti”ni temsil niteliğini uluslararası düzeyde pekiştirmiştir. Bundan sonra da uzun süre görüşmeler durgunluk dönemine girmiştir.

1974 Harekatı sonrası dağılan Kıbrıs Cumhuriyeti, Rum yönetimi elinde tekrar toparlanmıştır. Darbe sonrası dağılan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aslında iki toplumlu

²²² A. e., s.190.

²²³ K. Özersay, a.g.e., s.112.

²²⁴ BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Kasım 1983'te aldığı 541 Sayılı kararına göre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu'ndan Güvenlik Konseyi'nin üzüntü duyduğu bildirilerek, tüm devletler Kıbrıs Cumhuriyeti dışında başka bir devleti tanımamaya çağırılmıştır. Kararın tam metni için bkz. <http://daccessdds.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/453/99/IMG/NRO45399.pdf?OpenElement>, 17.08.2004.

²²⁵ Hasan Duran, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:23, Ağustos 2008, s.127.

olarak kurulduğu halde Makarios'un tekrar yönetimin başına geçmesi ve sonrasında da yönetimin yine Rumların elinde olması, gün geçtikçe Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir Rum cumhuriyeti haline getirmiştir. Aslında tüm bunlar bir tarafa bırakıldığında iki toplumun temsilcilerinin kurduğu bir cumhuriyet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Kıbrıslı Türklerin, 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmasıyla hukuki geçerliliği ortadan kalkmıştır. Fakat BM'nin 1964 tarihli 186 sayılı Güvenlik Konseyi kararında da görüldüğü gibi hükümet sahipliği Rumlara devredilmişti. Dağılan bir cumhuriyeti tekrar toparlayıp Rumlara teslim etmek başta İngiltere'nin ve ABD'nin siyasetiydi.

BM kararlarında bu siyasetin devamlılığını görmekteyiz. Sorunların çözümü için arabuluculuk görevi yapılmışsa da özellikle Türk tarafına yönelik öneriler, çözümler, yeni planlar sunmak bir gelenek olmuştur. BM'nin görevi, taraflar arasında arabuluculuk yapmaktır. Aslında arabulucu, ihtilaf halindeki tarafların arasını bulmaktır, kendisi bir plan veya çözüm üretmez.²²⁶ Bu tarihlerde başlayan çözüm ve plan üretme mekanizması BM'nin Annan Belgesi'nde üst seviyeye çıkacaktır.

Kıbrıs sorunuyla ilgili görüşmelerde zaman geçtikçe Rum yönetiminin, Kıbrıs Cumhuriyeti sahipliği onanmış ve uluslararası düzeyde de Rum yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi yönetimi olarak benimsenmiştir.

Kıbrıs sorununda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında varlığını devam ettirmesi sonrası Kıbrıs sorunu için yapılacak çok fazla şey kalmamıştır. Sorun bundan sonra KKTC'nin tanınması ve GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak benimsenmesi etrafında şekillenecektir.

²²⁶ Rauf Versan'la Söyleşi, "Annan Planı'na karşı Türkiye Cumhuriyeti-KKTC Bütünleşmesi", **Türk Solu Dergisi**, Sayı:22, 27/01/2003, (çevrimiçi), <http://www.turksolu.org/22/soylesi22.htm>, 10.05.2009.

D. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN BİR RUM CUMHURİYETİ OLARAK BENİMSENMESİNDE ETKEN FAKTÖRLER

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir Rum Cumhuriyeti olarak benimsenmesinde kuşkusuz birçok değişken etkili olmuştur. Dış politika konusu sorunların ele alınışında sorunun geçtiği dönem, soruna taraf devletlerin siyasetleri yanısıra sorunun çevresi; özellikle çevre devletlerle soruna taraf olan devletlerin ilişkileri ve bu devletlerle ilişkileri etkileyen ortak sorunların da etkili olduğunu ifade etmek gerekir.

1. BM KARARLARINDA BAĞLANTISIZ ÜLKELERİN ETKİSİ

1954–1983 yılları arası Birleşmiş Milletler tarafından alınan toplam dokuz karardan (814, 1013, 1287, 186, 2077, 353, 3212, 3395 ve 443 sayılı kararlar) 1965 yılında alınan 2077 ve 1975 yılında alınan 3395 sayılı kararlar, Türk tarafının tezine ters düşen kararlardır. Her iki karara ilişkin tasarılar, Bağlantısız ülkeler tarafından hazırlanmıştır. Bu kararlardan ilki, 1965 yılında, Kıbrıslı Rumların EOKA terör örgütüyle Kıbrıslı Türkleri katletmeleri sürecinde, Türkiye'nin garantör devlet olarak müdahale hakkını kullanmak istediği döneme rastlamaktadır. BM'nin 2077 sayılı kararında; “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'in eşit bir üyesi olarak Birleşmiş Milletler yasası uyarınca, herhangi bir yabancı müdahale veya karışma olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlığını kullanma hakkı olduğu ve kullanması gerektiği olgusunu dikkate alarak, bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, birliğine, bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeye ve kendisine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaya çağırır.”²²⁷

Bu karar, 1964 yılında Kahire'de yapılan Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı'nda Kıbrıs sorununa ilişkin olarak alınan karara benzemektedir. Alınan kararlardaki oy dağılımına bakıldığında ise Bağlantısız ülkelerin genellikle Türkiye ile birlikte davranmadığı görülmektedir. Bu sonucun alınmasında Türkiye'nin 1964 yılına kadar Kıbrıs konusunda bağımsız bir devletin kurulması ve Kıbrıs'ın egemenlik ve

²²⁷ E. Kedourie, a.g.e., s.239.

toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi konusunda batı yanlısı hareket etmesi etkili olmuştur.

Bağlantısız ülkelerin, Türkiye aleyhinde hareket etmelerinde Türkiye'nin yapmış olduğu bazı diplomatik hatalar söz konusudur. BM görüşmelerinde Türkiye'nin, Yunanistan'a oranla Bağlantısız ülkelerle olan ilişkileri olumlu bir havada seyretmemiştir. Türkiye, uzun yıllar, Bağlantısız ülkelerin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki sorunlarında bu ülkeleri desteklememiştir. Türkiye'nin bu tavrının altında yatan nedenlerin başında ise; 1950'lerden itibaren Truman doktrininin bir parçası olması, ABD'den gelen Marshall yardımlarının yarattığı ABD'nin ve dolayısıyla İngiltere'nin iyi bir müttefiki olma çabaları, Sovyetler Birliği'nin istila tehlikesine karşı Batı blokunda yer alması dolayısıyla Bağlantısız ülkelerin sorunlarına sürekli Batı bloku penceresinden bakmasıdır. Hatta Türkiye, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi konusunda Fransa tarafında yer almıştır. Fakat, 1965 yılından itibaren bu politikası uluslararası kamuoyunda Türkiye'ye zarar vermiştir. 1974 yılına kadar Türkiye, Bağlantısız ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmeye çalıştıysa da 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrası Bağlantısızlar da Türkiye'nin işgalci bir girişimde bulunduğu ile ilgili BM'nin 1975 tarih ve 3395 sayılı kararı tasarımlarının hazırlanması ve kabul edilmesinde etkili olmuşlardır.²²⁸

16-19 Ağustos 1976'da Colombo Bağlantısız Ülkeler Konferansı, Sonuç Bildirisi'nde; Kıbrıs'ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlığına saygı göstermeye devam ederek, yabancı askerlerin geri çekilmesini talep ediyordu. Bu bildirisinde Kıbrıs Bağlantısızlar arasında sayılıyordu, fakat adada İngiliz üslerinin varlığı da devam etmekteydi, aslında Kıbrıs bağlantısız değildi. 1979 Havana Zirvesi ve 1983 Yeni Delhi Zirvesi'nde de Bağlantısız ülkeler, Kıbrıs'ın askersizleştirilmesi çağrısında bulunmuşlardı.²²⁹

1974 Kıbrıs Barış Harekatı, Türkiye'yi Bağlantısız ülkelerin gözünde işgalci bir devlet durumuna getirmiştir. Buraya kadar gelişmelerin Türkiye tezinin karşısında seyretmesinde en önemli engel, Makarios öncülüğünde Bağlantısızlarla başlatılan ilişkilerin temelinde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, bu ülkelerin

²²⁸ M. Haşgüler, a.g.e., s.102.

²²⁹ A.e., s.103.

hassas olduğu konular olan insan hakları ve “self-determinasyon”u savunan bir tutum takınmasıdır. Yunan tezinin dayandığı nokta, tüm ulusların ortak paydada bulunduğu uluslararası düzeyde kabul görmüş ilkelerdi. Fakat self-determinasyon ilkesinin uygulanması aracılığıyla diğer bir ÷lkeye ilhak edilmesine (Enosis) karşı olan Bağlantısızlar, aynı zamanda bu ilkenin, bağımsızlığına kavuşan ÷lkeledeki etnik gruplara, ayrı ayrı uygulanmasına (taksim) da karşıydılar. Çünkü bağlantısız ÷lkelelden, özellikle Afrika ÷lkelerinde, etnik çeşitlilik vardı. Taksimi savunmak bu ÷lkelerin mantığına ters düşmekteydi. Dolayısıyla Bağlantısızlar tam bağımsız ve egemen, bağlantısız bir Kıbrıs Devleti’nden yana tutum sergilemişlerdir. Dolayısıyla Bağlantısız ÷lkeler, İngiltere’nin teşvikiyle taksimi savunan Kıbrıs Türk tarafının tezine de sıcak bakmamışlardır. 14–20 Ekim 1995 Cartagena Zirvesi Sonuç Bildiri’si, BM Genel Sekreteri’nin 30 Mayıs 1994 tarihindeki raporuna dayanılarak sorunun çözümü konusunda Kıbrıs Türk yönetimini “politik isteksizlikle” suçlayan değerlendirmesine de atıf yapmıştır.²³⁰

1960’tan sonra da Kıbrıs Devleti’ni 1974’ten sonra da Kıbrıs Devleti adına Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni muhatap olarak almaları, kendi zihniyetleri içinde normaldi. Bu ÷lkelerin birçoğunun heterojen etnik bünyeye sahip olması, siyasal sınırlar içinde ulusal bütünlüklerini sağlama çabaları içinde olmaları onların siyasi çıkarları doğrultusunda idi. Aksi takdirde taksimden yana tavır sergilemeleri, BM kararlarında bu Türk tezine destek vermeleri, kendi sınırlarının da değişmesini kabul etmek demektir. Bundan dolayı Bağlantısızlar hem kendi siyasi yapıları hem de Türkiye’nin ABD-İngiltere yanlısı politika izlemesi nedeniyle Kıbrıs konusunda Kıbrıslı Rumların self-determinasyon talebine destek vermişlerdir.

²³⁰ A..e., s.103.

2. 4 MART 1964 TARİHLİ 186 SAYILI BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI

4 Mart 1964 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı kararı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamını sağlayıp yönetimi elinde tutan Rum kesimini tanıyarak 1964 sonrası Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rumların elinde yönetilmesini onaylamıştır. Karar metninin girişinde; **Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir başka şekilde kuvvet kullanmaktan veya tehdidinde bulunmaktan kaçınacaklardır**²³¹ ifadesi yer almaktadır. Kararın 1. maddesinde ise; Bütün üye devletler, Birleşmiş Milletler Yasası altındaki yükümlülüklerine uygun olarak egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak herhangi bir hareketten veya hareket tehdidinde bulunmaktan kaçınmaya çağrılmaktaydı.

Bu karara göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum yönetimi altında varlığının devam ettirilmesi ve Kıbrıslı **Türklerin temsili olmadan devam edebileceği uluslararası düzeydeki bir örgüt tarafından onaylanmıştır.** İşte bu karar sonrası Kıbrıs sorunu, artık Kıbrıslı Türklerin içinde olmadığı ve günümüzde de devam eden bir devletin tanınması ve adadaki diğer toplumun tanınmaması sorunu olmuştur.

186 sayılı BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar, Kıbrıs sorununun çözümsüzlük sürecine gidişinin dönüm noktasıdır. Çünkü burada alınan karar, bazı sonuçları ortaya çıkarmıştır:

Birincisi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal niteliği, Kıbrıs Türklerinin yönetimde temsil edilen idarecilerinin yönetimden uzaklaştırılmaları sonucu tartışılır durumdadır. Antlaşmalarla güvence altına alınan her iki toplumun temsil edildiği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerini Rumların yönetimde söz sahibi olduğu ve bu şekilde de uluslararası düzeyde tanınan yeni bir Kıbrıs Rum Cumhuriyeti almıştır.

²³¹ Birleşmiş Milletler 186 Sayılı Karar Metni, "Cyprus", (çevrimiçi), <http://daccess-ods.un.org/TMP/8088206.html>, 22.11.2008.

İkincisi, Antlaşmaların geçersiz sayıldığı bir yönetim altında, özellikle BM gibi uluslararası düzeydeki bir örgütün bu kararı alması, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yöneten Rum idarecilerin özgüvenini arttırmış ve illegal yolla başardıkları, tüm dünyada tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, bir Rum cumhuriyeti olarak benimsenmesini sağlamak olmuştur.

Üçüncüsü ise, bundan sonra Kıbrıs sorunu ile ilgili BM tarafından alınan tüm kararlar ise 186 sayılı kararın çerçevesi dışına çıkamamıştır. BM, 1964–1967 yılları arasında tavsiye niteliğinde kararlar almış ve sorunun çözümünü, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin mevcut durumunu koruyacak nitelikteki öneriler olarak görmüştür.

Dördüncüsü ise, BM’nin aldığı 186 sayılı karardan sonra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bir taraf, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler diğer taraf olarak sorunda yerlerini almıştır. Kıbrıslı Türklerin BM üye devletleri tarafından tanınan bir yönetimlerinin olmaması da sonraki yıllarda sorun yaratacaktır. Bundan sonra BM nezdinde GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak, Kıbrıslı Türklerin devletleri (1967-Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi, 1971-Kıbrıs Türk Yönetimi, 1975-Kıbrıs Türk Federe Devleti, 1983-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) ise tanınmayarak yöneticileri “Cemaat lideri” sıfatıyla uluslararası toplantılara katılacaktı.

186 sayılı BM kararının alındığı tarihlerde 28 Şubat 1964’te Denктаş, BM Güvenlik Konseyi salonunda on sekiz sayfalık bir konuşma yapmış ve Kıbrıs’taki çatışma ortamını ve Rum yönetiminin Kıbrıslı Türkleri yönetimden el çektirmesini anlatmıştır. Fakat Türkiye’nin de kabul ettiği bu karara engel olunamamıştır. Denктаş, o yıllarda duygularını şöyle ifade etmektedir: *“Bu kararın alınmasına inanamıyordum. Makarios, sonunda başarmış; “Kıbrıs hükümeti” sözünü karara sokup, meşru hükümet olduğunu BM’ye onaylatmıştı.”*²³² Zaten bu konuşma sonrası Makarios, Denктаş’ın tutuklanmasına karar vermişti. Bu karar, Denктаş’ın dört yıl Ankara’da sürgün hayatı yaşamasına neden olmuştur.²³³ Türk diplomatların ve Denктаş’ın ısrarlarına rağmen “Kıbrıs hükümeti” sözü karar metninde yer almıştır. ABD’li ve İngiliz diplomatlar, Türk hükümeti’ne yoğun baskı uygulayarak “hükümet” sözcüğünün iki toplumu da temsil eden meşru hükümet olduğunu bildirdilerse de bu sadece Türk tarafını

²³² N. Batur, a.g.e., s.237.

²³³ E. Yavuzalp, a.g.e., s.146.

yatırtmak için yapılan bir girişimdi. Hukuken iki toplumdan Rum toplumunun Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil ettiği, tescil edilmişti. Bundan sonra uluslararası müzakerelerde de Kıbrıslı Türkler, her seferinde temsil sorunuyla karşılaşacaklardı.

4 Mart 1964'te BM, 186 sayılı karara istinaden adada bir barış gücünün görev almasına karar vermiştir. Aslında Barış Gücü , Kıbrıs hükümetine içişlerinde düzeni sağlamak için yardım olarak gönderilmişti. Adada tarafsız bir bölge olacaktı fakat Barış Gücü askerleri, Makarios'un liderliğindeki Rum Yönetimi'ni muhatap alacaklardı. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, adanın ötekileri, azınlığı, temsil edilmeyeni, muhatap alınmayanı, hiçbir idari yönetim altında olmayan toplumu olarak kalacaktı. Bu da Kıbrıslı Türklerin sindirilmesi, sonrasında da adadan sürülmesi için ideal bir ortam yaratacaktı.

1964-1967 yılları arası adada çatışmaların devam etmesinde BM'nin aldığı 186 sayılı kararın büyük etkisi vardır. Adada Kıbrıslı Türkleri, Kıbrıslı Rumlara karşı silahlanmaya ve teşkilatlanmaya sevk eden de bu karar olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kıbrıslı Türkleri izole eden ve yönetimdeki etkinliklerini ortadan kaldıran ve bunu tüm dünya önünde meşrulaştıran bu anlayış, ileride Annan Belgesi'nde de aynı şekilde ortaya çıkacaktır.

ABD'nin ve İngiltere'nin bu kararın alınmasındaki çıkarları neydi? İngiltere, arabuluculuk oyunundan sıkılmış ve BM gibi uluslararası geçerliliği olan bir kuruluşun onayını alarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamını Kıbrıslı Türkler temsil edilse de edilmese de sağlamayı amaçlıyordu. Bu şekilde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığını sağlayarak bir yandan İngiltere, geri planda kalıp mevcut üslerini koruyabileceği hukuki zemini devam ettirmiş olacak diğer taraftan ise ABD, Makarios'un yönetimini tanıyarak Makarios'un SSCB'yi adaya getirmesine engel olacaktı. Fakat bu plan tutmayacaktı ve ABD, Makarios'un SSCB ile işbirliği arayışlarına karşı Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ile işbirliği yapıp Makarios'u devirme planları yapacaktı.

3. TÜRKİYE’NİN VE YUNANİSTAN’IN ORTADOĞU POLİTİKALARI FARKLILIKLARININ KIBRIS SORUNUNA YANSIMALARI

Türkiye ve Yunanistan arasında tarihsel süreçte yaşanan gelişmelere baktığımızda her iki devletin Kıbrıs krizlerinde bölgesel düzeyde kendi ulusal çıkarları zemininde hareket ettiklerini görmekteyiz. Her ulus-devletin temel prensibi olan bu tutum, Kıbrıs sorunu gibi birçok değişken faktörün sorunun gelişiminde etkili olması nedeniyle, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerindeki devletlerin Türkiye’ye ve Yunanistan’a yaklaşımlarında da farklılıklar göstermektedir.

Yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı egemenliği altında yaşayan ve Birinci Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin amaç ve menfaatleri doğrultusunda ayrı devletler şeklinde sınırları çizilen bu Arap toplulukları iki dünya savaşları arasında İngiliz ve Fransız himayesinde kaldıktan sonra İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.²³⁴ İngiltere’nin ve Fransa’nın kışkırtmasıyla Osmanlı Devleti’ne karşı bağımsızlık mücadelesi veren Arap toplulukları, Osmanlı Devleti’ni sömüren olarak görmüşlerdir. Ortadoğu ülkelerinin, Türkiye’ye bakışı, Osmanlı Devleti’nin uzantısı ve mirasçısı olarak gördükleri için, geçmişten gelen yargıların etkisi altındadır. Yalnız bu bakış açısıyla da Ortadoğu ülkelerinin Türkiye’ye bakışını değerlendirmek yanlış olacağından özellikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin batılı ve emperyalist devletlerin yanında yer alması ve Ortadoğu’da önce İngiltere ve daha sonra ABD yanlısı bir dış politika izlemesi de bu ülkelerin Türkiye’ye bakışını olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti’ne karşı bağımsızlık kazanan ilk ulusun Yunanlılar olması, Ortadoğu ülkeleri açısından bakıldığında ona takdir edilen bir ulus ünvanını kazandırmıştır. Aslında Yunanistan’ın bağımsızlığını elde etmesinde Avrupa’nın büyük güçlerinin desteği olmuştur. Fakat günümüzde çoğu Arap devletleri için Osmanlı Devleti, emperyalist bir güç olarak görüldüğünden Yunanistan’ın bağımsızlığını elde etmesi bu ülkelerce sömürgeciliğe karşı verilen mücadele olarak görülmüştür. Başka bir açıdan bakıldığında ise, Yunanistan, Soğuk Savaş yıllarında da Arap ülkeleri ve Bağlantısız ülkelerle iyi ilişkiler kurmuştur.

²³⁴ Rauf Versan, “Güneydoğu Anadolu Projesi ve Hukuk Açısından Türk-Arap İlişkileri”, (der.) Sabahattin Şen, **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s.435.

Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Ortadoğu politikalarına baktığımızda da iç politika değişkenlerinin dış politika yapıcılarını etkilediği ve dış politika çıktılarının dönem dönem farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Fakat 1954 Süveyş krizi sonrası İngiltere'nin Ortadoğu'da tek süper güç olmasının sona ermesi ve yerini ABD'nin almaya başladığı dönemde, Batı yanlısı dış politika izlerken ulusal çıkarları sözkonusu olduğunda Yunanistan'ın Türkiye'den daha cesur davrandığını kabul etmek gerekir.

Mısır'da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı alması sonrası Türkiye, Batılı devletlerin yanında yer alması nedeniyle Arap ülkelerinden tepki almıştır. Türkiye, Nasır'ın SSCB ile Batılı devletlere karşı yaklaşması ihtimaline karşı Batılı devletler yanında yer alarak kuzeyden gelecek tehlikeyi önlerken, güney komşusu olan Ortadoğu ülkeleri ile de yakınlaşmak için pakt kurmayı amaçlamıştır.²³⁵ İngiltere, bu pakta destek vererek Ortadoğu'da konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu pakt, aynı zamanda dönemin Türk hükümetine göre Türkiye'yi Ortadoğu'da lider ülke konumuna getirecekti. Türkiye, Batılı devletlerin gözünde de bölgedeki konumunu güçlendirmeyi ve bölgede etkili, güçlü müttefik imajı oluşturmayı amaçlamıştır. Fakat Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerinin hassasiyeti konusunda yeterli donanımına sahip olmayan diplomatları ve dış politika karar vericileri, tek taraflı düşünerek, kolonici ve sömürgeci geçmişi olan devletlerle birlikte hareket etmiş, bu da doğal olarak 1950'li yıllardan günümüze kadar Türkiye'nin Ortadoğu'da etkin bir devlet olmasını engellemiştir. 1955 yılında kurulan Bağdat Paktı da Ortadoğu ülkelerinden yeterli destek görmemiştir. Çünkü Türkiye'nin bölgede lider olabilmesini engelleyen iki faktör vardı; birincisi sömürgeci Batılı devletlerin yanında yer alan bir devletin Arap ülkelerinin lideri olamayacağı, ikincisi ise İsrail'in 1948'de kurulması sonrası Türkiye-İsrail ilişkilerinin Arap ülkelerini rahatsız etmesidir.

Soğuk Savaş yıllarında Arap ülkeleri için SSCB tehlikesinin bölgesel tehdit oluşturması bakımından çok fazla bir önemi yoktur²³⁶; fakat İsrail'in kurulması Arap ülkelerinin İsrail'i güvenliklerine ve barışa bir tehdit unsuru olarak görmeleri sonucunda İsrail'le yakın ilişkiler kuran devletlere yaklaşımı sert olmuştur. 1950'li yıllarda

²³⁵ Sabit Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Mayıs- Kasım 2005, Sayı:35-36, s.316.

²³⁶ A.e., s.317.

Türkiye, İsrail ile ilişkilerini ABD ekseninde sürdürmüştür ve Arap devletlerinin protestolarına* rağmen bölgede etkin olabileceği yönünde bir rehavete kapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesi emperyalist ülkelere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin tüm diğer sömürge altındaki uluslara örnek olduğunu düşündüğümüzde, Akdeniz ve Ortadoğu'da bulunan devletlerin gözünde emperyalist güçlerin bekçisi konumuna geldiğini anlayabilmek zordur. Bunu dönemin siyasi gelişmeleri ile ilgili birkaç örnekte açıklamakta fayda var.

Temmuz 1956'da, Süveyş Kanalı'nın Nasır tarafından millileştirilmesi kararı almasından sonra, Ağustos 1956'da Londra'da toplanan “ Kanalı Kullanan Ülkeler Konferansı” na katılan Türkiye'nin kanal üzerinde uluslararası denetimi öngören tezi desteklemesi Arap ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Yunanistan'ın ise, NATO üyesi olmasına rağmen konferansa katılmaması, Arap dünyasında takdir toplamıştır. Üstelik Yunanistan, bu krizin bir sonucu olarak Ocak 1957'de ilan edilen Eisenhower Doktrini**'nin yanlış olduğunu savunan tek NATO ülkesidir.²³⁷ Yunanistan, Türkiye'den farklı olarak kendi ulusal çıkarlarını, NATO ve ABD çıkarları üzerinde tutmuştur. Yunanistan bu doktrine, Arap ülkelerinin işlerine müdahale edilmemesi gerekçesiyle karşı çıkmış ve Arapların gözünde itibarı yükselmiştir.

Yunanistan ve Türkiye'nin dış politika çıktıkları arasındaki farklılıklar, 1954'te Kıbrıs sorununun uluslararası düzeyde tartışılmasında Ortadoğu ülkelerinin, Kıbrıs sorununda Yunanistan safında yer almaları sonucunu getirmiştir. Yunanistan'ın, İngiltere'nin emperyalist amaçlarına karşın Kıbrıs toplumunun self-determinasyon hakkını kullanmasını engellediği gerekçesiyle İngiltere'yi BM'ye şikayet etmesi üzerine yapılan görüşmelerde, Türkiye, Kıbrıs sorununun, İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu

* İngiltere'nin 5 Nisan 1955'te Bağdat Paktı'na üye olması, Arap ülkelerinin tepkisine neden oldu. Emperyalist bir ülkenin savunma ve güvenlik pakti içinde yer alması Arap ülkelerinin bu pakta tepki göstermesiyle amacına ulaşamadı. Hatta Menderes, Bağdat Paktı'na Arap ülkelerinin desteğini almak için Ürdün ve Lübnan'a gitmiş; fakat protesto gösterileriyle karşılaşmıştır.

** Eisenhower Doktrini, ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın 5 Ocak 1957'de açıkladığı ve komünist tehdide karşı direnmek için yardıma gerek duyacak Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım sözü veren dönemin ABD dış politikasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1918-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

²³⁷ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu, Bağlantısızlar ve BM Genel Kurulu'ndaki Oylamalar”,(der.) Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 453.

beyan etmiş ve dolayısıyla İngiltere'nin yanında yer almıştır.²³⁸ Türkiye'nin bu tavrı Ortadoğu ülkelerince sömürge yandaşlığı olarak görülmüş, Yunanistan ise bağımsızlık mücadelesi veren halkların yandaşı olarak algılanmıştır.

1950'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nazarında sömürge yandaşı olarak görülmesi, 1960'larda Kıbrıs konusunda alınan BM kararlarında Ortadoğu ve Arap ülkelerinin Türk tezi karşısında karar alınmasında etkisini göstermiştir. Türkiye'nin gözü kapalı, Batı yanlısı tutumu, ona ulusal çıkarlarını yeterince savunamaması bedelini ödetmiştir. Türkiye, NATO üyesi olmakla güvenlik çıkarlarının korunmasında çok önemli kazançlar sağlamıştı. Türkiye'nin coğrafi ve stratejik özelliklerini ve Soğuk Savaş döneminin gergin koşullarını hatırlamak bu gerçeği görmek için yeterlidir.²³⁹ Ama dış politika amaçlarını ve yöntemini sırf NATO üyeliği üzerinden tek yönlü çözmeye çalışmak akılcı değildir. Sonuçta NATO üyesi olan ABD de özellikle Süveyş krizi'nde Nasır'a, Türkiye'den daha ılımlı yaklaşmıştır. Türkiye, ABD'nin yaptığı gibi İngiltere'nin ve Fransa'nın Mısır'a askeri hareketini onaylamadığını belirten bir açıklama yapsaydı, Kıbrıs konusunda 1950'li yıllarda Mısır'ın desteğini alabilirdi. Fakat Türkiye'nin Mısır devrimi öncesinde Kral Faruk yanlısı tutumu ve sonrasında Kral Faruk'un darbe ile devrilmesini soğuk karşılaması, hükümetin başına geçen Nasır'la arasını açmıştı. Aslında Nasır'ın emperyalizme karşı mücadelesi, Atatürk'e hayranlığı gibi unsurlar iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu etkileyecekken, Türkiye'nin İngiltere yanında yer alması, ilişkileri bozmuştur. Mısır'ın İngiltere'ye ve Fransa'ya meydan okuyarak Kanal'ı millileştirmesi, Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğinin lideri olmasını sağlamıştır. Ortadoğu bölgesinde önemli bir konumda olan Nasır'la ilişkilerini ne ABD ne de Yunanistan bozmuştur. Her ikisi de NATO üyesi devletler olmalarına rağmen; ABD, İngiltere'nin Süveyş krizi ile Ortadoğu'da zayıflayan yerine geçmek için Nasır'la iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Tabii ki ABD çıkarları, Avrupalı sömürge devletlerinin karşısında yer almayı ve Arap ülkelere karşı ABD'nin sömürge karşısında yer aldığı vurgulamayı, bu ülkelere farklı olduğunu belirtmeyi gerektirmiştir. Fakat Arap ülkeleri, Soğuk Savaş dönemi gergin ortamını kullanarak Moskova'yı bağımsızlıklarına yönelik bir tehdit olarak değil, Batı'dan ödün koparmak

²³⁸ Haluk Gerger, "Türk Dış Politikası (1946-1980)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 2. Cilt, İletişim Yayınları, 1985, s.540.

²³⁹ Onur Öymen, **Silahsız Savaş**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.132.

için yararlı bir araç olarak düşünmüşlerdir.²⁴⁰ Dolayısıyla ABD taraftarı politik tavrı, bu ülkelerin daha da sömürülmesine yardımcı olacakken çapraz bir teknikle, SSCB'ye yakınlaşmayı ve doğu blokunda yer almayı koz olarak karşı tarafa kullanmak, yani teslim olmadan tesellüm etme politikası (Makarios'un ABD ve İngiltere'ye uyguladığı politika) o dönemde bu ülkelerin çıkarlarına daha çok yarar sağlamıştır.

Diğer taraftan Yunanistan, Süveyş Krizi sonrası da Ortadoğu'daki diğer krizlerde de Arap ülkeleri yanında yer alması ne NATO'da sert karşılanmış ne de ABD tarafında, müttefik ülke imajı zedelenmiştir.²⁴¹ 1956 yılında Lübnan ve Irak krizlerinde de Yunanistan, sömürgeciliğe karşı ulusların bağımsızlığını desteklediğini beyan etmiş; bir nevi Atatürk'ün başını çektiği sömürgeciliğe karşı açılan bayrağın bir ucundan tutmuştur. Türkiye ise bu krizlerde dahi tavrı değişikliği göstermemiş ve yine İngiltere ve ABD yanlısı politik bir yaklaşım sergilemiştir.

Türkiye'de ve Yunanistan'daki darbeler ve sonrasında değişen hükümetlerin de Ortadoğu ülkelerine karşı izledikleri politikalar farklılıklar göstermiştir. Örneğin; Ecevit hükümeti Ortadoğu politikası ile Demirel hükümeti Ortadoğu politikası aynı çizgide olmamıştır. Demirel hükümeti, Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'le ilişkileri geliştirmeye çalışmış, Süveyş krizi ve sonrasında gergin olan ilişkilerin seyri değişmiştir. Aynı şekilde Yunanistan'da Papandreu hükümeti ile Albaylar Cuntası dönemi Ortadoğu politikaları farklı seyretmiştir.

1954-1974 yılları arası Kıbrıs sorununda Kıbrıslı Türk toplumu ile Rum toplumu arasındaki dengenin kurulması ya da 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletler olan Türkiye ve Yunanistan dengesinde, İngiltere'nin hakemliğinde çözülmesi amaçlanmıştır. Fakat Kıbrıs sorununu, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine komşu ülkelerin yaklaşımı ve Kıbrıs'ı ABD, İngiltere ve SSCB'nin blok çatışmasının bölgedeki temel noktalarından biri olarak görmeleri nedeniyle sorun, uluslararası ilişkiler açısından çok yönlü olarak karmaşık hale gelmiştir.

1974'te Türkiye'nin adaya müdahalesi, Arap ülkelerince tepkiyle karşılanmıştır. Makarios'un Bağlantısız Hareketi'yle iyi ilişkileri de bu tepkinin oluşmasında etkili

²⁴⁰ Henry Kissinger, **Diplomasi**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s.492.

²⁴¹ M. Hasgüler, a.g.e., s. 175.

olmuştur. Bunun yanısıra, Türkiye'nin bu tarihe kadar 1967 Ara-İsrail Savaşları sonrasında İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararını desteklemiştir.²⁴² Buna karşılık, Arap ülkelerinden bazıları Bu kararı Yunanistan da desteklemiştir. 1967 yılında Yunanistan'da Albaylar Cuntası Yönetimi'nin ABD'nin desteğiyle başa geçmesine rağmen, 1973 Arap-İsrail Savaşlarında ABD'nin İsrail'e yardım malzemesi göndermek için ihtiyaç duyduğu Yunanistan'daki NATO üslerinden yararlanmasına izin vermemiştir. Türkiye ise, 1967'den sonra gerginleşen ABD ilişkilerinin bir sonucu olarak SSCB yaklaşması kendini göstermiştir. Bu savaşta Türkiye, havadan ikmal yapabilmesi için havaalanını SSCB'ye açmıştır. Ayrıca, ABD kökenli C-3 uçaklarının Çiğli Havavalanından kalkmasına izin vermemiştir.²⁴³

Türkiye'nin 1950'li yıllarda izlediği Ortadoğu politikası Batılı ve emperyalist devletlerin izinde olduğu için bölgede benimsenmeyen ve tezlerine karşı çıkılan bir ülke olmuştur. Komşu ülkelerle sorunları (Suriye ile su sorunu, İran'la bölgesel güç rekabeti, Irak'la Musul petroleri kirası) bir yana bu ülkelerin sömürgeciliğe ve monarşiye karşı verdikleri mücadeleyi desteklememesi ve uluslararası düzeyde Batılı devletlerin yanında yer alması, Türkiye'nin özellikle Kıbrıs sorunu hakkındaki tezlerinin bu ülkelere desteklenmemesi sonucunu getirmiştir. Diğer taraftan Yunanistan, gerek BM Genel Kurulu'nda gerekse diğer uluslararası konferanslarda aldığı kararlarda sömürgeciliğe karşı, halkların kendi kaderini tayin ilkesini benimsemesine onay veren tutumu ile Arap ülkelerinin takdirini toplamıştır. Arap devletleri, Bağlantısız Hareketin içindeki diğer ülkelerin desteğini alan Makarios'u her fırsatta BM kararlarında ve kendi oturumlarında destekler kararlara imza atmışlardır.

Türkiye, 1974 Kıbrıs Harekatı'ndan sonra 1954-1964 yılları arası izlediği Batı yanlısı politikaların Arap ülkeleriyle ve Bağlantısızlarla ilişkilerine olumsuz yansımaları sonucunda dış politikada yalnız kalmıştır. Batılı devletlerin yanında yer almak da Türkiye'ye 1974 Harekatı'nın haklılığını savunmasında fayda sağlamamıştır. Hatta Süveyş Krizi'nde İngiltere'nin yanında yer alan Türkiye, 1974 Harekatı öncesi İngiltere'nin ortak müdahale için desteğini alamamış ve hayalkırıklığına uğramıştır.

²⁴² Ae., s.177.

²⁴³ A.e., s.178.

Hem Bağılantısız ülkelerin desteğini alan hem de ulusal çıkarları gerektirdiğinde İngiltere'nin ve ABD'nin karşısında duran Yunanistan, Batı bloku içinde yer alması nedeniyle iki ülke tarafından dışlanmamış, bölgesel konumu itibariyle ve Avrupa coğrafyasının bir parçası olması sonucunda NATO bünyesinde yer almaya devam etmiştir.

Türkiye'nin diplomasi alanında yeterince başarılı olamamasına bu dönemde, uluslararası düzeyde yalnız kalması ve tezlerine destek bulamaması da eklenince, bu fırsatı Yunanistan ve GKRY, iyi değerlendirmişlerdir. 1974 müdahalesinden sonra adaya dönen Makarios, Türkiye'ye karşı izlenecek stratejiyi uzlaşma değil, “ Türklere karşı uzun vadeli mücadele” olarak belirlemiştir.²⁴⁴ Bu yöntemin belirlenmesinde Türkiye'nin 1950-1974 yılları arası bölgesel düzeyde tutarsız, uluslararası düzeyde tek taraflı bir dış politika izlemesinin yarattığı uluslararası kamuoyunda yalnızlaşmasının Kıbrıs sorununda dengeleri Yunanistan lehine değiştirmeye başlaması etkili olmuştur. Artık bundan sonra Türkiye'nin üzerinde uluslararası toplumun baskısını sağlamak ve bundan etkileneceği sanılan Türkiye'nin de Kıbrıs Türk liderleri üzerinde baskı yapması yoluyla Rumların istediği çözüme ulaşmaktı. Bu açıdan Türkiye'ye karşı baskılayacak her unsur desteklenmeliydi.

TCE

²⁴⁴ O. Öymen, a.g.e., s.458.

III. YENİ DÜNYA DÜZENİ: KIBRIS'TA YENİ OLUŞUMLAR, YENİ AKTÖRLER

Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin Batılı devletlerle ilişkileri NATO ve askeri güvenlik doktrini etrafında, SSCB tehlikesine karşı ortak çıkarların etrafında şekillenen ilişkiler şeklinde seyretmiştir. İki kutuplu dünyanın gerektirdiği Batılı devletler yanında yer alma şartının Türkiye'ye faydası ne olmuştur, bu tartışılır; fakat Türkiye'nin dış politikasını sadece güvenlik tehdidi üzerine kurması da ülkenin iç politikada demokratik yapısını da etkilemiştir. Truman doktrini* çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan askeri ve ekonomik yardımlar²⁴⁵, iki ülkenin de ortak çıkarları etrafında müttefiklik adı altında biraraya gelmelerini sağlamıştır. Bu yardımlarla, Yunanistan, 1944-48 yılları arası iç savaşın sona ermesiyle merkezi hükümetin yer aldığı demokratikleşme sürecine girmiş, Türkiye ise SSCB'nin Kars, Ardahan, Artvin ve Boğazlarda askeri üs taleplerini ABD'nin desteği ile bertaraf etmiştir.²⁴⁶ Dönemin koşulları, ABD için Avrupa ve Akdeniz coğrafyasının Sovyet ideolojisine karşı savunma ve güvenlik koridoru oluşturmasını gerekli kılarken, Türkiye için Sovyet tehdidine karşı ABD safında, Yunanistan için ise ABD'nin öncülüğünde Avrupa Güvenlik Sistemi içinde yer almak ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ortak düşmanın (SSCB) etrafında birleşen üç devlet, Kıbrıs söz konusu olduğunda İngiltere'nin içinde yer aldığı çıkarlar karmaşası etrafında sorun içinde sorun yaşamaktaydılar. Belki de, NATO müttefikliğinin sınırı, bittiği yer Kıbrıs olmaktadır. Çünkü Kıbrıs'taki Rum yönetimi, Kıbrıs halkının, Batı ideolojisinin self-determinasyon hakkını kullanmasına izin vermeyeceği için bir yandan da Sovyet Rusya'yla bağlantıyı koparmıyordu. Fakat Sovyet Rusya'nın 90'lı yılların başında çöküşü, iki Almanya'nın 1991 yılında birleşmesi, Batı blokunda siyasi ve stratejik bakış açısını da değiştirmiştir.

* Truman Doktrini; Sovyet tehdidi karşısında Türkiye ile Yunanistan'ın askeri gücünü arttırma amacına yönelmiştir, bu bakımdan daha çok askeri niteliğe sahip bulunuyordu. ABD'nin doktrini öne çıkarmasının nedeni, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da komünizm tehdidi ve bir türlü düzelmeyen Avrupa'nın ekonomisiydi. Avrupa'da toplumun fakirliği SSCB'nin de bu bölgeye komünizmi yayma amacını kolaylaştırmaktaydı. Dolayısıyla Avrupa ekonomisini bir kalkınma temposuna sokmak gerekiyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Stephen E. Ambrose, **Dünyaya Açılım-1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1992, s.60.

²⁴⁵ Anlaşmaların tam metni için bkz. Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

²⁴⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih(1918-1994)**, s.257.

A. 1980 SONRASI TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE DENGE UNSURUNUN DEĞİŞMESİ

Türk-Yunan ilişkilerinde denge, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin NATO üyesi iki ülke arasında ikili ilişkilerde sorun yaşanmasının önüne geçmek amacıyla ortaya çıkan bir durumdur. Aslında Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlar, Türkiye'nin Avrupalı devletler nazarında Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak görülmesi nedeniyle her iki ülkenin geçmişinden gelen usurlarla devam etmekteydi. Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik dış politikasında her iki ülkenin tarihinin geçmiş olmadığını yaşayan tarih olduğunu günümüzde Kıbrıs sorunu, Ege Adaları sorunu gibi güncelliğini koruyan sorunlarla görmekteyiz.

Yunanistan, bugün de yayılcı (irredentist) politikasını Avrupalı devletlerin desteğinde yürütmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, Yunanistan'ın 1830 yılında kuruluşundan itibaren toprak kazanımını antlaşmalar yoluyla ve Avrupalı devletlerin desteğinde diplomasi aracılığıyla elde etmiş olmasıdır.²⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temeli olan 1923 Lozan Antlaşması da Türk-Yunan ilişkilerinin bugün de belirleyicisidir. Fakat Türkiye'nin, SSCB tehlikesine karşı Batı bloku içinde yer almak, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini 1974'ten önce Batı ideolojisi çerçevesinde belirlemek gibi tek taraflı politikaları yüzünden, 1974'ten sonra ABD'nin 1975-1978 yılları arası Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu ve Batılı devletlerin Yunanistan yanlısı tutumu, Ortadoğu ülkelerinin ve İslam ülkelerinin Türkiye'ye Batılı devlet gözüyle bakmaları sonucunda dış politikadaki tutarsızlıklar Kıbrıs sorununa da yansımıştır.

1980'li yıllardan sonra Kıbrıs sorunu BM çerçevesinde ele alınmışsa da özellikle Yunanistan'ın ve GKRY'nin temsil ettiği Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir Rum Cumhuriyeti yapmak konusundaki amacı görüşmelerin sonuç vermesini engellemiştir. Avrupalı devletler arasında İngiltere de Türk-Yunan ilişkilerinde çıkar çatışmalarını ve sorunları kullanarak Kıbrıs'ta kendi lehine siyasi bir düzen oluşturulmasını sağlamıştır. Yunanistan'ın Avrupalı devletlerin desteğiyle günümüze kadar Ege'de elde ettiği

²⁴⁷ Şükrü S. Gürel, "Türk-Yunan İlişkileri", **Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s.128.

kazançlara Kıbrıs'ı da ekleme çabası, günümüze dek Kıbrıs sorununu işin içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Yunanistan ile olan ilişkiler, Türkiye'nin Batılı devletlerle olan hemen tüm bağlarına yansımış ve Türk dış politikası, Batılı devletlerle olan ilişkilerinde Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı izlediği politikadan bağımsız olamamıştır. Batılı devletlerin ise güvenlik endişeleri, Soğuk Savaş döneminde Doğu bloku ve Sovyet tehdidi yüzünden artmıştır. Bu devletlerin, ABD'nin öncülüğünde NATO bünyesinde yer alması ve Türkiye'yi de NATO içinde Sovyet tehdidine karşı birinci cephe olarak görmeleri, bu dönemde Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı desteklemelerinin önüne geçmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında uluslararası örgütlere üye olmak konusunda bölgesel ya da uluslararası örgütler olsun mutlaka birbirini takip eden yıllarda üyelikler söz konusu olmuştur. Her iki ülkenin geçmişten gelen husumetler neticesinde birbirlerine karşı uluslararası sistem içinde geri kalmamak amacıyla hareket ettikleri de görülmektedir. Bunun bir istisnası yine Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Yunanistan'ın Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs Harekati'nin NATO'nun engellemediği gerekçesiyle NATO'nun askeri kanadından çıkmasıdır.

Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekati'nde Karamanlis yönetiminin, Yunanistan'ı NATO askeri kanadından almasının belirgin iki nedene dayandığı söylenebilir; bunlardan birincisi, 1967'den 1974 yılına kadar iktidarı elinde tutan askeri cuntanın ABD ve NATO tarafından dolayı da olsa desteklendiği ya da en azından hoşgörü ile karşılanmış olduğu gerçeği, Yunan kamuoyunda ABD ve NATO karşıtı bir tepkinin yaygınlaşmasına neden olmuş ve 1974 yılında, Kıbrıs'taki olaylardan askeri cunta kadar ABD ve NATO da sorumlu tutulmuştur. İkinci etken ise, Kıbrıs sorunu ve Ege'deki gerginliklerden sonra Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş olabileceğine ilişkin kuşklar, Yunanistan'ın silahlı kuvvetlerini NATO çerçevesinden çıkararak ulusal kuvvetlere dönüştürmesini gerektirmiş, denetim altına alınan silahlı kuvvetler, "Türk

tehditi” karşısında ulusal bütünlüğün korunmasında olumsuz imajlardan arındırılmaya çalışılmıştır.²⁴⁸

1977 seçimleri sonunda Karamanlis Hükümeti’nin yeniden iktidara gelmesiyle, Yunanistan’ın NATO askeri kanadına dönüş çabaları belirgin bir hız kazanmıştır. Bir yandan NATO’ya üye olan Türkiye’nin, Yunanistan karşısında elde etmiş olduğu stratejik avantajların etkisini azaltmak, diğer yandan, Yunanistan’ın AET’e katılmasını kolaylaştıracak olan Avrupa ile askeri yönden de bütünleşme çabalarını sonuçlandırmak isteği, Yunanistan’ın NATO askeri kanadına dönüş isteklerinde belirgin rol oynamıştır. Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönme çabaları ve 1979’da Avrupa Topluluğu’na tam üyelik müracaatının da aynı tarihlere denk düşmesi, tekrar Avrupa ile bütünleşme ve Ege’de NATO’nun askeri kontrol sisteminden Türkiye karşısında faydalanma amacından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına 1980’de kabul edilmesi konusunda bu durumu lehine çevirecek mekanizmaları geliştirmediği yönünde akademik ve siyasi çevrelerden birçok eleştiriler gelmiştir. Fakat Yunanistan’ın Rogers planı ile NATO’ya tekrar alınmasında NATO üyesi diğer devletlerin onay verirken Türkiye’nin veto hakkını kullanması, Türkiye’nin AET, Avrupa Konseyi ve ABD ile ilişkilerinde de önemli bir engel olarak karşısına çıkarılmıştır.²⁴⁹ Bu durum da gösteriyor ki, Yunanistan’ın Türkiye’den farklı olarak kıta Avrupası’nda yer alması, onun Avrupa ülkelerinin dahil olduğu örgütlenmeler içinde yer almasını kolaylaştırmaktadır.

²⁴⁸ Ufuk Güldemir, **Kanat Operasyonu**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1985, s.103.

²⁴⁹ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu, Bağlantısızlar, BM Genel Kurulu’ndaki Oylamalar, Kararlar”, **Türk Dış Politikası Analizi**, (der.)Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.663.

1. 1980 SONRASI TÜRK-RUM LİDERLER ARASINDA YAPILAN BM GÖRÜŞMELERİNDE PAPANDREU FAKTÖRÜ VE ÇÖZÜMSÜZLÜK NEDENLERİ

1981’de Yunanistan’ın Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üye olmasından önceki hükümetler, ABD ve NATO politikaları sonucunda Kıbrıs konusunda çözümsüzlüğü sürece yaymışlardı. AET serüveni içinde tüm enerjilerini Topluluk üyesi olmak için harcıyorlardı. Bunun arkasında Yunanistan’ın yıllardır Osmanlı Devleti zamanından beri Türk topraklarına yönelik büyük düşlerinin Avrupalı devletlerin desteğinde gerçekleşmesinin etkisi vardı. Dolayısıyla özellikle bu bölümde 1984’te başlatılan dolaylı görüşmelerde (proximity talks) Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların değişen uluslararası sistemin koşulları doğrultusunda benimsedikleri politik yaklaşımların görüşmelere etkisi üzerinde durulacaktır.

ABD’nin Kıbrıs politikası, Kıbrıs’ta mevcut statükonun korunmasını ve NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye arasında herhangi bir savaşın çıkmasının önüne geçilmesini önlemektir.²⁵⁰ Dolayısıyla ABD, BM çerçevesinde görüşmelerin tekrar başlatılmasına öncülük etmiştir.

Denktaş, bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)²⁵¹ ni 15 Kasım 1983’te ilan etmesine rağmen, bir yandan da Kıbrıslı Rumlarla uzlaşi için kapıyı aralık bırakmıştı. Fakat Denktaş’ın bu tutumu, KKTC’nin tanınma sürecinde dost devletleri tereddütte bırakmıştır. KKTC’nin tanınması sorununda etkili bir neden de, kurulduğu tarihte Türkiye’nin uluslararası alanda tanınması için yeterince çaba sarfetmemesidir. Bir devletin tanınmasını isteyen diğer devletin, dost devletlere ya da ticari faaliyetlerinin yoğun olduğu devletlere ek vergiler koyması, ihracat kotaları getirmesi gibi çeşitli yaptırımlar uygulaması ya da vize gibi dolaşım haklarına bazı kısıtlamalar getirmesi gibi karşı tarafı zorlayıcı yaptırımların uygulaması gerekir ki bu yaptırıma maruz kalan devletlerin o devleti tanınması kolaylaşır. Fakat Türkiye, KKTC’nin kuruluşundan sonra

²⁵⁰ Cihan Göktepe, “The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey’s Foreign Relations”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 41, No.3, May 2005, s.440.

²⁵¹ KKTC’nin ilk Türk büyükelçisi olan İnal Batu, anılarında KKTC’nin kuruluşundan ne Özal’ın ne de Türk dışişleri bakanlığı yetkililerinin haberi olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Gül İnanç, **Büyükelçiler Anlatıyor-Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007, s.101.

bu devletin tanınması için yeterli mücadeleyi vermemiştir. Diğer taraftan bu mücadelenin verilebilmesi için de kesin ve kararlı olmak gerekir. 1980-1983 döneminde iç siyasette darbe sonrası yeniden bir siyasal yapılanmanın oluşu, dış dünyada Türkiye'nin demokratikleşme ve insan haklarının uygulanması konusunda olumsuz imajı, iç politikada ve ekonomide istikrarsızlıklar nedeniyle güçlü bir ülke izlenimi bırakmamıştır. Dolayısıyla bütün bu olumsuzlukların yanısıra KKTC kurulduktan sonra da Kıbrıs sorununda Denктаş'ın devlet kurulsada dahi görüşmelere açık olduğunu ifade etmesi diğer devletler nazarında akılların karışmasına neden olmuştur.

1980 askeri darbesi sonrasında Türkiye'deki siyasi gelişmeler ve Avrupa'nın darbe sonrası Türkiye'sine demokrasinin işleyişinin aksaması nedeniyle olumsuz tavır, Avrupa Konseyi* ile ilişkilerine de yansımıştır. Türkiye, Konsey'den çıkarılmamakla birlikte, Konsey organlarındaki temsili sınırlandırılmıştır.²⁵² Diğer taraftan AET ile ilişkiler de zorlaşmıştır. Özellikle Yunanistan'ın 1 Ocak 1981'de AET'ye üye olması, Türkiye'nin hala aday ülke statüsü, Türkiye aleyhine bir gelişmeydi. ABD ile ilişkiler ise İran ve Afganistan'daki gelişmeler ve bölgesel güvenlik endişesi nedeniyle devam etmekteydi.

1986'da SSCB'nin dönem başkanı Gorbaçov'un demokratikleşme (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroyka) politikalarının başarısızlığı ile çöküşü hızlanmış ve uluslararası sistemde 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla yeniden yapılanma söz konusu olmuştur. 1984'te başlayan dolaylı görüşmeler, bu ortamda gerçekleşmiştir. Uluslararası sistem açısından da bir geçiş döneminde görüşmeler yapılmıştır. Bu açıdan bakarak görüşmelerin sonuçlarını değerlendirmekte fayda vardır.

1984 Eylül'ünde Denктаş-Kyprianou görüşmelerinin başlaması, Kıbrıs sorununda yeni bir dönemin, çözüm sürecinin başlaması için fırsat yaratmıştır. KKTC'nin kurulmasına şiddetle karşı çıkan Kyprianou, KKTC'yi tanıma anlamına gelir endişesiyle Denктаş'la görüşmeyi bir süre reddetmiştir. Kyprianou'nun bu tutumunda

* Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan farklı bir kurum olarak 1949 yılında Avrupa'da hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması, eğitim ve kültür alanında anlaşmalar kabul eden hükümetlerarası bir kuruluştur.

²⁵² Bülent Tanör-Korkut Boratav-Sina Akşin, **Bugünkü Türkiye (1980-1995)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.104.

BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Kasım 1983'te aldığı 541 Sayılı kararın etkisi olmuştur. Bu karardan sonra Kıbrıs Rum toplumu lideri Kyprianou'nun görüşmeleri reddetmesi, uluslararası toplum nezdinde kabul görmüştü. Fakat ABD'nin devreye girmesi gecikmedi, ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, iki taraf arasında görüşmelerin sürdürülmesini desteklediğini ve bunun Kıbrıs için en iyi ve son şans olduğunu belirtmiştir.²⁵³

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın, sunduğu anlaşma tasarısında Kyprianou'nun isteğiyle birçok değişiklik yapılmıştır. Cuellar'ın tasarısına göre, Kıbrıs Devleti, federal anayasa açısından iki toplumlu ve toprak açısından da iki bölge olacaktır. Ayrıca kabinede on bakan olacaktır; bu bakanlardan yedisi Rum, üçü Türk olacaktır. Adanın % 29'u Türklerin elinde olacaktır. Denktaş ve Kyprianou anlaşmadan tatmin oldular. Anlaşma metninde uzlaşma sağlanması ile Kıbrıs sorununun çözümüne yaklaşıldığına yönelik dünya kamuoyunda iyimser hava esmiştir. 17 Ocak 1985'te New York'ta yapılacak toplantıda anlaşma metni imza edilecekti. Fakat toplantı sırasında Kyprianou, anlaşmada her maddeye itiraz etmeye başlayınca iyimser hava ortadan kalkmıştır.²⁵⁴ Kyprianou'nun önceden kabul ettiği anlaşma maddelerine bu toplantıda itiraz etmesinin en önemli nedenlerinden biri, Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu'dur.

Papandreu, göreve başladığı 1981 yılından sonra Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bazı demeçlerinde Kıbrıs'tan "milli toprak parçamız" diye bahsederek Makarios, Yorgacis gibi "Enosis" taraftarı olduğunu göstermiştir.²⁵⁵ Kyprianou, bir yandan Papandreu ile görüşmelerinden etkilenirken diğer yandan Kıbrıs'ta seçmen kitlelerinin istekleri doğrultusunda hareket etmeyi uygun görmüştür. Özellikle kuzeyden gelen göçmenlerin desteğini kaybetme korkusu vardı. Kyprianou, onlara bir gün evlerine geri dönecekleri garantisini vermişti. Fakat Kyprianou'nun bir yanda Papandreu'nun nasihatleri diğer yanda iç politikada güvenilirliğinin sorgulanması endişeleri içinde anlaşma metni üzerinde önce uzlaşıp, imza aşamasında birtakım bahanelerle vazgeçmesi BM çevrelerinde tepkiyle karşılanmış, Denktaş cephesinde ise

²⁵³ Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu ve ABD", (der.) İrfan Kaya Ülger-Ertan Efeğil, **AB Kıskaçında Kıbrıs Meselesi**, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2001, s.154.

²⁵⁴ Pierre Oberling (çev.Fahir Armaoğlu), **Kıbrıs Faciası**, TürkTarih Kurumu, Ankara, 1990, s.31.

²⁵⁵ A.e., s.32.

güvensizlik yaratmıştır. Bu çabaların başarısızlığa uğraması üzerinde KKTC’de 5 Mayıs 1985’te yapılan referandumla yeni anayasa kabul edilmiştir.²⁵⁶ 9 Haziran’da seçimler yapılmış ve Denktaş, KKTC’nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

1988’de Kyprianou’nun seçimleri kaybetmesi ve yerine George Vasiliu’nun geçmesi sonrasında iç politika dinamiklerinin Rum liderlerinin dış politika hedeflerini belirlemesi sonucunda Denktaş-Vasiliou görüşmeleri de güvensizlik ortamı içinde geçmiştir. Vasiliou, Kyprianou’nun kuzeyden gelen Rum göçmenlere verdiği umutları devam ettirmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Vasiliou’nun diplomatik ve idari tecrübesinin olmaması da görüşmelerde tutarsızlıklar göstermesine neden olmuştur.

1988 Ocak ayında Türkiye Başbakanı Özal’ın talebiyle, Papandreu ve Özal, İsviçre’nin Davos kentinde biraraya geldiler, fakat her iki taraf Kıbrıs sorununun çözümünde iyi niyet beyan etmenin ötesine geçemediler. Kıbrıslı Türk ve Rum liderleri sorunu çözemedikleri aşamada Türkiye ve Yunanistan’ın devreye girmesi, BM tarafından olumlu karşılanırsa da Yunanistan Başbakanı Papandreu’nun Türkiye’ye yönelik Megali İdea ruhundan esinlenen politik yaklaşımı, sürecin uzamasına neden olmuştur. Özal’ın bu girişiminin ardında Reagan vardı. Yıllardır süren Kıbrıs sorununun çözülmesinde süper güç konumundaki ABD’den yeni girişimler beklenmekteydi.²⁵⁷ Fakat Papandreu’nun Kıbrıs politikası sorunun barışçıl yollardan çözümünü engelliyordu. Papandreu’nun 1982 Şubat’ında Kıbrıs’ı ziyaret etmesi ve Kıbrıs’ın Yunanistan’ın önceliği olduğunu ifade etmesi, Yunanistan-GKRY arasında ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlamıştır. Papandreu, Yunanistan dış politikasını Enosis üzerine inşa etmiştir.²⁵⁸

Papandreu’nun amacı, Kıbrıs’ın 1974 Kıbrıs harekatı öncesi, savaştan önceki durumu (*status quo ante bellum*) ve Kıbrıs’ın siyasi düzenini korumak ve savaşın Kıbrıs’taki etkilerini ortadan kaldırmaktır. Ayrıca Ege’de Türkiye ile Yunanistan’ın sorunlarında Kıbrıs’la ittifak halinde olmuştur. 1993-1996 yılları arası tekrar

²⁵⁶ Melek Fırat, "Yunanistan’la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.766.

²⁵⁷ N.Uslu, a.g.e., s.155.

²⁵⁸ Peter Zervakis, "The Accession of Cyprus to the EU: The Greek Viewpoint", Heinz Jürgen Axt-Hansjörg Brey (ed.), **Cyprus and the European Union New Chances for Solving an old Conflict?**, München, 1997, s.141.

seçildiğinde ilk işi Yunanistan ve GKRY arasında askeri savunma anlaşması imzalamak olmuştur. Papandreu, Kıbrıs sorununun çözümünü uluslararasılaştırmayı tercih etmiş, BM çerçevesinde çözüm üretilmesini; Denktaş'ın illegal bir hükümetin başkanı olduğunun vurgulanması, KKTC'ye ekonomik ve siyasi izolasyonlar getirilmesi ısrarıyla desteklemiştir. Papandreu'nun özellikle KKTC'ye uygulanan ekonomik ambargolara destek vermesinin nedenlerinden biri, KKTC'nin ekonomik baskıdan kurtulduktan sonra GKRY ile hiçbir şekilde birleşmeye gitmek istemeyeceği endişesiydi.²⁵⁹ Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) dahil olmak üzere diğer uluslararası organizasyonların da GKRY'le ekonomik ve siyasi işbirliği yapmaları için uğraşmıştır. Papandreu'nun tüm bu çabalarının ardında, Türk-Yunan dengesinin Yunanistan lehine değiştiğini, özellikle ABD'nin bölgesel politik çıkarlarının Türkiye ile Yunanistan'ı dengede tutacak NATO politikalarının önceliğinin Batı Bloku çerçevesinde savunma amaçlı yerleştirilmesine artık gerek olmadığı inancının olduğunu söyleyebiliriz. 1991 yılı SSCB'nin çöküşü ABD-Türkiye ve Yunanistan ilişkileri açısından bir milad olmuştur.

1981'de Avrupa Topluluğu'na üye olduktan sonra 1995 yılına kadar dönemin Yunan hükümetleri, Türkiye'nin ne Avrupalı ne de AT'nun Akdeniz çıkarlarının bir parçası olduğunu ispatlamak için uğraşmışlardır.²⁶⁰ Özellikle Topluluğun Kıbrıs üzerinde Türkiye'nin bırakmış olduğu kötü izler (74 Harekatı ve KKTC'nin tanınması) sürekli Topluluğun kurumlarında dile getirilmiştir. Yunan hükümetlerinin diplomatik çabaları ilk kez KKTC'nin kurulması sonrası meyvesini vermiş ve Avrupa Dışişleri Bakanları Konseyi, Kasım 1983'te aldıkları bir kararla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni illegal bir devlet olarak bildirmişlerdir.

Yunanistan, Türkiye için 1980'de Dördüncü Mali Protokol'ün başlamasıyla, 80'lerden sonra gelen Yunan hükümetleri, AT'nun Türkiye'ye yapılacak finansal yardımları erteletmek ya da iptal ettirmek için elinden geleni yapmıştır. Hatta bu durum

²⁵⁹ Clement Dodd, **Kıbrıs Meselesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996, s.31.

²⁶⁰ Keith Middlemas, **Orchestrating Europe, The Informal Politics of the European Union (1973-1995)**, London, Fontana Press, 1995, s.658.

muhafazakar Başbakan Constantine Mitsotakis tarafından 1988 yılında yaptığı bir konuşmasında açıkça ifade edilmiştir:²⁶¹

“ Türkler şunu anlamalıdır ki, Türk-Yunan ilişkilerinde öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs sorununu çözmeden Avrupa Topluluğu'na üye olması da mümkün değildir.”

Mitsotakis, Kıbrıs'ın ileride Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik sürecinde karşısına çıkacak bir sorun olacağını 1988 yılında söylemiştir. Tabii ki Yunanistan Başbakanının bu ifadesinde, adayı ikiye bölen 1974 Kıbrıs Harekatı ve Avrupa'nın demokrasi kriterlerine uymayan 1980 askeri darbesinin Avrupa Topluluğu üyeleri devlet yetkililerinin üzerinde yarattığı olumsuz etkinin verdiği özgüven vardı. 1988'den sonra da Yunanistan'ın sarıldığı bir diğer politik tutum, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasını önlemek için adada Türklerin sayıca az olmasını fırsat bilerek “azınlık” oldukları yönünde iddialarda bulunmalarıdır. Oysa bugün de uluslararası sistemde tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmada* iki toplumun varlığından bahsedilmektedir. Yunanistan, Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak etiketlendirmek istiyorlardı ve kendilerinde de azınlık sorunu olan Avrupalı devletlere, KKTC'yi tanıdıkları takdirde bunun kumıldanmakta olan kendi azınlıklarını da ayaklanmaya teşvik etmek olacağı şeklinde uyarılarda bulunuyorlardı.²⁶²

Yunanistan'ın KKTC'nin tanınmaması ve Kıbrıs Türk toplumunun azınlık olarak görülmesi gerektiği üzerine kurduğu Kıbrıs politikası çıktıkları, BM görüşmelerinin önünde de engel oluşturuyordu. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın 1982-1991 yılları arası taraflara sunduğu çözüm önerileri de sonuçsuz kalmıştır.

Kıbrıs sorununun görüşmeler yoluyla çözümünde çok ciddi engeller bulunmaktadır. Bu engeller şunlardır:

²⁶¹ P. Zervakis, a.g.e., s.143.

* 11 Şubat 1959'da imzalanan Zürih Antlaşması'nın Temel Antlaşma metninin ilk maddesinde; Kıbrıs devleti, Cumhurbaşkanlığı rejimine dayanan bir Cumhuriyet olacaktır. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak ve genel oy verme yöntemiyle, adadaki Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdir, ifadesi yer almaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmanın birinci maddesinde Kıbrıs Türk toplumundan azınlık değil toplum olarak bahsedilmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıyan tüm devletlerin de Kıbrıs Türk toplumunun azınlık değil, toplum olduğunu tanımaları demektir. Antlaşma tam metni için bkz. KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi,(çevrimiçi), <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/13258.pdf>, (20.08.2008).

²⁶² P. Oberling, a.g.e., s.36.

GKRY'nin bugüne kadar Kıbrıslı Türklerin temsil edilmedikleri dönemden çıkardıkları kanunların hiçbirini geri almadan başına geçtikleri yönetimin 1964'te BM'nin 186 Sayılı kararı ile "Kıbrıs hükümeti" olarak tanınmasını fırsat bilerek günümüze dek işgal ettikleri yönetimin tanınmasını sağladılar.

Bir diğeri Kıbrıslı Rumlar, yönetimlerinin tarihini 1974 öncesini hatırlatmadan uluslararası sistemde 1974 ve sonrası olarak benimsetmeye çalışmışlardır. 1963, 1964 ve 1967 krizleri ve Kıbrıslı Rumların yönetimi ele geçirmesini, Kıbrıslı Türklere yapılan zulümleri telaffuz bile etmemektedirler. Geçmiş 1974 Harekatı ve sonrası olarak çeşitli propaganda yöntemleriyle ve özellikle ABD Başkanlık sisteminde önemli rol oynayan ABD'de Yunan lobisi vasıtasıyla uluslararası kamuoyuna çok iyi benimsetmişlerdir.²⁶³

Diğer bir engel ise, Kıbrıslı Rumlar, öncelikle yeni bir çözüm için yeni bir devlete sıcak bakmamaktadırlar. Öncelikle kendi devletlerinin illegal olduğunu kabul etmeleri gerekir ki, bu durum Kıbrıslı Rumlar için uluslararası toplumun önünde BM'nin 1964 tarihli 186 Sayılı kararıyla resmi olarak tanınan şimdiki hükümetlerinin ortadan kalkması demektir. Böyle bir avantajdan vazgeçmek yerine kendi devletlerinin tek meşru hükümet olduğunu benimsemeleri ve Kıbrıslı Türklere ise yalnızca asiler olarak bakmaya devam etmeleri sorunu çözümsüz hale getirmektedir.

Bir diğeri; çözümün temel başlangıç noktasının 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında benimsenen yaklaşım gibi her iki toplumun eşit sayılması ve KKTC'nin de Kıbrıs Cumhuriyeti gibi bir devlet niteliği taşıdığı taraflarca kabul edilmesidir. Çözüm senaryoları içinde birbiriyle çelişen noktalarının başlangıcı KKTC'nin tanınmamasıdır. Örneğin bir federasyondan bahsedebilmek için iki ayrı egemen devletin var olması gerekir. Sırbistan-Karabağ, Çek ve Slovak cumhuriyetleri birer örnektir. KKTC tanınırsa, eşit statüde, iki bölge, iki toplumlu bir federasyondan söz edilebilir. GKRY'ni 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak gören BM, AT, ABD ise çözüm için KKTC'nin bir devlet olarak varlığını kabul etmelidir.

²⁶³ ABD'de lobi faaliyetleri, ABD Dış politikasının biçimlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. ABD'de lobi faaliyetleri konusunda bkz. Bilgehan Gültekin-Leyla Budak, **Ermeni, Rum, Yahudi Lobileri Örneğinde Lobicilik Kavramlarına Giriş**, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

1983'te KKTC kurulduktan sonra, Rum ve Türk tarafları arasında yapılan görüşmelerde; GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti yerine yeniden adlandırılarak yönetim biçiminin tespit edilmesi, diğer taraftan da KKTC'nin varlığının kabul edilerek liderlerden birine Kıbrıs Cumhuriyeti yerine yeniden adlandırılan bir yönetim biçiminin tespit edilmesi, diğer taraftan da KKTC'nin varlığının kabul edilerek; liderlerden birine Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı derken, diğerine "Türk toplumu cemaati lideri" denilemez. Müzakereler eşit statüde taraflar arasında yapılır.

Yukarıda bahsedilen noktalar ışığında, BM'nin öncülüğünde yapılan görüşmelerden sonuç alınması mümkün olmamıştır. Hatta bu konuda 1981'de Kurt Waldheim'in Kıbrıs Özel Temsilcisi olan Dr. Hugo Gobbi, Kıbrıs toplumlarının birarada yaşamak gibi ortak bir amaçlarının olmadığı sonucuna vardığını belirtmiştir. Gobbi; " *Her iki toplumun ortak bir kaderi paylaşmak istemedikleri gibi bir gerçek vardır. Karşı karşıya kaldığımız dört yüz yıldır biraraya gelmek konusunda bir istekte bulunmayan iki toplumun adadaki varlığıdır. Buna ilaveten, birleştirici bir faktör oluşmamıştır. Kültürel benzerlikler yoktur, dil, din ve ırk farklılığı vardır. Ortak bir kaderi paylaşacak istek de yoktur.*"²⁶⁴ demıştır. Gobbi'nin tespitini BM Genel Sekreterleri tespit etmemişler miydi? Tabii ki onlar da Kıbrıs sorununun çözümünde her iki toplumun bir ulus-devlet prensibinde birleşemeyeceklerini biliyorlardı. Fakat sorun Türkiye'yi küstürmeden bir sonuç elde edebilmektir. Bu niyetin arkasında da ABD vardı.

Perez de Cuellar'dan sonra 1992-1996 tarihleri arası Butros Butros Ghali, Ghali Fikirler Dizisi*'ni çözüm önerisi olarak taraflara sunmuş, 1997-2006 yılları arası da Kofi Annan, taraflara benzer çözüm önerileri getirmiş ve Kıbrıs sorununa son noktayı koyan "Annan Planı" olarak uluslararası toplumda bilinen, "Kıbrıs Sorunu için Kapsamlı Uzlaşma Temeli" ni taraflara çözüm önerisi olarak sunmuştur. Diğer BM Genel Sekreterlerinin sunduğu önerilerden farklı olarak Annan Belgesi için her iki

²⁶⁴ Ahmet C. Gazioğlu, "Bi-Communalism in Cyprus", **Perceptions**, Winter, 2005, Vol:10, s.108.

* Ghali Fikirler Dizisi (Kıbrıs'ta bütünlüklü bir antlaşma çerçevesine ilişkin fikirler dizisi), Kıbrıs sorununa çözüm amacıyla 1992'de ortaya atılan 100 paragraflık fikirler dizisi. Buna göre, plan adada Türk tarafına % 28.2 oranında bir toprak bırakıyor, 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi, Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması isteniyor ve onbinlerce Rum'un Kuzey'e dönmesi öngörülüyordu. Denktaş, bu planın 91 maddesini kabul ederek geriye kalan maddeleri müzakere etmek istemiş, fakat Rum Ulusal Konseyi, bu paketi Haziran 1994'te reddetmiştir.

toplumda referanduma gidilmiştir. Annan Belgesi'ni kapsamlı olarak ileriki bölümde inceleyeceğiz.

2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE NATO'NUN DURUMU VE TÜRK-YUNAN DENGESİNE ETKİSİ

NATO, 14 Nisan 1949'da askeri ve siyasi nitelikli bir uluslararası örgütlenme olarak on Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın katılımı sonucu toplam oniki üyenin imzaladıkları antlaşma ile kurulmuştur.²⁶⁵ NATO, komünizmin kıta Avrupa'sına yayılmasının önüne geçmek amacıyla ABD'nin öncülüğünde kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde NATO için hedef SSCB'nin NATO üyelerinin toprakları üzerinde yayılcı siyasetinin ve komünizm tehlikesinin önüne geçmektir. Ayrıca bu dönemde gerek ABD gerekse SSCB, 1962 Küba Füze Krizi sonrası, bir üçüncü dünya savaşı'nın çıkmasını engelleme amacıyla hareket etmişlerdir. Kıbrıs'ta ise NATO'nun etkinliği, İngiltere ve ABD arasında iki ülkenin bölgede ulusal çıkarlarını korumak amacıyla kullanılmıştır.

Kıbrıs, İngiltere'nin tekelinde iken 1954'ten sonra Yunanistan'ın sorunu BM'ye taşınması sonucunda uluslararası düzeyde tartışılır hale gelmiştir. İngiltere'nin Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğinin artmasıyla bölgedeki konumunun sarsılmaya başladığı dönemde, Yunanistan'ın bu girişimi, fırsatların değerlendirilmesi olarak algılanabilir. İngiltere, Kıbrıs'ta NATO'nun etkinliğine iki şekilde yaklaşmaktaydı. Birincisi, NATO ABD ağırlıklı bir örgüt olduğu için, Ortadoğu'da ABD çıkarlarına hizmet ediyordu. İngiltere, Kıbrıs sorununun bir NATO sorunu olarak benimsenmesine şiddetle karşıydı. Kıbrıs'ta Yunanistan'la sorunu ikili olarak çözmek niyetindeydi. Çünkü Kıbrıslı Rumlar self-determinasyon talep ediyorlardı. Sovyet ideolojisinin* self-determinasyona yakın duruşu, ABD'yi de rahatsız etmekteydi. Kıbrıslı Rumlar, self-

²⁶⁵ Faruk Sönmezoglu. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.205.

* Self-determinasyon hakkını ilk kez Bolşevik doktrin, uluslararası hukuk prensibi olarak yorumlamıştır. Stalin, ulusların egemenlik hakkını ve hatta onların egemenliği altında yaşadıkları devletten ayrılma haklarını savunmuştur.1913'te Marksizm ve Milli Mesele adlı kitabını yayınlayan Stalin, self-determinasyon hakkının, bir ulusa ana devletten tam ayrılma ya da özerklik hakkı verdiğini savunmaktadır.Bkz. Ove Bring, "Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı", **Serbesti**, Sayı:15, Kasım-Aralık 2003,s. 22.

determinasyon** hakkını tüm Kıbrıs halkı için talep etmekteydiler. Bu noktada İngiltere ve ABD çıkarları, Sovyet ideolojisi karşısında Kıbrıs'ı vermemek adına ortaklı. İkincisi ise, 1956 Süveyş krizi sonrası ABD'nin Ortadoğu'da İngiltere'yi bertaraf edip bölgede tek süper güç olması, İngiltere'yi ABD ile mecburen Ortadoğu'da bir ortaklığa yöneltmiştir. Diğer taraftan İngiltere, sırf ABD'nin bir NATO üssü olarak Kıbrıs'ı görmesi ve Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rum toplumunun Enosis taleplerine alternatif olması açısından Türkiye'yi 1954'te Londra Konferansı'na davet ederek soruna ortak etmek istemiştir ve Türk tarafına da Enosis karşısında başka bir alternatif model önererek taksim fikrini ortaya atmıştır. İngiltere baştan beri Kıbrıs çekişmesinde Yunanistan'la ve Kıbrıslı Rumlarla başbaşa kalmak istemiyordu. Bağımsızlığına kavuşmak isteyen bir ülke halkını zulüm altında inleyen bir devlet gibi dünya kamuoyuna takdim edileceklerini biliyorlardı.²⁶⁶ Ayrıca ABD'nin Yunanistan'ın arkasında yer alması ve Kıbrıs'ın NATO'ya bırakılması endişesini de taşıdıklarından Türkiye'yi soruna dahil etmekte bir sakınca görmediler. Görülüyor ki İngiltere, 1950'li yıllarda çok taraflı siyaset takip etmiş; fakat her zaman Kıbrıs'taki askeri üslerinin konumunu korumuştur.

Türkiye'nin soruna dahil olması, 1954 yılına rastlamaktadır. Bu tarih Yunanistan'ın sorunu BM'ye taşıdığı tarih olması bakımından ilginçtir. İngiltere, Türkiye'yi Yunanistan'ın karşısına çıkarmış, iki NATO üyesi ülkeyi karşı karşıya getirerek aynı zamanda NATO'nun bölgede işbirliği yapmasının veya etkinliğinin önüne geçmiştir. Diğer taraftan ise İngiltere, ABD'nin Kıbrıs'ı NATO bünyesinde Yunanistan'ın yardımıyla tek elde toplamasının ve Kıbrıs'ın sırf ABD ve NATO çıkarlarına hizmet etmesinin de önüne geçmiştir. Kıbrıs'ın NATO'ya devredilmesi, İngiltere'nin adadaki askeri üslerinin mülkiyetinin sona ermesi demektir.

** Self-determinasyon hakkını talep edecek "halkın" kim olduğunun belirlenmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta iki toplumun varlığından bahsedilmektedir. Ayrı dil, din, ırk farklılıklarının olması sorunu nedeniyle karşımızda heterojen bir yapıda halk vardır. Uluslararası belgelerde "halk" kavramı tanımlandığında, içinde yaşadığı devletin baskı ve zulmüne maruz kaldığını iddia eden pek çok halk hareketi bu ilkeye dayanarak ulusal kurtuluş mücadelesini yürüttüğünü iddia etmektedir. Fakat Kıbrıs halkı olarak bütünlük sağlayamamış bir toplumun baskı ve zulüm altında olduğunu iddia ederek BM'ye başvurup self-determinasyon hakkı talep etmesi, talep eden "halk"ın kim olduğuna bakmak gereğini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde self-determinasyon hakkı için bkz. Tamer Soysal, "BM İkiz Sözleşmeleri ve Self Determination İlkesi", **Türk Hukuk Dergisi**, Aralık 2003, s.8-13.

²⁶⁶ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Yayınları, Ankara, 1978, s.8-9.

İngiltere, Türkiye'ye önerdiği taksim tezine de aslında sıcak bakmıyordu. Bu konuda 20 Ocak 1957'de zamanın Kıbrıs valisi J. Harding, Nihat Erim'e şunları söylemiştir²⁶⁷:

“Taksim iyi birşey değil, bunu en son çare olarak düşünmeliyiz... en iyisi self-government, buna çalışalım, üçlü olmazsa ikili anlaşalım...”*

İngiltere, eninde sonunda bu sorunu kendisinin dahil olduğu; fakat ya iki tarafla ya da bu taraflardan biriyle halletmek istiyordu. Tabii İngiltere-Türkiye arasında sorunun halledilmesi mümkün değildi. Çünkü Kıbrıs'ta Rum nüfusu azımsanmayacak kadar fazlaydı ve uluslararası sistemde, sömürgeci olarak görülen İngiltere'nin bu nüfusu hiçe sayması Kıbrıslı Rumlarca kabul edilemezdi. Harding, sözde Türkiye'ye, taksim üzerinde yoğunlaşmalarını çağrısında bulunmuştu; fakat Türk Hükümeti tarafından milli bir politika olarak hemen benimsenmişti.

ABD, Kıbrıs'a kendi çıkarları ve Batı blokunun çıkarları açısından baktığı için bağımsızlık, bağlantısızlık, self-determinasyon gibi kimilerince yüksek değer taşıyan idealler onu pek ilgilendirmiyordu.²⁶⁸ Sonuçta ilk planda önemli olan stratejik konuma sahip adanın düşman güçlerin eline geçmemesiydi. NATO müttefikliği çerçevesinde iki ülkenin kabul edeceği ve İngiltere'nin de taraf olduğu, Kıbrıs halkını memnun edecek çözüm de 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması olmuştur. Kıbrıs'ta iddia edildiği gibi Anglo-Amerikan etkisi hem vardı hem yoktu. Ortak düşman SSCB için garantör üç devlet de NATO'ya bağlıydı. Fakat ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda ise her üçü de farklı siyasi tutum sergiliyorlardı. Yunanistan, Enosis milli politikasını 1974'te Kıbrıs'ta Albaylar Cuntası'nın Makarios yönetimini devirmesi ile devam ettirdiğini tüm dünyaya ilan etmiş, Türkiye ise 1974 Kıbrıs Harekatı sonrası devlet politikası olarak iki toplumlu iki devletli konfederal bir yapı üzerinde ısrar etmiştir. İngiltere ise adadaki üslerden vazgeçmediği için her iki ülkenin Kıbrıs konusundaki tutumunu, bölgenin parametreleri doğrultusunda değerlendirmiştir.

²⁶⁷ A.e., s. 52.

* Self-government; siyasi bağımsızlık, otonomi.

²⁶⁸ Mümtaz Soysal, **Aklım Kıbrıs'la Bozmak**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1995, s.90.

Sonuç olarak Soğuk Savaş döneminde İngiltere ve ABD arasında yaşanan NATO gerginliği ve her iki NATO üyesini memnun edecek bir antlaşma üzerinde durmak tamamen ABD'nin mimarlığında bir girişimdi. Mecburiyetten doğan zoraki bir cumhuriyetin, onu oluşturan toplumlardan biri olan Rumlar tarafından Enosis'in önünde engel olarak görülmesi de ömrünü kısaltmıştır. Kıbrıs'ta Türk-Yunan dengesinin oluşturulması için iki faktör ön plana çıkmaktadır. Birincisi, içte politik denge sağlanarak komünizme karşı güçlü bir kale oluşturmak, ikincisi ise Ortadoğu bölgesinde ABD'nin İngiliz üslerini kullanarak Ortadoğu bölgesi devletleri ve SSCB haberleşme cihazlarını dinleme olanağını devam ettirmesi için İngiliz üslerinin dokunulmazlığını devam ettirmek.* Bu iki faktörden komünizm tehlikesinin 1991'de SSCB'nin resmen dağılmasıyla ortadan kalkması, ABD için bir zaferdi ve Ortadoğu üzerinde 1950'lerden itibaren kurmaya çalıştığı ABD hakimiyetini artık Sovyet engeli olmadan tek süper güç olarak gerçekleştirebilecekti. Diğer taraftan ise artık Avrupa üzerinde komünizm tehlikesinin ortadan kalkması ABD'ye güvenlik sistemi içinde bağlılığı da ortadan kaldırmıştı.

3. ABD-AB İLİŞKİLERİ VE NATO'NUN GENİŞLEMESİ

1975'te Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla Avrupa Güvenlik Rejimi doğmuştur. İki blok arasında Avrupa'da güç kullanılmaması anlayışını benimseyen ve Avrupa'da bölünmüşlüğü tanıyan bu rejim, 1970-1984 yılları arasında NATO'da örgütsel statükonun korunmasına yol açmıştır. Fakat 1985-1999 yılları arasında ise, SSCB'nin yıkılması ve böylece iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ve Avrupa

* 1947 yılında İngiltere ve ABD arasında Ortadoğu'daki İngiliz ve ABD haberleşme ve iletişim araçları ile casus dinleme araçlarının Kıbrıs'ta konuşlandırılması için gizli bir antlaşma yapılmıştır. Bkz. Susan Bryce, **Silent Partners: The UKUSA Agreement**, (çevrimiçi) <http://www.bibliotecapleyades.net/ciencia/echelon/echelon03.htm>, 02.02.2008. 1948 yılı Mayıs'ında Lefkoşe'den yayın yapmaya başlayan İngiliz FBS radyosu, ABD'ye ait Ortadoğu'daki yayınları, dinleme tesisleri Kıbrıs'a aktarılmıştır. Mısır'da bulunan ve SSCB ile diğer sosyalist ülkelerin radyo yayınlarını izleyen ABD istasyonu da Mısır'dan Kıbrıs'a taşınmıştır. 1947 antlaşması doğrultusunda 1950'lerde Ağrıotur ve Dikelya üsleri de kurulmuştur. 1948 yılında antlaşmadan bir yıl sonra ABD, Kıbrıs'ta bir konsolosluk kurarak bölgedeki İngiliz egemenliğine de ortak olmaya başlamıştır. İngiliz üsleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet An, **Kıbrıs Sorununun Perde Arkası-Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2000. Ayrıca akademik bir çalışma olarak bkz. Celal Şar, "**British Policy Towards Cyprus and The Cyprus Question 1878-2005**", Bilkent University Department of International Relations, Ankara, 2005(yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

güvenlik rejiminin değişmesiyle NATO hem amaç hem de araçlarında köklü değişikliklere gitmiştir.²⁶⁹

ABD, Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu sistemin kırılmasıyla aslında çok kutuplu bir sistemin ortaya çıkması sözkonusuyken, ve daha sağlıklı bir uluslararası ortam oluşacakken NATO'nun genişlemesi ile kendisinin merkezde olduğu tek kutuplu bir sistemin oluşmasına zemin hazırlamıştır. NATO'nun arkasındaki ABD, tercihini NATO'nun genişlemesinden yana kullanmıştır. Bundan dolayı ABD, AB'nin genişlemesinden yana tavır ortaya koymuştur.²⁷⁰ Washington, AB'nin genişlemesi sayesinde "Avrupa Merkezi"nin güçlenmesine NATO'nun güçlenmesi yoluyla karşı koymaktadır. Böylece, ABD, bir yandan Avrupa merkezinin güçlenerek dünyada yeni bir kutuplu bölgenin oluşmasına engel olmuş, diğer yandan ise NATO'ya Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin girmesini sağlayarak AB'nin bu ülkeleri kabul etmelerinde NATO vasıtasıyla AB'nin güvenliği ihtiyacını desteklemiştir.

Almanya ve Fransa, ABD'nin Irak işgaline karşı çıktıkları halde diğer AB üyeleri ABD'yi desteklemişlerdir. AB içinde her iki ülke Irak işgaline destek veren aday ülkelerin de AB'ye girişlerinde ek zorluklar getirileceğini üstü kapalı ifade etmişlerse de bu ülkelerin bir kısmı (Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya) 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olmuş, bir kısmı (Bulgaristan, Romanya) da 2007'de üyeliğe kabul edilmiştir. ABD, AB genişlemesi içinde yer alan ülkelerin aynı zamanda da NATO üyesi olmalarında etkili olarak Avrupa'nın merkezileşmesinin önüne geçmiştir.²⁷¹

NATO bundan sonra "Avrupa-Atlantik" bölgesinde politik istikrar ve güvenlikle ilgilenen bir örgüt konumuna gelmiş ve bu bölgedeki amaçlarına ulaşmak için genişlemeyi bir strateji olarak benimsemiştir.²⁷² Soğuk Savaş döneminde Atlantik bölgesi'nin savunması amacıyla kurulan NATO'nun Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla temel amacının ortadan kalkması, NATO'nun devamı için tüm dünyada kabul görececek

²⁶⁹ İlhan Uzgel, "İstanbul Nato Zirvesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı:3, 2004, s.258.

²⁷⁰ Yevgeniy Primakov, **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004, s.148.

²⁷¹ Tarık Ali, "Çatışmadan Uzlaşma Çıktı", **Radikal Gazetesi**, 25.03.2003, s.12.

²⁷² Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakı'ndan Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:60, Sayı:3, 2005, s.71

yeni bir görev ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül 2001 tarihi, NATO'nun yeni görevinin tespiti için bir milad olmuştur. Amaç yoksunluğu içinde “terör” NATO'nun geleceği açısından bir nevi kurtarıcı olmuştur. Bu tarihten sonra 2002 Prag Zirvesi'nde NATO, ABD'nin öncülüğünde NATO üyelerince Terörizme Karşı Ortaklık Planı kabul edilmiştir.²⁷³ Terörizm konusu, uluslararası düzeyde etki eden bir konu olduğu için işlevsel olarak çok daha geniş bir alanda operasyonlar ve görevler üstlenmiştir. Geniş çerçeveden baktığımızda ABD, tek süper güç olma yolunda ilerlerken NATO'yu da küresel amaçlarının bir parçası olarak kabul edilebilir bir göreve tekrar atamıştı.

Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde önemli bir parametre olan NATO'nun yeniden yapılanması ve artık SSCB tehlikesinin ortadan kalkması Kıbrıs sorununu da etkilemiştir. Türkiye, elli yıldır Batılı devletlerle aynı çizgide yürüttüğü dış politikasında Avrupa'nın bir parçası olma heves ve amacını gerçekleştirememiştir. Soğuk Savaş döneminde dahi Batılı devletler için SSCB tehlikesine karşı güçlü ordusuyla Batı Avrupa'ya iyi bir bariyer olmasına rağmen ABD yanında yer alarak NATO çerçevesinde Avrupa'ya yaklaşabilmiştir.

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehlikesine karşı iyi müttefik olarak gördüğü Türkiye'yi Batı bloku içinde tutması dış politikasının gereğiydi. Fakat 1990'lardan sonra yeni dünya düzeninde ya da tek kutuplu sistemde, Türkiye, coğrafyasının yakın olduğu Ortadoğu ülkeleri arasında gösterilmeye başlanmıştır.²⁷⁴ Özellikle ABD hükümetleri bu konuda Türkiye'nin Ortadoğulu yapısına yeni görevler yüklemeyi tercih etmişlerdir. Türkiye, ABD için artık müttefik olmaktan çıkmıştır, fakat ABD için önemini yitirmemiş, Ortadoğu politikasında önemli bir yardımcı rol üstlenmeye başlamıştır. ABD, SSCB tehlikesinin ortadan kalkmasıyla, Türkiye'yi Batı dünyasından uzaklaştıracak yönde bir “rol model”, Ortadoğu'da radikal İslami akımlara karşı bir üs, Arap dünyasına karşı İsrail'le yakın dost ve müttefik olma rollerine hazırlanmaktadır. Dolayısıyla bu yeni rolde Avrupa ile entegrasyon yoktur.

²⁷³ Jim Seroka, “Security Considerations in the Western Balkans: NATO's Evolution and Expansion”, **East European Quarterly**, XLI, No:1, March 2007, s.27.

²⁷⁴ Cengiz Candar-Graham E. Fuller, “Grand Geopolitics for a New Turkey”, **Mediterranean Quarterly**, Winter 2001, s.26.

ABD, NATO ittifakı ve yeni dünya düzeninin oluşumu açısından Türk-Yunan anlaşmazlığının en ciddi sorun olduğunun bilincinde olarak Kıbrıs sorununun ivedilikle çözülmesi taraftarıdır. Fakat burada nasıl çözülmesi gerektiği değil, bir an önce çözülmesi gerektiği tartışılmaktadır. Soğuk Savaş döneminin gergin ortamında Kıbrıs'ta İngiltere'nin, ABD ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ı bir NATO üssü haline getirmesi endişesine karşı Türkiye'yi soruna dahil etmesi, o dönemde SSCB tehdidi yüzünden kabul edilebilir olduysa da artık bu tehdidin ortadan kalkmasıyla Türkiye, Kıbrıs'ta İngiltere için de stratejik bir unsur olmaktan yoksun kalmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği onun bundan sonra ne Kıbrıs'ta ne de başka bir uluslararası sorunda üzerine yaptırım uygulanmasını engelleyecek değildir.

B. KIBRIS SORUNUNUN AVRUPALILAŞMASI

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs sorununa bakışında iki önemli dönem vardır. Bunlardan birincisi, İngiltere'nin 1961'de Avrupa Topluluğu'na başvurduğu dönemden başlayarak 1973'te tam üye olarak kabul edilmesine kadar olan dönem, ikincisi ise, Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olarak kabul edildiği 1981 yılından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üye olarak kabul edildiği 2004 yılına kadar olan dönemdir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmanın garantörleri olan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, AET'ye, sırasıyla 1961, 1962 ve 1963 yıllarında tam üyelik için başvurmuşlardır. Bu durum AET'yi dolaylı da olsa Kıbrıs sorununa dahil etmeye başlayan bir faktör olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs sorununa bakışında, 1973-1981 yılları arası Kıbrıs sorununu İngiltere'nin içişleri olarak görmesi, sorunun BM çerçevesinde çözümüne verilen destek, Soğuk Savaş döneminin etkisiyle ABD yanlısı bir tutum takındığını göstermektedir. Sonuçta Topluluk, 1987 yılına kadar İç Pazar'ında üye ülkelerin ekonomik birleşmeyi sağlamak amacıyla bazı standartların getirilmesi ve Topluluğun ekonomik yapısının benzeşmesi için uğraş vermektedir. 1981'de Yunanistan'ın tam üye olarak Topluluğa kabul edilmesi sonrası 1981-1985 yılları arası Yunanistan, AET yardımlarıyla ekonomisini iyileştirmeye odaklandıysa da 1985'ten sonra dönemin

Başbakanı Papandreu'nun da etkisiyle AET içinde yeni bir hedef belirlemiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin tam üyelik sürecine ivme kazandırmıştır.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye'ye bakışını 1974 öncesi ve 1974 Harekatı dönemindeki tutumunu değerlendirerek bakmakta fayda vardır.

1. 1964–1974 YILLARI ARASI KIBRIS SORUNU VE AET'NİN TUTUMU

Kıbrıs, bağımsızlığını elde etmeden önce İngiltere'nin etkisi altında geçirdiği 1878–1960 yılları arası ve sonrasında Türk ve Rum toplumlar arasında süregelen çatışma dönemlerinde her zaman İngiliz siyasetinin bir parçası olmuştur. İngiltere ile olan bu yakın bağıllık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de dış politikada ve ekonomi politikalarında yönünü İngiltere'ye ve batıya çevirmesine neden olmuştur. Bu yaklaşımda, özellikle Kıbrıs için önemli olan İngiliz pazarını kaybetmemek, İngiltere'nin 1 Ağustos 1962 yılında Avrupa Topluluğu'na başvurusundan kısa bir süre sonra Kıbrıs Cumhuriyeti de 1962'de Topluluğa başvurmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa kıtasıyla bağlantısı Avrupa Topluluğu'na yapılan başvurular dışında ilk kez, resmi olarak 24 Mayıs 1961'de Avrupa Konseyi'ne üye olmasıyla başlamıştır. Tabii bu üyelik Avrupa ile resmi ilişkilerin ve ortaklıkların yolunu açmıştır.²⁷⁵

1972'de Kıbrıs Cumhuriyeti, AT ile ortaklık anlaşması imzaladığı zaman Türkiye, Kıbrıslı Türklerin temsil edilmediği bir cumhuriyetin ortaklık antlaşması imzalayamayacağı yönünde itiraz etmiştir.²⁷⁶

1972 yılında imzalanan ortaklık antlaşması ile sanayii ve tarım ürünlerine konan tarifelerin indirilmesi, 1987'de gerçekleştirilen ikinci aşamada 2002 yılına kadar tüm sanayii ürünleri ile seçilmiş tarım ürünlerine konan kotaların ve gümrük vergilerinin

²⁷⁵ Meltem Müftüler-Bac& Aylin Güney, "The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003", *Middle Eastern Studies*, Vol:41, No:2, March 2005, s.284.

²⁷⁶ M. Hasgüler, a.g.e., s.135.

indirilmesi gerçekleştirilmiştir. 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren bu anlaşma ekonomik nitelikli bir antlaşmaydı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin politik şartları nedeniyle bütünleşmeye yönelik bir antlaşma değildi.²⁷⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katma protokol görüşmeleri ise 1987 yılında tamamlanmıştır. 4 Ekim 1990 tarihinde, Avrupa Birliği* ne tam üyelik başvurusu yapan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, üyelik görüşmelerinin başlama tarihi, Avrupa Komisyonu'na üç yıl sonraya verilmiştir.

Kıbrıs sorununun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk evresinde, Avrupa ülkelerinin çoğu, soruna İngiltere'nin bir sorunu olarak yaklaşmakta ve sorunla doğrudan ilgilenmemektedirler. İngiltere'nin soruna çözüm bulma çabalarının yetersiz kalması üzerine, soruna NATO çerçevesinde bir çözüm bulmak amacıyla olan Amerika Birleşik Devletleri de devreye girmiş ve Zürih-Londra anlaşmalarının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu süreçte Avrupa'nın diğer devletleri, Kıbrıs sorununa büyük ölçüde seyirci durumunda kalmıştır.

1963–1964 döneminde, toplumlararası çatışmaların başlaması üzerine, sorun yine NATO çerçevesinde ele alınmak istenmiş,TM ama Makarios'un ısrarlı çabaları sonucunda, sorunun Birleşmiş Milletler'e taşınmasına engel olunamamıştır. 1951'den sonra Makarios'un Kıbrıs sorununu, NATO çerçevesinden BM'ye taşımak istemesinde en büyük etken, BM Güvenlik Konseyi üyesi olan S.S.C.B.'yi ABD'ye karşı yanına çekmek istemesidir. Bu dönemde Makarios, Türkiye-ABD ilişkileri nedeniyle ABD'nin Kıbrıs konusunda Türkiye yanlısı bir tutum izlemesinden endişe etmekteydi.²⁷⁸ Hiç kuşku yok ki, BM Güvenlik Konseyi'nin birer üyesi olarak İngiltere ve Fransa veya Kıbrıs BM Barış Gücü'nde askeri olan Avusturya, Finlandiya, Norveç ve Danimarka gibi Avrupa ülkeleri Kıbrıs sorununun kendilerine yüklediği maliyeti de dikkate alarak sorunla ilgilenmişler ama bu ilgi daha fazla Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde kalmıştır.

Avrupa ülkelerinin, 1963–1964 olaylarından sonra Kıbrıs ile ilgilenmeleri Avrupa Konseyi aracılığı ile olmuştur. Olaylar nedeniyle Türk parlamenterlerin

²⁷⁷ M. Müftüler-Bac & A. Güney, a.g.e., s.284.

* Avrupa Topluluğu üyelerinin, 1993 yılında Maastricht Antlaşması'nı imzalamalarıyla A.T., "Avrupa Birliği" adını almıştır.

²⁷⁸ K. Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, s.18.

Temsilciler Meclisi'nden ayrılmak zorunda kalması üzerine, şimdiki adı Avrupa Konseyi Parlamenterler Assamblesi (AKPA) olan Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nin iki Rum ve bir Türk parlamenterden olan Kıbrıslı üyelerinin toplantılara katılması engellenmiştir.²⁷⁹ Bu sandalyeler, 1984 Mayıs'ına kadar boş kalmıştır. Bu tarihten sonra ise, tek bir Rum parlamenterin Kıbrıs'ı temsil etmesi kararlaştırılmıştır.

1964-1974 arasındaki dönem, Kıbrıs sorununun Avrupa'da ele alınması konusunda Türk tarafına bazı avantajlar sağlamıştır. Yunanistan'da gerçekleşen 1967 Albaylar darbesi ile Yunanistan'ın AET ile yaptığı Atina Anlaşmasının dondurulması (21 Nisan 1967), Yunanistan'ın Avrupa Konseyi'ni terketmesi (13 Aralık 1968) ve Kıbrıs'ta Türk toplumunun Anayasal haklarından yoksun olarak yaşamak zorunda bırakılması bu avantajların başında geliyordu. Bu avantajlar, Türkiye tarafından değerlendirilmemiş; Kıbrıs sorunu, aslında ekonomik faaliyetleri ağır basan AET ile olan ilişkilerde gündeme getirilmese bile, siyasi yönü ağır basan ve insan hakları ile ilgili olan Avrupa Konseyi'ne de taşınmamıştır.

Türkiye, sahip olduğu olanakları değerlendiremezken, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal hükümeti olarak tanınma olanaklarını değerlendirerek 1972'de Avrupa Konseyi'nin Sosyal Güvenlik Anlaşması protokollerini Kıbrıs Cumhuriyeti adına imzalaması, yine Cumhurbaşkanı Muavininin 11/64/3 sayılı ve 22 Mayıs 1972 tarihli mektubu ile protesto edilmiş ve 1960 Anayasası çerçevesinde Rum Temsilci Modinos'un tüm Kıbrıs'ı bağlayıcı imza atamayacağı, Konsey Genel Sekreteri Toncic-Sorinj'e bildirilmiştir.²⁸⁰ 1960 Anayasası'nın 50. maddesinde; uluslararası antlaşma, sözleşme ve anlaşmaların akdi konusunda Türk Cumhurbaşkanı Muavinine veto hakkı tanınmaktadır” denilmektedir. 1974 harekatını her zaman uluslararası kamuoyunda bahane eden Rum Kesimi, o dönemde de Türk tarafının yönetimdeki veto hakkını kullanmasını da ciddiye almayacak işler yapmaktaydı.

Kıbrıs krizi, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan bir yıldan daha az bir süre sonra AT'yi endişeye düşürdü. Fakat AT'nin bu duruma hakim olması, etkilemesi, yönetmesi

²⁷⁹ Keith Kyle, “British Policy Towards Cyprus”, **The Cyprus Conflict and the Role of United Nations**, (ed.) Kjell Skjelsbaek, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 1988, s.62.

²⁸⁰ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.145.

sınırlıydı. Bu arada AT, problemin çözümünü engelleyebilecek tek yanlı çözümlerden sakınarak çatışmanın tarafları üzerinde etkili olacak ortak diplomatik çabaları denemiştir. 1975'ten sonra AT, Kıbrıs krizi uluslar arası sorun haline gelince olaya karşı sınırlı yeteneğinden fazlasıyla amaçlarını uyumlaştırmıştır.

Üye devletler, AT'nin bu çatışmada özellikle Türkiye'nin 1974'te ikinci harekatı gerçekleştirmesi sonrası izleyecekleri politikada anlaşamadılar. Üye devletlerin görüşleri, Türklere baskı uygulamak amacındaki Fransız eğiliminden daha nazik bir yaklaşımı tercih eden Alman görüşüne kadar sıralanmaktaydı.

AT'nin bir diğer zayıflığı ise, kararlarını ve beyanlarını yerine getirecek, pratikte uygulayacak uluslararası kabiliyetinin olmamasıydı. AT'nin Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye ile olan yakın ekonomik ilişkileri, arabuluculuk için gerekli dolaylı baskıyı sağlayamıyordu, bu da politik güç kullanımının yetersiz olması anlamına geliyordu. AT'nin rolü, hem Yunanistan'ı hem de Türkiye'yi batıda tutmayı amaçlarken Yunanistan'ın üyeliğine olumlu yaklaşırken diğer taraftan Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye'yi devreden çıkarmaktan kaçınıyordu.

1974 yılı Temmuz-Ağustos aylarında AT üyeleri , etkin bir kriz yöneticisinin rolünü tahmin etmeye çalıştılar. 15 Temmuz 1974 askeri darbesini takiben dokuz AT üyesi ülke Kıbrıs'ın bağımsızlığı lehine bir tutum almak için hemen harekete geçmişlerdir. Dokuzlar, Kıbrıs bağımsızlığına soru işareti getirecek herhangi bir müdahale veya girişime karşı olduklarını ifade eden bir demeç yayınladılar.

AT ve özellikle de İngiltere tarafından gerçekleştirilen bu girişimler, gerilimi yatıştırmaya çalışmışsa da başarılı olamamış ve 20 Temmuz 1974'te Türk hükümeti, Garanti Antlaşması'na başvurarak Kıbrıs'ın kuzey kıyılarında operasyona başlamıştır.

AT'nin dokuz üyesi adına Fransa, Ankara ve Atina arasında bir düşmanlığa son vermek için başkanlık seviyesinde girişimde bulunmuştur. Fransa acil bir görüşme için Londra'da İngiltere'nin teşvikiyle garantör devletlerin toplanması gerektiğini diplomatik girişimle ve AT üyelerinin de desteğiyle beyan etmiştir.

AT'nin bu görüşmeler üzerinde önemli bir etkisi olmasa da diplomatik girişimde bulunarak her iki tarafın görüşmelerini yakından takip etmiştir. AT'nin görevi; Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki görüşmeleri, uygun koşulların yaratıldığı bir diyalogun benimsenmesine katkıda bulunmayı cesaretlendirmektir. Bu doğrultuda ilk adım, Şubat 1975'te atılmıştır. 13 Şubat 1975'te dokuz Dışişleri Bakanı, İrlanda'nın Dublin şehrinde Avrupa Politika Merkezi'nin (EPC) hazırlıklarında Kıbrıs'ta her iki grup arasında eşit ve arzu edilen bir çözümün yolunun araştırılması konusunda yüksek arzusunu tebliğ etmiştir.²⁸¹

Adanın her iki topluluğuna dokuzların olanaklarını sunmalarının nedeni, ABD hükümetinin, Türkiye ve Yunanistan üzerinde önemli imtiyazlar elde etmek için etkili bir baskı kuramayacağı endişesi içinde olmalarıydı, çünkü Washington, Akdeniz'de politik ve diplomatik olarak kendisini bu konuya zorlamıştır.

1974 Harekatı'na kadar Kıbrıs sorunu ile yakından ilgilenmeyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyeleri, 20 Temmuz hareketini belli bir soğukkanlılıkla karşılamalarına karşın, iki hareket arasındaki dönemde Yunanistan'da demokrasiye dönülmüş olması ve Yunanistan'ın yeni yönetiminin kendini batı dünyasına anlatmak konusunda gösterdiği üstün başarı nedeniyle, 22 Kasım 1974'te AET, Yunanistan'daki demokrasiyi tehlikeye düşürdüğünü belirterek İkinci Harekatı sert şekilde kınayan bir "ortak görüş" yayınladı.²⁸² Bu arada Amerikan Kongresi, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlayınca, başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri de Türkiye'ye kredili askeri malzeme satışını durdurdular. Buna karşın, Almanya, Hollanda ve Belçika gibi Avrupa ülkeleri, Türkiye'ye peşin parayla olmak koşulu ile silah satışını sürdürürken, Türkiye'nin aralarında çok sayıda Avrupalı üyenin bulunduğu NATO'dan askeri yardım istemleri geri çevrildi.

1974 Harekatı'ndan sonra, Yunanistan'ın süratle demokrasiye geçmesi, buna karşılık Türkiye'nin istikrarsızlıktan kurtulamaması, Kıbrıs sorununun Avrupa platformlarında sürekli olarak Türkiye aleyhine kullanılmasına yol açtı. Yunanistan'ın Avrupa ile gelişen ilişkileri bu sonuca büyük ölçüde yardımcı olmasına karşın,

²⁸¹ Charalambos Tsardanidis, "The European Community and the Cyprus Problem Since 1974", **Journal of Political and Military Sociology**, 1988, Vol. 16 Fall, s.157.

²⁸² A.e., s.185-187.

Yunanistan zaman zaman, Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmek telkinlerine de maruz kaldı. AET, Türkiye'yi kaybetmek istemediği gibi Yunanistan'ı da küstürmek istemiyordu.

Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs sorununu Avrupa kuruluşlarına taşımaktan ısrarla kaçınırken, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak hareket eden Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 1975 yılı başlarında Avrupa Konseyi'ne bağlı Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak, Kıbrıs'ta insan haklarının çiğnendiği gerekçesi ile Türkiye'nin yargılanmasını istedi. Türkiye Hükümeti, Avrupa Konseyi nezdindeki büyükelçisi Semih Günver'in tutumuna karşı, komisyon çalışmalarına aktif olarak katılmayı ve komisyonla işbirliği yapmayı reddetti. Büyükelçi Günver, *Kızgın Dam Üzerinde Diplomasi* adlı kitabında, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu üyesi Prof. Dr. Bülent Daver'in de bu doğrultuda görüş bildirdiğini ancak Ankara'daki yetkililerin işbirliği konusunda ikna edilemediğini yazmaktadır. Günver'e göre, Türkiye, "*Komisyonla işbirliği yapmayı reddeden ilk ülke*" olmuştur.²⁸³

Türkiye'nin işbirliği olmadan çalışmalarını sürdüren Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1975–1976 çalışma devresi sonunda, 10 Temmuz 1976'da hazırladığı raporu onayladı ve Rum tarafının bütün şikayetlerini haklı buldu.

Bu rapor daha sonra, çeşitli şekillerde Türkiye aleyhine kullanıldı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulu düzenini yeniden kurmak, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla adaya çıkan Türkiye'nin "işgalci" olarak suçlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

²⁸³ Semih Günver, *Kızgın Dam Üstünde Diplomasi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1989, s.43-54.

2.KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN AET İLE İLİŞKİLERİ

Avrupa ülkeleri, Birleşmiş Milletler çatısı altında Kıbrıs sorunu ile ilgilenmelerine karşın, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ve Türkiye AB üyeliği için başvurduktan sonra, doğrudan Avrupa Birliği olarak da sorunun çözümü ile ilgilenmeye başladılar. 1975'ten sonra, özel olarak Kıbrıs'ta insan haklarının durumu ile ilgilenen Avrupa ülkeleri, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1990'daki başvurusuna dek, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunmasının gerekliliği üzerinde de durmuş, bu çözümün asıl unsurları konusunda fikir ileri sürmüş ve BM Genel Sekreterliği tarafından sürdürülen iyi niyet misyonunun başarısı için katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Avrupa Birliği, Kıbrıs sorunu ile ilgili gelişmeleri, Türkiye ve Kıbrıs'ın üyelik başvurusundan sonra daha dikkatli bir şekilde incelemeye ve bu konudaki gelişmeleri ve görüşünü izleme raporlarında yansıtmaya başlamıştır. Bu raporlarda, ilgili dönem içinde Kıbrıs sorununda ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, AB'nin bakış açısını yansıtacak şekilde yer almaktadır.

a. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN ÜYELİK AMACININ
ARDINDAKİ GERÇEKLER

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne üyelik girişiminin geçmişine baktığımızda, Yunanistan'dan daha önce AB ile Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak ilk kez İngiltere'nin 1961'de başvurusunun ardından 1962'de Topluluğa başvurduğundan bahsetmiştik. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Kıbrıs'ın ihracatı büyük çoğunlukla İngiltere'ye yapılmaktaydı. Dolayısıyla Kıbrıs büyük oranda İngiliz ekonomisine ve pazarına bağlıydı. Kıbrıs için, İngiltere'nin AET'na üyeliği, İngiltere'nin Kıbrıs'a uyguladığı gümrük imtiyazlarının kaybı demek olacaktı.²⁸⁴ 1960'larda Kıbrıs'ın AET'na katılması, İngiltere'nin üyeliğiyle koloniyel bağlarla gelişmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin o dönemde AET üyeliği Yunanistan'la işbirliği halinde olmamıştır.

²⁸⁴ J. Redmond, "From Association Towards the Application for full Membership: Cyprus's relations with the European Union", **Cyprus and European Union: New Chances for Solving an Old Conflict ?** (ed.) J. Axt & H. Brey, , 1997, s. 91.

1973 yılına dek İngiltere'nin AET üyeliği, sürüncemede kalmıştır. Bu süre zarfında da Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti (1963'den sonra Rum yönetimi), İngiltere-AET görüşmeleri sırasında AET'yle yakın ilişki içinde olmaya gayret etmiştir. Bu dönemde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Bağlantısız Hareketi içinde yer alması, ona hem BM Güvenlik Konseyi'nde hem de Üçüncü Dünya Ülkeleri (Bağlantısız Ülkeler)'nde Kıbrıs'ta mevcut yönetimin tanınması için gerekli olan desteği uluslararası düzeyde almasına yardımcı olmuştur. Böylelikle Doğu-Batı Bloklarında yer almamak ve taraf olmamak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin her iki blok üzerinde yönetimini meşrulaştırması açısından yeterli olanağı sağlamıştır. 1973'te AET ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Kıbrıs'ın üyeliğini tesis etmek için imzalanan ortaklık antlaşması ise politik konuları içermemekteydi. Sadece antlaşmanın 5. maddesinde Kıbrıslı Türkleri ayırım gözetmeksizin bir ekleme yapmıştır;²⁸⁵ *“katılan taraflar arasında ticari kuralların düzenlenmesinde üye ülkeler arasında veya bu ülkelerin ulusları ya da ticari şirketleri arasında ya da Kıbrıs'ın uluslararası ya da ticari şirketleri arasında herhangi bir ayrımcılığa izin verilmeyeceği İngiliz imtiyazları ve Kıbrıslı Türklerin hakları saklı kalmak koşuluyla antlaşmada teminat altına alınmıştır.”* Bu ifadeyi AET, Türkiye ve Yunanistan açısından politik bir denge oyunu olarak da Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile yaptığı Ortaklık Antlaşması'nda belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Kıbrıs açısından da AET'den politik destek beklemek, o günün koşulları açısından mümkün değildi; çünkü AET, Batı bloku içinde yer almaktaydı ve SSCB'ye karşı ABD ve İngiltere ile işbirliği içindeydi.

22 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Harekatı ile AET ilk kez politik yaklaşımını, yeni üyesi İngiltere'nin Kıbrıs'ta güvenliği temelinde dile getirmiştir. Avrupa Politika Enstitüsü (EPC)'nin harekatı kınayan deklarasyonu ilk kez üye ülkelerin ortak deklarasyonu ile kınanmıştır. Fakat İngiltere'nin etkisiyle yayımlanan ortak deklarasyona Türk hükümetinin cevabı uluslararası hukuka dayanarak Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi gereğince garantörlük hakkını kullanarak harekatı gerçekleştirdiğine yönelik beyanatı gecikmemiştir. Avrupa Birliği'nin AET olarak Kıbrıs konusunda ilk diplomatik başarısızlığı 1974'te EPC'nin yayımladığı deklarasyon olmuştur. Fakat daha sonra, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 29 Temmuz

²⁸⁵ C. Brewin, “European Union Perspectives on Cyprus Accession”, *Middle Eastern Studies*, Vol.36, No.1, 2000, s.22.

1974 tarihli 573 sayılı kararı ve Atina'daki Temyiz Mahkemesi'nin 21 Mart 1979 tarihli kararı Türk müdahalesinin yasal olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁶ Dikkat edilirse AET, Kıbrıs konusunda politik yaklaşımını İngiltere'nin Topluluğa üye olması sonrasında ilk kez açıklamıştır. Burada bir diğer ifade edilmesi gereken nokta, İngiltere'nin Garanti Antlaşması'na göre garantör devletlerden biri olan İngiltere'nin antlaşmaya aykırı tutumu ve Türkiye ile birlikte hareket etmemesidir. Antlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği gibi İngiltere, Türkiye'nin teşebbüsünü kınayan bir deklarasyonu destekleyen AET üyeleri arasında yer almıştır. Bir açıdan İngiltere'nin bu tutumuna bakarak Kıbrıs'ın Rum toplumunun insiyatifine devredilmesinin adım adım temellerinin atıldığı görülmektedir. Fakat adanın bölünmesi İngiltere'nin de çıkarlarıyla uyuşmaktaydı. AET'nin de Kıbrıs'a ilgisi daha çok ticari ilişkiler düzeyindeydi. 1974 sonrası adanın fiilen bölünmesi ya da 1960 Kıbrıs Anayasası'nın uygulanamıyor olması ne İngiltere'yi ne de AET'yi çok fazla ilgilendirmiyordu.

1981'de Yunanistan, AET'ye üye olduktan sonra Kıbrıs AET üyeleri için önemli bir konu başlığı haline gelmiştir.²⁸⁷ Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AET'ye üye olmasında ısrar etmesi, uzun zamandır beklenen ve arzu edilen Enosis amacının da AET sınırları içinde kısmen de olsa gerçekleşmesini sağlayacaktı. Bu düşüncüyü 2003 yılı Nisan ayında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) 'nin AB ile Katılım Antlaşması'nı imzalaması sonrası Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in, "Enosis başarılı" ifadesine dayandırabiliriz.²⁸⁸ Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'ni AET bünyesine katmasında Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerin safdışı bırakılması için Topluluğun tüm kurumlarında girişimlerine başlamıştır. Enosis'in gerçekleşmesi için bunu iki şekilde yapmalıydı; birincisi, AB'nin Kıbrıs'la ekonomik faaliyetlerini düzenlerken Kıbrıslı Türklerin tanınmaması ve safdışı bırakılmasını sağlamaktı. İkincisi ise, AB ve Türkiye ilişkilerinin gelişiminin her aşamasını, Kıbrıs sorununun çözümünün şartına bağlamaktı. Bu konuda Yunanistan'ın Enosis'i AB vasıtasıyla gerçekleştirme arzusunu geçmişte Yunan hükümetlerinin çalışmalarına bakarak da anlayabiliriz.

²⁸⁶ Murat Metin Hakkı, **The Cyprus Issue: A Documentary History** 1878-2007, I.B Tauris, 2007, s.187.

²⁸⁷ Ziya Öniş, "Greek-Turkish Relations and the European Union: A Critical Perspective", **Mediterranean Politics**, Vol.6, 2001, s.30-35.

²⁸⁸ "Denктаş: Simitis şuur altındaki düşüncesini açıkladı", **Radikal Gazetesi**, 21.04.2003.

1974 yılına kadar geçen sürede Enosis çabaları: Yunanistan'ın 160 yıldan fazla bir süre çatışma ilişkisi içinde olduğu komşu ülke Türkiye ile güçlü kültürel ortak noktalarla geçmiş olsa da günümüzde 1952'den sonra NATO müttefikliği dışında ikili ilişkilerin geliştirilmesi her zaman sorunlu olmuştur. Göreve gelen Yunan hükümetlerinin tümü, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Türkiye'ye karşı Yunanistan'ın stratejik konumunu güçlendirmek için büyük çaba sarfetmişlerdir.

Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesinde kaldığı 1960 yılına kadar da adada Enosis çabalarını desteklemiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne patronaj (hamilik) siyasetini uygulamaya devam etmiştir.²⁸⁹ Fakat 1974 Kıbrıs Harekatı'yla bu siyaset sekteye uğramıştır. *De facto* olarak adanın bölünmesine neden olan Kıbrıs Harekatı, *de jure* olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığının sağlanması amacıyla sürekli olarak Avrupalı devletler nezdinde kullanılmıştır.

Karamanlis ve Kıbrıs Sorunu: Gerçeğe Dönüş: 1974-1981 yılları arası hem Yunanistan hem de Türkiye için içte demokratik yapılanmayı güçlendirmekle geçmiştir. Yunanistan Başbakanı Constantin Karamanlis, NATO bünyesinde yer alan Yunan kuvvetlerini, Türk tehdidine karşı ülke savunmasında kullanmak arzusuyla ve NATO'yu ve ABD'yi 1974 Harekatı'nda Türkiye'yi engellemediği gerekçesiyle, NATO'nun askeri kanadından çıkarması sonrası Kıbrıs'ı Yunan dış politikasının merkezine koymuştur. Fakat Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na 1981'de üye olmasına dek muhafazakar Yunan hükümetleri, Kıbrıs'a düşük düzeyde ilgi göstermişlerdir. 1978 Montreux ve 1988 Davos görüşmeleri de Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs sorunu merkezli olmayan ilişkileri iyileştirmeye dönük iyi niyet görüşmeleriydi. Karamanlis, Kıbrıslı Türk ve Rum taraflar arasında görüşmelerin yapılması gerektiğini ve bu sorunun çözümünün uluslararası düzeyde tanınan ve geçerliliği kabul edilen Kıbrıs hükümetinin sorumluluğu altında olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşılan, Kıbrıs hükümeti karar verecek ve Yunanistan da destekleyecektir. Kıbrıs sorununa direkt karışmak konusunda son derece isteksiz olan Batı Avrupa ülkeleri, Kıbrıs'ta Türk kuvvetlerinin bulunmasına de-facto bölünme nedeniyle sadece olumsuz görüş bildirmelerinden diplomatik çaba sarfetmemelerinden Yunanistan son derece

²⁸⁹ P. Zerkavis, a.g.e., s.140.

rahatsızdı.²⁹⁰ Atina ve Lefkoşa arasındaki ilişkilerde zaman zaman ortak taktik gelişimi konusunda anlaşmazlıklar çıkıyordu. Özellikle Lefkoşa bağımsızlığı konusuna 1980'lerden sonra Yunan hükümetleriyle işbirliğinde Yunanistan'ın hamilik rolünü tasvip etmiyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY), ekonomisiyle ve stratejik değeriyle bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemdeki yerini çoktan almıştı.

Papandreu ve Kıbrıs Sorununun Uluslararasılaştırılması: Yunan sosyalist lider Andreas Papandreu'nun 1981 yılında seçimleri kazanarak işbaşına gelmesinden sonra Şubat 1982'de Kıbrıs'ı ziyaret eden ilk Yunan Başbakanı olmuştur. Bu ziyaretin amacı, Kıbrıs'ı Yunanistan'ın bir parçası yapmak arzusudur. Bu ziyaret GKRY hükümetine anavatanlarından moral desteği olmuştur. Papandreu'nun popülist politikası, Yunan dış politikasında diasporanın tekrar yerleşmesini amaçlayan ve Enosis milli politikasına benzer bir politikaydı. Papandreu'nun birinci amacı, Kıbrıs'taki Türk kuvvetlerinin sayısının indirilmesi ve 1974 Harekatı öncesine dönülmesiydi.

Kıbrıslı Rumlar, 1980'li yıllarda AB üyeliğinin mümkün olabileceğini düşünmüyorlardı. 1988 yılında İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ve Almanya Şansölyesi Helmut Kohl, Rum lider Vasilou'ya Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB'ye başvurusunun, kendisini bu başvuruya bağlamasının gerek olmadığından bahsetmişlerdir.²⁹¹ Vasilou ise, AB'ye üyeliğe AKEL gibi sıcak bakmıyordu. Fakat diğer Kıbrıslı Rum partiler, Vasilou'yu bu konuda zorlamışlardır.²⁹² Kıbrıs Cumhuriyeti, tek yanlı olarak 3 Temmuz 1990 tarihinde AB'ne üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu başvuruyu yaparken de Kıbrıs Türk toplumu yönetimine danışmak gereksinimini duymamıştır. AB Bakanlar Konseyi, 17 Eylül 1990'da Rum yönetimi'nin başvurusunu normal süreç içinde değerlendirme kararı almıştır. KKTC, GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla adaylık başvurusuna itiraz etmiştir. Çünkü 1960 Garanti Antlaşması'nın 1. maddesi, adadaki iki toplumdan birinin, iki anavatanın birlikte üye olmadığı herhangi bir siyasal ya da ekonomik birliğe üye olmasını yasaklamaktadır.²⁹³ Kıbrıs Anayasası bu konuda Türk tarafına veto hakkı tanımaktadır. İlgili tüm tarafların

²⁹⁰ Van Coufoudakis, **Greece and The Problem of Cyprus, 1974-1986**, (ed.) Speros Vryonis, New York, 1991, s.123-135.

²⁹¹ Stelios Stavridis, "The international relations of the Cypriot Parliament", **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Vol.5, No.3, December 2003, s.341.

²⁹² Clement Dodd, **Storm Clouds over Cyprus A Briefing**, Eothen Press, England, 2001, s.38.

²⁹³ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s.143.

kabul ettiği Garanti Antlaşması'nın geçerliliğinin kabul edilmesi, bu başvurunun geçersiz olduğunun kabul edilmesi sonucunu getirmeliydi. Fakat GKRY, 1964 sonrası Kıbrıslı Türklerin zaten Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki tüm yasal haklarını dondurmıştır. 1974 sonrası da adanın Türk kuvvetleri tarafından bölündüğünü iddia ederek derhal çekilmeleri gerektiğinde ısrar etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının devam ettiğinin iddia edilmesi tarafların durumu kendi lehine değerlendirmeleri sonucu içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu konuda BM'nin 1964 tarihli kararının “Kıbrıs hükümeti” olarak GKRY'nin uluslararası ortamda benimsenmesi sonrası, 1974 Harekatı'nda 3395 sayılı kararla Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'tan geri çekilmesi çağrısı, GKRY'nin uluslararası düzeyde tanınmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin BM kararlarını da gözönünde bulundurarak GKRY'nin hala Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasının sakıncası bu durumda yoktur. Yalnız, AB'nin kendi iç dinamiklerini dikkate alarak GKRY'nin başvurusunu askıya alma hakkı vardı ki, bunun gerekçesi olarak da adada iki toplumun 1960 Kıbrıs Anayasası'nın uygulanabilir olmadığı hukuki ve siyasi bir ortamda olmalarını gösterebilirdi. Daha doğrusu anayasası uygulanmayan ve anayasada belirtilen tüm kurumların işlerliğinin olmadığı bir devletin varlığı ortadaydı. Böyle bir devletin AB üyeliğine olur vermek ileride AB'yi sıkıntıya sokacaktı.

Yunanistan ve GKRY'yi Kıbrıs sorununu Türkiye-Yunanistan ikili görüşmelerinden çekip Yunanistan'ın oy hakkının olduğu ve Türkiye'nin üye olmadığı Avrupa Birliği zeminine kaydırmaya çalışmaktaydı. GKRY ile Yunanistan arasında 16 Kasım 1993'te yapılan Ortak Savunma Doktrini de “doğu tehlikesi” ne karşı Kıbrıs'ı korumak ve Ankara'yı Kıbrıs'ta macera arayışı karşısında güçlü bir savunması olan Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile karşılamak amaçlanmıştır.²⁹⁴ Bu şekilde Papandreu, Kıbrıs sorununun çözümlenmesinin, hem NATO'yu hem de AB'yi ilgilendirdiğini ispat etmiş oldu. Türk ve Yunan ilişkilerinde Kıbrıs sorununun çözümlenmesi NATO'nun güneydoğu kanadının güvenliği açısından şarttı. Türkiye ise, KKTC ile 28 Aralık

²⁹⁴ Bu konuda Klerides, ortak savunma anlaşmasını hayata geçirirken Türkiye'ye bir mesaj vermek istediğini ifade etmiştir. Kıbrıs'ta yaşanılacak olası bir gerginlik, Türkiye için adada gezintiye çıkmak anlamına gelmeyecektir. Çünkü bu antlaşmayla GKRY'nin amacı, Yunanistan'la güçlü bir savunması olduğunu Türkiye'ye duyurmaktır. Ancak elbette böyle bir gerginlik ne ABD'nin ne de NATO'nun işine gelirdi. Bu antlaşmayla Kıbrıs sorununun çözümünde hem AB'nin hem de ABD'nin bilfiil rol oynaması gerektiği, ancak aksi durumda NATO'nun güneydoğu kanadının çökeceği mesajını verdiklerini ifade etmiştir. Bkz. Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

1995'te Ortak Bildiri yayınlamış, deklarasyonda; Yunan tarafının AB'ye üye olmasıyla sorunu oldu-bitti noktasına getiremeyeceği, Türkiye'nin buna izin vermeyeceği ifade edilmiştir.²⁹⁵ Ayrıca deklarasyonda Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla kurulan Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılamayacağı hatırlatılmış, bu tür konuların ancak Kıbrıs'ta nihai bir çözümün veya Türkiye'nin Topluluğa girmesinin ardından ele alınabileceği görüşü savunulmuştur.

Avrupa Birliği, 1993'te Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin üyelik başvurusunu kabul etmekle uluslararası hukuku hiçe saymıştır. Her ne kadar GKRY, kendini Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı olarak görmekteyse de AB nezdinde bu devletin Kıbrıs toplumunu temsil ettiği varsayılmaz. Ayrıca GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımak Garanti Antlaşması'nın da hukuki geçerliliğini kabul etmek demektir ki o zaman Garanti Antlaşması'nın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletlerin üye olmadığı bir örgüte tek taraflı üyeliğini yasaklaması sonucunda GKRY'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini de yasaklamaktadır.

Avrupa Birliği, GKRY'nin başvurusunu kabul etmekle BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına da ters düşmekteydi. Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1990 tarihli ve 649 sayılı kararında, *“ilgili taraflara içinde bulunulan durumu kötüleştirecek herhangi bir girişimde bulunmama”* çağrısında bulunulmuştu.²⁹⁶ GKRY'nin BM kararına uymaması ve Avrupa Birliği'nin de bu kararın uygulanmasının önünde engel oluşturacak şekilde GKRY'nin üyeliğini kabul etmesi, Kıbrıs sorununun bundan sonra AB'nin de içinde olduğu aktörler topluluğuyla değerlendirileceğini göstermekteydi.

AB, Kıbrıs sorunu konusunda sorumluluğunu bölgesel bir örgüt olarak yerine getirmemiştir. 1994 yılında, önce Ortaklık Antlaşması'nın 5. maddesine dayanarak Kıbrıslı Türklere tanınan Kıbrıs Türk ekonomisinin korunmasına yönelik kararı Adalet Divanı kararıyla iptal etmiştir. 5 Temmuz 1994 tarihinde ise, Avrupa Adalet Divanı, Kuzey Kıbrıs'ın narenciye ve patates ihracatının AB üyesi devletlere yapılmasını

²⁹⁵ Faruk Sönmezoglu, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu”, *İktisat Dergisi*, (409), Sayı:1, Yıl: 2001, s.25.

²⁹⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 649 Sayılı Karar Metni, (çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/574/99/IMG/NR057499.pdf?OpenElement>, 20.02.2008

yasaklamıştır.²⁹⁷ Bu iki kararın ardındaki gerçek ise Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak ihraç malları üzerinde müsadere etme hakları olduğunda ısrar etmeleri ve bu konuda şikayetlerini Adalet Divanına iletmeleri idi. Yunanistan'ın Enosis amacıyla, Kıbrıslı Türklerin AB ile ekonomik ilişkilerden soyutlanması amacının ilk aşaması bu kararla yerine getirilmişti. GKRY'nin AB üyeliğinin Kıbrıs sorununda bir katalizör olması beklenirken AB, maalesef ekonomik izolasyonları başlatarak Kıbrıs'ın tamamen bölünmesine aracılık etmiştir.

Adalet Divanı kararları, 1 Mayıs 2004 tarihine kadar KKTC'de üretilen bitkisel ürünlerin Topluluk üyesi ülkelere ihracatının teorik olarak mümkün olmasını engellese de pratikte KKTC'den AB ülkelerine ihracat üçüncü ülke malı olarak Topluluk pazarına girmeleri ile yapılabiliyordu. Bunun için malların Türkiye üzerinden yapılması ve Topluluğa yapılan ihracatta istenen Bitki Sağlığı Belgelerinin de Türkiye tarafından doldurulması çözüm olarak denenmiştir. Fakat GKRY, buna da itiraz etmiştir. Bunun üzerine Avrupa Adalet Divanı, 4 Temmuz 2000 tarihinde almış olduğu bir kararda Topluluğa üye olmayan nakliyeciler tarafından verilmiş menşei belgelerini birtakım şartlara bağlamıştır. Bunlardan biri de nakliyeciler tarafından üretilen ürünlerin ihraç edilmesi ya da belli bir süre bu ülkede kalması v.s.²⁹⁸ Narenciye ürünlerinin belli bir süre bir ülkede kalması ki bozulabilir mallar olduğu için bunların depo ve bekleme masrafları olacağından KKTC malları bu şekilde ihracat engeline takılmıştır. İhracatın yükleyeceği maliyetler ve Ortaklık Anlaşması'nda yer alan özel gümrük indirimlerinden yararlanamama, bu ürünlerin Topluluk pazarındaki rekabet şansını da olumsuz etkilemiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren Katılım Antlaşması'na ekli 10 numaralı protokol ile KKTC AB nezdinde yeni bir statü kazanmıştır. Protokol'de KKTC topraklarından, "Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleri" olarak sözedilmektedir. Bu bölgelerde *acquis**'in uygulaması askıya alınmıştır. Komisyon'un önerisi ve Konsey'in işbirliğiyle bu topraklarda *acquis*'in uygulanması söz konusu olabilecektir. İlgili 10 Numaralı Protokol, "Kıbrıs

²⁹⁷ Stefan Talmon, "Cyprus Question before the European Court of Justice", **European Journal of International Law**, Vol.12, No.4, 2001, s.727-728.

²⁹⁸ A.e., 732.

* *Acquis communautaire* (Topluluk mütesebatı) teriminin kısaltılmış ifadesidir.

Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleri”nde ekonomik gelişmenin sağlanması için önlemler alınabileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda AB Konseyi, verilen yetkiyi kullanarak “Yeşil Hat Tüzüğü” olarak da anılan KKTC toprakları ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında mal, hizmet ve kişilerin dolaşımı konusunu düzenleyen tüzüğü 29 Nisan 2004 tarihinde kabul etmiştir. Tüzük 2005’te yürürlüğe girmiştir ve tüzük uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti’ne ihraç edilecek ürünler için gerekli belgeler, Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından verilecektir. Fakat ticaret odasının, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin de rızasını alacak Komisyon tarafından yetkilendirileceği hükme bağlanmıştır.²⁹⁹.

Yeşil Hat Tüzüğü’nde Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)’nin “etkin kontrol uygulamadığı bölge” ifadesine açıklık getirmekte fayda var. GKRY’nin KKTC toprakları üzerinde etkin kontrol icra edemediği, “can not exercise” yerine “ does not exercise” ifadesiyle ortaya çıkmıştır.³⁰⁰ KKTC toprakları üzerinde Kıbrıs hükümetinin etkin kontrol uygulamadığından bahsedilmekte fakat bu bölgede hangi hukuki otoritenin etkin kontrol uyguladığından bahsedilmemektedir. Yeşil Hat Tüzüğü’nde KKTC’den hiçbir şekilde bahsedilmemiştir. Fakat AB, KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) arasında ticareti düzenleyen kurallara ihtiyaç duyduğu için bu tür bir uygulamaya başvurmuştur. AB, buna ek olarak “Mali Destek Tüzüğü”, “ Doğrudan Ticaret Tüzüğü” gibi uygulamaları da devreye sokacağı taahhüdünde bulunmuştur.³⁰¹ Fakat bu tüzüklerin uygulama aşamasında hala bazı sorunlar yaşanmaktadır. KKTC’nin devlet olarak tanınmaması sonucunda AB’nin Kıbrıslı Türkler üzerindeki izolasyonların kaldırılması, mal edinme ve mülkiyet haklarının düzenlenmesi ile ilgili uygulamalar da havada kalacaktır.

GKRY’nin KKTC’nin siyasi otorite olarak tanınmaması ve ekonomisinin çökmesi sonucunda Kıbrıslı Türklerin kendisine mecbur kalacağını hesaplayan siyaseti, AB’ye üye olması sonrası AB’nin kurumlarına doğrudan etki etmesiyle başarıya ulaşmıştır. Dolaylı yoldan Enosis’i gerçekleştirmek için Avrupa Birliği’ni siyasi amaçlarının bir zemini olarak gören GKRY’i Kıbrıslı Türklerin hukuki ve ekonomi alanında izolasyonunu sağladıktan sonra en önemli ikinci hedefi olan Türkiye-AB ilişkilerinde Türkiye’nin Garanti

²⁹⁹ Bkz. **Yeşil Hat Tüzüğü**, Başlık III Md. 4/5, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/cyprus/turkish_community/greenline_regulation/index_tr.htm, 21.03.2009.

³⁰⁰ Kudret Özersay, “Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, No:2, Bahar 2004, s. 51.

³⁰¹ Hacer Soykan Adaoğlu, “AB ve KKTC Hukuku Açısından Yeşil Hat Tüzüğü”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:5, No:1, Güz 2005, s.21.

Antlaşması'ndan kaynaklanan tek yanlı müdahale hakkını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu konuda Rum yönetimi lideri Klerides, 18 Temmuz 1995 tarihinde Yunanistan'da yayınlanan Ta Nea gazetesine verdiği demeçte, "Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasıyla garantörlük hakkının ortadan kalkacağını" ifade etmiştir.³⁰²

Garanti Antlaşması'nın ortadan kalkmasını AB üyeliğine bağlamak sorunun çözümünü sağlamaz. Birincisi, AB'nin, Garanti Antlaşması'nda garantör olan devletlerden Yunanistan ve İngiltere'nin AB üyesi olması, diğer devlet olan Türkiye'nin de AB üyeliğinin kabul edilmesiyle Avrupa Birliği normlarına göre bundan sonra AB hukukuna tabi yeni bir uygulamayı gündeme getirebilir. İkincisi ise, BM'nin Kıbrıs sorunu konusunda yükümlülüklerinin AB'ye devredilmesi ve AB'nin de iki toplumlu ve iki bölgeci hukuki bir yapılanma üzerinde GKRY ve KKTC'ye çözüm önerileri getirmesidir. Fakat GKRY'nin BM'nin getirdiği çözüm önerilerine, Annan Belgesi dahil sıcak bakmaması ve Yunanistan'ın da GKRY'ni bu konuda desteklemesi, çözüm önünde zaten engeldi. Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra ise AB içinde Kıbrıs sorununa çözüm önerileri getirmek yine Yunanistan ve GKRY engelini takılacaktır.

GKRY'nin AB üyeliğini Yunanistan'la Enosis amacına ulaşmakta bir araç olarak kullanmanın yanısıra hem Yunanistan hem de GKRY'nin Türkiye'nin AB üyeliği niyeti nedeniyle de garantörlük hakkını ortadan kaldırarak Kıbrıs'ı tamamen Kıbrıslı Türklerin "azınlık" statüsünde AB normları çerçevesinde değerlendirilmesini sağlamak temel amacı olmuştur. Yunanistan ise, Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde garantörlüğünün ortadan kalkmasıyla güneyden GKRY vasıtasıyla Türkiye'yi kuşatmayı ve güçlü bir ülke karşısında üstün konuma geçmeyi amaçlamıştır.

1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY'nin AB'ne üye olması sonrası ise Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasındaki görüşmeler, güney kesimi yönetimini baskılayacak bir unsur kalmadığı için sonuca dönük olmayacaktır.

³⁰² Çiler Eminer, "Rumlar, neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?", **Egemenlik, AB ve KKTC**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayını, Kıbrıs, 2001, s.47.

b. AB KARAR ORGANLARININ KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN ÜYELİĞİ KONUSUNDAKİ TUTUMU

AB yetkilileri ve karar organları, Kıbrıs sorununa bulunacak muhtemel bir çözüm için, ilgili BM kararlarını esas almakta ve BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen "iyi niyet görevine" bağlı bulunmaktadırlar. AB karar organlarının en yetkilisi durumunda olan AB Konseyi, çeşitli kararlarında bu tutumunu teyid etmektedir. Nitekim, Türkiye'nin AB üyeliği için yeşil ışığın yakıldığı 16-17 Aralık 2004 Helsinki Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, Kıbrıs sorunu ile ilgili dokuzuncu paragrafta şöyle denilmiştir:³⁰³

"9-(a) Avrupa Konseyi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması amacıyla, 3 Aralık'ta New-York'ta başlayan görüşmeleri memnunlukla karşılar ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarılı bir sonuca ulaştırma çabalarını kuvvetle destekler. (b) Avrupa Konseyi, politik çözümün, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılmasını hızlandıracağına altını çizer. Katılma görüşmelerinin tamamlanmasına kadar bir çözüme ulaşılamaması halinde, bu durum, Konsey'in katılma kararı için bir önkoşul sayılmayacaktır. Bu durumda Konsey, ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır."

AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyi'ne sunulan yıllık izleme raporlarında da, AB'nin Kıbrıs sorunu konusundaki tutumu, her defasında teyid edilmekte ve bu raporlarda Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak BM gözetiminde yapılan çalışmalar aktarılarak, AB'nin bu konudaki dikkati vurgulanmaktadır. Nitekim Türkiye ile ilgili 2000 yılı İzleme Raporu'nda, aynı tutum izlenmiştir. 2000 raporunda Kıbrıslı Rumların Kıbrıs'taki durumları, insan hakları ihlalleri, kuzeydeki serbest dolaşımın Viyana III Sözleşmesi'ne göre her iki tarafın olumsuz tutumu nedeniyle gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir. En önemlisi de 2000 raporunda Kuzey kesiminde yapılmış bir anket çalışmasının sonuçlarına yer verilmiştir. Bu ankete göre kuzeydeki Türklerin % 90'ı AB'ye katılım lehinde oy vermişlerdir.

³⁰³ AB Genel Sekreterliği, "16-17 Aralık 2004 AB Konseyi Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi", (çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=300&l=1>, (22.02.2008)

AB'nin Kıbrıs sorunu ile ilgili tutumu, kamuoyunda geniş tartışmalara neden olan Türkiye ile ilgili Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de ortaya konmuştur. Aralık 2000'de Nice Zirvesi'nde kabul edilerek resmileşen bu belgede, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Türkiye'den beklenenler şöyle ifade edilmiştir.³⁰⁴

"Helsinki sonuçlar bildirisine uygun olarak, siyasal diyalog bağlamında, Helsinki sonuçlar bildirisinin 9(a) maddesinde atıf yapıldığı gibi, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulması sürecini başarılı bir sonuca bağlamaya yönelik çabalarını güçlü bir biçimde desteklemek."

Bu durumda, AB'nin Kıbrıs için BM'den ayrı siyasi bir tavır geliştirmediğini, ancak soruna BM kararları ve çabaları çerçevesinde bir çözüm bulunmasından yana olduğunu belirtmek gerekmektedir. BM'nin en etkili üyesi durumunda bulunan Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konudaki tutumu da dikkate alınarak, AB ile ABD'nin bu konuda tam bir uyum içinde hareket ettiklerinin altını da çizmek gerekmektedir.

(1). AB KOMİSYONU KIBRIS İLERLEME RAPORLARINDA KIBRISLI TÜRKLER

Avrupa Birliği Komisyonunun 1993 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti(GKRY)'nin AB üyeliği için görüşmelere başlanmasına onay vermesi ardından Kıbrıs hakkında hazırlanan ilerleme raporlarında Kıbrıs Türk Yönetimi(KKTC) ile ilgili maddeleri değerlendirmekte sorunun gidişatını anlamak açısından fayda vardır.

1998 yılı İlerleme Raporu'nda, adanın kuzey tarafı başlıklı bölüme baktığımızda; "1993'ten beri adada siyasi olarak herhangi bir değişiklik olmamıştır. 1998 Haziran'ında Denктаş'ın partisi son belediye seçimlerinden de başarıyla çıkmıştır. Partilerin Kıbrıs sorununa baktığımızda birçoğunun Denктаş'ın Türkiye yanlısı tutumunu paylaşmadıkları görülmektedir. Mesela bu partiler, Denктаş'ın konfederasyon yaklaşımına karşı iki toplumlu ve tek federasyonlu bir yönetimi benimsemektedirler."³⁰⁵

³⁰⁴ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005, s.248.

³⁰⁵ AB Komisyonu 1998 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) İlerleme Raporu, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf, 01.04.2009.

Bu ifadede Denктаş'ın Kıbrıs sorununun çözümü önünde bir engelmış gibi yansıtılması ileriki tarihlerde Denктаş'ın safdışı edilmesi girişimlerinin de habercisiydi.³⁰⁶ Özellikle Annan Belgesi görüşmelerinde yoğun olarak KKTC'de basın ve yayın kuruluşları vasıtasıyla ve 1974'ten sonra doğan gençlerin AB'ye girme arzusunun aslında ekonomik endişeler nedeniyle olması da Denктаş'ın içte zayıflatılmasına neden olan unsurlar olmuştur. Bunun planlamasını Komisyon raporu ifadelerinde görmekteyiz.*

1998 yılı İlerleme Raporu'nda bir diğer dikkati çeken nokta, Kıbrıslı Türklerin sivil katılımının henüz bir birlik için uygun olmadığı ifade edilmesidir. Buna gerekçe olarak da iki taraflı askeri mahkeme sisteminin olduğu ve mahkemenin üç yargıcından birinin Türk mahkemelerinden gönderildiğidir. KKTC'nin mahkemelerinin yapısına dikkat ederken Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıdıkları GKRY'nin Kıbrıs Anayasası'nın eşit iki toplumun din, kültür ve eğitim sorunları için cemaat meclisleri olması gerektiği dikkate alınmamaktadır. Fakat 1964'ten günümüze dek bu koltuklar boştur. Cumhurbaşkanı yardımcısı Türk yetkili de yoktur. Bu durumu Rumlar, zaruret doktrini (*doctrine of necessity*) adı altında 1964 sonrası Kıbrıslı Türklerin asi ve ayrılıkçı oldukları iddiası ile anayasayı tadil ettiler.³⁰⁷ AB Komisyonu ise 1998 tarihli raporunda anayasanın uygulanamaması konusunda herhangi bir ifadeye yer vermemektedir. Zaten Avrupa Konseyi de 1963'te iki toplumu temsil eden bir meclis olmadığı için Türk üyenin temsiliyeti on dokuz yıl durdurulmuştur. 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ı temsil eden heyette Türk yetkilinin olmasına Kıbrıslı Türklerin yeni bir devlet kurmasını gerekçe gösterip Kıbrıs devletini yalnız kendilerinin temsil ettiğini Avrupa Konseyi'ne onaylattırılmışlardır.³⁰⁸ GKRY'nin 1964 yılında Kıbrıslı Türklerin anayasadaki haklarını kullanamamalarını kendilerinde değil, Kıbrıslı Türklerin ayrı devlet kurma hevesinde olmalarından kaynaklandığını belirtmeleri, 1964'de Kıbrıslı Türklere yapılan zulümleri tüm dünyaya da unutturma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu durum 1974 Harekatı'nın Türkiye'nin

³⁰⁶ Hüseyin Macit Yusuf-Sabahattin İsmail, **AB Karen Fogg ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2002, s.49-51.

* AB Komisyonu Türkiye Temsilcisi Karen Fogg, 8 Mayıs 2002 tarihinde Boğaziçi Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada "Kıbrıslı Türkler Türkiye'yi istemiyor. Koloni olarak yaşamak istemiyor. Bağımsızlıklarını istiyorlar. Türkiye'den kurtulmak için gerekirse yollara dökülmeliler, bağımsızlıkları için mücadele etmeliler" demiştir.bkz. Hasan Ünal, "Bravo Karen Fogg", **Zaman Gazetesi**, 10.05.2002.

³⁰⁷ Doğu Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyesi Ahmet Sözen'le yapılmış röportaj,"Rumlar Zaruret Doktrinini Kullanma Haklarını Yitirmişlerdir.", (çevrimiçi), [http://www.cypruspolicycenter.org/dosyalar/Ahmet%20Sozen%20Interview%20\(USAK\).pdf](http://www.cypruspolicycenter.org/dosyalar/Ahmet%20Sozen%20Interview%20(USAK).pdf), 10.04.2009.

³⁰⁸ Av. Uğur Uzer-Av. Mehmet Cengiz, **Kıbrıs Sorunu**, Ankara Barosu Yayını, Ankara, 2002, s.54.

Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine istinaden adaya müdahale etmesini "istila" olarak tüm dünyaya yansıtmaya çalışması ile de desteklenebilir. Oysa Türkiye, uluslararası antlaşmalardan doğan hakkını kullanmıştır. Bunun yanısıra 15 Temmuz 1974'de diğer garantör devlet Yunanistan'ın adayı Garanti Antlaşması'nın 2. maddesini* ihlal ederek ilhak etme çabasını ise gözardı etmek tamamen Türkiye'yi suçlamak amacıyla yapılan bir taktiktir. Bir diğer garantör devlet olan İngiltere ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, varlığını ve bütünlüğünü korumak amacıyla Türkiye ile işbirliği yapmayı reddederek Garanti Antlaşması'nın yine 2. maddesini ihlal etmiştir. Antlaşmayı ihlal eden iki devlet de Avrupa Birliği üyesidir.

1998 yılı İlerleme Raporu'nda Kıbrıs sorunuyla ilgili gelişmeler anlatılmış ve kuzeyde insan haklarının ihlallerinden bahsedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Türk ordusunun kuzey Kıbrıs'ı tamamen kontrol altında tuttuğuna hüküm verdiği belirtilmiştir.* Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin 3212 Sayılı Kararı olan adadaki askeri güçlerin çekilmesi şartını Türkiye'nin hala uygulamadığı belirtilmiştir. Raporunda Türkiye'nin yerine getirmesi gereken fakat yerine getirmediği konular üzerinde yorumlar ve tespitler vardır. Fakat GKRY'nin iki toplumlu fonksiyonel federasyondan eşit diğer toplumu feshederek tek başına ortaya çıkması sonucunda bu soruna çözüm bulunması için GKRY'nin 1960 anayasasına tekrar geri dönülmesi için yapılması gerekenlerle ilgili hiçbir tavsiye ya da çözüm önerisi getirilmemiştir. Raporunda özellikle Türk kuvvetleri üzerinde durulmuş ve AİHM ve BM kararlarıyla bu ifadeler desteklenmiştir.

1999 yılı İlerleme Raporu'na göre ise, Komisyon, AB tam üyelik görüşmelerinde Kıbrıslı Türklerin temsil edilmediği için üzüntülerini bildirmiştir. Kıbrıslı Türklere, adanın Birliğe tam üye olmasının tüm ada için faydalı olacağından emin olmaları taahhüdünde bulunulmuştur. Bunu neye ya da kime göre değerlendirdikleri ise anlaşılamamaktadır. 1997 Aralık ayından itibaren AB'nin desteğinde Kıbrıslı Rumların

* Garanti Antlaşması'nın 2. maddesi der ki: 3 Garantör ülke Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzenini garanti etmekle yükümlüdür.

* AİHM'nin 15318/89 Sayılı Louzidu davasıyla ilgili kararının, İngilizce metninde şöyle denilmektedir ; "It is obvious from the large number of troops engaged in active duties in northern Cyprus (see paragraph 16 above) that her (Turkey) army exercises effective overall control over that part of the island" (Kuzey Kıbrıs'ta Türk ordusunun büyük miktarlarda aktif olarak konuşlandığı ve adanın bu bölümünü kontrol altına aldığı açıktır.)

ve Kıbrıslı Türklerin biraraya gelmelerini Kıbrıslı Türk otorite (*Turkish Cypriot Authorities*) engellemektedir. Bu ifadeden, Denктаş'ın Kıbrıslı Türk otoritenin başındaki kişi olarak barışçıl görüşmelere engel olduğu anlaşılmaktadır. Rapordaki bir diğer ilginç ifade ise; “de facto olarak adanın bölünmesinden sonra kuzeydeki Kıbrıslı Rumlar ile Maronitlerin, kanunen seçimlere katılmasının engellendiği, tam tersi güneyde yaşayan Kıbrıslı Türklerin ise oy hakkı engellenmiştir.” denilmektedir.** Güneyde Maronitlerin yaşadığını düşünürsek, bu ifadeden sadece güneyde Kıbrıslı Türklere oy hakkı tanınmadığını anlayabiliriz. Bu uygulamada güneydeki Kıbrıslı Türkler, Maronitler ve Kıbrıslı Rumlardan ayrılarak ayrı bir statüde ve 1960 Anayasası'ndan ileri gelen haklarını kullanmalarına da izin verilmeden yaşamaktadırlar. O zaman Komisyon raporda, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1960 Kıbrıs Anayasası'nı Kıbrıslı Türklere uygulaması gerekir ve kurumların tekrar işlerliğinin kazanılması için gerekenler yapılmalıdır” şeklinde bir ifade kullansaydı, çözüme destek vermek açısından daha olumlu bir tavır olurdu.

1999 Komisyon Raporu'nda BM'in sorunun çözümüne yönelik girişimlerinin desteklendiği ifade edilmiştir. 1999 yılı Raporu'nda ayrıca Denктаş'ın ve Türk Hükümeti'nin deklarasyonda ifade ettikleri görüşün, adada iki eşit toplum arasında görüşmelerin devam etmesi ve adada Türk-Yunan dengesinin korunması açısından da BM'nin muhalefetine rağmen bu yaklaşımda devam etmesi gerektiğinin ifade edilmesine karşın, Denктаş ve Ecevit'in 20 Temmuz 1999 tarihinde yayınladıkları deklarasyonda iki devlet arasında “ üst seviyede bir birliğin hedeflendiği çizgide” ilişkilerin geliştirilmesine çalışacaklarının altı çizilmiştir. Bu yaklaşımın da BM gözetiminde iki toplum arasında görüşmelerin sağlıklı ilerlemesine olumlu katkıda bulunmayacağı ifade edilmiştir. Kıbrıs sorununda çözümsüzlüğün önündeki birinci engel Denктаş, ikincisi de Türkiye'nin askeri olarak adada konuşlanmasının getirdiği Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den bağımsız olamamasıdır. Bu ifadelerin hepsi Kıbrıs sorununa AB yaklaşımında birer yol haritasıdır.

** AB Komisyonunun 1999 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu'nun İngilizce metnindeki ifade; “*Since the de facto partition Greek Cypriots and Maronites living in the north are barred by law from participating in Turkish Cypriot elections. Conversely Turkish Cypriots living in the south are barred from voting in Greek Cypriots elections.*” bkz.(çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf, 20.05.2009.

2000 tarihli Rapor'da ise, mevcut koşullarda Kıbrıs'ın kuzey kesimi için AB'ye entegre olmanın ortaya çıkardığı sorunları ve fırsatları belirlemek ve tanımlamak bu aşamada mümkün olmadığı ifade edilmiştir. AB'ne katılım görüşmelerinin her bir bölümünde, AB gelecekte Kıbrıs Türk toplumunun katılımına özel referans eklemektedir.³⁰⁹ Bu durum Kıbrıs'ın özel durumunu hesaba katma ihtimalini ortaya koymaktadır. Aslında Kıbrıs'ın özel durumunu yaratan Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin 1990 yılındaki tam üyelik başvurusunun 19-20 Temmuz 1993 tarihinde yapılan toplantılarda ele alınarak...” Kıbrıs sorununa barışçı, dengeli ve kalıcı bir çözüm bulunmasını beklemeden...” olumlu olarak cevaplandırılmasıdır.³¹⁰

2000 tarihli Rapor'da ayrıca, Kıbrıs'ın kuzeyindeki Türk askeri kuvvetlerinin Kıbrıs Türk toplumu üzerinde önemli bir etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Kuzeyde insan haklarına saygı, azınlıkların korunması, hukukla ilgili belirlenen konuların 1999 tarihli rapordaki gibi değişmediği ifade edilmiştir. Yalnız raporda Kıbrıslı Rumların, 1975 tarihli Viyana III Sözleşmesi'nin yükümlülüklerini yerine getirmediğine, kuzeyden güneye geçişlerde Rumların sorun çıkardığına değinilmiştir. Fakat akabinde, kuzeyde eğitim ve din alanında Türk hükümetinin sorun çıkardığını, kuzeyde Rumların eğitimi için okul olmadığı ve kiliselerde papaz ataması için işe gecikmeler yaşandığı belirtilmektedir. Fakat Kıbrıslı Türklerin adanın güney kesiminde eğitim ve dini konularda yaşadıkları sorunlardan bahsedilmemektedir.

2000 tarihli Komisyon Raporu'nda Denктаş yine hedef gösterilmekte ve diktatör tarzı olduğu vurgulanmaktadır. Şöyle ki; 1999 yılının sonunda Avrupa adındaki Kıbrıs Türk gazetesi, Kıbrıs Türk lideri Denктаş hakkında yayınladığı makaleler ve haberler nedeniyle Denктаş'ın şikayeti üzerine 300.000 \$ ödemeye mahkum edilir. Avrupa gazetesi bu miktarı ödeyemediği için mallarına el koyularak kapatılır. Bu durumun gazeteyi susturmak girişimi olduğu ve kuzeyde basın-yayın özgürlüğünün kısıtlandığına yönelik eleştiriler de raporda yer almıştır.

³⁰⁹ AB Komisyonunun 2000 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu tam metni, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf, 13.05.2009.

³¹⁰ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s.24.

Raporda diğer raporlarda olduğu gibi Kıbrıs'ın Kopenhag kriterlerini yerine getirmeye devam ettiği, bir yandan da iki toplum arasında BM nezdinde görüşmelerin 3 Aralık 1999'da New York'ta ve Şubat-Temmuz aylarında da Cenova'da yapılmaya devam ettiğinden bahsedilmiştir.³¹¹ Raporda ayrıca, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto, BM uygulamasının amaçlarıyla AB'ye giriş süreci uygulamaları arasında bir çelişki olmadığından emin olmak için AB ile ilişkileri dikkate almıştır,³¹² denilmektedir. Bu ifadeden şunu anlıyoruz ki, BM ve AB organize bir şekilde süreci uzatmakta ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin bir yandan AB üyeliği için gerekli aşamalardan geçerken diğer taraftan da BM, AB'nin Kıbrıslı Türkler için çizdiği yolu izlemektedir. Sanırım Annan Belgesi'nin Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmeyeceği bu ifadelerden de anlaşılabilir. Çünkü tüm bu süreçte kılavuz olan Avrupa Birliği'ydi.

2001 tarihli Komisyon Raporu'nda, Kıbrıs sorununun, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyeliğini hiçbir şekilde etkilemeyeceğinden ve Kıbrıslı Türklerin de % 90'ının AB üyeliğine ekonomik ve politik faydaları nedeniyle olumlu baktığından bahsedilmektedir. Ayrıca AB üyeliğinin, Kıbrıslı Rumları ve Kıbrıslı Türkleri kültürel, dini ve dilsel ayrıma saygı çerçevesinde demokrasi ve insan haklarının AB güvencesi altında temin edildiği politik bir yapıda yaşama olanağı sunacağından bahsedilmiştir. Fakat bunun için şimdiye kadar AB, ne yapmıştır? Komisyon raporlarında Türkiye ve Kıbrıs Türk Yönetimi'ne tavsiyelerde bulunmak dışında bir çabası olmadığı gibi GKRY'ni soruna çözüm bulmak konusunda zorlayıcı kararlar da almamıştır. Özellikle Kıbrıs sorunu Avrupa Birliği'nin bölgesel stratejik güç olma yolunda verdiği bir sınav olmuştur. Fakat ABD gölgesinde bu sınavı geçememiştir. Sorunu GKRY'ni eşit iki toplumun kurduğu Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıyorsanız, o zaman geçmişte tanınan siyasi mekanizmayı tekrar işler hale getirmek için uğraş vermeniz gerekir. Bunun için de en azından birincil koşul, geçmişte eşit iki toplumun varlığının kabul edilmesi sonucunda KKTC'yi tanımaktır.

2002 tarihli Rapor'da da genelde Türkiye ağırlıklı olarak Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına uyması, davalarla ilgili detaylı bilgiler ve

³¹¹ **2000 Yılı Genişleme Stratejisi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2000, s.124.

³¹² AB Komisyonu 2000 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu İngilizce metninde, şu şekildedir; “*Mr. De Soto referred to contacts with the EU in order to ensure that there was no contradiction between the EU accession process and the goals of the UN process*”.

kuzeyde insan hakları uygulamaları, Avrupa (Afrika adıyla tekrar faaliyete geçmiştir) gazetesine yönelik KKTC yönetiminin basın özgürlüğüne aykırı uygulamaları v.s. gibi konular ele alınmıştır.

AB Komisyonunun raporları değerlendirildiğinde Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB'ne üyelik sürecinde dikkat edilen konular ele alınmıştır. Raporlarda, sorunun çözümüne yönelik öneriler veya şartlar ileri sürmek yerine Türkiye'ye ve KKTC'ye yönelik birtakım yargılamalar ve özellikle Rauf Denktaş'ı sorunun önündeki engel olarak gösteren ifadelere yer verilmiştir.

(2). SORUNU ŞEKİLLENDİREN ZİRVE KARARLARI

GKRY'yi tüm ada adına tam üyelik başvurusunda bulunmasının ardından ve Türkiye-AB ilişkilerinin Gümrük Birliği'ne doğru gelişmeye başladığı dönemde, Kıbrıs sorununun hangi yönde ilerleyeceği 1994'te başlayan Zirve kararlarında kendini göstermeye başlamıştı. Bu yöndeki gelişmelerin başlangıcını 24 Haziran 1994 tarihinde gerçekleştirilen Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs'la ilgili alınan karar oluşturur. Zirve'de Yunanistan, Kıbrıs konusunda patronaj siyasetini devam ettirerek, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ne müzakerelere başlaması için kabul edilebilir bir tarih verilmedikçe Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliğini onaylamayacağını açıklamıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliğini pazarlık unsuru yapan Yunanistan karşısında AB Konseyi, Kıbrıs sorununun çözümünü Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile müzakerelere başlama koşulu olmaktan çıkarmıştır.³¹³ Böylece GKRY'nin AB ile önşart olmadan müzakerelere başlama garantisini alan Yunanistan, veto tehdidini Türkiye ile imzalanacak Gümrük Birliği Anlaşması'ndan çekmiştir.

³¹³ 24 Haziran 1994 AB Korfu Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm, 17.04.2009

9 Aralık 1994 Essen Zirvesi'nin Sonuç Bildirisi'nde ise, Komisyon'un 1995 yılında Kıbrıs'ın aday üyeliği ile ilgili hazırlayacağı rapor doğrultusunda yapılacak ilk genişlemede Kıbrıs'a yer verileceği açıklanmıştır.³¹⁴

13-14 Aralık 1996'daki Dublin Zirvesi'nde ise Türkiye ile ilgili alınan kararda, AB, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine verdiği önemi belirtmesine karşın, kararın son cümlesinde³¹⁵; “AB Konseyi ayrıca, Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda bir çözüm bulunabilmesi için nüfuzunu kullanmaya davet eder (*The European Council urges Turkey to use its influence to contribute to a solution in Cyprus in accordance with UN Security Council resolutions*) denilerek AB'nin Türkiye'yi üyelik sürecinde Kıbrıs konusunda zorlayacağını sinyalleri verilmiştir.

16 Temmuz 1997 tarihinde Komisyon, “Gündem 2000” raporunu hazırlayarak AB'nin genişlemesi ile ilgili yeni bir takvim belirlemiştir. Bu takvime göre Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY), Komisyon'un 1993 yılına ait raporundan bu yana mevcut durumu tekrar değerlendirmiş ve tam üyelik görüşmelerinin planlandığı gibi başlatılmasını teyid etmiştir. 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg Zirvesi'nde AB, Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararını almıştır. Bu karar sonrası AB, Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünde sorumluluk altına girmiştir. Türkiye'nin AB üyelik sürecine ilişkin ise Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi'ne “Türkiye için Avrupa Stratejisi” adlı bir başlık açarak Türkiye'nin tam üyelik için yapması gereken ödevlerini Kopenhag kriterleri çerçevesinde sıralamıştır.

Zirvede, Kıbrıs; bundan sonraki genişlemede yer alacak ülkeler arasında sayılırken, Kıbrıs'ın Birliğe katılmasından ortaya çıkacak yararlılardan her iki toplumun da yararlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. İngilizce metinde “the government of Cyprus (Kıbrıs Cumhuriyeti)” ve KKTC'den de “Turkish Cypriot Community (Kıbrıs Türk Toplumunu)” olarak bahsedilmiştir.³¹⁶ Ayrıca Sonuç Bildirisi'nin 28. maddesinde

³¹⁴ 9 Aralık 1994 AB Essen Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm, 22.04.2009

³¹⁵ 14 Aralık 1996 Dublin Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm, 23.04.2009.

³¹⁶ 14 Aralık 1997 AB Lüksemburg Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm, 17.04.2009

ise, iki toplumlu ve iki bölgeli bir federasyon önerisinden bahsedilmektedir. Fakat taraflar ifadelerde, eşit olmadığı için iki ayrı hükümetin ortak bir federatif yapıyı oluşturmaları gerekir. O zaman AB, metinde bir yanda bir hükümet ve bir topluluğun varlığını kabul ediyor, diğer tarafta ise eşit olmadığını resmen ifade ettiği iki toplumun iki ayrı devlet gibi federasyon kurmasını tavsiye ediyor. Sanırım, AB, 1997 Luksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs sorununun özünü, bu açıklamalarda resmileştirmiştir.

Ayrıca, Zirve Bildirisi'nin 35. paragrafı da; Kıbrıs sorununun çözümünü Türkiye'nin sorumluluğuna bırakan ifadeler içermekteydi. Buna göre Kıbrıs'ta BM kararları doğrultusunda bir siyasi çözüme ulaşılması isteklerini Konsey zirve kararlarına dahil etmiştir.

1997 Luksemburg Zirvesi'nde üyelik tarihi bekleyen Türkiye'nin hayalkırıklığı, dış politikada Avrupa kulvarından kendisini çekmesine neden olmuştur. Türkiye, bu dönemde, ekonomisinde gümrük birliğinin küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerinde olumsuz etkilerini hissetmeye başlamıştır.³¹⁷ Diğer taraftan AB'nin yaptığı taktik hata yüzünden Ankara, siyasi konuları AB ile görüşmeme kararı almıştır. Ayrıca Türkiye, KKTC ile arasında kısmi bütünleşme sürecinin uygulamaya konulacağını ifade etmiştir.³¹⁸ Bunun yanı sıra AB'nin Türkiye üzerinde Kıbrıs ve Ege sorunları, Kürt meselesi konularında baskı yapamaz hale gelmesi ve Türkiye'nin Rusya ve Çin gibi ülkelerle ikili ticari anlaşmalara yönelmesi, Avrupa Birliği'ni rahatsız etmiştir.

30 Mart 1998 tarihinde GKRY ile adanın tümü adına tam üyelik görüşmeleri başlatılmıştır. AB'nin adanın tümü adına tam üyelik görüşmelerini başlatması üzerine aynı tarihte Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi toplanmış ve ilişkileri geliştirme doğrultusunda kararlar alınmıştır. Türkiye, KKTC ile Ortaklık Konseyi toplantısında "adı konulmamış" federasyonun temellerini atmıştır. Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, AB'nin Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) arasında üyelik görüşmelerinin

³¹⁷ Erol Manisalı, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.132.

³¹⁸ 14 Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin açıklanması ertesi Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz, Türkiye ve AB arasında bundan böyle siyasi diyalogun olmayacağını ifade etmiştir. AB'nin Kıbrıs'la üyelik müzakerelerini başlatması durumunda Türkiye'nin KKTC ile bütünleşmeye gitme fikri üzerine ciddi olarak eğileceğini açıklamıştır. bkz. Rıdvan Karluk, "Genişleyen Avrupa ve Türkiye", **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı I**, 24-27 Aralık 1997, Ankara, s.260-272.

resmen başlatılmasıyla siyasi bir bütünleşmenin tamamlandığını dolayısıyla Türkiye-KKTC arasında da aynı çizgide gelişmelerin başlatılacağını ifade etmiştir.³¹⁹

10-11 Ekim 1999 yılında gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi ise, Kıbrıs konusunda uluslararası düzeyde bir ilerleme kaydedilemeyeceğinin sinyallerini vermiştir. Zirve kararlarında hem Türkiye hem de Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ni tatmin eden ifadeler yer almasına rağmen bu ifadeler yanyana koyulduğunda bazı çelişkiler ortaya çıkmıştır. Örneğin Zirve Bildirisi'nin 9. paragrafında³²⁰; “9(a) Avrupa Konseyi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması amacıyla, 3 Aralık'ta New York'ta başlayan görüşmeleri memnurlukla karşılar ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarılı bir sonuca ulşatırma çabalarını kuvvetle destekler.(b)Avrupa Konseyi, politik çözümün, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılmasını hızlandıracağıının altını çizer. Katılma görüşmelerinin tamamlanmasına kadar bir çözüme ulaşılammaması halinde, bu durum, Konsey'in katılma kararı için bir önkoşul sayılmayacaktır. Bu durumda Konsey, ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır.”

Avrupa Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) için Kıbrıs sorununu tam üyelik için bir önkoşul olmaktan çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'ye ise Kıbrıs sorununun çözümünün AB üyeliği için bir önkoşul olmadığı fakat üstü kapalı olarak üyelik sürecinin Ege ve Kıbrıs sorunlarında kaydedilecek ilerlemelerden etkileneceğini belirtmiştir. Türkiye'nin önünde sadece Kıbrıs sorunu yoktur, bunun dışında Ege sorunları da sırada beklemektedir. Helsinki Zirve Bildirisi'nde Türkiye ile ilgili alınan kararlarda Kıbrıs ve Ege sorunlarının ifadelerde yer alması, Yunanistan'ın etkisinin olduğunu göstermektedir. AB'nin genişleme öncesi diğer on aday ülke için Yunanistan'ın veto hakkını kullanmasının önüne geçmek amacıyla “Kıbrıs ve Ege sorunları” ifadesini karar metnine eklediğini söyleyebiliriz. Yunanistan'ın etkisi konusunda bir diğer önemli unsur, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımı ile ilgili AB'nin genişlemesinin ele alındığı kararlarda her zaman “ the ten Central and Eastern European States and Cyprus (On Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi ve Kıbrıs)” ifadesinin kullanılması Avrupa Birliği'nin kendisinin de Kıbrıs'ın Avrupa kıtasına ait olmadığını teyid ettiğini göstermektedir. Fakat Kıbrıs'ın stratejik konumu onun Avrupa

³¹⁹ “KKTC ile Federasyon Temelleri Atıldı”, **Hürriyet Gazetesi**, 31.03.1998.

³²⁰ 10-11 Ekim 1999 Helsinki Zirvesi karar metni, (çevrimiçi),

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm, 25.04.2009.

kıtasına ait olma prensibinden çıkararak özellikli bir üyelik kapsamında ele alınmasına neden olmaktadır.

Kıbrıs sorununun Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde alınan kararlardan sonra AB'ye üye olacağının kesinleşmesi fakat Türkiye'nin elli yıldır başaramadığını Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin on dört yılda başarması, sanırım Yunanistan'ın başarısı da değildir sadece, özellikle Kıbrıs sorununa bütün olarak bakmakta ve değerlendirmekte fayda vardır.

Soğuk Savaş döneminde İngiltere ve ABD'nin istihbarat merkezi olan Kıbrıs, Soğuk Savaş sonrası da askeri, eğitim, ve lojistik hizmetleri gören merkezi bir üs konumunu almıştır. ABD'nin Kıbrıs'ın AB'ne üyeliğini ve AB'nin genişleme perspektifini desteklediğini gözönüne alırsak Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin on dört yılda tam üye olarak AB'ye alınmasına şaşırılmamak gerekir.

1999 tarihli Helsinki Zirvesinin Sonuç Bildirisi'nde alınan kararların 12. paragrafında Türkiye'nin AB adaylığı, hiçbir önkoşul getirilmeksizin resmen tescil edilmiştir. AB, her ne kadar Kıbrıs sorununda BM yanlısı bir çözüm bulunması konusundaki çabalara destek verdiğini belirtmiş ve bu yönde taraflara çağrı yapmışsa da Kıbrıslı Rumlara, üyelik sürecinin tamamlanacağı garantisini vererek, herhangi bir taviz verme zorunluluğundan kurtararak görüşmelere gönül rahatlığıyla başlamasına yardımcı olmuştur. Helsinki Zirvesi sonucunda, Avrupa Birliği, Kıbrıs sorununda sorunun çözüme kavuşturulmasında, Kıbrıslı Rumların BM'nin getireceği çözüm önerilerini kabul etmeme, taviz vermeme veya Kıbrıslı Türklerle anlaşmama hak ve imtiyazını vermiştir.

Yunanistan ve GKRY, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinden faydalanarak adım adım Kıbrıs Cumhuriyeti olarak KKTC'yi dışlayarak Kıbrıslı Türklerin azınlık statüsünde değerlendirilmesi amacıyla Kuzey'de bir hükümetin varlığını yok saymakta ve yok sayılması için de Avrupa Birliği'ne baskı uygulamaktaydı. Helsinki Zirve kararını değerlendiren dönemin dışişleri bakanı Yorgo Papandreu, "Türkiye'nin statüsünün yükseltilmesi, Türk-Yunan ilişkileri açısından olumlu bir gelişmedir. Helsinki Yunanistan'ın barış ortamına karşı çabalarının sonu olarak değil, başlangıçları olarak görülmelidir. Türkiye'nin de aynı cesareti göstereceğini ümit ediyoruz. Kıbrıs ve

kıta sahanlığı gibi çözülmesi gereken konuları bu pozitif ortamda çözeceğimizi umuyoruz.”³²¹ Demıştır.

Avrupa Birliği'nin 12-13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde ise, alınan kararlarda; Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB'ye alınacağı tarih 1 Mayıs 2004 olarak kesinleştirilmiştir. Zirve kararlarının 10, 11 ve 12. paragrafları Kıbrıs'la ilgilidir. Zirve Bildirisi'nin 12. paragrafında, Kıbrıs devletinin kurucu ortaklarından Kıbrıslı Türklerin dışlanmış olduğu unutulmuş, “government of Cyprus” ifadesine yer verilmiştir.³²² Oysa gerçekte Kıbrıs hükümeti'nde Türklerin temsil edilmediği için Kıbrıs hükümetini meşru saymak, uluslararası hukuku hiçe saymaktır. AB, bu ifadeyle resmen çifte standart uyguladığını göstermiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti olarak GKRY'ni resmi kararlarında tanıdığını beyan ederken diğer taraftan bu hükümetin 1960 Kıbrıs anayasası ile kurulan hükümet olmadığını da yine resmi kararlarında ifade etmiştir. Çünkü Zirve bildirilerinde, Kıbrıs hükümeti ve Kıbrıs Türk toplumu ifadelerini kullanması, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıdığı hükümetin 1960 yılında kurulan hükümet olmadığını bildiğinin ifadesidir. Bu konuda İngiliz hukukçu Maurice Mendelson, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tek yanlı üyelik başvurusunun hukuki yönlerinin inceleyen araştırmasında “ Kıbrıs'ı temsil eden iki taraflı meşru bir otorite yoktur. KKTC'nin onay vermediği ve tüm ada adına yapılan bir müracaat hukuki açıdan geçersizdir.” diyerek hem garantör devletlere hem de AB üyesi diğer ülkelere bu hukuk dışı müracaatı bir an önce engellemeleri çağrısında bulunmuştur.³²³

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve GKRY Başkanı Klerides arasındaki görüşmeler süreci, 11 Ocak 2002 tarihinde yüzyüze görüşmeler olarak BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto'nun hazır bulunmasıyla başlatılmıştı. Fakat, Rum yönetimi, AB ile eşgüdümlü hareket eden BM'nin öne sürdüğü ve taraflara sunduğu 11 Kasım 2002 tarihli Annan Belgesi'nin görüşülmesinde tarafların bir hafta içinde uzlaşmalarının sağlanması hedeflenmiştir. Ne için ya da kimin için ya da hangi amaca hizmet edeceğinin anlaşılması gecikmemiştir. Birinci Annan Belgesi, bir haftalık kısa zaman dilimine sığdırılmaya çalışılmış, Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nin gölgesinde

³²¹ George A. Papandreu, “Principles of Greek Policy”, **Mediterranean Quarterly**, Winter 2001, s.7-8.

³²² 12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf, 27.04.2009.

³²³ M.H.Mendelson, a.g.e., s.35.

yapılacağı güne kadar tarafların uzlaşması istenmiştir. Kopenhag Zirvesi'nde geçen BM görüşmelerinin Kıbrıs sorununun çözümüne hizmet edemediği ortadadır. GKRY, Kopenhag Zirvesi'nde bağımsız bir devlet olarak AB üyeliği için kesin bir tarih verileceğini bildiği için niçin otoritesini, devlet niteliğini tehlikeye düşürecek bir çözüm için zorlasın. Kopenhag Zirvesi'nin akabinde, basına açıklamada bulunan KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, Annan Belgesi ile ilgili her iki tarafında henüz bir uzlaşmaya varamadığını açıklamıştır.³²⁴

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kopenhag Zirvesi'nden beklediği tarih 1 Mayıs 2004 olarak açıklandığında ise artık bundan sonra yapılacak BM görüşmeleri sadece formalite icabı olacaktır. Çünkü artık Avrupa Birliği, Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın yanında yer alarak görüşmeleri aldığı kararlarla etkilemeye başlamıştı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu, Kopenhag Zirvesi sonrası AB'nin BM görüşmelerine katkıda bulunmasını beklediklerini ifade etmiştir.³²⁵

2002 yılında BM görüşmelerinin Kopenhag'ta devam etmesi amacıyla AB, Rum lider Klerides'i davet etmiştir; fakat Denктаş'ı Kofi Annan davet etmiştir. AB, görüşmelerin devam etmesini desteklemiş, ama Kıbrıslı Türklerin devleti olan KKTC'yi tanımayı sürekli reddetmiştir. Dolayısıyla BM görüşmelerinde iki toplumlu, iki bölge ve eşit iki devletin oluşturduğu ne federasyon ne de konfederasyon çözümleri ortaya konulabilirdi. Bu çözümlerin önündeki en önemli engel, Avrupa Birliği'nin tutumuydu.

19-20 Haziran 2003 tarihinde Selanik'te yapılan AB Zirvesi'nde ise AB, resmen Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne önyak olmuştur. Zirve kararında; "AB, Kıbrıs'ı (tümünü) tam üyeliğe kabul ederken Avrupa müktesebatının Kıbrıs'ın her tarafında uygulanamayacağını karara bağlamıştır. Kıbrıs'ın tümünü üye olarak kabul edip, kuzeyi müktesebat dışında bırakmak AB tarihinde bir ilk olmuştur. Bir devlet olarak ülkenin tamamı üzerinde otorite kuramayan hiçbir devlet AB'ne kabul edilmemişti.

12-13 Aralık 2003 tarihli Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde ise, Kıbrıs sorununun çözümünde 1 Mayıs 2004 tarihine kadar BM Güvenlik Konseyi, kararlarına

³²⁴ "Denктаş: İmza Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 13.12.2002.

³²⁵ "AB ve Kıbrıs", Eleftrerotipia Gazetesi-Atina, 15.11.2002, AB Genel Sekreterliği,(çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=23161&l=1>, 28.04.2009

uygun olarak adil, tutarlı ve işlevsel bir çözüm için umut olduğuna inanmaktadır. Çözüme ulaşılmasının ardından Birlik, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin kalkınması için mali yardım sağlamaya hazır olacaktır.³²⁶

17-18 Haziran 2004 tarihli Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde ise, Türkiye'yi Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile gümrük birliği müzakerelerini başlatmaya davet etmiştir. Bu karar, Türkiye'yi artık garantör bir devlet olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile daha doğrusu Rum tarafı ile devlet protokolünde biraraya gelmeye mecbur eden bir karardır. Artık taraflar, GKRY ve Türkiye'dir. Türkiye'den bundan sonra AB içinde Kıbrıs sorunu konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile görüşmelere başlaması beklenecektir.

AB zirve kararları, Kıbrıs sorununun gidişatını değiştiren, yönlendiren ve Kıbrıs'ın tek tarafı olarak Avrupa Birliği'ne üyeliğinin gerçekleşmesine bizzat katkıda bulunan kararlardır. 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyesi olması sonrası ise, artık Kıbrıs sorunu AB, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) bir cephede, Türkiye ise diğer cephede yer almıştır. Tabii ki Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ya da mücadelesinde, Kıbrıs sorununun istenildiğinde önündeki bir engel olarak ileriye sürülebilecekti.

c. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SİYASİ SORUMLULUĞU YA DA SORUMSUZLUĞU

Kıbrıs sorunu Avrupa Birliği'nin tutumu sonucunda Türk tarafını memnun etmeyen birçok gelişmeyle karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi, uluslararası ilişkilerde AB'nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin başvurusunu kabul etmesi ve bu başvurunun uluslararası hukuk ve uluslararası antlaşmalar altında hukuki niteliğini tartışmaya gerek duymamasıdır.³²⁷

AB, Kıbrıslı Rumların, adanın tümünü temsil edip etmediğini tartışma gereği bile duymamıştır. Diğer taraftan Kıbrıslı Türklerin anlamakta zorluk çektiği ise,

³²⁶ R. Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, s.139.

³²⁷ Nasuh Uslu, *The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish-American Relations 1959-2003*, Nova Science Publishers, NY, 2003, S.213.

KKTC'nin hukuki varlığına AB'nin kayıtsız kalmasıdır. AB, BM müzakere sürecinde KKTC'yi tanımadığı gibi Kıbrıs Türk toplumu olarak KKTC'nin adlandırılması, tanınan ve tanınmayan iki devletin varlığının kabul edilmesiyle sorun başlangıçta çıkmaza girmiştir.

AB, 1974 öncesi Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığını kabul etmiş, Rum yönetimini Cumhuriyetin temsilcisi olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan AB, Cumhuriyeti kuran Londra ve Zürih Antlaşmaları'nda Kıbrıslı Türklerin elde ettikleri hakların devamlılığının sağlanması açısından herhangi bir destek vermemiştir.³²⁸ Bu durum AB'nin uluslararası hukuka saygı, temel hak ve hürriyetlerin korunması, vatandaşlık hakları gibi temel değerleri ile “uygar” toplumların kurduğu devletler birliği anlayışına gölge düşürmüştür.

Avrupa Birliği, GKRY'ni hala Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak tanımakta ısrar etmesinin sonucunda Kıbrıslı Türklerin bazı haklarının da savunucusu olması gerekirdi. Fakat AB bu tavrını, 2002 Kopenhag Zirvesi'ne KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın davet edilmemesiyle sürdürmüştür. Denktaş, davet edilmemesini, kendisine itibar edilmediği şeklinde yorumlamaktadır.³²⁹ Aslında Avrupa Birliği, 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Denktaş'ı çağırılmayarak KKTC'nin hiçbir zaman tanınmayacağı ve Kıbrıslı Türklerin eğer isterlerse Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde yaşamlarına devam edecekleri mesajını vermiştir. BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto, 2002 yılında Kopenhag'ta KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu ile yaptığı görüşmede, “Rum tarafı AB'ne girdiğinde Kıbrıs Türk tarafının pazarlık kozu yitirilmiş olacaktır. Sonrasında da AB üyesi Rumlar, Türkiye'nin üyeliği bahis konusu olduğunda bu konuda söz sahibi olarak Türkiye'nin işini zorlaştıracaklardır.” demiştir.³³⁰ BM temsilcisi dahi, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin her halükarda Avrupa Birliği'ne alınacağını bilmekte ve BM nezdinde yapılan ikili görüşmelerin anlamsızlığı da burada ortaya çıkmaktadır. O zaman burada birtakım politikalara hizmet edildiği düşünülebilir.

³²⁸ Erol Manisalı, “What Happens if Cyprus Joins the EU without Turkey”, (der) İrfan Kaya Ülger-Eran Efeğil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi**, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s.64.

³²⁹ Rauf Denktaş, **Son Çağrı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s.83.

³³⁰ A.e., s. 100.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs politikasının üç yönü vardır. İlki, Avrupa Birliği'nin GKRY'e AB üyeliğinin önşartının Kıbrıs sorununa yeni bir çözüml getirilmesini gözönünde bulundurmamasıdır. İkincisi AB, Kıbrıs'ın üyelik müzakere sürecinde sorunla ilgili tüm faktörleri hesaplamalıydı. Sonuncusu da, adanın tümünde ve kuzey-güney kesimlerinde, AB'nin müktesebatını uyumlaştırması ve Kıbrıs'ın katılım müzakerelerinde problem yaşanmaması sağlanabilirdi. Bu üç unsur da hem Türkiye'yi hem Kıbrıslı Türkleri hem de Kıbrıslı Rumları memnun edebilirdi.³³¹

Kıbrıslı Türk ve Rum taraflardan hiçbirisi, AB'ne üye olacak Kıbrıs'ın hangi statüde olacağı konusunda bir uzlaşa sağlayamadığı için her iki taraf da mevcut sistemlerine bağlı kalmayı tercih ediyorlardı. Kıbrıslı Rumlar açısından mevcut yönetime bağlı kalınmalıydı; çünkü Kıbrıs hükümeti olarak uluslararası düzeyde elde ettikleri ayrı ve bağımsız bir devlet olma niteliğini sırf Kıbrıslı Türklerin eşit statü talepleri yüzünden terk edemezlerdi, etmeyeceklerdi. Dolayısıyla ne Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ne de AB, çözümlen yana bir çaba göstermişlerdir. Bunun yanısıra AB'nin adanın tümünü Birliğe alma isteği de Kıbrıs Türk toplumu tarafından anlaşılammaktadır.

TCE™

Kıbrıs adasında iki ayrı devletin varlığı *de facto* olarak yadsınamaz. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliğinin değerlendirilmesinde bir sakınca görmüyorsa, aynı şekilde KKTC'nin ayrı bir devlet olarak AB'ye katılımının da görüşülmesinde sakınca görmemelidir. AB içinde bunun örnekleri vardır. Çek ve Slovakya devletleri, bugün ayrı iki devlet olarak AB'ye üyedirler.

Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği çerçevesinde Kıbrıslı Türklerden acilen çözüml önerilerini sunmalarını istemek ve müzakere süreci tamamlanmadan bitiş tarihi (deadline) vererek sorunun çözümlünü oldu bittiye getirmek, Kıbrıs Cumhuriyeti Yönetimi'nin taktiğiydi.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 10 Mart 2003 tarihine kadar her iki toplumun liderinin son çözüml planını kabul etmeleri için süre verdi. Belgenin tamamını taraflardan hiçbirisi kabul etmediği halde, AB, Türk tarafının çözüml çabalarına olumsuz

³³¹ H. Tarık Oğuzoğlu, "Conflict or Ever Lasting Peace: the European Union's Involvement in Cyprus", **Perceptions**, July-August, 2001, Vol:7, No:2, s.53.

yaklaştığını, bu durumun Türkiye'nin AB'ye kuzey-güney olarak üye olmadıkça Türkiye'nin AB üyesi olamayacağını açıklamaktan çekinmemiştir.³³² Bu şekildeki açıklamalar, AB'nin Kıbrıs sorununun çözümünde siyasi sorumluluğunu bir kenara bıraktığı ve genişleme sürecini on aday ülke ile 1 Mayıs 2004'te tamamlamayı hedeflediğini göstermektedir.

GKRY lideri Glafkos Klerides, 30 Kasım 2003 tarihinde Rum basınına yaptığı açıklamada “BM müzakerelerinde hiçbir şey kabul etmeyerek, sorumluluğu Türk tarafına yükleme taktiğini uyguladıklarını ve bu taktiğin kendilerini AB üyeliğine taşıdığını” söylemiştir.³³³ Açık ve net olarak Rum lideri Klerides'in ifade ettiği bu taktiğe, BM çözüm sürecinde AB'nin de Kıbrıslı Rumlar lehine katkı yaptığını söyleyebiliriz. Bu konuda AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri, Günter Verheugen, AB'nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ne desteğinin gerekçesini şu sözlerle açıklamaktadır³³⁴:

“Dışarıda kalamayacak iki ülke vardı. Bunlardan biri Polonya'ydı çünkü Almanya, Polonya olmadan genişlemeyi onaylamayacaktı, diğeri ise, Kıbrıs'tı çünkü Yunanistan da Kıbrıs olmadan onay vermeyecekti. Ancak bu tek başına yeterli değildi. Bunu biz de müzakerelerde hiçbir şey kabul etmeden, hiçbir taviz vermeden, başarısızlığı Türk tarafına ait gösterecek davranışta bulunarak tamamlamalıydık. Elen tarafının bu mazerete sahip olabilmesi için bizim müzakerelerin Türk tarafının uzlaşmazlığı nedeniyle ilerlemediğini göstermemiz gerekirdi.”

Gerek Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) gerekse AB, BM müzakereleri sürecinde ortak hareket ettiklerini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Kıbrıs sorununda AB'nin siyasi sorumluluğundan hala bahsetmemiz mümkün değildir, bu olsa olsa siyasi sorumsuzluktur. Kuşkusuz AB'nin bu tavrı BM görüşmelerinde Kıbrıs Rum tarafının sonuçtan çok sürece odaklandığını ve tam üyeliğe (1 Mayıs 2004) kadar Kıbrıs Türk tarafını uzlaşmaz göstermek için ellerinden geleni yaptıklarını 12-13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag görüşmelerinde görmekteyiz. BM Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'nun 13 Aralık 2002 tarihli basın açıklamasında kapsamlı çözüm için her iki tarafın 28 Şubat

³³² Günter Veheugen'in Londra'da İngiliz parlamenterlerin katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşma, “Kıbrıs Çözülmezse Üyelik Zor”, **Hürriyet Gazetesi**, 04.03.2003.

³³³ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları**, Aşil Yayınevi, Ankara, 2005, s.316.

³³⁴ **Türk Ajansı Kıbrıs(TAK) Bülteni**, 30.11.2003.

tarihine kadar sorunu çözerek yeniden birleştirilmiş Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılmasına imkan veren kapsamlı bir çözüme ulaşılabilmesi için bir fırsatın hala mevcut olduğunu ifade etmiştir.³³⁵

Kıbrıslı Türkler, sorunun bir an önce çözülmesinden yana olduklarını her fırsatta ifade etmişlerdir. Özellikle 1974 sonrası doğan genç nüfus bir an önce Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile anlaşılması taraftarıydı. Ancak bu şekilde Kıbrıslı Türkler, BM müzakerelerinden hiçbir şekilde sonuç alınmaması ve AB kapısından Kıbrıslı Türklerin içeri alınmaması durumunda ambargoların devam edeceğini ve geleceklerinin pek aydınlık olmayacağını düşünüyorlardı.³³⁶

Bu açıklamanın ardından AB Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi aynı gün 13 Aralık 2002'de açıklandı. Zirve Bildirisi'nde AB, Kıbrıs'la ilgili 10. paragrafta, *“Kıbrıs'la katılım görüşmeleri Aralık 2002'de tamamlanmış olduğundan Kıbrıs, Avrupa Birliği'ne yeni üye devlet olarak kabul edilecektir. Yine de AB Konseyi, AB'ne Birleşik Kıbrıs'ın girişini güçlü bir şekilde tercih ettiğini teyit eder...”* Avrupa Birliği Konseyi her iki tarafın, **BM Genel Sekreteri'nin önerileri** esasında Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması için müzakerelere devam etme taahhüdünde bulunmalarını memnuniyetle karşılar.³³⁷

11. paragrafta ise her iki toplum arasında bir anlaşma sağlanması durumunda Konsey, Komisyon'un önerileri doğrultusunda oybirliğiyle hareket ederek Kıbrıs'ın AB üyeliği şartlarının Kıbrıs Türk toplumuna uyum sağlaması konusunda karar verecektir. Bir anlaşmaya varılamaması durumunda ise, 12. paragrafta yapılan açıklamada; *“Komisyonun önerisi esas alınarak konsey başka türlü oybirliğiyle karar almadıkça, uygulamanın Kuzey'de askıya alınmasına karar verir.”* denilmiştir.

Avrupa Birliği'nin BM Kıbrıs Özel Temsilcisi de Soto'nun basın açıklamasıyla aynı güne rastlayan Zirve Bildirisi, resmen Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yol haritası çizmiştir.

³³⁵ R. Denктаş, “Kopenhag'ta Neler Oldu?”, (çevrimiçi), http://www.rddenktas.com/kktc-cb_web_sayfaları/press/news/turkce/kopenhagda_neler_oldu.htm, 02.04.2009

³³⁶ Eran Efeğil-Özgen Görgünler, “A Survey on the Public Opinion's Concerns About the Proposals of the TRNC, South Cyprus, the UN and the EU”, **AB Kışkırmada Kıbrıs Meselesi**, s.142.

³³⁷ R. Denктаş, **Son Çağrı**, s.117.

AB, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ne “*içiniz rahat olsun, BM sürecinde herhangi bir sonuca ulaşamasanız da eninde sonunda AB'ye üye olacaksınız*” denilmiştir.

Bu aşamadan sonra Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafını müzakere sürecinde soruna çözüm bulmaya davet etmek Rum tarafının 1 Mayıs 2004'e kadar oylamaları ile bu süreci geçiştirmesine neden olmuştur. Aslında Kopenhag Zirve Bildirisi, BM'nin kapsamlı görüşmelerinin önünde engel olmuştur. BM ise bu görüşmeler sırasında Genel Sekreter Kofi Annan'ın adıyla ortaya koyduğu plan üzerinde sürekli değişiklikler yaparak çözümsüzlük sürecinin uzamasıyla sonuçlanan müzakereler zincirine öncülük etmiştir.

Uluslararası Hukuk açısından AB'nin Kıbrıs'ı 1960 dönemindeki Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıması mümkün değildir. Çünkü; Rum Yönetimi, 1960 Anlaşmaları ile Kıbrıs Anayasasının öngördüğü meşru bir idare değildir. Meşruiyetini sarsan en önemli unsur, devlet yönetiminde Kıbrıslı Türklerden bir temsilci dahi bulunmamasıdır. Dolayısıyla adanın tümünü temsil edemeyeceği gibi Kıbrıslı Türkler adına da anayasası uygulanmayan bir devlet olarak hareket etme yetkisine sahip değildir. Bu bağlamda, tüm Kıbrıs adına, AB'ne tam üyelik başvurusu yapma yetkisi de bulunmamaktadır. Eğer Kıbrıs Anayasası geçerli kabul edilecekse, o zaman Anayasa gereği, Türk tarafının da onayı ve veto hakkı kabul edilmelidir. Garanti Antlaşmaları Rum tarafının, iki Avanatanın birlikte üye olmadığı herhangi bir siyasi ve ekonomik birliğe üyeliğini engellemektedir. Kıbrıs Anayasasının 50. maddesi ise bu konuda Türk tarafına veto hakkı tanımaktadır.³³⁸

Bugünkü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal bir devlet olduğu tartışmalı bir konudur. Çünkü anayasası uygulanmamaktadır. Dolayısıyla AB, anayasal düzeni işlemeyen bir devleti birliğe üye kabul etmiştir.

Yine de Avrupa ülkelerinde konuya hassasiyet gösteren Kıbrıslı Türklerin mağduriyetini bilen parlamenterler de vardır. 24 Mayıs 2004'te İngiliz parlamenter Ann Winterton, İngiliz parlamentosu'ndaki konuşmasında; “*Kıbrıslı Türkler, eşit ortağı oldukları Cumhuriyet'teki tüm pozisyonlarından atılmayı hak etmek için hiçbir şey*

³³⁸ S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s.143.

yapmadıkları gibi iddia edildiği gibi veto yetkilerini de makul olmayan ölçüde kullanmadılar... Kıbrıslı Türklerin 40 yıldır dış dünyayla normal ticaret ve iletişim kurmaları engellendi, ama bu ayrımcılığı hak etmek için ne yaptılar? Tek suçları Rumların, gerekirse silah zoruyla, bir Yunan adasına dönüştürmek istediği Kıbrıs'ta Türk olmaktı."³³⁹

Sanırım Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs sorununda Batılı devletler ve siyasetçileri ikna edici çalışmalar ve propagandalar yapmış olsalardı Kıbrıslı Türklerin konumu bugün adada daha farklı olabilirdi.

C. KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜNDE AVRUPA BİRLİĞİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İLİŞKİSİ

Kıbrıs sorununun çözümünde Birleşmiş Milletler'in 1956 yılından sonra çözümüne katkı sağlama çabaları, Türk ve Rum tarafının uyuşmazlığı nedeniyle etkili olamamıştır. Tarafların birbirini suçlaması ve bir™dizi BM çözüm önerisine rağmen özellikle Rum tarafının çözüm sürecinde karşı tarafla masaya oturmak konusunda samimiyetsiz tavırları BM'nin çözümü başaramadığı izlenimi yaratmıştır. 1990 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyeliği için başvurusunun ardından 1993 yılında AB Komisyonu'nun olumlu raporu sonucunda AB dolaylı da olsa Kıbrıs sorununa bu tarihte dahil olmuştur. AB Komisyonu'nun Kıbrıs sorunu çözüme kavuşuncaya kadar Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin üyeliğinin askıya alınacağı kararı belirtilmiş olsaydı, AB, kendi iç sorununu çözememiş iki başkentli bir devleti bünyesine almak zorunda kalmayacaktı. Bu bölümde BM ve AB'nin sorunun çözüm sürecinde oynadıkları rol üzerinde durulacaktır. Ayrıca Kıbrıs sorununun özellikle Annan Belgesi'nin kabulü sürecinde iki örgüt arasındaki ilişkiler üzerinde durulacaktır.

³³⁹ R. Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, s.135-137.

1. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: UZUN İNCE BİR YOL

Berlin Duvarı’nın yıkılması ve SSCB’nin çöküşü sonrası yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçileceği düşüncesi akademik ve düşünce kuruluşları arasında tartışılan söylemler arasında iken ABD 1991’de Irak’ı işgal ederek Ortadoğu bölgesi üzerindeki Anglo-Amerikan planların uygulama aşamasına geçmiştir. Böylelikle şimdiye kadar Batı yanlısı bir dış politika izleyen ve ABD ile müttefiklik ilişkisi zemininde dış ilişkilerini düzenleyen Türk dış politikasının ezberi bozulmuştur.

Türkiye, 1990’larda bölgesinde gerek Kafkaslar gerek Ortadoğu ve Balkanlarda olsun değişen siyasi durum karşısında hazırlıksız yakalanmıştır. Doğu ve Batı bloklu iki kutuplu sistemde, Batı bloku yanında yer alarak Batı ile ilişkilerini ABD üzerinden Batı ülkelerine Doğu Blokuna karşı NATO müttefiki olarak sürdürürken Türkiye’ye ihtiyacın azalması, Türk dış politikasında da bazı politika değişikliklerini zorunlu kılmıştır.

TCE™

Türkiye’nin 1990’lar sonrası dünya siyasi sisteminde meydana gelen değişiklikler, Avrupa Birliği ilişkilerine de yansımıştır. Soğuk Savaş döneminde Batı’nın savunmasında önemli rol oynayan Türkiye, SSCB tehlikesinin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri (MDAÜ)nin bağımsızlıklarını elde etmeleriyle ortadan kalkması sonucunda kıta Avrupası için önemini kısa bir süre de olsa kaybetmiştir. AB genişlemesinin 1993 Kopenhag Zirvesi’nde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB bünyesinde demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi uygulamalarını gerçekleştirmeleri uygun görülmuş ve üyelik görüşmelerinin başlatılabileceği kararı alınmıştır. İki Almanya’nın 1990’da birleşmesinden sonra Avrupa içinde güçlü bir merkez olma eğilimi içine girmesi karşısında Fransa, Almanya’yı AB içinde asimile etme amacı gütmüştür. Almanya ise, AB bütünleşmesi olmaksızın Avrupa’da gücünü diğer ülkelere kabul ettiremeyeceği düşüncesiyle bir an önce Avrupa federasyonunu kurma endişesine girmişti. İngiltere de genişlemeden fakat konfederatif bir yapıdan tercihini ortaya koymuştur. Özellikle 1991 Maastricht Zirvesi’nde, İngiltere için ek bir protokol ile para birliği dışında kalma seçeneğinin sunulmasında da İngiltere’nin Birlik içinde

doğrudan bütünleşme taraftarı olmak istememesinin etkisi vardır. Bu konuda İngiliz eski Başbakanı M. Thatcher, “Devlet Sanatı” adlı kitabında; “ *Çokuluslu devletlerin bünyesinde istikrarsızlık yatar. Bu devletlerin iyi işlemesi iki şekilde mümkündür. Birincisi ulusların birbirlerine saygılı olmaları ve devletin bir nevi konfederal bir yapıya sahip olmasıdır. İkincisi ise, otoriter bir merkezi gücün iradesini zorla kabul ettirmesidir.*” diyerek, AB’de konfederasyondan yana olduğunu açıkça belirtmiştir. Ayrıca Thatcher, Türkiye’nin Batı’nın desteğini hak eden önemli bir müttefik olduğunu kitabında ifade etmiştir.³⁴⁰ İngiltere, Almanya’nın federasyon tezine karşı Topluluğun genişlemesiyle bu tehlikeden kurtulacağını hesaplamış ve Topluluğun genişlemesine tam destek vermiştir.

Genişleme bir açıdan fonların yeni üyelere aktarımı ve eski üyelerin fonlardan daha az yararlanacağı gerçeğinden hareketle güney Avrupa ülkelerinin istekli olmadığı bir yaklaşımdı. İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda, genişlemeden taraf görünüyorlar, bir yandan da mali yardımları yeni üyelerle paylaşmak istemediklerini her fırsatta ifade ediyorlardı.³⁴¹ Bu isteklerini de kabul ettirdiler, yeni üyeler on yıl boyunca fonlardan yararlanamayacaklardı. Gelişmekte olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin fonlardan yararlanamaması bu ülke toplumlarının AB’ne katılımı ile daha iyi ekonomik koşullar içinde yaşama düşüncelerinin de olumsuz seyretmesine yol açmıştır.

1985-1995 yılları arası AB Komisyonu Başkanlığı yapmış olan Jacques Delors, Maastricht Antlaşması’nın imzalanması sonrası sözkonusu antlaşmanın ancak yürürlüğe girdikten sonra anlamına vakıf olduğunu belirtmiş ve hatta 2. maddedeki yetki ikamesi(*subsidiarity*) ilkesinin anlamını açıklayana elli bin euroluk ödül vereceğini açıklamıştır.³⁴² Komisyon Başkanlığı yapmış Delors’un bu açıklaması, AB’nin 2000’li yıllara aceleci, düşünmeden ve subjektif kararlarla girdiğini göstermektedir. AB, 1999 Helsinki Zirvesi’yle MDAÜ ülkeleri müzakere kapsamına dahil edilirken Avrupalı halklar genişlemenin AB’ye getireceği dezavantajlar konusunda bilgilendirilmediler. AB, 1990’lı yılların değişim rüzgarlarına kapılarak derinleşme yerine genişlemeyi tercih ederek siyasi ve askeri sorunları da beraberinde karşılamayı kabul etmiştir.

³⁴⁰ R. Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s.50.

³⁴¹ Hasan Ünal, “AB Genişlemesi Senaryoları”, **Zaman Gazetesi**, 05.07.2002

³⁴² Beril Dedeoğlu, “AB Türkiye’yi Dışlamaya mı Hazırlanıyor”, **Zaman Gazetesi**, 11.06.2006.

1 Mayıs 2004 tarihinde on aday ülkenin Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi sonrası da AB içinde genişlemenin ileride nelere yol açacağı konusunda AB'nin de hazırlıklı olmadığı ve farklı görüşlerdeki üye ülkelerle kavram karmaşası içinde bu işe girdiği görülmekteydi. 2000'li yılların başlarında genişlemenin AB için beklenenin aksine ne bölgesel bir güç olmasında etkisi oldu ne de ekonomik olarak güçlü bir yapılanmayla Avrupa milleniumu karşılayabildi. Hesaplar tutmadı; üstelik Avrupa toplumları içinde radikal sağ görüşün yayılmaya başlaması ve milliyetçi, sağ partilerin üye devletlerin hükümetlerinin(Fransa, Almanya) başına geçmesiyle, genişleme 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri itibariyle durmuştur. 2007 yılında Avrupa Birliği Lizbon Zirvesi'nde Fransa'nın başını çektiği “ Basitleştirilmiş Avrupa Antlaşması”nın Avrupa Anayasası yerine kabul edilmesi, güçlü Avrupa hayalinin de Topluluk üyesi devletlerin ortak hayali olmadığını da açıklamaktadır. Lizbon Zirvesi'nde AB, ilk kez “hazmetme kapasitesi” ifadesini kullanarak genişlemeyi hazmedemediğini açıkça belirtmiştir. Yeni üyelere uygulanan kademeli geçiş ise Avrupa'nın eşitlik, adalet ilkelerine uymamaktaydı.

2000'li yıllara hızlı bir giriş yapan Avrupa Birliği, ortak savunma ve güvenlik sisteminin en önemli parçası olan NATO'nun da aynı hızda genişlemesinin paralelinde ABD'nin desteği olmadan bölgesel bir güç olma hayalini gerçekleştiremeyeceğini anladı. Topluluk bünyesinde Avrupa Birliği'nin geleceği açısından farklı seslerin duyulması, Avrupa'da işsizlikte artış, ekonomi verilerinin iyi gitmemesi, Avrupa'da enerji sıkıntısının çekilmesi, doğal kaynaklardan yoksunluk, endüstri ve sanayiinin artık 19. yüzyılda olduğu gibi sömürgeleşme ile desteklenmemesi, ortaya çıkan çok uluslu şirketlerin üretimde hammadde kaynağının başında olmaları, devlet bazında Avrupa ülkelerinin hareket alanını da daraltmıştır. Kendi geleceği belirsiz bir Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin üye olmak konusundaki ısrarı ise anlaşılammamaktadır.

a. TÜRKİYE AÇISINDAN BATILI OLMAK YA DA BATIDA YER ALMAK

Bir toplumun “Batılıym” demesi ile Batılı olmayacağı açıktır. Aynı şekilde ekonomik ve sosyal gelişmeyle ille de Batılı olmak, “Avrupa Birliği’nin üyesi olmak” gibi bir zorunluluğun bulunmadığı da örnekleriyle ortadadır.³⁴³ Batılı devletlerin* siyasi ve ekonomik gelişimi ve demokratik toplum değerleri hiç kuşkusuz mantığı (rasyonalite) paylaşılması gereken önemli dış dinamiklerdir. Fakat demokrasi, insan hakları, kişi hak ve hürriyetlerinin korunması, bireyin dokunulmazlığı gibi evrensel değerler için Batı kültürünü benimsemek gerekmez. Çünkü Türk toplumunun dili, dini, kültürü ve en önemlisi tarihsel geçmişi farklıdır.

Avrupa kültürü ya da Batı kültürü tanımında Hristiyan öğelerin eski Yunan’dan biçimlenerek günümüze kadar geldiğini düşünürsek, bugün Batı kültürünün farklılaştığından daha evrensel ve uluslararası düzeyde tüm toplumlar tarafından benimsenen, ötekileştirilmeden kavramsal düzeyde tanımlandığını, hukukun üstünlüğü, insan hakları, laiklik, demokrasi, çoğulculuk gibi kavramlarla beslenen bir Avrupa kültürüne Türkiye’nin uyduğunu söyleyebiliriz. Fakat Türk toplumunun, Osmanlı döneminden kalma, Batı’ya ulaşma, Batı’yla ilişkileri geliştirme ve cumhuriyet kurulduktan sonra da Atatürk’ün “muasır medeniyetler seviyesine ilerlemek” ifadesini daha çok “Batı”ya yaklaşmak olarak algılaması, Batı’yla bütünleşme çabalarının da temelinde yatan sorundur. Türkiye’nin kendi kültürel değerleri, kimliği, tarihsel gelişiminin etkisiyle yönetim üstünlüklerini hiçe sayıp toplumsal gelişiminde Osmanlı dönemi de dahil tarihi etkileri, yenilikçi akımları, yenileşmenin izlerini görmezden gelmek ancak toplumsal bir kompleksin ürünü olabilir.

Türkiye’nin Avrupa ile yedi yüzyıllık ilişkileri, savaşların, barış antlaşmalarının, diplomasi müzakerelerinin seyrinde geçmiştir. Bu süreçte Batı tüm bu çatışmalar noktasında idealize edilmiş, öylesine kutsanmıştır ki Türk toplumu kendi ayrıcalıklarını görememiştir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak, kayıtsız şartsız Batı’yı tercih

³⁴³ İsmail Cem, **Türkiye, Avrupa, Avrasya, Birinci Cilt:Strateji-Yunanistan- Kıbrıs**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.46.

* Bu bölümde Batılı devletler tanımı; 1800’lü yıllarda ve sonrasında dönemin Avrupalı emperyalist güçlü ülkeleri (İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya) için toplu olarak verilmiş adlandırmadır.

etmek değildir. Türkiye'nin sahip olduğu siyasi ve ekonomik avantajları, kültürel değerlerini iyi koruması şartıyla ancak Batı, sanayii toplumuna geçiş sürecini yaşamamış bir toplum olan Türk toplumunun çağdaşlaşması için model olabilir. Batı modelinin temel ilkeleri alınarak Türk toplumuna toplumun kendi değerleri vasıtasıyla uyumlaştırılabilir.

Diğer taraftan Yunanistan'ın kıta Avrupa'sında yer alması ve yüzyıllardır Yunan kültürüne atfedilen değerler, Türklerin hiçbir zaman ulaşamayacakları değerlerdi. Bu anlayışın oluşmasında Batı'nın Doğu'yu sömürme amacına meşru bir zemin hazırlamak ihtiyacı etkili olmuştur. 18. yüzyılda Batı'nın emperyal güçleri, Doğu'yu sömürmek için klasik Yunan medeniyeti ve ilmine sarıldılar. Temel sav, Avrupa'nın geri kalmış Doğu'yu kurtarmakla görevli olduğu, bunun için de Doğu'yu egemenliğine alması gerektiği şeklinde kurulmuştur.³⁴⁴ Böylece Batı'nın Doğu'nun kaynaklarını sömürmesi, sömürgeci bir faaliyet olarak değil, ilkel ve durağan Doğu'yu uygarlaştıran ilerici bir hareket olarak Doğu'ya benimsetilmiştir.

Batılı devletlerin, Doğu medeniyetine müdahalesinin temelinde, hristiyan öğretiler ve Yunan medeniyeti'nin ulvileştirilmesi vardır. Fakat Batılı devletlerin daha sonra da Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Yunanlıların 1830'da Yunanistan'ı kurmalarına destek vermesinin en önemli nedeni de, Batı'nın üstünlüğünü oluşturan Yunan medeniyetinin Doğu'nun geri kalmış medeniyeti altında olmasının önüne geçmektir.³⁴⁵ Aslında Batılı devletler, Osmanlı Devleti yönetimi altında üç yüz yetmiş yedi yıl yaşayan Rumların* bu süre içinde Yunan medeniyetinin Doğu medeniyeti altında ezildiğini fark etmemişler miydi? Yunanistan'ın kuruluşunun Avrupa'da, Osmanlı sömürgeciliğine karşı kazanılmış ilk zafer olarak uluslararası topluma duyurulması, Türklerin ve Rumların bunca yıl huzur içinde yaşamış olmalarına rağmen Rumların ezilen toplum olarak yansıtılması, yine emperyalist güçlerin eseriymi.³⁴⁶

³⁴⁴ Cenk Erhan, "Modern Yunanistan'ın Oluşumunda Büyük Güçlerin Etkisi", **Avrasya Dosyası: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, 2005, Cilt:11, Sayı:1, s.181.

³⁴⁵ A.e., s.183.

* Rum kelimesi, Romalı anlamında Osmanlı Devleti zamanında kullanılmıştır. Yunanistan'ın 1830'da kurulması sonrası Rumlar, Yunanlılar olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Günümüzde sadece Türkiye Cumhuriyeti topraklarında ve Kıbrıs'ta yaşayan Yunan kökenliler için Rum ifadesi kullanılmaktadır.

³⁴⁶ Şevket Ovalı, "Tarihsel Bir Perspektiften Batı-Yunanistan İlişkisinin Siyasal Arka Planı(1821-1845), **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:61, Sayı:1, 2007, s.168.

Batı- Yunanistan ilişkisinin dış siyaset boyutu, Yunanistan açısından hem teşvik edici hem de kısıtlayıcı etkileri barındırmaktadır. Batılı güçler, bu çerçevede zaman zaman Yunanistan dış siyasetini bu ülkenin ulusal kapasitesi ile çakışmayan amaçlara taşıyabilen teşvik edici bir etki yaratmışlar, zaman zaman da Yunanistan tarafından hayati öneme sahip olduğu düşünülen çıkarlara ulaşmasında onu sınırlayan bir etkiye sahip olmuşlardır.³⁴⁷ Yunanistan için Batı bağımsızlıktan sonra özellikle Osmanlı döneminde ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti döneminde, Batı'nın çıkarları doğrultusunda hareket ederek fakat Yunanistan'daki iç ve dış dinamikleri de gözardı etmeden dış siyaset amaçlarına ulaşmanın bir aracı olarak görülmüştür. Batı, Yunanistan tarafından, zaman zaman suçlanmış zaman zaman da dış siyasette başvurulan bir referans kaynağı olarak görülmüştür. Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekatı'nı Batılı devletlerin, sadece AT düzeyinde kınaması, Kıbrıslı Rumlar tarafından işgale izin vermekle suçlanmalarına neden olmuştur.³⁴⁸

Batı-Yunanistan ilişkisinin bir nevi çıkarların uyuşması-çıkartların çatışması noktasında dengelendiğini söylemek zordur. Çünkü Yunanistan, bir taraftan kendi çıkarlarını savunurken diğer taraftan Batı'nın çıkarlarına hizmet etmek durumundadır ki istediklerini elde edebilsin. Konuyla ilgili çarpıcı bir örneği ileri görüşlü ve zeki bir lider olan Atatürk'ün anılarından vermek doğru olacaktır.

Yunanistan'ın dış politikasının uluslararası politikanın gerekleri karşısında zaman zaman vazgeçilmesi dışında Megali İdea'ya dayandığını bilen Atatürk'ün, 1937 yılında Türk-Yunan ilişkilerine bakışında çok önemli bir gözleminden bahsedeceğiz. Atatürk, Yunanistan'la dostluk ilişkilerinin mimarı olarak çevresindekilerin kendisini tebrik etmesine şu sözlerle karşılık vermiştir³⁴⁹:

“Arkadaşlar barış arzuları samimi ve köklü olduğu takdirde, bir ölçüde de olsa muhataba tesir eder. Dünyada iki millet vardır ki, nereden idare edildiği bilinemez. Bunlardan birisi Yunanlılar, birisi de Musevilerdir. Yunanlılar Atina'dan idare edilirler, okyanuslardaki ticaret filolarından hatta İstanbul'daki Rumlar tarafından

³⁴⁷ A.e., s.167.

³⁴⁸ C. Dodd, **Kıbrıs Meselesi**, s.30.

³⁴⁹ M. Derviş Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs, Yazdıklarım-Söylediklerim**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Şubesi) Yayınları, No:9 ,İstanbul, 1993, s.265-266.

idare edilirler, kısacası bütün dünyadaki Rumlar tarafından idare edilirler. Museviler ise, henüz müstakil bir hükümete sahip değillerdir; fakat azami on sene içerisinde binlerce senelik ısrarla ve azimle takip ettikleri gayelerine vasıl olacaklardır. Zira bugün Musevilerin nüfuzları, büyük zannedilen birçok devletlerin üstündedir. Biz Türkler, tarihimiz ve coğrafyamız olarak bu iki milletin bünye ve gayelerini hakiki çehresi ile her zaman bilmek ve bunu hatırdada tutmak mecburiyetindeyiz. Şüphesiz ki, Türk-Yunan dostluğu lüzumlu ve faydalıdır. Ancak bizim Yunanlılar'ı bu dostluğa her zaman zorlayabilecek güce sahip olmamız şartı ile.”

Atatürk'ün bahsettiği nokta, Türk-Yunan dostluğunun ancak Türklerin Yunanlılara nazaran uluslararası düzeyde üstün güce sahip olmaları durumunda gerçekleşeceği ve Türklere karşı, arka planda Yunanlıların Batılı devletler tarafından kullanılması ihtimaline karşı dikkatli olunması yönündedir. Türk-Yunan ilişkileri, 1945'ten sonra Batılı devletlerin politik tutumlarına paralel seyretmiştir.

Günümüzde Yunanistan'ın Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle yeni ufuklar, yeni parametrelere yönelmesi, Batılı devletlerin de aynı çizgide ilerlemesinin nedenidir. Batılı olmak ya da Batı yanında yer almak çerçevesinde Türkiye'ye yönelik bu parametreler ışığında Batı'nın yaklaşımında ne gibi farklılıklar olmuştur?

Türkiye'nin Batı ile etkileşim sürecindeki dönüm noktalarından biri, SSCB'nin parçalanmasıdır. 1949'da Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına kadar geçen sürede stratejik faktörler, ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini etkilemiştir. Türkiye, yalnızca jeopolitik konumunun temelinde AB güvenlik politikası düzeyine göre ilişki kurmaktadır.³⁵⁰ Türkiye'nin kurumsal/siyasi yapılanması, dış siyaseti, hakim ideolojisi, Batı'nın değerlerine uymasa da çok fazla eleştirilmiyordu. Bunun nedeni, Türkiye'nin, Batı'nın “uzak karakolu” olmasıydı. Dolayısıyla Türkiye'nin Batı'nın güvenlik bariyeri olması dışında Batı'nın kendisinden beklentisi yoktu.³⁵¹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1990'ların başlarında Türkiye'nin dış politikada ezberi bozulmuştur. Daha doğrusu Batı-Türkiye ilişkilerinin ezberi bozulmuştur. Çünkü bu tarihlerde Türkiye'nin Batı'nın güvenlik sisteminin bir parçası

³⁵⁰ Ekavi Athanossopoulou, “American- Turkish Relations Since the End of the Cold War”, **Middle East Policy**, Vol:VIII, No:3, September 2001, s.144.

³⁵¹ İ. Cem, a.g.e., s.48.

olmasının önemi bir süre için azalmıştır. Türkiye'nin dış politikasında dost-düşman kavramı kargaşası yaşanmaya başlamış ve tek taraflı politik yapılanma (Batı ideolojisine dayalı) sonucunda Türkiye, dış politikada bir şaşkınlık dönemi yaşamıştır.

Türkiye, ABD ve NATO gibi kendisini Soğuk Savaş döneminde hem koruyan hem de kullanan müttefiklerinin gözünde temel işlevini SSCB'nin yıkılması üzerine yitirmiştir. Geçmişte dost ve müttefik ülkeler, 90'lardan sonra kendisini dış politikada eleştirmeye, iç politikada ise kurumların nitelikleri ve işlevlerine varıncaya kadar Batı değerleri adıyla karışmaya başlayacaklardı. Tek taraflı dış politikanın bir diğer sonucu da komşu ülkelerin bu durumu fırsat bilerek saldırgan politikalar benimsemeleridir. Örneğin; Yunanistan'ın Suriye ile 1984'te başlayan bir işbirliği programı ile güneydoğu'da başlayan PKK terörünün Suriye'de açılan kamplarına destek vermesi.* Papandreu ile başlayan bu süreç, komşu ülkelerin 90'ların başından itibaren güneydoğu anadolu bölgesi'nde teröre destek vermeleriyle had safhaya ulaşmıştır. Fırsatların ulusal çıkarlar etrafında değerlendirildiği uluslararası sistemde, Yunanistan'ın Türkiye'yi zayıf düşürmek adına hükümet olarak teröre destek verdiği de bilinen bir gerçektir.

Batı ile ilişkilerde, Türkiye artık demokratik kurumlarının, insan haklarının ağır eleştirileriyle karşı karşıya kalmıştır. 90'lardan sonra Türkiye'de demokrasinin işleyişi, insan hakları uygulamaları konularında 1950'ler, 60'lar, 70'ler ve 80'lere nazaran iyileştirmeler söz konusuysen, bu konuların ağır eleştirilerle şimdilerde gündeme getirilmesi akla bazı soruları getirmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önceki dönemlerde Türkiye 1960 ihtilali, 1971 muhtırası ve 1980 askeri darbesini görmüştür. Demokrasinin gelişimine engel bu üç önemli siyasi gelişmede, çok daha ağır sorunlar vardı. Örneğin, siyasi partilerin kapatılması, siyasetçilere siyaset yasağı getirilmesi, cezaevlerinde tutuklanmaları, insan hakları sorunları gibi sorunlar varken ne Fransa'sı ne İngiltere'si ne de ABD'si günümüzde olduğu gibi bunları ağır eleştirilerle gündeme getirmemişlerdir. 1980'lerin başında demokrasinin askıya alındığı bir zaman kesitinde,

* Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, Haziran 1984'te Suriye'ye giderek Başbakan Hafız Esad'ı ziyaret etmiştir. Ziyaretinde, Papandreu, Hatay'ın Türkler tarafından alınması ile Suriye toprağının gasp edildiğini ve Yunanistan olarak propagandalarının geçerli olduğu tüm ülkelerde Hatay'ın Suriye'ye verilmesini destekleyeceğini ifade etmiştir. Acak bunun karşılığında Suriye'den Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt ayaklanmasını desteklemesi, Türkiye'yi askeri ve siyasi yönden bu işle meşgul etmelerini talep etmiştir. Bkz. Oğuz Kalelioğlu, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.116-117.

Türkiye'nin "örnek ülke" olduğunu, "izlenmesi gereken model" olduğunu, Batı basını en saygın yayın organlarıyla dünyaya ilan etmiştir.³⁵² 90'lara gelindiğinde ise Türkiye'de demokrasi adına çok daha fazla mesafe katedilmişken bu eleştiriler niye gündeme geliyordu? Değişen uluslararası sistemde Avrupa'nın Türkiye'ye ihtiyacı kalmamış mıydı? Türkiye stratejik önemini yitirmiş miydi?

Türkiye'nin geçmiş siyasetiyle, eski sisteme göre biçimlenmiş demokrasi anlayışı ve kurumlarıyla değişen dünya düzenini yakalaması zordu. Fakat Türkiye'nin düştüğü boşluğun kısa sürmesinin nedeni, onun tekrar stratejik önemini zirveye oturtan 1991 Irak Savaşı'nda ABD'nin müttefiki olmasıdır. Soğuk Savaş sonrası AB ve ABD için önemi kaybolmuş gibi görünse de bazı çıkar farklılıklarıyla Türkiye tekrar Batı'nın gözünde değer kazanmıştır. ABD'nin dış politikası, uzun vadeli stratejilerin hesabında kısa vadeli hedefler tarafından şekillenmektedir.³⁵³ Soğuk Savaş sonrası da Türkiye ABD için alternatif müttefik olmuştur. Fakat artık gündemde Sovyet tehlikesi değil, Ortadoğu petrolünün güvenliği sözkonusudur. Ayrıca ABD, Rusya ile birebir enerji koridoru için ikili anlaşma yapmayı tercih etmiştir. Fakat Türkiye'yi dışarıda tutmamış ya da bertaraf etmemiştir; çünkü Rusya ile ilişkilerin geleceği belli değildir. ABD uzun dönemde de Türkiye'yi stratejik ortak olarak görmese de bölgeye yönelik stratejik alternatiflerinde yer vermektedir.³⁵⁴ Türkiye'nin enerji koridorunun üzerinde olması en önemli avantajıdır.

Kıta Avrupası'nın enerji üretiminde kullanılan doğal kaynaklardan yoksun olması, onun yine Soğuk Savaş sonrası da enerji kaynaklarına ulaşmak için ABD ile ortak dış politika çizgisinde olmasını gerektirmektedir. Bunun en önemli belirtisi, NATO'nun genişlemesi ile AB'nin genişlemesinin paralel seyretmesidir. Dolayısıyla AB'nin enerji ihtiyacı nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini yeni bir strateji noktasında geliştirmesi kaçınılmazdır. Fakat hala bazı Avrupalı akademisyen ve politikacılar, Türkiye'nin AB üyeliğini coğrafi sınırlara ve kültürel farklılıklara dayandırma konusunda ısrar etmektedirler.³⁵⁵

³⁵² A.e., s.50.

³⁵³ Donald M. Payne, "The Cyprus Problem: A Need to Defend Principles", **Mediterranean Quarterly**, Spring 1998, s.11.

³⁵⁴ E. Athanassopoulou, a.g.e., s.146.

³⁵⁵ Bkz. Paul Kubicek, "Turkey's Place in the New Europe", **Perceptions**, Autumn 2004, Vol.9, ayrıca Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'ın basın açıklaması, **Le Monde**, 08.11.2002.

b. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ENGELİ VE KIBRIS

Kapitalist dünyaya karşı verdiği savaşa zarar getirmeksizin Avrupa’nın değerlerine ulaşmayı amaçlayan bir lider olan Atatürk’ü izleyen Cumhuriyet yönetimlerinden Adnan Menderes Hükümeti, Cumhuriyet’in kuruluşundan 36 yıl, Roma Antlaşması’nın yürürlüğe girmesinden ise on dokuz ay sonra Batı’nın en önemli ekonomik kuruluşu olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’na Roma Antlaşması’nın 238. maddesi uyarınca “ortak üye”*(associate member) olmak için 31 Temmuz 1959’da Topluluk Konseyi’ne başvurmuştur.³⁵⁶ Türkiye ile Topluluk arasında bir ortaklık yaratan Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963’te imzalanmıştır. Fakat Ankara Antlaşması bir çerçeve antlaşmasıdır. Antlaşmada, ortaklığın amacı, hedefleri, temel ilkeleri, hedeflere ulaşmak için başlıca geçilecek evreler belirlenmiştir.³⁵⁷ Başka bir deyişle, bu antlaşmada Türkiye ile AT arasında ortaklık döneminde gerçekleştirilecek bütünleşmenin genel programı ortaya konmuştur.

Yunanistan ise 15 Temmuz 1959’da AET’ye ortaklık için resmen başvurmuştur. Her iki ülke aynı yıl AET’ye başvurmuşlardır. Yunanistan’la 1-2 Mart 1960 tarihinde ortaklık görüşmelerinin başlaması üzerine Konsey, 22 Mart ve 21 Nisan 1960’da Türk ve Yunan başvurularının aynı paralelde yürütülmesini kararlaştırmıştır.³⁵⁸ 27 Mayıs 1960 İhtilali üzerine AET’le görüşmeler kesilmiştir. 14-21 Ekim’de tekrar başlayan görüşmelerde Türkiye, Yunanistan’ın üstlendiği tüm yükümlülükleri alabileceğini açıklamıştır. Bu kez 1967’de Yunanistan’da Albaylar Cuntası’nın iktidara gelmesi ve Yunanistan’da demokrasinin kesintiye uğramasıyla Yunanistan-AET görüşmeleri kesilmiştir. Yunanistan’la üyelik müzakereleri Cunta’nın devrilmesi sonrası demokrasiyle iktidara gelen Karamanlis hükümetinin çabalarıyla 1975’te tekrar başladı. Türkiye ise, 1970’li yıllarda çeşitli faktörlerin etkisiyle önemli dış ekonomik zorluklarla

* AB Hukukunda “association” kavramının içeriği tam ve kesin olarak belirlenmemiştir. Bu kavram Avrupa hukukunda ilk defa, 1952 yılında Avrupa Konseyi Hukuk Komisyonu’nda ele alınarak tanımlanmıştır. Buna göre bir topluluk ile yoğun işbirliğine girişme yükümlülüğünde bulunan devlet, üye adayı sayılmaktadır. Gereğinde sınırlı bir içeriği bulunabilecek olan bu işbirliğinin kapsamı özel anlaşmalarla belirlenir. Bkz. Rıdvan Karluk, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Perspektifinde Türkiye’nin Yeri”, **Türkiye İktisat Kongresi**, Mayıs-2004, İzmir.

³⁵⁶ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s.438.

³⁵⁷ Tuğrul Arat, “Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.44, Sayı 1, 1995, s.592.

³⁵⁸ Mehmet Ali Birand, **Türkiye’nin Ortak Pazar Macerası (1959-1985)**, Milliyet Yayınları, 1990, s.110.

karşılaşmıştır. Özellikle Topluluğun 1973 yılında genişlemesi ve 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile Topluluğa verilen ödümler yaygınlaşmıştır. 1973 ve 1978 yılları arası Türkiye, Ankara Antlaşması ve Katma Protokol'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmiştir.³⁵⁹ Fakat Topluluğun EFTA ile 1972-1973 yıllarında gerçekleştirdiği sınıai serbest ticaret bölgesinden Türkiye zarar görmüştür. Toplulukla olan dış ticaret açıkları artmıştır.³⁶⁰ Türkiye, Topluluktan gümrük indirim takvimine ilişkin kabul edilebilir bir teklif alamadığı ve çıkan sorunlara kısmi çözümler bulunduğu için 25 Aralık 1976'da tek taraflı olarak yükümlülüklerini dondurmuştur. Bu tarihten sonra kademeli olarak 22 yıllık süreçte yapması gereken gümrük indirimlerini 1977 ve 1978 yıllarında yapmayacağını ve ertelediğini açıklamıştır.³⁶¹ Türkiye, 1976 yılından sonra 1980 askeri darbesine kadar geçen sürede hükümet değişiklikleri ve iç siyasetindeki istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye-AET, 21 Eylül 1979'da varılan bir anlaşma ile karşılıklı olarak ilişkilerini 5 yıllık bir süre ile dondurmuşlardır. Yunanistan ise 1975'te başladığı görüşmelerde demokrasinin uygulanışı ve ekonomi bakımından Avrupa'nın gerisindeydi. Beş yıl süren pazarlıklardan sonra Yunanistan 28 Mayıs 1979'da Atina'da Katılım Ortaklığı Anlaşması'nı imzalamış ve 1 Ocak 1981'de AT üyesi olmuştur.³⁶²

TCE™

Türkiye'nin AET ile yapmış olduğu protokolü askıya alma kararı, onun üyelik fırsatını kaçırmasına neden olmuştur.³⁶³ Bu dönemde AT Parlamentosu Başkanı Egon Klepsch, Yunanistan, tam üyelik talep ettiğinde Türkiye'yi de buna paralel olarak tam üyeliğe davet ettiklerini fakat Türk Hükümeti'nin tereddüt ettiğini ifade etmiştir.³⁶⁴ Fakat Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar, ekonomik yapısının güçlü olmayışı, üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmesini engelliyordu. Türkiye'nin o dönemde

³⁵⁹ Erol Manisalı, "Turkey and European Community Problems and Prospects", **Turkey's Place in Europe**, The Middle East Business Publications, Girne, 1988, s.64.

³⁶⁰ R. Karluk, a.g.e., s.449.

³⁶¹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Birliği 3**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s.127.

³⁶² Yorgo Kirbaki, "Yunanistan'ın AB Öyküsü", (çevrimiçi), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/82833.asp#BODY>, 22 Mart 2009.

³⁶³ Dönemin koalisyon ortakları CHP lideri Başbakan Bülent Ecevit'le MSP lideri Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, AET'yle görüşmelerin tekrar başlatılması için tam üyelik talep etmiş olsaydı, Ortaklık Anlaşması, 20 yıl boyunca askıda kalmayacaktı. MSP lideri Erbakan'ın Batı ile bütünleşmeye karşı olması bu tereddütün en önemli nedenlerinden biridir. Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte başlattığı bu serüvende Türkiye'nin 1979'daki hatalı tutumu, onun AB macerasında ilk ciddi hatası olmuştur. Bunda özellikle Erbakan'ın AT'ye karşı olmasının ve Ecevit'in de bu konuda istekli olmamasının büyük etkisi vardı. Bkz. Avrupa Konseyi Eski Genel Sekreteri Emile Noel'le yapılan röportaj, Nilgün Cerrahoğlu, **Milliyet Gazetesi**, 14.12.1995.

³⁶⁴ R. Karluk, a.g.e., s. 442-443..

yaşadığı ekonomik sıkıntıların ardında, 1974 Kıbrıs Harekatı sonucu ABD ambargosunun 1975-1978 yılları arasında ülkede yarattığı mali kayıplar ve 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası petrolün varil fiyatının dünya piyasasında dört katına çıkması sonucu dünyada yaşanan ekonomik bunalım vardı.³⁶⁵ Türkiye ve Yunanistan arasında gerek BM, gerek NATO gibi uluslararası ve bölgesel örgütlere eş zamanda üyelikler iki ülke arasında bir rekabet unsuru olmuştur. Türkiye'nin 1980 askeri darbesi sonrası demokrasiye dönüş takviminin gecikmesi, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerinin, Avrupa Parlamentosu kararıyla 22 Ocak 1982'de askıya alınmasına neden olmuştur.

Yunanistan'ın 1980'de NATO'nun askeri kanadına tekrar girmesi ve 1981'de Avrupa Topluluğu'na üye olması, Türk-Yunan ilişkilerinin seyrinde etkili olmuştur. Yunanistan, ilk kez Türkiye'nin üye olmak istediği bir kurumda asil üye olarak öne geçmiştir. Bu avantajını Ege sorunlarında birinci sıraya koyduğu Kıbrıs konusunda kullanmak için AB kurumlarında, Türkiye aleyhine her tür kararın alınmasında etkili olacaktır. Yunanistan'ın 1981'de üye olması sonrasında, AB üyeliğini üç aşamada inceleyebiliriz.

TCE™

I. aşama 1981-1985 yılları arası Yunanistan ekonomisinin üye ülkeler arasında en zayıf ekonomi olması nedeniyle AET'ye halkın kuşkuyla baktığı dönemdir. Ekonomik sıkıntılar ve az gelişmişlik nedeniyle Mart 1982'de Yunan Hükümeti, Yunan ekonomisinin yeniden yapılanması ve Topluluk politikalarını uygulayabilmek için mali kaynak aktarımı talep etmiştir. Yunanistan'a yardım amacıyla, Papandreu'nun öncülüğünde Akdeniz Programı (*Integrated Mediterranean Program*) uygulamaya geçirilmiştir.³⁶⁶ Akdeniz Programı, Yunanistan'ın kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Hatta Delors paketi ile Yunanistan, bugünkü ekonomik gelişimini yakalamıştır diyebiliriz. II. aşama ise, 1985-1995 arası Yunanistan'ın Avrupa Birliği kurumlarına, kurumlarını uyumlaştırdığı aşamadır. III. Aşama ise 1987 yılından itibaren Yunanistan'ın Kıbrıs'ın AT'ye üye olmasının sağlanmasını amaçladığı aşamadır. Bu amaçla, Yunanistan, Kıbrıs'ın 1990 Haziran'ında AT'ye üye olması için Kıbrıs hükümetini desteklemiştir. Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'nu önce ekonomik

³⁶⁵ İrfan Kaya Ülger, **AB Rehberi**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 2006, s.108.

³⁶⁶ Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (çevrimiçi), <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/European+Policy/Greece+in+the+EU/>, 17 Kasım 2008.

gelişme için, ardından ise Türkiye'ye karşı politik sorunlarının çözümü için kullanmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

1984-85 döneminde Avrupa Parlamentosu gündeminde Türkiye ile ilgili bazı konuların sürekli ele alındığı görülmektedir. Kürt Sorunu, yavaş yavaş ön plana çıkmaya başlamış. Başta sosyalist gruplar ve Yunanlı Parlamenterlerin sahip çıktıkları sorun, AET komisyonunda konuşulmaya başlanmıştır. Bunun dışında Türkiye'de azınlık hakları uygulamalarının Ermeni Sorunu, demokrasi ve insan hakları ihlallerinin de daha uzunca bir süre Avrupa Parlamentosunun gündeminden düşmeyeceği görülmektedir. Ayrı bir diğer önemli sorunda Yunanlı parlamenterler tarafından Kıbrıs ve Ege sorunları konuları sürekli şekilde canlı tutulmuştur. Avrupa Parlamentosundaki siyasi gruplar, Kıbrıs ve Ege sorunları konularında Yunan parlamenterlere destek veriyorlar ve bu konular sırf onların dış politika alanıymış gibi son sözü onlara bırakıyorlardı.³⁶⁷

Türkiye'nin AT ile ilişkilerinin 1976-1982 yılları arası düzenli bir gelişim gösteremediğinden bahsetmiştik. 6 Kasım 1983'te genel seçimlerin yapılmasının ardından Türkiye demokrasiye dönüş yapmıştır. Fakat Ankara ve Brüksel arasında ilk temas, 16 Eylül 1986'da Türkiye-AT Ortaklık Konseyi'nin toplanmasıyla mümkün olmuştur. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra Türkiye, Roma Antlaşması'nın 237. maddesine dayanarak 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AT Komisyonu, Türkiye'nin başvurusuna 1989'da hazırladığı bir raporla cevap vermiştir. AT Komisyonu, Topluluğun kendi iç pazarını 1987 Tek Avrupa Senedi* ile başlatmış ve tamamlayacağı 1993 yılından önce yeni bir üyeyi kabul etmeyeceğini ve Türkiye'nin katılmadan önce ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişmesinin gerektiğini belirtmiştir.³⁶⁸ Komisyon daha sonra Türkiye ile her alanda işbirliğini öngören bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Konsey'in önüne sunmuştur. Bu dönemde Topluluk

³⁶⁷ Ahmet Çimen, **Gümrük Birliği ve AT Türkiye İlişkileri**, Ankara, Yazarın Kendi Yayını, 1996, s.155.

* Tek Avrupa Senedi(Single European Act), 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir. Tek Avrupa Senedi'nin amacı, Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler arasında varolan ekonomik engelleri ortadan kaldırmak, uyumu arttırmak ve böylece Topluluk üyesi ülkeler arasında rekabet alanı oluşturmaktır.

³⁶⁸ "Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Katılma Başvurusu ile İlgili AT Komisyonu Görüşü", (çevrimiçi), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html, 20 Mart 2009.

genişlemeyi bir tarafa bırakarak derinleşme sürecine girmiş, bir diğer ifade ile, Tek Pazar, Ekonomik, Parasal ve Siyasi Birlik yönündeki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Türkiye, 1 Kasım 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile Gümrük Birliği'ne geçiş sürecine girmişti. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni tamamlamaya çalıştığı süreç, aynı zamanda Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarının başladığı, iki Almanya'nın birleştiği, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu, Kafkasların ve Karadeniz'in yeniden önem kazandığı, ayrıca AB tarafından bir yandan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine tam üyelik stratejilerinin hazırlandığı, diğer yandan 2010 yılına kadar bir Avrupa - Akdeniz alanı yaratma çalışmalarının başlatıldığı bir döneme rastlamıştır. Avrupa'nın böylesine yoğun süreç yaşadığı bu dönemde, Türkiye- AB ilişkileri de Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi Toplantısı ile yeni bir ivme kazanmıştır.

1992 yılında İngiltere, Türkiye hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, Türkiye-AT ilişkilerinin de gelişiminin yönünü belirleyen bir rapor olmuştur. Raporda, AT ve üye ülkelerin, Türkiye'nin durumunu özel bir ilişkiye hak kazandıran “bölgesel bir güç” olarak yansıtan bir strateji geliştirmelerinde yarar bulunduğu belirtilmiştir. İngiltere'nin Türkiye'nin AB üyeliğine getirdiği “stratejik özel ortak” tanımı 1990'lardan sonra değişen dünya düzeninde Avrupa için Türkiye'nin tam üye olmasından ziyade “özel ortaklıkla” bağlı hale getirmenin faydalı olacağı bu tarihlerde düşünülmeye başlanmıştır.

9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nin başarısı, Topluluğun, 25-27 Haziran 1992 tarihli Lizbon ve 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvelerinde ifadesini bulan, Türkiye ile ilişkilerin Ortaklık Anlaşmasına uygun olarak geliştirilmesi ve işbirliğinin yoğunlaştırılması ile en üst siyasal diyalog mekanizmasının çalıştırılması şeklindeki yaklaşımından da kaynaklanmıştır.³⁶⁹

³⁶⁹ Münir Nuri Yetkin, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi”, (çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/turk-abozsay.doc>, 22.01.2009.

Türkiye'nin AB ile kurduğu ortaklık ilişkisi; ortaklık kurma ve bunu tedricen geliştirerek AB'ne tam katılımı gerçekleştirme esasına uygun olarak, Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi ile öngörülen bir aşamaya ulaştırılmıştır.

Gümrük Birliği, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan ve gerek TBMM, gerek Avrupa Topluluğu ülkeleri Milli Parlamentolarınca onaylanmış bulunan 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile ekini oluşturan 1973 tarihli Katma Protokol'den kaynaklanan kesin bir yükümlülüktür. Bu şekliyle 6 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi'nde kabul edilen Karar yeni bir anlaşma olmayıp, Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli hususları belirlemektedir.

Türkiye ve Avrupa ülkeleri arasında ticari ikili ve çok taraflı ilişkilerin, Osmanlı Devleti zamanından itibaren süreklilik arz ettiği görülmektedir. Bundan dolayı bu ilişkiler, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu adıyla Avrupa ülkelerinin ekonomik entegrasyon amacıyla çıktıkları bu yolculukta, Türkiye de yerini almak istemiştir.

Türkiye-AET ilişkilerinde Gümrük Birliği™ sürecinin tamamlanması 22 yıllık geçiş dönemi sonucunda Türkiye-AT Karma Komisyonu, 21-22 Haziran 1993 tarihine kadar Gümrük mevzuatının içeriğini tamamlamışlardır. Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması aşamasında ise gerek Avrupa Parlamentosu, gerek Yunanistan sorun çıkarmışlardır.³⁷⁰ Bu aşamada Türkiye'ye 1959'da başlayan başvuru sürecinin tamamlanma aşaması olan Gümrük Birliği Protokolü'nün sanki ekli bir anlaşma olarak Türkiye'ye benimsetilmeye çalışıldığı görülmektedir. 6 Mart 1995'te Ortaklık Konseyi Kararı ile AB'ye Türkiye'nin Gümrük Birliği temelinde bütünleşmesinin Avrupa Parlamentosu'nun "onay sürecine" bağlanmasını Türkiye kabul etmiştir. Halbuki Katma Protokol, gerçek anlamda bir Gümrük Birliği Anlaşması olup, o dönemde Türkiye ve AB'ye üye ülkelerin parlamentolarınca onaylanmıştır. Dolayısıyla Gümrük Birliği yeni bir hukuki durum yaratmamakta aksine Katma Protokol'ün yerine getirilmesinin doğal bir sonucu olmakta ve bu durumda Parlamentonun onayına tabi olmamaktadır. Bu konuda 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın 22. maddesi, "Ortaklık Konseyi kararlarının aynen yerine getirilmesi, Türkiye'nin ve Topluluğa üye devletlerin ortak

³⁷⁰ Rıza Aslan, "Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:55, Sayı:3, 2000, s.14.

yükümlülüğüdür.” hükmüne yer vermiştir.³⁷¹ Türkiye ile daha önce yapılmış Ankara Anlaşması’nın gümrük birliği ile ilgili Katma Protokol’ün sonucu olan Gümrük Birliği’nin gerçekleşmesi için Avrupa Parlamentosu (AP), Türkiye’nin siyasi bazı kriterleri yerine getirmesi ile ilgili görüş bildirmiştir.

28 Eylül 1994’te AP, Türkiye ile ilişkileri dondurma kararı almıştır ve 258 parlamenterden sadece dördü bu karara çekimser kalmıştır.³⁷² AP, bu tarihten sonra 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi’ne kadar geçen dönemde alınan kararlarda Türkiye, AB genişlemesinin dışında tutulmuştur. Helsinki Zirvesi’nde Avrupa Birliği Hükümet Başkanlarının Türkiye’nin adaylığını onaylamasıyla Türkiye-AB ilişkilerinde olumlu bir aşamaya geçildiği düşünülse de, Helsinki Zirvesi’nde AB, Türkiye’yi 12 aday ülkeden ayırmış ve tam üyelik müzakereleri kapsamına almamıştır. Oysa Türk basınında Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin aday ülke olarak kabul edilmesi bayram havasında karşılanmıştır.³⁷³ Fakat Helsinki Zirvesi sonrası, ulusal programın açıklanmasıyla Türkiye için Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesinin tam üyeliğin sonucu olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer aday ülkelere, Kopenhag kriterlerini yerine getirdikten sonra tam üye olacakları sözü verilirken Türkiye için sadece bu kriterlerin yerine getirilmesi sonrası üyelik sürecine başlanabileceği ifade edilmekteydi.³⁷⁴ Kuşkusuz Türkiye’nin karşısına çıkarılan engel, kriterlerin yerine getirilmesi sonrası kapsamlı bir müzakere sürecine gidilmesi gerektiği şartının ileri sürülmesidir. AB Hükümet ve Devlet Başkanları Konseyi, Helsinki Zirvesi sonrası alınan kararda, Kıbrıs konusunda BM Genel Sekreteri’nin “iyi niyet” çabalarına destek olmasını arzuladıklarını ve Kıbrıs sorununun Türkiye’nin AB’ye üyeliğini kolaylaştıracağını ancak üyelikten önce çözümün şart olmadığını vurgulamışlardır.

Avrupa Komisyonu, Türkiye hakkında 1998, 1999, 2000, 2001,2002, 2003 ve 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2008 raporu olmak üzere toplam onbir adet İlerleme Raporu hazırlamıştır. Bu raporlarda Türkiye’nin tam üyelik sürecine ilişkin açıklamaların

³⁷¹ Ankara Antlaşması, (çevrimiçi), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html, 22.01.2009.

³⁷² R. Karluk, a.g.e., s.446.

³⁷³ Konuyla ilgili haberler için bkz. Güven Özalp-Barçın Yinanç, “İlk Hedefimiz Avrupa”,(çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/1999/12/12/dunya/dun00.html>, 22.01.2009, Sedat Ergin, “Türkiye Artık Avrupa’dadır, (çevrimiçi), <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/12/12/162979.asp>, 22.01.2009.

³⁷⁴ Nahit Töre, “Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Uzun, İnce Yol Gerçekten Kısalıp Genişledi Mi?”, (çevrimiçi), http://www.sosyalsiyaset.com/documents/nahit_tore_1.htm, 20.02.2009.

yanısıra Avrupa Birliği'ne 1990 tarihinde üyelik için başvuran Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile ilgili olarak 2001 yılı raporunda, GKRY'den ilk kez bahsetmiştir ve Kopenhag kriterlerini tamamlayamayan tek aday ülke olan Türkiye'nin öncelikli konularının insan hakları, Kıbrıs ve Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası olarak belirlenmiştir.³⁷⁵ 2001 İlerleme Raporunda, Türkiye için belirlenen alanlar, içişleri, Yunanistan'la Kıbrıs sorunu ve Avrupa'yı Soğuk Savaş'tan itibaren Türkiye ile ilgili ilgilendiren Avrupa'nın yeni güvenlik stratejisinde Türkiye'nin yeridir. Avrupa Birliği için Türkiye, özel statüye haiz bir konumda olması gereken aday ülke olarak o yıllarda benimsenmişti. 2002 İlerleme Raporu da 2001 raporuna benzer ifadeleri içermekteydi. 2003 İlerleme Raporunda ise, "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog" başlığı altında yer alan Kıbrıs konusunda ise, çözümsüzlüğün, Türkiye'nin AB ile ilgili beklentilerinin önünde ciddi bir engel teşkil edebileceği uyarısı yapılmıştır. 2003 İlerleme Raporunda, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda bir çözüm bulunması için çaba sarfetmemesi durumunda bunun Türkiye'nin AB üyeliğine olumsuz etkisi olabileceği vurgulanmıştır. 2004 İlerleme Raporunda ise azınlıklar konusuna dikkat çekilmiştir. 2005 İlerleme Raporu ve sonrasında diğer ilerleme raporlarında, Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye olması nedeniyle Kıbrıs'la ilgili Türkiye'nin yükümlülüklerinden bahsedilmiştir.

(1). KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN AB ÜYELİĞİ ÖNCESİ KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE ISRAR EDİLMESİ

Avrupa Birliği, Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) arasındaki engelleri ortadan kaldırmak için Kıbrıs sorununun çözümlenmesi konusunda ısrar etmekteydi. Fakat bu ısrarın başlangıcı 1989 yılında AB Komisyonunun Türkiye'nin tam üyelik başvurusuyla ilgili hazırladığı raporda ilk kez resmi olarak ifade edilmiştir. Buna ek olarak da 18 Ekim 1989'da Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye'nin 1987 yılında yapmış olduğu tam üyelik başvurusu reddedilmiştir. Komisyon, başvuruyu reddetme gerekçesi olarak ilk defa Kıbrıs sorununun çözümünü şart koşturmuştur. Raporda Kıbrıs'la ilgili olarak, AT "Türkiye ile bir Topluluk üyesi devlet arasındaki anlaşmazlığın

³⁷⁵ European Commission, 2001 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, Brussels, 13.11.2001, SEC (2001), 1756.

olumsuz etkileri ve ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından kısa bir süre önce tekrar endişe ifade edilmiş olan, Kıbrıs'taki duruma dikkate alınmazsa Türkiye'nin katılımının politik yönlerine ilişkin bir inceleme eksik olurdu. Burada sözkonusu olan, BM'nin ilgili kararlarına uygun olarak, Kıbrıs'ın birliği, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüdür.” ifadesini kullanmıştır.³⁷⁶ 1987 yılı, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin üyelik sürecinde AT ile katma protokolü tamamladığı tarihe rastlamaktadır.

Bu tarihten sonra Kıbrıs sorununa ilişkin her türlü belgede veya AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Sonuç belgelerinin Türkiye'ye ilişkin bölümlerinde, sorumluluğun Türkiye'ye ait olduğuna dair görüşlere yer verilmiştir. Bir açıdan Türkiye için 1989 yılından sonra AB üyeliği ve Kıbrıs sorunu, sürekli karşısına çıkan iki bilinmeyenli denklem halini almıştır.

AB bu ısrarını çeşitli şekillerde ortaya koymaya devam etmiştir. 1996 yılında, gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra, Türkiye'nin de AB tam üyeliğine aday ülkeler arasında sayılması **TCİE** konusuna öncelik vermeye başlayan Türkiye ile ilgili olarak alınan her kararda bu ısrar açıkça görülmektedir. Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesinden sonraki Dublin Zirvesi'nde (13-14 Aralık 1996) Türkiye ile ilgili olarak alınan kararda, "AB Zirvesi, Türkiye ile siyasi ilişkilerin geliştirilmesine verdiği önemi teyid eder." denilmesine karşın, kararın son cümlesinde, "AB Zirvesi, ayrıca, Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda bir çözüm bulunabilmesi için nüfuzunu kullanmaya davet eder." denilerek son yıllara damgasını vuran siyasi tutumunu keskinleştirmiştir.³⁷⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Garantör devletleri olan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında Avrupa Birliği'ne üye olan ilk ülke 1973'te İngiltere olmuştur. İngiltere, AET ile katılım görüşmelerine 10 Ekim 1961'de başlamış ve Fransa'nın veto etmesi sonucu görüşmeler kesintiye uğramıştır ve 2 Mayıs 1967'de AET'ye tekrar girmek için başvurmuştur. İngiltere'nin AET'ye üyeliğine şiddetle karşı çıkan Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün 1969'da istifası sonrası İngiltere, 22 Ocak 1972'de

³⁷⁶ **Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli**, USAK Raporları, Ankara, 2008, s.3.

³⁷⁷ R. Karluk, a.g.e., s. 490.

Katılım Anlaşması'nı imzalamıştır. 1 Ocak 1973'te İngiltere, AET'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Kendisi AT üyesi olan ve Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile Türkiye'ye karşı fırsat elde ettiğine inanan Yunanistan, Türkiye'nin başvurusuna, Kıbrıs sorununu ileri sürerek olumsuz yanıt vermesinden sonra, AT Konseyi'nin Haziran 1990 tarihindeki çalışmaları sırasında, Kıbrıs sorununu ilk defa resmen gündeme getirdi. Yunanistan, Kıbrıs sorununda AT'yi taraf yapmaya ve bundan sonraki AT-Türkiye ilişkileri için yeni bir parametre oluşturmaya çalışıyordu.

Kıbrıs'ın Avrupa Topluluğu'na üyeliği, Topluluk içinde de birtakım sorunları beraberinde getirecekti. 25-26 Haziran 1990 tarihlerinde Dublin'de toplanan AT Zirvesi'nden sonra yayınlanan bildiriye, Kıbrıs sorununun *"Türkiye ve Topluluk ilişkilerini etkilediği"* belirtiliyordu. Bu karar, Türkiye tarafından tepki ile karşılandı. Türk hükümeti tarafından yapılan açıklamada, *"bu adımın bir anlamı da Topluluğun Kıbrıs konusunda yapıcı bir rol oynamaktan vazgeçmesi ve Kıbrıs görüşmelerinde yaratılan çıkmazın ve sorunun sürmesinin sorumluluğunu Yunanistan ve Rumlarla birlikte paylaşan taraf haline gelmesi"* anlamına geldiği belirtildi.³⁷⁸

Bu karardan çok kısa bir süre sonra, 4 Temmuz 1990 tarihinde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs adına AT tam üyeliği için başvuruda bulundu. Bu başvuru, özellikle İngiltere tarafından engellenmek istendi ama başarılı olunamadı.

Rum tarafı, 1990 yılında yaptığı AB'ne tam üyelik başvurusundan itibaren tavır değiştirerek BM müzakere süreciyle arasına mesafe koymuş ve çabalarını çözüm yerine AB üyeliğine yöneltmiştir. Zira, Rum siyasi liderliği Rum kamuoyuna çözüm olarak AB üyeliğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı Denktaş'ın 31 Ağustos 1998 tarihinde ortaya koyduğu konfederasyon önerisi de Rum siyasi liderliğince derhal reddedilmiştir.³⁷⁹

Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak 1993'te aldığı kararda, Kıbrıs sorununu değerlendirirken Kıbrıs'taki mevcut durumun devam etmesini kabul edilemez bulmakta ve bu durumun bölge için büyüyen tehlikeler içerdiğini tekrar teyid etmektedir. Bu kararda ayrıca Türk hükümetine ilgili BM kararlarıyla uyum içinde

³⁷⁸ Joseph. S. Joseph, **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics**, St. Martin Press, New York, 1997, s.124.

³⁷⁹ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB'ye üye olabilir mi?**, Ankara, 2001, s.12.

Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nden işgal güçlerini çekmesi ve Türk kuvvetlerinin BM Barış Gücü ile yer değiştirmesi için çağrıda bulunmuştur.

Haziran 1993'te, Avrupa Komisyonu, Kıbrıs'ı üyeliğe uygun bulduğuna dair raporunu yayınladı. Bu raporda, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için harcadığı çabaların gözleneceği ve durumun Ocak 1995'te yeniden gözden geçirileceği belirtiliyordu.

Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin Avrupa Birliği'ne girmesinde karşılıklı fayda olduğunu söyleyen bazı akademisyenler, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölge ülkeleriyle devlet düzeyinde iyi ilişkileri olduğunu ve AB ile bu ülkeler arasında üyelik sözkonusu olduğunda bir köprü kurulabileceğini, ayrıca Avrupa Güvenlik Sistemi'nin oluşturulmasına katkıda bulunabileceğini, stratejik ileri karakol vazifesi görebileceğini savunuyorlardı.³⁸⁰ Ayrıca ekonomik olarak GKRY'de birçok uluslararası şirketin offshore ofisleri olduğu, eğitilmiş personel, lojistik ve haberleşme olanaklarının Kıbrıs'ı AB için cazip hale getirdiğini ifade etmişlerdir.

1995'te Türkiye-AB arasında başlayan gümrük birliği görüşmelerinde Yunanistan bu durumu bir fırsat olarak değerlendirerek AB'den Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalamasının karşılığında bazı tavizler istemiştir. Yunanistan bu amaçla iki yönlü bir kampanya başlattı. Bunlardan biri, Yunanistan'ın bu birlikten kaynaklanacak kayıplarının karşılanması için mali yardım yapılması; diğeri ise Kıbrıs'ın tam üye adayları arasına alınmasıydı. Yunanistan AB üyesiydi ve elinde güçlü bir imkan olan veto hakkı vardı.³⁸¹ Bu mücadele, AB içinde daha çok Bonn ile Atina arasında geçti ve 24–25 Haziran 1994 tarihlerinde Korfu'da toplanan Avrupa Konseyi, Kıbrıs'ın tam üye adayları arasına alınmasını kabul etti. Yunanistan, Kıbrıs-AB üyelik görüşmelerinin başlama tarihinin kesinleştirilmesi için de zorlu bir mücadele verdi ve bu görüşmelerin o günlerde devam etmekte olan hükümetlerarası konferansın bitiminden altı ay sonra başlatılmasını kabul ettirdi. Türkiye'nin AB ile gümrük birliği, GKRY ve Yunanistan'a verilen tavizlerle kabul ettirilmiş oldu.

³⁸⁰ J. Joseph, a.g.e., s.123-124.

³⁸¹ M. Ali Birand, a.g.e., s.421.

Türkiye-AB gümrük birliğinin gerçekleşmesi arifesinde Kıbrıs sorunu yaygın bir şekilde tartışılırken, devreye Amerika Birleşik Devletleri'nin de girdiği gözlenmesine karşın, bu pazarlıklar daha çok, AB'nin iki lider ülkesi Almanya ve Fransa ile Yunanistan arasında olmuştur. Türkiye, bu pazarlıkları görmüş ama görmezlikten gelmiş, ilgili kararların alınmasından hemen sonra ise, Kıbrıs ile üyelik müzakerelerine başlama tarihinin belirlenmesine sert bir şekilde tepki göstermiştir.³⁸²

"Türkiye, Gümrük Birliği, Ortaklık Konseyi tarafından onaylandıktan sonra, Kıbrıs'la ilgili uyarısını yapmış ve böyle bir uzlaşının tarafı olmadığını altını çizmişti. Yunan heyeti, Türkiye'nin bu yaklaşımından öylesine şaşırıldı ki, ertesi gün dönem başkanı Juppé'ye başvurarak, 'Ne oluyoruz? Bizim anlaşmamızdan Türkiye'nin haberi yok mu?' diye sorma zorunluluğunu hissetti. Fransız dışişleri bakanı da bir mektupla tüm ilgili taraflara, 'AB'nin kararlarına kimsenin veto koyma hakkı yoktur.' diyerek, Yunanistan'ı yatıştırma yoluna gitti."

Türkiye'nin bu tepkisine karşın, o günlerdeki gelişmeler, Türkiye'nin böyle bir al-ver sürecinden haberli olduğuna dair ipuçları içermektedir.³⁸³

"Avrupa Komisyonu, gümrük birliğinin onaylanmasının öncesinde, Avrupa Parlamentosu üyelerine gönderdiği raporda, 'Türkiye'nin de dahil olduğu genel bir uzlaşma sonucunda Avrupa Birliği Konseyi tarafından atılan bu adımla birlikte Kıbrıs'ın tam üyelik görüşmelerinin başlaması için bir takvim oluşturulmuş ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile planlı bir diyalogun temelleri atılmıştır.' ifadesine yer veriliyordu. AB Komisyonu'nun Türkiye işlerinden sorumlu üyesi Hans Van Den Broek ise Avrupa Parlamentosu'ndaki gümrük birliği oylamasından sonra, '... Türkiye ile kuracağımız diyalog sonucu, hassas bir konu olan Kıbrıs işgali konusunu gündeme getireceğiz...' yönünde açıklamalar yapmıştı."

İlhan Tekeli ve Selim İlkin, bu paragraftaki "Türkiye'nin de dahil olduğu genel bir uzlaşma sonucunda" ifadesinin altını çizerek, bu uzlaşmada Türkiye'nin de onayı olduğunu ima etmektedirler.

³⁸² R. Karluk, a.g.e., 497.

³⁸³ İ. Tekeli, S. İlkin, a.g.e., s.529.

Milliyet gazetesinin, 4 Ocak 1998 tarihli sayısında verilen habere göre ise, İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook da, AB Lüksemburg Zirvesi'nin Türkiye ve Kıbrıs'la ilgili olarak aldığı karardan sonra yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Kıbrıs ile müzakerelerin açılmasını 1995'te kabullendiğini, Gümrük Birliği'nin bu çerçevede gerçekleştiğini söyleyerek, bu "tarihsel uzlaşmaya" tanıklık etmiştir.

Böylece 1994–1995 yıllarını kapsayan tartışma sürecinden, herkes kendine göre kazançlı çıkarken, Türkiye, bu dönemde kararlı bir politika takip etmediği için ileride Kıbrıs sorunu Türkiye'yi içinden çıkılmaz bir duruma sürükleyecektir.

Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafının eleştirel yaklaşımına karşın, Avrupa Birliği, GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tanımakta ısrar etmekte ve Rum Yönetimi'ni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal temsilcisi olarak görmektedir. Bu durum, siyasi sorunlar dışında daha pekçok ilişkinin Rum Yönetimi ile sürdürülmesini sağlarken, Kıbrıs Türk tarafı ile AB ilişkilerinde çeşitli zorluklar yaratmaktadır.

AB'nin 1996'da ~~kesinleştirdiği~~ bu tutum, daha sonraki yıllarda da değişmeden etkisini devam ettirmiştir. Türkiye'nin kendini Avrupa'dan dışlanmış saydığı Lüksemburg Zirvesi veya kendini Avrupa'ya dahil edilmiş saydığı Helsinki Zirvesi kararlarının özünde de aynı yaklaşım vardır. Bu zirvelerde alınan kararlarda Kıbrıs sorunu ile ilgili tutum ve bu konuda Türkiye'den beklenenler değişmeden kalmıştır. Kararlarda değişen sadece ifade ediliş şekilleridir. Bu tutum, Türkiye için hazırlanan ve Aralık 2000'deki AB Konseyi toplantısında karara bağlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne de yansımış bulunmaktadır. Şimdi Türkiye'den bu tutumu, AB üyeliği yolunda ilerlemek için hazırlanması zorunlu olan Ulusal Programa da yansıtması beklenmektedir.

AB ülkelerinin, Kıbrıs sorununun çözümlenmesi konusundaki ısrarlı tutumu, aslında AB-Kıbrıs ilişkilerini de etkilemektedir. AB Lüksemburg Zirvesi'nde, Kıbrıs, bundan sonraki genişlemede yer alacak ülkeler arasında sayılırken, Kıbrıs'ın birliğe katılmasından sonra ortaya çıkacak yararlılardan iki toplumun da yararlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda, Konsey, Kıbrıs Hükümeti'nden, Kıbrıs Türk toplumu temsilcilerinin de, üyelik görüşmelerine katılması konusunda istekli davranmasını talep etmiştir. Konsey, bu kararında ayrıca, Kıbrıs'ın AB'ne üyeliği ile

ilgili görüşme sürecinin, BM çerçevesinde sürdürülen toplumlararası görüşmelere de olumlu katkı yapacağı fikrini ileri sürmüştür.

Avrupa Birliği Konseyi, Kıbrıs Hükümeti olarak tanıdığı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Kıbrıs sorununun çözümü doğrultusunda çaba harcaması isteğini, Kıbrıs'ın AB üyeliği için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne de yansıtmıştır. Ekim 1999'da hazırlanan belgenin üçüncü maddesinin birinci paragrafında, kısa vadeli politik ölçütler bölümünde, "BM gözetimindeki çözüm bulma çabalarına desteğin kuvvetlendirilmesi" (...maximize efforts to support a settlement under the auspices of UN...) istenerek bu tutum açıkça ortaya konmuştur.³⁸⁴

Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist rejimlerin yıkılmasından sonra, bu ülkeler, AB üyeliği için başvurmuşlar ve kendilerini süratle yenileyerek AB üyesi olmayı amaçlamışlardır. Bu durum karşısında AB, üyelik için gerekli olan ve bugün artık Kopenhag Kriterleri olarak bilinen şartları belirlemiş ve genişleme ile ilgili düşüncelerini ortaya koyan Gündem 2000 planını hazırlamıştır. Avrupa Birliği Konseyi ve Komisyonu ise, alınan çeşitli kararlarda ve hazırlanan raporlarda, genişlemenin yönünü tayin etmiştir.

AB organları, Yunanistan'ın isteği üzerine, bundan sonraki genişlemenin Kıbrıs'ı da kapsayacağına dair yükümlülük altına girmişlerdir. Aksi bir durumda Yunanistan'ın AB genişlemesini veto edeceğini ifade etmesi Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin üyelik sürecini hızlandırmıştır. Yunanistan'ın genişlemeyle ilgili elindeki bu kozu kullanması Rum Yönetimi lehine olmuştur. AB, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki etkin politikasını uygulamasında bir basamak olmuştur. Bunda tabii ki Kıbrıs'ın doğal kaynaklarının yanısıra Ortadoğu bölgesi'nin hakimiyet noktasında olması, AB için de Kıbrıs'ı, Avrupa kıtasıyla bir coğrafi bütünlük açısından bir bağlantısı olmamasına rağmen üye ülke olarak cazip hale getirmiştir.

Genişlemenin bir parçası olarak Kıbrıs, AB'nin sorunlu bir üyesidir. Fakat günümüzde tek kutuplu bir dünya sistemine geçildiği için AB, de coğrafi bir bütünlük olmasa da Kıbrıs'ı içine alarak Ortadoğu bölgesi'ne yönelik politikalarda hem

³⁸⁴ "The Document of Accession of Cyprus", AB Resmi Sitesi, (çevrimiçi), http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/ac_part_10_99_draft/index.htm, 01.03.2008.

Türkiye’yi üyelik aşamasında sıkıştırmak hem de ABD ve İngiltere’nin Ortadoğu politikalarında ben de varım demek adına anayasası yürürlükten kalkmış bir devleti üye olarak kabul etmiştir.

(2). TÜRKİYE’NİN AB ÜYELİĞİ ÖNÜNDEKİ KİLİT SORUN KIBRIS

Avrupa Birliği, Türkiye’nin Kıbrıs sorunuyla ilgili 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi’nde BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet çabalarını desteklediğini ifade etmiş, ve Türkiye’nin adaylığı için Kıbrıs sorununun çözümünün şart olmadığını belirtmiştir. Daha sonra 2001 yılı Komisyon’un Türkiye için hazırladığı raporda ise Türkiye’ye uyarıda bulunarak Kıbrıs sorununun çözülmesinin üyelik için engel oluşturabileceği ifade edilmiştir. Kıbrıs’ın Türkiye’nin önüne engel olarak ortaya konulmasında 1999 Helsinki Zirvesi’nden sonra kademeli olarak raporlarda ve bildirimlerde sert ifadeler sözkonusu olmuştur. Bunun arkasında Yunanistan’ın AB üyeliğinin üçüncü aşaması olan Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)’ni AB üyesi yapmak için çaba sarfetmesi ve Kıbrıs sorununun Kıbrıslı Rumlar lehine çözülmesi için Türkiye’ye baskı uygulanması olduğu aşikardır. Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne girdikten sonra sistematik bir şekilde Kıbrıs konusunu Türkiye’ye karşı kullanacağı, Papandreu Hükümeti zamanında, 1984 yılında Yunanistan’ın Türk dış politikasının ana hatlarını belirleyen Andreas Dendrinos’un yazdığı Ellada Sipna (Yunanistan Uyan) adlı yayında şu ifadelerle yer almaktadır³⁸⁵:

“Yunanistan, Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na girmesinde hakim rol oynamalıdır. Türkiye’nin AT’ye girmek tutkusu iyi kullanılmalı, Yunanistan’ın vereceği desteğin Türkiye’nin Kıbrıs konusunda vereceği tavize bağlı olduğu ortaya konmalıdır.”

Yunanistan, bu yayımla Türkiye’nin Avrupa Birliği yolunda ilerlemesinin önündeki engelin önce kendisi ve alacağı tavizler olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu yayının 1984 yılında çıkarılmış olması, Avrupa Birliği’ne üyeliğin Yunanistan açısından Türkiye’yi Kıbrıs ve daha sonra Ege sorunlarında zorlamak için uğraş

³⁸⁵ Oğuz Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, **Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:41, Mayıs 2008, s.116.

vereceğini göstermektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin 1 Mart 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye olması sonrası da özellikle Türkiye'nin ilerleme raporlarında GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla tanıması sorun olarak karşısına çıkmıştır. Özellikle Türkiye-AB ilişkilerinde gümrük birliği çerçevesinde AB Komisyonu, Türkiye'den GKRY'yle gümrük birliği ilişkisi kurmasını istemiştir. Ayrıca Komisyon, Gümrük Birliği çerçevesinde ticari ilişkilerin kurulmasının GKRY'nin tanıdığı anlamına gelmeyeceğini savunmuştur.³⁸⁶

2005 İlerleme Raporunda Komisyon, Türkiye'den artık GKRY'ni diğer AB üyesi ülkeler gibi tanıması için zorlamaya başlamıştır.³⁸⁷ Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması'nı Kıbrıs Cumhuriyeti de dahil olacak şekilde genişleten Uyum Protokolünü imzalaması beklenmiştir. Uyum (Ek) Protokolünün imzalanması sonrası 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin başlamasıyla sonuçlanmıştır.³⁸⁸ 30 Temmuz 2005'te imzalanan Protokol'ün, GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıma anlamına gelmediğini duyurmuştur.³⁸⁹ Fakat müzakere sürecinin başlaması da Türkiye'nin tam üye olarak kabul edileceği anlamına gelmemektedir. 2006 İlerleme Raporu'nda ise, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni Kıbrıs için tam olarak uygulamadığı ve GKRY limanlarına uğrayan uçak ve gemilerin Türkiye limanlarına girişine izin verilmesi hususunda bir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. 2007 İlerleme Raporu'nda ise, "AB, Türkiye'den Kıbrıs'a yönelik ulaştırma alanındaki kısıtlamaları da dahil malların serbest dolaşımını sınırlandıran bütün kısıtlamaların kaldırılmasını istemiştir. Türkiye'nin ticarete yönelik teknik engeller, ithal lisansları, devlet yardımları ve fikri mülkiyet haklarının uygulanması konularında yaptığı taahhütleri yerine getirilmeyi beklemektedir."³⁹⁰ ifadesi yer almıştır. 2008 İlerleme Raporu'nda ise 2006 Yılı Konsey

³⁸⁶ Anabaşlık, *Hürriyet Gazetesi*, 08.06.2004.

³⁸⁷ "AB Komisyonu'nun 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesinin Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ile 2005 Yılı Genişleme Strateji Belgesinin Türkiye'ye İlişkin Bölümlerine Yönelik İKV Değerlendirmesi", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/IR-KOBsiyasi-ekonomikgenel-degerlendirme.pdf>, 12.03.2009.

³⁸⁸ Abdullah Dinçkol, "Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, Sayı:8, Güz 2005/2, s.86.

³⁸⁹ *BBC Turkish News*, "Türkiye Ek Protokolü İmzaladı", (çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/07/050729_turkey_eu_protocol.shtml, 10.03. 2009.

³⁹⁰ *AB Komisyonu 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu*, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, 12.03.2009.

Kararı* hatırlatılarak Türkiye'nin AB üyesi olması nedeniyle GKRY'ne karşı yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden bahsedilmektedir. Buna karşın AB-NATO İşbirliğine ilişkin olarak Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ve Malta'nın AB-NATO stratejik işbirliğini öngören “Berlin in Plus” düzenlemesine dahil edilmelerine karşı çıkmaktadır.

2008 Yılı İlerleme Raporunda dikkat çeken bir diğer ifade ise, “Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutumu, AB-NATO işbirliğinin işleyişine engel teşkil etmektedir. Türkiye Kıbrıs'ın Wassenaar Düzenlemesi**'ne üyeliğini engellemeye çalışmaktadır” denilmektedir.³⁹¹

Kıbrıs'ın AB'ne üye olması Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecini olumsuz etkilemiştir. 2005 tarihinden sonraki raporların Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) 'nin Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması gereği yükümlülüklerini uygulamadığı tek ülke olarak anılması, bir açıdan Türkiye'nin karşısına Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin tam üyelik için bir engel olarak çıkarıldığı düşüncesini akla getirmektedir. Çünkü bir yanda AB'nin genişlemesi için Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyeliğini önşart olarak getirmesi, diğer taraftan Almanya Başbakanı Angela Merkel'in 1 Mayıs 2004 tarihi öncesi ve sonrası, Türkiye'nin tam üyelik süreci ile ilgili olumsuz demeçleri*, Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin milliyetçi yaklaşımları**, Türkiye'nin AB üyeliğinin istenmeyen üyelik olduğunu açıkça göstermektedir.

3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesi'ne baktığımızda da Türkiye'nin yapması gereken ödevler arasında Kıbrıs'la ilgili bölümleri incelediğimizde Türkiye'yi

* Türkiye'nin GKRY'ne yönelik kısıtlamaları ile bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmayacağına ve Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokolün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyonca teyid edilinceye dek hiçbir faslın geçici olarak kapatılmayacağına amirdir.

* Wassenaar Düzenlemesi; Bu rejime tabi ülkelerin, silah ticaretiyle ilgili malzeme bilgi ve teknolojilerinden birbirlerini haberdar etmeleri, silah ticareti yapanları mevzuatlar çerçevesinde kontrol altına almak, pazara sunulan ürünlerin güvenilirliği olmayan ülkelere satışının engellenmesi ve hangi ülkenin nereye ne sattığına ve hangi ülkeye satılmasına izin vermediğine ilişkin bilgileri rejime üye ülkelerle paylaşmaktır.

³⁹¹ **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, (çevrimiçi) http://www.ihb.gov.tr/bilgi_bankasi/raporlar_r_reports/ilerleme_raporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, 14.03.2009.

* Bu konuyla ilgili bkz. **Aslı Aral**, “Merkel:Türkiye'yi AB İçinde İstemiyoruz”, Amerika'nın Sesi, (çevrimiçi), <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-02/a-2004-02-17-27-1.cfm?moddate=2004-02-17>, 14.03.2009.

** Bu konuyla ilgili bkz. “Sarkozy: Türkiye AB'ye Üye Olmasın”, (çevrimiçi), <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/11/29/siy96.html>, 14.03.2009.

zorlu bir süreç beklemektedir. Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 2. maddesinde³⁹²; **“Birliğin absorbe etme kapasitesi de dahil, tüm Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurulur, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla kenetlenmesi sağlanmalıdır.”** İfadesinin Türkiye için müzakerenin sonucunda üyeliğin gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirememesi durumunda imtiyazlı ortaklığa referans niteliğinde olması akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır. Dolayısıyla müzakerelere başlanmış olsa bile müzakerelerin askıya alınması ihtimali de bir başka konudur.³⁹³ Fakat bu yalnız Türkiye için geçerli bir durum değildir. Avrupa Birliği'nde, müzakerelere başlamış bir ülkenin müzakerelerinin askıya alınmasının ötesinde, üyelikleri bile askıya alınabilmektedir. Daha önce de Avusturya'nın 1995'te üye olması sonrası aşırı sağcı Özgürlükler Partisi'nin 2000 yılında hükümette koalisyon ortağı olması sonucu Avrupa Birliği, Avusturya'nın üyeliğini askıya almıştır.

Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak 6. maddenin 2. paragrafında şu ifadeler yer almaktadır³⁹⁴:

“...kapsamlı bir çözüm için uygun ortamın yaratılmasına katkıda bulunmaya yönelik adımlar atılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) dahil tüm AB ülkeleriyle Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin normalleştirilmesinde ilerleme kaydedilmesinin yanısıra BM nezdinde ve Birliğin üzerine inşa edildiği ilkeler doğrultusunda Türkiye'nin Kıbrıs sorunu için kapsamlı bir çözüme ulaşma çabalarını devamlı olarak desteklemesi; Türkiye'nin Ortaklık Anlaşmasında ve Ortaklık Anlaşmasını tüm yeni AB üye devletlerini içine alacak şekilde genişleten Ek Protokolünde yer alan yükümlülükleri, özellikle de AB-Türkiye gümrük birliğine ve düzenli aralıklarla gözden geçirilen edilen Katılım Ortaklığının uygulanmasına yönelik yükümlülükleri yerine getirmesi.”

³⁹² **Müzakere Çerçeve Belgesi Tam Metni**, (çevrimiçi), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, 12.04.2009.

³⁹³ Rıdvan Karluk, “Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye'nin Müzakere Süreci”, **Türkiye-AB İlişkileri**, (der.) Ertan Efeğil-M. Seyfettin Erol, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.340-348.

³⁹⁴ **Müzakere Çerçeve Belgesi Tam Metni**, (çevrimiçi), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, 12.04.2009.

Türkiye'nin 30 Temmuz 2005'te imzaladığı Ek Protokol, tüm diğer üye devletlere olduğu gibi Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ne de gümrük birliği anlaşması çerçevesinde malların serbest dolaşımı kapsamında ticari faaliyete izin vermektedir. Fakat 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi kararı, AB'nin malların serbest dolaşımı politikasını tamamlayan İç Pazar Mevzuatı doğrultusunda hazırlanmıştır. Ortaklık Konseyi Kararında malların serbest dolaşımı çerçevesinde gümrük vergileri ve eş etkili vergiler hakkında yükümlülükler yer almaktadır. Oysa son dönemde 3 Ekim 2005'ten sonra Türkiye-AB ilişkilerinde bir çıkmaz halini alan GKRY gemilerinin Türk limanlarına girişinin Ek protokole göre Türkiye'nin yükümlülükleri arasında olduğunun hatırlatılması ve Türkiye'yi bu yönde girişimlerde bulunmak konusunda etkilemeye çalışan AB, kendi anlaşmalarına aykırı hareket etmektedir. Öncelikle Türkiye'nin 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda hizmetlerin serbest dolaşımıyla ilgili herhangi bir yükümlülük bulunmamaktadır. Kaldı ki Avrupa Birliği Antlaşmalarından 2 Ekim 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması'nda gümrük birliği şu şekilde tanımlanmıştır³⁹⁵: “*madde 25: Üye devletler arasında ithalat ve ihracatta gümrük vergileri ve eş etkili vergiler yasaktır. Bu yasa, mali nitelikteki vergilere de uygulanır.*” Bu tanıma göre AB'nin gümrük birliği kapsamına ulaştırma sektörünü dahil etmediğini görmekteyiz. Bu durumda Türkiye'den 1995 tarihli Gümrük Birliği Antlaşması'na Ek Protokol'e uygun olarak GKRY gemilerine Türk limanlarının açılmasına izin vermediği için yükümlülüklerini yerine getirmemekle suçlanamaz. Zira, AB bu koşullarda Amsterdam Antlaşması'na aykırı hareket etmiş olur. Diğer taraftan gümrük birliği çerçevesinde malların serbest dolaşımı, rum mallarının başka gemilerle Türk limanlarına girilmesine izin verilmeyeceği anlamına gelmez.³⁹⁶ Bu durumda Rum mallarının serbest dolaşımı yapılabilmektedir.

AB'nin 21 Eylül 2005 tarihinde yayınladığı Kıbrıs Bildirisi'nde; malların serbest dolaşımı üzerindeki ulaştırma araçlarına konan kısıtlamaların Türkiye tarafından kaldırılmasını istemektedir. AB, bildiriye ayrıca Türkiye'nin malların serbest dolaşımıyla ilgili Türk limanları ve havaalanlarının GKRY gemi ve uçaklarına

³⁹⁵ **Amsterdam Antlaşması tam metni**, (çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>, 15.04.2009.

³⁹⁶ Rıdvan Karluk, “Türkiye'nin Limanlarını Rum Gemilerine Açması Yasal Bir Yükümlülük Değildir”, **Kriter**, Sayı:5, 02.11.2006, s.5.

açılmaması durumunda Türkiye'nin Ankara Antlaşması'nı ihlal ettiğini ve müzakere sürecine olumsuz etki edeceğini açıklamıştır.³⁹⁷

Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'yle ilgili bir diğer konu ise Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin NATO'ya girmesinin veto edilmesine ilişkindir: *“Türkiye'nin üye devletler tarafından kabul edilen tutum ve politikalarla, uluslararası örgütler içindeki pozisyonunu ve üçüncü ülkelere ilişkin politikalarını, katılıma kadar olan dönem içinde uyarlamalıdır.”* ifadesi yer almaktadır.³⁹⁸

Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'yle ilgili bu maddelerde AB'nin Türkiye'nin üyelik sürecinde kabul etmesinin mümkün olmadığı bu devleti, Rum yönetimi altında tanınmasının sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Gümrük Birliği kapsamında malların serbest dolaşımı dışında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) için Türk hava ve deniz sahalarının açılması için verilmesi gereken tavizleri AB, KKTC sözkonusu olduğunda vermemektedir. Hatta bu konuda Annan Belgesi referandumu sonrası KKTC vatandaşlarına uygulanan **izolasyonu kaldırmak için 29 Nisan 2004'te Kıbrıs Tüzüğü (Doğrudan Ticaret Tüzüğü) çıkararak KKTC'nin izolasyonunun kaldırılması yönünde bir metin yayımlamıştır. Tüzük, Yeşil Hat'tan geçişlerde AB vatandaşlarının serbest dolaşımına izin vererek KKTC turizm sektörüne katkı sağlayan, kuzeyin bazı ürünlerinin güney üzerinden AB'ye aktarılmasına izin veren değerlendirmeleri içeriyordu. Fakat Tüzüğün 12. maddesinde³⁹⁹: “Bu Tüzük Kıbrıs (GKRY)'in Avrupa Birliği'ne katıldığı gün yürürlüğe girecektir. Bu tüzüğü uygulamayacağı metnin İngilizcesinde yer alan “ region that are not under effective control (etkili kontrolü altında olmayan bölge)” ifadesi de uzun bir dönemde KKTC'nin AB tarafından tanınmasının mümkün olamayacağını göstermektedir. Bir diğer nokta ise, AB'nin Kıbrıs Tüzüğü'nü yürürlüğe koyma konusunda samimiyetsiz davranmasıdır. AB üyesi dışişleri bakanlarının katıldığı Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin Mali Yardım**

³⁹⁷ “Barrot: Malların Serbest Dolaşımı Sorunu Çözülmezse Müzakere Başlıkları Açılmayabilir”, **AB Haber**, 27.09.2005.

³⁹⁸ R. Karluk, “Genişleme Politikası Çerçevesinde Türkiye'nin Üyelik Perspektifi”,(der.) Vahit Doğan-Banu Şit, **Müzakere Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Gazi Üniversitesi ABAUM Yayını, Ankara, 2005, s.225-230.

³⁹⁹ **Kıbrıs tüzüğü tam metni**, (çevrimiçi), <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kibristuzuk.html>, 22.04.2008

Tüzüğü'nü, Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nden ayırarak 27 Şubat 2007'de onaylaması, KKTC'yi tanımamak ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'ni karşısına almamak için uyguladığı samimiyetsiz bir girişim olmuştur.⁴⁰⁰ KKTC'yi sadece mali yardımlarla desteklemek, Kıbrıs'ın bölünmesini engelleyecektir ve KKTC'yi bu yardımlarla Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ve AB'ne yaklaştırmak asıl amaçtır. Dolayısıyla bu tür girişimlerle karşılaşıldığında Kıbrıs sorununa AB çerçevesinde bir çözüm bulunulacağını düşünmek iyimser bir tahmin olur.

Türkiye'nin AB üyeliğine baktığımızda ise iki engel göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin Türkiye'nin üyeliği konusunda karar verici kurumlarda oy hakkının bulunması ve gerek Kıbrıs gerekse daha sonra mevzu edecekleri Ege sorunları konusunda istedikleri tavizleri almadan üyeliğe geçiş vermeyecekleridir. Diğeri ise, Avrupa Birliği'nin Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) faktörünü kullanarak Türkiye'nin AB üyeliğinin önünde engeller oluşturarak, bir çeşit Rum paravanıyla Türkiye'yi "imtiyazlı ortaklık" sürecine getirebilmektir.

Avrupa'nın Türkiye'yi oyalamak, kandırmak, uluslararası platformda zor durumda bırakmak, hatta önemli ulusal sorunların çözümüne yardımcı olacağı beklenirken taraf tutarak, açıkça tuzaklarla dolu bir diplomasi yürüterek ilişkileri devam ettirmek istediği gerçeği artık kesinleşmiştir.⁴⁰¹

2.ABD, AB VE İNGİLTERE KESİŞEN NOKTA:KIBRIS

Kıbrıs adası üzerinde yaşayan Rum ve Türk toplumlarının adalarının geleceği konusunda karar vermeleri hiç kolay olmamıştır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi İngilizlerin adaya 1878'de ayak basmaları sonrası ada her zaman jeopolitik kavramıyla yanyana telaffuz edilmiştir. Kimi zaman lojistik üssü, kimi zaman istihbarat merkezi ama çoğunlukla da İngiliz ve Amerikan çıkarlarına hizmet eden bir çizgide olmuştur.

⁴⁰⁰ "AB KKTC'ye Yardım Tüzüğü'nü Onayladı", **AB Haber**, 27. 02.2007.

⁴⁰¹ Şener Akyol, "Avrupa Birliği'nde Türkiye Ayrımcılığı", **Hala Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik?**, Levha Yayınları, İstanbul, 2008. s.83.

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş döneminde AET adıyla ekonomik yapılanma ve Ortak Pazar arayışlarına yönelmişti. 1990'lı yılların başında ise gcl Birleşik Avrupa Devletleri hayali ile ‘‘Avrupa Birliği’’ ve ‘‘Avrupa Anayasası’’ kavramlarını telaffuz etmeye başlamıştır. Gcl bir Avrupa olabilmesi için gcl bir ekonomi, coğrafi açıdan savunmaya ve korumaya müsait sınırlar, gcl bir ordu, zengin doğal kaynaklar ve herşeyden önce gcl bir siyasi yapılanma gerekmektedir. Oysa Avrupa Birliği'nin bu bahsedilen şartlardan birini bile yerine getirme ihtimali yoktu. Sadece Avrupa değerleri adıyla adaylkelere demokrasi, insan hakları, hukukunstnlğ gibi değerleri pazarlayabiliyordu. Fakat AB genişleme siyaseti ile bu değerlerini de ekonomik ve güvenlik kaygılarına kurban edecek ve Soğuk Savaş döneminde kendisinin hamiliğini yapan ABD ile tekrar ortak hareket etmekten başka bir çıkar yol bulamayacaktır. AB'nin genişlemesine destek veren ABD, bir yandan da gcl bir Avrupa'nın oluşturulması amacından sapılacağının farkındaydı. Böyle bir Avrupa, kendisine ihtiyaç duyacaktır. ABD ile ortak hareket etmek, bir nevi ABD çıkarlarına yardım etmek ya da hizmet etmek demektir. AB'nin ABD ile gelecekte enerji kaynaklarının temininde sorun yaşamamak adına birlikte hareket etmekten başka çaresi de yoktur. ABD'nin bir yandan AB genişlemesine İngiltere ile tam destek vermesi, diğer taraftan ise enerji arzı sorunu yaşayan AB'nin 2004 yılı sonu itibariyle 25 üye ile 2007 yılı sonu itibariyle 27 üye ile yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duyması kaçınılmazdı. AB'nin enerji ihtiyacının 2/3'ünün petrolden ve doğalgazdan temin ettiği düşünülürse Ortadoğu petrollerine yakınlığı ile bilinen Kıbrıs konusunda AB'nin geleceği açısından da bu adanın enerji koridoruzerindeki güvenliğinin sağlanması gerekirdi.⁴⁰² O zaman Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne dahil edilmesi kaçınılmazdı.

1990'lardan sonra ABD, Avrupalı devletlere Soğuk Savaş döneminde aşıladığı Batı ideolojisi ve bu ideolojinin korunması için Sovyet tehdidi karşısında NATO etrafında kenetlenme taktiğini şimdi ise enerji koridorlarının güvenlik altına alınmasında kullanmaktadır. ABD, Avrupa Birliği'ne yardımcı bir rol teklif etmiştir. Bu görevin yerine getirilmesinde bir yanda Türkiye'nin Kıbrıs'tan tamamen izole edilmesi amaçlanırken, diğer taraftan ABD, hala kendisi için önemli bir müttefik olan

⁴⁰² Bkz. European Commission, **European Energy and Transport: Trends to 2030**, DG Energy and Transport Pub., Belgium, January, 2004.

Türkiye'nin AB'ye girmesini destekleyerek iki taraflı bir siyaset izlemektedir. Bu konuda ABD Başkanı Bill Clinton, 15-19 Kasım 1999 tarihindeki Türkiye ziyaretinde, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi gerektiğini düşündüğünü ve Türkiye'nin AB üyeliğini de desteklediklerini açıklamıştır.⁴⁰³ ABD, Kıbrıs'ta tarafların çözüme getirdikleri önerilerin örtüşmemesinin iki toplum arasında ayrılığı daha da derinleştireceğini, bu nedenle Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlığın da AB üyeliği ile, Türkiye'nin Avrupa'dan uzak kalmasıyla sonuçlanacağını düşünmektedir. Bu durumun maliyeti ise ABD'nin katlanamayacağı bir maliyettir.⁴⁰⁴ ABD, Soğuk Savaş döneminde NATO içinde nasıl her iki ülkeyi de tek bir çatı altında tutabilmişse, yeni dünya düzeninde de Avrupa Birliği üyeliğini Türkiye ve Yunanistan arasında bir denge unsuru olarak görüyordu. Fakat ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili siyasetinin aynı şekilde devam edeceğini düşünmek de değişen koşulları dikkate almamak olur ki, 2000'li yılların başında ABD, Türkiye'nin Irak'a asker gönderilmesi ile ilgili tezkerenin 1 Mart 2003'te TBMM'den geçmemesi sonucunda Avrupa yolunu Türkiye'ye karşı bir pazarlık unsuru olarak kullanmaya başlayacaktır. Avrupa Birliği ise Türkiye'yi Birliğe almama kararını 2007 yılında genişlemeyi dondurarak açıklayacaktır.

AB'nin gelecekte enerji arzı sorununu, ABD yardımıyla çözüme amacı ve ABD'nin dünya enerji rezervleri üzerinde İngiltere ile hakimiyet kurma oyunu, artık dünya siyasi durumunda Batı dünyası için ideoloji ve güvenlik endişelerinin yerini enerji kaynakları temini ve enerji koridorlarının güvenliğini sağlamaya ve dünya enerji koridorlarının Batı'ya açılan kapısı olan Kıbrıs'ı da Avrupa Birliği'ne dahil etmeye Batı'nın çıkarları açısından zorunlu hale getirmiştir.

ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'la ilgilenmesinin bir nedeni de Ortadoğu petrolüne yakın bir coğrafyada olmasıdır. ABD ve İngiltere'nin uluslararası şirketler ve devlet düzeyinde yüz yıldır Ortadoğu petrolü üzerinde hakimiyet kurma sevdasına Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin varlığı kısmen engel olmuştur. Kıbrıs sorununda ise, ABD farklı bir siyaset izlemiştir. Dünyadaki başka krizlerde ABD, tarafları baskı altına alarak belli çözümler dayatıp sorunları çözümlerken Kıbrıs konusunda tarafların NATO

⁴⁰³ ABD Başkanı Clinton'ın 15-19 Kasım 1999 tarihli Ankara ziyareti sonrası basın açıklaması, (çevrimiçi), http://www.belgenet.com/arsiv/clhaber_04.html, 13.05.2009.

⁴⁰⁴ Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu ve ABD", (der.) İrfan Kaya Ülger&Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı ve Kıbrıs Meselesi**, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2001, s.182.

müttefikleri iki ülke olması ve ayrıca işbirliği yaptığı İngiltere'nin de adanın % 10'una sahip olması sorunun derinlemesine giden bir mesele olduğunu göstermekteydi. İki NATO müttefikinin dış politika öncelikleri içinde birincil derecede öneme sahip olan Kıbrıs sorununun baskıyla çözümlenmesi mümkün değildi. ABD'nin her iki NATO üyesi ülkeyle stratejik çıkarlarını zedelemekten sorunu çözülmesi gerekiyordu. Bunun yanısıra İngiliz üslerinin de adadaki mülkiyetinin İngiltere'de kalmasının devam etmesi, ABD çıkarları açısından da hayati önem taşıyordu. İşte Kıbrıs Cumhuriyeti de çıkarların uyuşması zemininde ortaya çıkmıştır. ABD, Soğuk Savaş döneminde Türk-Yunan dengesinde sorunun çözümlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Türk-Yunan dengesinde Kıbrıs sorununun çözümü, ABD'nin bölgede stratejik öneme sahip her iki müttefik ülkeyi kaybetme kaygısıyla her iki tarafı ortak bir noktada buluşturmaya ikna etmekte. Fakat Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı 1963'te ortadan kaldırmaları ve 15 Temmuz 1974'te de garantör devlet Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etme girişimi, Türkiye ve Yunanistan arasında denge unsurunu ortadan kaldırmıştır. ABD ve İngiltere'nin Türkiye'nin Kıbrıs Harekatı sonrası tutumu ise, İngiliz üslerinin adada korunmasına odaklı, dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının devam ettirilmesi amacını taşıyan politik yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşımı değerlendiren Kıbrıslı Rumlar ise kendi kontrolü altında olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tüm hukuki ve siyasi haklarını BM'nin 1964 tarihli 186 Sayılı kararı ile teslim almışlardır. Bu tarihten sonra Kıbrıslı Türkler, meşru Kıbrıs Hükümeti'ne karşı asi, siyasi düzen karşıtı olarak dünyada tanınmışlardır. Meşru bir hükümetin varlığı karşısında Kıbrıslı Türklerin bu hükümetin karar mekanizmalarında temsil edilmemesi ise ABD, İngiltere, BM, AET tarafından dikkate alınmamaktaydı. Tüm bu siyasi manevraların arkasında ise Kıbrıs'ın coğrafi yakınlığının bulunduğu dünya enerji rezervlerinin merkezi Ortadoğu Bölgesi'ne yönelik küresel politikaların kesiştiği noktada olması yatmaktaydı.

Soğuk Savaş döneminde ABD, Yunanistan ve Türkiye arasında sorun olan Kıbrıs konusunda da, Türkiye'ye çözüm üretmek konusunda baskı uygulamamaya ve Yunan yanlısı olarak görünmemeye dikkat etmiştir. Bunun yanısıra İngiliz üslerinin Rum Kesimi'nde olması nedeniyle ABD'nin, Kıbrıs sorununa yaklaşımında 90'lı yıllardan sonra eşitlik ilkesinden uzaklaşıp zaman zaman Rum yanlısı bir tutum içine

girdiğini söyleyebiliriz.⁴⁰⁵ Türkiye'nin ABD için 90'lardan sonra önemini kaybettiğini söyleyemeyiz. Bu tarihlerde ABD'li yetkililer Kıbrıs sorununun çözümünün, iki taraf arasında yapılacak müzakerelerle mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁰⁶

ABD, 1990-1995 yılları arası Kıbrıs sorununa yaklaşımında KKTC'yi tanımamaya devam etmiştir. Hatta bu konuda KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın BM nezdinde yapılan Kıbrıs görüşmelerinde tarafların hukuki eşitliğinin sağlanması için KKTC'nin de tanınması savını ABD'li yetkililer, boşa sarfedilen sözler olarak telaffuz etmişlerdir.⁴⁰⁷ Denktaş'ın bu ısrarlı tutumu, ABD yönetiminin Denktaş'ı Kıbrıs sorununun önündeki engel olarak görmesine neden olmuştur. ABD hükümeti, Denktaş'ı doğrudan baskılarla kontrol etmek mümkün olmadığı için Ankara'yı devreye sokarak Denktaş üzerinde baskı unsuru oluşturmasının uygun olacağını düşünmüştür.⁴⁰⁸ Fakat Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin verdiği destek nedeniyle ABD Başkanı Bush, bu yönde doğrudan bir girişim başlatmanın iki ülke ilişkilerinde gerginlik yaratacağını düşünmüş olacak ki, 1991'de Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs sorununun görüşülmesine desteğini vermiş fakat Cumhurbaşkanı Özal'ın öncülüğünde yapılan görüşmelerde, ABD'li yetkililerin Ankara ziyareti sırasında Denktaş ile görüşmemesi, ABD'nin bundan sonra da Denktaş'ı Kıbrıs sorununun çözümünde safdışı bırakacağını habercisi olmuştur. Sonuçta bu görüşmelerden bir sonuç alınmadıysa da, ABD'nin Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar gözünde kıymeti artmıştır. Bu tarihlere denk gelen Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin Avrupa Birliği başvurusu ise, ABD'nin de Kıbrıs sorununun çözülmesinde bir alternatif olarak gördüğü ve Denktaş'a baskı uygulayacak Ankara'ya bir nevi dolaylı bir baskı unsuru olarak ortaya çıkan AB'nin içinde sorunun çözülmesi formülüne uymaktaydı. 1995'ten sonra ise ABD, Kıbrıs sorununun çözülmesini AB boyutunda değerlendirmenin yararlarından her fırsatta bahsedecektir. Bu yaklaşım aynı zamanda AB-Türkiye arasında Kıbrıs konusunda sorun çıksa bile ABD, dolaylı olarak etki edecek ve doğrudan etkinin getireceği ilişkilerin riske girmesinin ve ABD ulusal çıkarlarına yansımalarının önüne geçilecekti.

⁴⁰⁵ Clement Dodd, *The Cyprus Imbroglio*, The Eothen Press, London, 1998, s.116.

⁴⁰⁶ Mehmet Arif Demirel, *Türkün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998, s. 102.

⁴⁰⁷ Mustafa Evran, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs'ın Avrupa Birliği Üyeliğine Başvurusu", (der.) Çiler Emine & Gülden İkmal, *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayını, Lefkoşa, 2000, s. 20.

⁴⁰⁸ M. Demirel, a.g.e., s.165.

1996-2001 yılları arası ABD, Kıbrıs sorunu görüşmelerini teşvik etmiş; fakat görüşmeleri BM'nin yönlendirmesini istemiştir, görüşmelerin içeriğine karışmamıştır. Diğer taraftan ise ABD, Türkiye'nin üyeliğinin destekçisi olmaya da devam etmiştir. ABD'nin baskısı sonucunda da 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye tam üyelik yolu açılmıştır. İşte bu siyasi ortamda, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, tarafları müzakerelerde görüştürmeye ve Kıbrıs sorununa çözüm bulmaya çağırmıştır. Annan'ın hazırladığı plan, her ne kadar “plan” adıyla ifade edilse de Türk tarafı için “belge” niteliğinden ileri gidememiştir.⁴⁰⁹

3. BM ANNAN BELGESİ VE AB'NİN BELGENİN BAŞARISINA ETKİSİ

a. BM ANNAN BELGESİ

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 11 Kasım 2002'de taraflara sunduğu belge, Kıbrıs'la ilgili olarak, BM Genel Sekreterliğince ortaya konan üçüncü belgedir. Daha önce, 1986 yılında dönemin Genel Sekreteri Perez de Cuellar ve 1992 yılında da dönemin Genel Sekreteri Butros Gali tarafından soruna çözüm bulmak amacıyla, kapsamlı belgeler masaya konulmuştur. Ancak her iki belge Kıbrıs meselesini sonuca ulaştıramamış ve tarafları tatmin etmemiştir. Bu konuda George Vassiliou, bu belgelerin başarıya ulaşamamasında Türk tarafının, iki bağımsız devlet olarak masaya oturmak konusunda ısrar etmesini gerekçe olarak göstermektedir.⁴¹⁰

Annan Belgesi de ne Türk ne de Rum tarafını memnun edici nitelikte değildi. Fakat ABD ve İngiltere'nin bu çözüm planının son plan olduğu ve BM'nin bu belge dışında başka bir belgenin olmadığı ve olmayacağı yönündeki tutumları hem Türk tarafı hem de Rum tarafı üzerinde yoğun bir baskı unsuru oluşturmuştur. Her iki devlet de,

⁴⁰⁹ Plan, çözüm sağlamaya yönelik bir metindir. Bkz., Rauf Versan'la Söyleşi, “Annan Planı'na karşı Türkiye Cumhuriyeti-KKTC Bütünleşmesi”, **Türk Solu Dergisi**, Sayı:22, 27/01/2003.

⁴¹⁰ George Vassiliou, “Cypriot Accession to the EU and the Solution to the Cyprus Problem”, **Brown Journal of World Affairs**, Summer/Fall, 2003, Vol. X, Issue I, s. 213.

artık Kıbrıs sorununu önümüze getirmeyin, 1960 Anayasası ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tüm dünya tanımaktadır ve her iki taraf da bilhassa Türk tarafı bu çerçevede oluşturulan Annan Belgesi'ni kabul etmek durumundadır şeklinde bir tutum sergilemişlerdir. Başka belge yoktur. Zaten Rum Kesimi, referandumdan birkaç ay sonra AB'ne üye olacak ve Türk tarafı bu belgeyi kabul etmezse tamamen safdışı kalacaktır.

Annan Belgesi'nin ortaya çıktığı koşullar Rum tarafı ve Türk tarafı için farklı koşullardır. Rum tarafının, Belge'yi kabul etseler de etmeseler de her koşulda AB'ne üye olacağının garanti edilmesi, AB'nin kapılarını açık tutması, sorunun çözümünün çözümüne değil, çözümsüzlüğüne katkıda bulunmuştur. Belgenin kabul edilmesiyle ilgili bir diğer ilginç konu ise referandum yapılması yönünde yoğun baskıdır. Annan Belgesi'ni ABD'nin etkisinde ve AB'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin üyeliği temelinde değerlendirmekte fayda vardır.

(1). TARAFLAR ARASINDA GÖRÜŞME TURLARI (1997-2001)

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıslı Rum ve Türk liderlerle 9-13 Temmuz 1997 tarihinde New York'ta ve 11-16 Ağustos 1997'de de İsviçre'de görüşme turlarını yeniden başlatmıştır.

BM Genel Sekreteri, New York görüşmelerinde, taraflara incelenmesi üzerine bir belge sunmuştur. Bu belgeye göre oluşturulacak iki federe devlet, siyasal açıdan eşit sayılacak ve bir toplum öteki aleyhine karar alamayacaktı; federasyonda tek egemenlik geçerli olacaktı; anayasa, iki toplum tarafından ayrı ayrı onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek ve iki federe devletin onayı olmadan değiştirilemeyecekti.⁴¹¹ Ancak New York'taki görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü görüşmelerin yapıldığı tarihte Avrupa Birliği Komisyonu, 15 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı raporunda Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile tam üyelik müzakerelerini 1998 yılında başlatacaklarının müjdesini vermesi, Kıbrıslı Rumların gözünü AB'ye çevirmesine

⁴¹¹ H. Tuncer, a.g.e., s.137.

neden olmuştur. Annan dönemi BM görüşmelerinin ilk ayağında AB'nin bu tavrı çözüm sürecine doğrudan etki etmiştir.

1994'te Rum lider Klerides'in aralarında ortak bir anlaşma zemininin bulunmadığı gerekçesiyle Türk tarafıyla görüşmelerden çekilmesi sonrası 1997'de başlayan görüşmelerde AB'nin bu kararı almasının Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler üzerinde farklı etkileri olmuştur. Bu konuda üç etkiden söz edebiliriz. Birincisi, Kıbrıslı Rumlar, AB'ne Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında bağımsız bir devlet olarak girebileceklerinden emin olarak BM görüşmelerinde ortaya atılan federasyon tezini dikkate almayacak ve görüşmeleri usulen değerlendireceklerdi. İkincisi Kıbrıslı Türkler, AB'nin aldığı bu kararla, AB dışında bırakılacaklarını anlamışlar ve ne devlet olarak ne de ayrı bir toplum olarak AB tarafından tanınmadıkları için BM görüşmelerine buruk ve ümitsiz başlamışlardır. Üçüncüsü ise, AB, bölünmüş bir adayı üye olarak almak istemediğinden ve Türkiye'nin uzun zamandır AB üyesi olmak istemesini fırsat bilerek Ankara'nın Kıbrıslı Türk lider üzerinde baskı kurarak BM görüşmelerinde federasyon önerisini bir şekilde kabul etmelerini sağlayacaktı.⁴¹²

1997'de New York ve İsviçre'deki görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra BM'nin yoğun çabalarına karşın Denктаş ve Klerides arasında yeniden görüşmeler başlatılamamıştır. Bu arada 30 Mart 1998 tarihinde AB, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile tam üyelik görüşmelerini başlatmıştır. Dönemin GKRY Dışişleri Bakanı Yannis Kasulides, *"Kısa bir süre içinde Ada'daki soruna bir çözüm garantisi olsaydı, AB'ye tam üyelik başvurusunu geri çekerdik. Ama böyle bir umut yok"* demiştir.⁴¹³ GKRY, Kıbrıs sorununun çözümünün uzun vadeye yayılmasını arzu etmekte ve bir an önce AB'ne üye olup, devlet kimliğinin BM nezdindeki görüşmelerde zedelenmemesini sağlamaya çalışmaktadır.

31 Ağustos 1998 tarihinde Denктаş, Kıbrıs sorununun çözümü için "konfederasyon" önerisi getirmiştir, ancak Denктаş'ın bu önerisi GKRY tarafından görüşülmeden reddedilmiştir. Diğer taraftan BM Güvenlik Konseyi 29 Haziran 1999 tarihinde kabul ettiği 1250 ve 1251 Sayılı kararlarıyla Kıbrıs sorununun çözümüne yeni

⁴¹² Clement Dodd, **Disaccord on Cyprus, The UN Plan and After**, Eothen Press, UK, 2003, S.11.

⁴¹³ Zeynel Lüle, "Müzakerelere Türk Gölgesi", **Hürriyet Gazetesi**, 01.04.1998.

bir öneri getirmiştir. Tek bir egemenliğe ve tek bir uluslararası kimliğe sahip bir Kıbrıs devleti oluşturulmalı ve bu devletin tümünün ya bir parçasının başka bir devletle birleşmesi ya da herhangi bir biçimde bölünmesi ya da ayrılması kabul edilmemelidir. Bu karar, Kıbrıslı Türklerin tepkisini çekmiştir. Çünkü, kararda tek bir Kıbrıs devleti'nden bahsediliyor ki BM 1964 tarihinde 186 Sayılı kararla bu devletin GKRY olduğunu zaten kabul etmişti. İkincisi ise ada fiilen ikiye bölündükten sonra da Kıbrıs Devleti'nin BM'nin 1974 tarihinde 3212 Sayılı kararında da tarafları yalnız “toplum” olarak nitelendirmişti. Bir diğer önemli nokta ise, AB'nin tam üyelik görüşmelerine başladığı “Kıbrıs Devleti” nin uluslarüstü (*supranational*) bir örgütlenme içinde yer alması konuşulurken bu kararın soruna hangi aşamada katkı sağlayacağı şüpheliydi.

Kıbrıs Türk tarafı, Güvenlik Konseyi'nin bu kararlarına karşılık BM'nin yanlı davrandığını ileri sürerek, görüşme masasında iki ayrı devlet olgusunun kabul edilmediği sürece görüşmelerin yapılamayacağını belirtmiştir. Denktaş, gerçekte soruna çözüm bulunmak isteniyorsa önce tarafların iki ayrı egemen devletler olduklarının kabul edilmesini önermiştir. BM'nin şimdiye kadar getirdiği federasyon önerisine baktığımızda bir federasyondan söz edebilmek için de iki ayrı ve bağımsız ve eşit devletin biraraya gelmesi sözkonusudur. Eğer federasyon tezinde diretiliyorsa, GKRY ve KKTC'nin aynı masada eşit ve devlet statüleri tanınmış iki ayrı devlet olarak kabul edilmeleri gerekir. Fakat BM, KKTC Cumhurbaşkanı'nı hala “Kıbrıslı Türk cemaati lideri” olarak tanırsa, bir şekilde Kofi Annan ne kadar iyi bir plan hazırlarsa hazırlasın, 1963 krizine geri dönülemeyeceğinin garantisini verebilir mi?

Taraflar aralarında dolaylı görüşmeleri yeniden başlatma kararı almışlar ve 3-14 Aralık 1999 tarihlerinde New York'ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ve onun Kıbrıs Özel Danışmanı Alvaro de Soto'nun himayesi altında görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde taraflardan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türk tarafının önerdiği konfederasyon tezini kabul edemeyeceğini belirtmiş ve öncelikle toprak mülkiyeti ve harita konusunu konuşmak istediğini ifade etmiştir. Türk tarafı ise, iki devlet olgusu üzerinde diretmiş ve taraflar arasında yine bir uzlaşma sağlanamamıştır.

BM, sorunun çözümüne katkı sağlamak için tarafları biraraya getirmek dışında ciddi ve radikal formüller üretmek konusunda yine yetersiz kalıyordu. Taraflara en

azından görüşmelere başlamadan önce hangi sıfatla masaya oturacakları konusunda bazı şartlar öne sürmeliydi. Çünkü çözüme giden yolda eğer çözüm bir federasyon ise, mutlaka iki eşit devletten söz etmek gerekirdi. Dolayısıyla BM'nin artık bu aşamada KKTC'yi tanınması şarttı. Fakat BM, bu süreci de Kıbrıs sorununda son perde şeklinde görmekte, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin nasılsa AB üyesi olacağı için Kıbrıslı Türklere çözüm bulunmazsa tamamen izole olursunuz tehdidi ile yaklaşmaktaydı.

Dolaylı görüşmelerin ikinci turu, 31 Ocak-10 Şubat 2000 tarihleri arasında Cenevre'de yapılmıştır. İkinci tur görüşmelerde de Klerides, yine toprak mülkiyeti ve harita konularını ileri sürerken, Denктаş da KKTC'nin tanınması ve konfederasyon tezleri üzerinde ısrar etmiştir. Üçüncü tur görüşmeler, 5-12 Temmuz ile 24 Temmuz- 4 Ağustos 2000 tarihleri arasında yine Cenevre'de yapılmıştır. Fakat tarafların aynı fikirleri tekrar ileri sürmeleri sonucu çözüme yönelik herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.

24 Kasım 2000 tarihinde Denктаş, Ankara'yı ziyaretinde devletlerarası görüşmeler kavramının karşı tarafça kabul edilmediği, KKTC'nin tanınmadığı sürece görüşmelerin sürdürülmesinden yana olmadığını açıkladı. Türk Hükümeti de Denктаş'ın bu kararını desteklediğini açıkladı. Dolaylı görüşmeler süreci de bu şekilde sona ermiş oldu. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Başbakan Ecevit'in Denктаş'ın bu kararını desteklemesiyle ilk kez siyasi hayatta Ecevit'le fikir ayrılığına düştüklerini ifade etmiştir.⁴¹⁴ Denктаş'ın bu tavrı, Kıbrıslı Türklerin uyumsuz ve uzlaşmaz imajını pekiştirmiştir.

Denктаş, 8 Kasım 2001 tarihinde GKRY lideri Klerides'e bir mektup göndererek iki taraf arasında yüzyüze görüşmeler sürecinin başlatılmasını önerdi. İki lider arasındaki mektuplaşmaların sonucunda Klerides 4 Aralık 2001 tarihinde Lefkoşa'daki BM konutunda Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvero de Soto'nun hazır bulunması koşuluyla Denктаş ile doğrudan görüşmeleri kabul etmiştir. Fakat bu arada AB'nin genişlemeden sorumlu Komisyon üyesi Günter Verheugen ise yaptığı açıklamalarda ısrarla “ *uzlaşma olsa da olmasa da Kıbrıs üye olacaktır*” diyordu.⁴¹⁵ AB Komisyon üyesi, Kıbrıslı

⁴¹⁴ İsmail Cem, **Türkiye-Avrupa-Avrasya, Birinci Cilt: Strateji, Yunanistan, Kıbrıs**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.233.

⁴¹⁵ Kaya Emiroğlu, “BM Temsilcisi: Kıbrıs'ta çıkmazdayız.”, **Zaman Gazetesi**, 03.07.2002.

Türklere yolun sonuna geldiklerini ya izolasyonu kabul edeceklerini ya da “Kıbrıs Devleti”nin bir parçası olarak BM görüşmelerinde Kıbrıslı Rumların tekliflerini değerlendirmek mecburiyetinde olduklarını hatırlatmıştır.

5 Aralık 2001 tarihinde GKRY lideri Klerides, 1974 Harekatı’ndan sonra ilk kez KKTC tarafına geçerek Denктаş’ın onuruna verdiği akşam yemeğine katılmıştır. Denктаş ve Klerides, 11 Ocak 2002 tarihinde başlatılan yüzyüze görüşmelerde haftanın üç günü basına kapalı olarak BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvero de Soto’nun hazır bulunmasıyla görüşmeleri devam ettirmişlerdir. Bu görüşmelerde Denктаş, Türkiye ile birlikte geri adım atarak KKTC’nin tanınması şartından vazgeçmişlerdir; görüşmelerin başlamasına öncülük etmişlerdir. İkincisi, Denктаş, konfederasyon tezinden vazgeçerek kurulacak yeni ortaklık devletinin tek bir uluslararası kimliğe sahip olmasını kabul etmiştir. Denктаş, ılımlı bir şekilde yaklaşırken Klerides ise Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)’nin AB üyelik sürecinin adım adım gerçekleşmesini bekliyordu. Üçüncüsü ise, taraflar arasında bir anlaşma yapılması şartıyla “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin Avrupa Birliği’ne üye olması kabul edilecekti. Bunun karşılığında Türk tarafı, siyasal eşitliğin olduğu yeni bir ortaklık devleti fikrine açık olduğunu belirtmiştir. Türk tarafı yeni devlette; siyasal eşitliği sağlamak üzere ortaklık devleti organları kurucu devletlerden eşit sayıda katılacak üyelerle oluşturulacak ve kararlar aynı çoğunlukla ele alınacaktır. 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları, değiştirilmeden yürürlükte kalacak ve kurulacak yeni ortaklık devletinde, Türk ve Yunanlı askerlerinin sayısı tarafların onayı ile belirlenecekti. Fakat Denктаş’ın bu talepleri, Klerides cephesinde ilgi görmemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti olarak uluslararası düzeyde tanınan GKRY’nin yeni bir devlete sıcak bakması, AB kapısı önünde üye olmayı beklerken mümkün değildi. İkincisi yeni bir ortaklık devleti kabul edilse dahi bu devlette oluşturulacak kurumlarda Türk ve Rum yetkililerin eşit sayıda temsil edilmesi mümkün değildi. 1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları’nda da devlet yönetiminde Türk ve Rum yetkililerin dağılımı nüfus oranına göre 3/7 oranında dağıtılmıştı. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmadan önce İngiliz sömürgesinde olması ve bu yeni devleti her iki toplumun bağımsızlık ilanı olarak görmesine, toplumsal destek vermesine rağmen nüfus oranında temsil hakkı verilmişti. Aradan geçen zaman diliminde Kıbrıslı Rumlar, uluslararası düzeyde “Kıbrıs Cumhuriyeti”ni temsil ettiklerini kabul ettirdiler ve diğer devlet KKTC’nin tanınmaması için ABD ve İngiltere çaba göstermiştir. Üstelik 2001 yılına gelindiğinde önemli bir

ayrıntı daha vardı, o da GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında Avrupa Birliği'ne girmek üzere olmasıydı.

Bu şartlar altında Rumlara göre, adadaki iki halkın "Kıbrıs Cumhuriyeti" altında birleşmesi dışında , başka bir çözüm mümkün değildi. Bu nedenle Rum-Yunan tarafı, Türk tarafının yazılı olarak sunduğu kapsamlı çözüm önerilerini tartışmaya bile gerek duymadan reddetmişti. Rum tarafına göre, Kıbrıslı Türklerin ayrı bir egemen devleti yoktu. Ayrıca yeni bir ortaklık devleti yerine mevcut merkezi ve üniter devlet yapısını korumak Rum tarafının işine gelmekteydi. Diğer taraftan 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın devam edemeyeceği belirtilmiş ve Rum göçmenlerin geri dönmesi, Türkiye'den gelmiş olan vatandaşların geri gönderilmesi şartıyla Türklere % 24 oranında toprak verilmesini önermişti.

Kıbrıs Rum ve Türk tarafının bu koşullarda görüşmeler yoluyla bir antlaşma sağlamaları mümkün görünmüyordu. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, kendi döneminde sorunu çözmeyi hedeflemiştir. Yirmi kişilik BM yetkilisi, Annan başkanlığında iki bölge, iki toplumlu bir federasyon oluşturulması amacıyla bir belge hazırlamışlardır. Bu tek bir belge değildi; tarafların uzlaşması için, fakat birbirinden az çok farklılıkları olan beş kez değiştirilmiş bir belgeydi.

(2). ANNAN BELGESİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE AB'NİN ETKİSİ

İlk Annan Belgesi, 11 Kasım 2002'de taraflara sunulmuştur. Annan, bu belge ile doğrudan arabuluculuğa soyunmuştur. Öncelikle ilk belge ABD'nin ve İngiltere'nin desteğiyle hazırlanmış ve taraflara sunulmuştur. Bu belgenin taraflar arasında görüşülmesinde zaman sorunu ortaya çıkmıştır. Çünkü 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılacak Kopenhag Zirvesi'ne kadar belgede uzlaşma sağlanıp tüm Kıbrıs adasının AB'ye üye olması amaçlanmıştır. Bu şekilde AB'nin genişleme sürecinin de önü açılacaktı. Avrupa Birliği'nin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'dan görüşmelerin bu tarihe kadar sonuçlandırılması yönündeki beklentisi taraflar arasında baskı unsuru olmuştur. AB'nin genişlemesinin önünde engel olarak görülen Kıbrıs

sorununun çözümünde Kıbrıslı Türklere bazı vaatlerde bulunmayı tercih eden AB, Verheugen'in 30 Ocak 2002 tarihli konuşmasında, Kıbrıs'a tam üyelik yolunun siyasi bir çözümden geçtiği, bu gerçekleştiği takdirde de Kuzey Kıbrıs'a AB'nin mali yardımıyla bulunarak ekonomik gelişimine katkı sağlayacağını söylemiştir.⁴¹⁶ AB, genişlemeyi Kıbrıs'la tamamlamak için mali yardım teklifinde bile bulunmuştur. Yunanistan'ın genişlemeyi veto etmesi ihtimali, AB'nin bu konuda birşeyler yapmak zorunda olmasının nedeniydi. Bu konuda Klerides, AB üyelik amacına ulaşmalarının en önemli nedenini, Yunan hükümetinin AB bünyesinde diğer üye devletlerle Kıbrıs'ın üyeliği konusunda çaba sarfetmesine bağlamaktadır. Özellikle, Yunan meclisinin "Kıbrıs üye olmadan genişlemeyi onaylamayacağı" kararının bu süreçte etkili olduğunu söylemiştir.⁴¹⁷

Belge hakkında ilk görüşlerin 18 Kasım 2002 tarihine kadar bildirilmesi istenmiştir. Belgenin taraflara sunulma tarihi ve belge hakkında tarafların görüşlerini bildirme tarihi arasında bir haftalık bir süre olması, belgenin ciddiyetini zedelemiştir. Çünkü 1960 yılından beri çözülemeyen ve birçok BM Genel Sekreteri'nin çeşitli çözüm önerileriyle de sonuç elde edilemeyen Kıbrıs sorununun bir haftada çözülmesi nasıl beklenmekteydi. Bu takvim ya da zamanlamanın mutlaka başka niyetleri ardında sakladığı bir gerçektir. Bunlardan birincisi, belgenin Türkiye'nin AB'den müzakere tarihi alma dönemine rastlatılması, ikincisi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliğine alınma beklentisi içinde olduğu bir dönemde taraflara sunulması, üçüncüsü ise belgenin özellikle Türk tarafını, hem Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliği hem de Türkiye'nin AB üyeliği karşısında baskı altında bırakmasıdır.⁴¹⁸

Birinci Annan Belgesi, ortak devlet ve parça devletlerden oluşan yeni bir anayasal düzen öngörmekteydi. Kıbrıs, tek uluslararası kimliğe, tek egemenliğe sahip bağımsız ve egemen bir devlet olacaktı. Kıbrıs Anayasası'nın temel ilkeleri, cumhuriyetçi temsil hükümeti, siyasi eşitlik, iki bölgelilik ve parça devletlerin eşit

⁴¹⁶ "Verheugen: Kıbrıs'ta AB'ye Tam Üyelik Yolu, Siyasi Çözümde Geçer", AB Komisyonu, Kuzey Kıbrıs'a 200 milyon euro Yardım Öneriyor", AB Genel Sekreterliği, (çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=24984&l=1>, 21.05.2009.

⁴¹⁷ TAK Haber Bülteni, Sayı: 1037, 30.11.2003

⁴¹⁸ Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Altinküre Yayınları, Ankara, 2003, s.200.

statüsü olmalıydı.⁴¹⁹ Birinci Annan Belgesi, Türk tarafının eşit siyasi statü ve iki bölgelilik taleplerine uymaktaydı. Hatta belgede, parça devletleri anayasanın ortak devlet hükümetine vermediği yetkileri egemence kullanabilecek; birbirleriyle ve ortak devletle işbirliği anlaşmaları imzalayabilecekti. Fakat ortak devletten kasıt Birleşik Kıbrıs Devleti ise, neden yazılı metinde hala “Kıbrıs” ifadesi kullanılıyordu. Parça devletten ne kastedilmekteydi? Ortak devlet hükümetinin siyasi sistemi ne olacaktı? Kıbrıs Rum tarafının talebi olan bir federasyon mu, yoksa Kıbrıs Türk tarafının talebi olan konfederasyon mu? Birinci belgede, ifadeler ve çözüm önerileri net ortaya koyulmamıştır. Belgede kavram kargaşası ortaya çıkmıştır.

Belgede, “common state (ortak devlet)” ve Kıbrıs Anayasası’ndan bahsedilmektedir.⁴²⁰ O zaman belge yeni bir devletten de söz etmemektedir. Ayrıca 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ortadan kalkmış olduğuna ve yeni bir Ortaklık Devleti kurulacağına ilişkin ifadeler yer almamıştır. Bunun yanısıra Kıbrıs’ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, güvenliği ile anayasal düzeni KKTC’nin istediği gibi Garanti Antlaşması kapsamına alınacağı belirtilmişti.⁴²¹ Bu şekilde mevcut durumun teyit edilmesi ise bu belgede, gerçekten çözüm önerisi neydi o zaman? Birinci belgede kesin ve kati ifadelerin yer almaması Annan Belgesi’nin ilk ortaya koyulduğu andan itibaren taraflarca itibar görmemesine neden olmuştur. Belgenin başarısızlığı, gerçekten bir çözüm önerisiyle tarafların karşısına çıkmamış olmasıdır. Birinci belgede, ne yeni kurulan devletin resmi adı şu olacaktır denilmiş, ne de ortak devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC olan adlarının değiştirileceğinden bahsedilmiştir. Ortak bir devletten bahsedilmiş; fakat hala “Kıbrıs” ifadesiyle yeni devletten mi yoksa GKRY’nin temsil ettiği “Kıbrıs hükümeti”nden mi bahsedildiği anlaşılamamıştır. Ayrıca Ortaklık Devleti’nin taraflarından bahsedilmemekte, taraflardan birinin “Kıbrıs hükümeti” olması durumunda Türk tarafının temsil ettiği örgütlenme biçiminin ne olacağı ise belirtilmemekteydi. Çözüm önerisi federasyon da konfederasyon da olsa mutlaka eşit ve egemen iki devletten söz etmek kaçınılmazdı. O zaman Annan Belgesi’nin bir çözüm üretebilmesi için öncelikle KKTC’nin tanınması şarttı. Fakat ABD ve İngiltere’nin

⁴¹⁹ H. Tuncer, a.g.e., s.159.

⁴²⁰ 1. Annan Planı tam metni (ingilizce), Hellenic Resource Network, (çevrimiçi), http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_November2002.html, 16.05.2009.

⁴²¹ Ertan Efeğil, **BM’nin Kıbrıs’ta Son Diplomatik Girişimi**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003, s.31-32.

desteğinde hazırlanmış bu belgede KKTC'nin tanınması sözkonusu olamazdı. ABD, KKTC'yi hiçbir şekilde tanımayacağını daha önce birçok kez ifade etmişti ve hala etmektedir.⁴²²

Birinci belgedeki en önemli eksiklik, iki toplum arasında bir antlaşmanın sağlanabilmesi için öncelikle tarafların siyasi tanınması konusunda eşitlik sağlandığının açıkça ifade edilmemesidir. Belgede, 1960 tarihli Garanti Antlaşması ile sağlanan güvence, önce bir anayasanın taraflarca imzalanmasından sonra ortaya çıkan ortak devletin Garantör devletlerle antlaşma yapmasıydı. Fakat, garantör devletlerden İngiltere ve Yunanistan, AB üyesi iken Türkiye ise üye olmadığı için, ileride bu ortak devletin AB'ye üye olması sonrasında AB normlarının uygulanıp uygulanmaması sorunları yaşanabilirdi. Bu sorunlardan en önemlisi ise Türkiye'nin safdışı bırakılarak AB normlarının her iki kesimde uygulanmasının Kıbrıslı Türklerin menfaatlerini zedeleyecek şekilde gerçekleşmesidir. Bu durumda mutlaka Kıbrıs'ta ortak devlet kurulmadan ve Kıbrıs'ın AB üyesi olmadan önce Türkiye'nin AB üyesi olması gerekirdi.

Birinci belge gözden geçirilerek 10 Aralık 2002'de tekrar taraflara sunulmuştur. İkinci belgede, "Kıbrıs Cumhuriyeti" ne atıf yapılmamaktadır. Fakat, bu Cumhuriyeti'n ortadan kalkıp kalkmadığına açıklık da getirilmemiştir. Yine bir önceki belgede olduğu gibi "Kıbrıs" kavramından bahsedilmekte, fakat bu kavramla neyin ifade edildiğinden bahsedilmemektedir. Annan Belgesi, yeni bir çözüm üretmek yerine, mevcut durumu çözümün temelinde görmekteydi. Bu durumun nedeni de gerek ABD ve İngiltere gerekse AB'nin GKRY'ni "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tanımakta ısrar etmeleri ve özellikle ABD ve İngiltere'nin Anglo-Amerikan tutumunun 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti temelinde İngiliz üslerinin safdışı bırakılacağı bir düzenin kurulmaması yönünde olmasıdır. Annan Belgesi'nde yeni ortaklığın oluşturulmasında, öncelikle iki toplum liderinin biraraya gelip anlaşacaklarından ve bundan sonra yeni bir ortaklığın ortaya çıkacağından bahsetmektedir.⁴²³ İkinci belge de tarafları tatmin etmemiştir. Birinci belgede olduğu gibi çözüm önerileri özellikle hukuki açıdan açık ve net ifade edilmemiştir.

⁴²² "ABD: Tek Kıbrıs tanıyoruz", *Milliyet Gazetesi*, 23.02.2007.

⁴²³ H. Tuncer, a.g.e., s.162.

Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu komisyon üyesi Günter Verheugen, görüşmeler devam ederken Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunmasının ve Kıbrıs'ın tümünün AB'ye katılımının arzu edildiğini her fırsatta ifade etmiştir. BM ve AB'nin Annan Belgesi'nde birlikte hareket ettiklerini, özellikle BM'nin AB'nin taleplerine uygun bir çözüm önerisi üzerinde durduğu görölmektedir. Kıbrıs sorununun hem hukuki hem de siyasi açıdan değerlendirilip buna göre bir çözüm üretilmesi gerekirken Annan, sorunun sadece siyasi açıdan çözümü üzerinde durmuştur. Bunun en önemli nedeni de ABD ve İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı bu belgenin uluslararası hukuka uygunluğunu tartışmayıp Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyeliği sürecinde bir an önce siyasi bir çözüme ulaşmaktır. Siyasi düşüncelerin hukuki düşüncelerin önüne geçtiği ve ilgili tarafların birbirlerine karşı, hatta kendi içlerinde farklı düşüncelerle siyasi tavır aldıkları durumlarda uluslararası hukukun varlığı mevcut durumu (*status quo*) teyit etmekle sınırlı kalmaktadır.⁴²⁴ Dolayısıyla siyasi bir çözümü amaçlarken sorunun hukuki boyutlarının dikkate alınmaması da Kıbrıs sorununda mevcut durum olan “Kıbrıs Cumhuriyeti” nin hukuki varlığını koruma ve kollamaya dönük çözümler şeklinde olacaktır. Fakat Kıbrıslı Türkler, mevcut duruma eklenti olmak yerine yeni bir devletin kurulmasından yana tavır sergiliyorlardı. Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlarla birarada yaşamalarının tek ve yegane kuralı, eşit ve egemen iki devletin yeni bir antlaşma yapması ve Türkiye'nin ya garantör devlet olarak etkisinin devam etmesi ya da Türkiye'nin “Kıbrıs Cumhuriyeti” nden önce Avrupa Birliği'ne üye olmasıydı.⁴²⁵

Annan Belgesi'nin gözden geçirilmiş hali de bir önceki belgeden pek farklı değildi. En azından belgede taraflar için sıkıntı doğuracağı bilinen siyasi yapılanmanın şekli, tarafları ve tarafların hukuki statüsü hakkında çözüm önerisi bulunmamaktaydı. Belgenin değiştirilmiş son hali, 26 Şubat 2003 tarihinde taraflara sunulmuştur. Fakat, bu belgede de KKTC'nin ve Kıbrıs Türklerinin egemenliği kabul edilmemektedir.

Belgede, yeni devletin adı “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti (United Cyprus Republic)” olarak belirtilmiştir. Parça devlet olarak bahsedilen “component state”,

⁴²⁴ Rauf Versan, “Kıbrıs Uyuşmazlığının Gerçekleri ve Bunlara İlişkin Bazı Mülahazalar”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl :25-26, Sayı: 1-2, 2005-2006, s.666.

⁴²⁵ Haluk Kabaalıoğlu, “Greek Cypriot Application For EU Membership”, **Perceptions**, September-November 1999, Volume IV, Number 3, s. 27.

kavramı yerine tamamlayıcı anlamında “constituent state” kavramı getirilmiştir. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, federal bir hükümet ile iki eşit tamamlayıcı devletten oluşacaktı. Bu iki tamamlayıcı devlet, Kıbrıs Türk devleti ile Kıbrıs Rum Devleti’ydi.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, yeni ortaklığın “1960 Kıbrıs Cumhuriyeti”nin devamı olması gerektiğinde ısrar etmiştir. Ancak Kıbrıs Türk Kesimi ise, kendi güvenliklerinin endişesini taşıdıkları ve 1963 olaylarına geri dönmek istemedikleri için Rumların bu talebine sıcak bakmamıştır. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, federal bir yapıda, şu yetkileri kapsayacaktı; uluslararası antlaşmaları parafe etmek, AB ile ilişkileri yürütmek, para politikası ve bankacılık düzenlemelerini gerçekleştirmek, dış ilişkilerden sorumlu olmak, bütçe ile tüm dolaylı vergileri belirlemek, Ortak Devlet’in ekonomik ve ticari politikaları ile mali politikalarını saptamak, denizcilik ve Kıbrıs’ın kıta sahanlığı ile karasuları, iletişim, Kıbrıs vatandaşlığı, terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve örgütlü suçlar, genel ve özel aflar, fikri haklar ve eski eserler alanlarından sorumlu olmak.⁴²⁶ Belgede ayrıca tamamlayıcı devletler, eşit statüde olacaklar ve anayasanın federal hükümete bıraktığı yetkiler dışındaki yetkileri de kendi toprakları üzerinde egemenlikleri altında kullanacaklardı. Her Kıbrıs vatandaşı aynı zamanda kendi tamamlayıcı devletinin de vatandaşı olacak; ancak bu vatandaşlık Kıbrıs vatandaşlığının yerine geçemeyecekti.⁴²⁷ Ortak devleti’n yasama organları, Temsilciler Meclisi ve Senato’ydu. Temsilciler Meclisi, tamamlayıcı devletin iç vatandaşlık oranlarına göre temsilci sayısı belirleyecekti.⁴²⁸ Bu durumda Rum devleti temsilcilerinin sayısı, Türk devleti temsilcilerinin sayısından fazla olacaktı. Temsilciler Meclisi’nde Rum devletinden 36 temsilci, Türk devletinden 12 temsilci temsil edilecekti. Senato’da ise, her tamamlayıcı devlet, 24’er senatör ile, temsil edilecekti. Fakat Annan Belgesi’nde Rumların talepleri doğrultusunda yer alan, güneyden kuzeye Rum göçlerinin olması durumunda, iç vatandaş olarak nüfus oranını etkileyecek olan göçmenlerin de Senato’da görev alacakları düşünüldüğünde Türk tamamlayıcı devleti içinde Rumların etkinliği artacaktı. Burada Rum göçmenlerin nüfus oranına getirilen sınırlama ise Türk devleti nüfusunun % 28’ine kadar Rumun bu

⁴²⁶ **Annan Belgesi tam metni (ingilizce)**, (çevrimiçi), http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf, 15.05.2009.

⁴²⁷ Annan Belgesi 3. maddenin 2. fıkrası.

⁴²⁸ Annan Belgesi 5. maddenin 1. fıkrasının a bendi.

devlet sınırlarına yerleşebilmesidir.⁴²⁹ Fakat bu oran dahi, Kıbrıslı Rumların Senato'da ayrılan 24 koltuktan 16'sını Türklerin 8'ini Rumların, Temsilciler Meclisi'nde de 12 koltuktan 8'inin Türklerin 4'ünün ise Rumların oluşturabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Parlamentoda, kararların basit çoğunlukla alınması kararlaştırıldığı için Türklerin ortak devlet parlamentosundaki konumu güçsüzleşecekti. Kıbrıs Rum tarafının, Rum göçmenlerin kuzeye yerleşmesinde ısrar etmesinin en önemli nedeni de eşit iki devletli federasyonun, eşit olan Türk tamamlayıcı devletini güçsüzleştirmektir. Kıbrıslı Türklerin bu endişelerini azaltmak için konuyla ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. Ortak devlet ya da federal parlamentoda Türk tarafından en az 6 senatörün oy hakkının olmasını büyük bir çoğunlukla kabul edecekti. Bir başka konu ise, Türk tarafında toplam nüfusun ¼ 'ine ulaşırsa Türk olmayanlar, o zaman Senato'da 6 veya daha fazla temsilcinin Türk tarafından artırılması kararlaştırılacaktı. Fakat Türk tarafından ama Türk kökenli olup olmaması sorusunun nasıl çözümleneceği belirsizdi.⁴³⁰ Türk olmayanlar, % 33'e ulaşırsa, Türk tarafının parlamentonun kararlarını etkilemesi çok zor olup kritik konularda Türk tarafı eşit sayıda temsilci bulundursa dahi, görünürde eşit fakat karar alma sürecinde ise kendi menfaatleri açısından azınlık durumuna düşeceklerdi.

TCE™

Annan Belgesi'nin orijinal metniyle birlikte sunulan B haritası kabul edildiğinde, ikinci genel seçimleri takiben Türk tarafı, federal yasama, yürütme ve yargı organlarının karar alma süreçlerinden tamamen dışlanacaktır. Bu durum kuruluşunda eşit ve egemen devletin politik eşitliğini zedeleyecek, federatif yapı bozulacak, ortak devlet sadece Rumlar tarafından idare edilen tek bir devlete dönüşecektir.⁴³¹ Bu senaryo Kıbrıslı Türklere hiç de yabancı gelmemektedir. Bu durumda Annan Belgesi'nin Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmesi mümkün değildi.

Belgede Kıbrıslı Türkler açısından sorun yaratacak bir başka nokta, belgede yer alan iki haritadan birinde Karpaz Bölgesinin, diğerinde ise su kaynakları yönünden zengin ve verimli toprakları içeren Güzelyurt Bölgesinin Rumlara bırakılması öngörülmekteydi. Ortaya neden bu iki bölgenin çıkarıldığı konusunda biraz düşünmekte

⁴²⁹ H. Tuncer, a.g.e., s.164.

⁴³⁰ Oktay Uygun, "Cyprus Case: Historical and Current Perspectives", **Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul**, Vol. 36, No.53, 2004, s.222.

⁴³¹ O. Uygun, "Fırsatlar, Tuzaklar, Öneriler", **Radikal Gazetesi**, 29.11.2002.

fayda var. Karpaz, Türkiye'nin güvenlik düşüncesiyle Rumlara bırakılmasına karşı çıkacağı bir bölgedir. Güzelyurt ise, bir ada olan Kıbrıs'ta su kaynaklarının hayati değerde olması nedeniyle Kıbrıslı Türklerin Rumlara bırakılmasına karşı çıkacağı bir bölgeydi.⁴³² Bu durumda bu yerlerden birinden feragat edilmesi konusunda Türk Hükümeti ile KKTC Hükümeti karşı karşıya bırakılmıştır.

Belgede yer alan mal-mülk düzenlemeleri ve göçlerle birlikte Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yeni haritasında 50 bin Türk güneye, 70 bin Rum da kuzeye göç edecek, Türk tamamlayıcı devleti, Ada'nın yaklaşık % 28.5'unda 280 bin nüfusa sahip olacak, Rum tamamlayıcı devleti de Ada'nın yaklaşık % 69'unda 530 bin nüfusa sahip olacaktır. Rumlar, nüfuslarına göre daha çok toprağı ellerinde bulunduracaklardı.⁴³³ Diğer taraftan Türk bölgesinde Ada'da henüz daimi ikamet izni almamış ancak 5 yıldır adada yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye geri dönmeleri karşılığında kendilerine 10 bin euro yardımda bulunulacağına öngörülmesi, adada Türk nüfusunun azaltılması için yapılmış bir düzenlemedir. O zaman iyi niyet çerçevesinde her iki tarafın hukuki ve siyasi eşitliğine dayalı yeni bir devletin varlığından söz etmek şu aşamaya kadar mümkün değildir.

TCE™

Kıbrıs uzmanı Clement Dodd, Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'ye BM planını kabul etmeleri için yapılan baskıları eleştirirken iki toplumun istenmeyen bir evliliğe zorlandığını ve bunun adada çatışmaların çıkmasına neden olacağını ifade etmiştir. Dodd, BM planının Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmesinin bir felaket olmayacağını fakat yeni hükümetin (AKP) Kuzey Kıbrıs halkının isteklerini gözardı edemeyeceğini savunmuştur. Annan Belgesi'nde merkezi kurumlarda Rumların etkin olacağını savunan Dodd, plan ile Türklerin eşit ortaklık devleti taleplerinin de reddedilmiş olduğuna işaret etti. Plan'da toprak dağılımı ve Rumlara dönüş hakkının verilmesiyle 50 bin Türk'ün mülteci durumuna düşeceğini ifade etmiştir.⁴³⁴

Belgede siyasal eşitlikten bahsedilmekte; fakat, belgenin birçok yerinde siyasal eşitlik görmezden gelinmektedir. Örneğin yasama ve yürütmeye karşılıklı veto mekanizması getirilmemiştir. Oysa 1960 Kıbrıs Anayasası'nda bu sistem vardır.

⁴³² O. Öztürk, a.g.e., s.236.

⁴³³ A.e., s.236.

⁴³⁴ C. Dodd, "Zoraki Evlilik Çatışmaya Döner", *Cumhuriyet Gazetesi*, 07.12.2002

Dolayısıyla 1960 sisteminin gerisinde bir çözüm önerisi, mevcut statükonun korunması ardında, Kıbrıslı Türklerin varlıklarının yok edilmesine yönelik bir girişim olarak algılanmıştır. Ayrıca, parça devletler için ayrı çoğunluk esası getirilmemiştir. Basit çoğunluk ise Türk nüfusunun Türkiye'ye göçler ve kuzeye Rum göçü ile etkinliği azaltılmaya çalışıldığından Türk tamamlayıcı devletini Rum tamamlayıcı devleti karşısında Türklerin Rumlarla eşitliğini sağlayıcı nitelikte olmayacaktır.

Belge adada Türk-Rum dengesini kurmaya ya da eşit ve egemen iki devlet arasında bir federasyonu oluşturmaya yönelik çaba göstermemektedir. Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan denge, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında da gözetilmiştir. Özellikle Garanti Antlaşması, adada her iki tarafın soydaşlarının korunmasının teminat altına alınması açısından adil ve dengeli bir antlaşma olmuştur. Kıbrıs Türk tarafının bu antlaşmanın devam etmesini talep etmesi, ileride karşılaşması muhtemel ve 1963 krizinde yaşadıkları olayların bir daha tekrar etmemesi için kendilerini Türkiye'nin güvencesi altına almak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin garantör devlet olarak varlığını devam ettirmesi ise Kıbrıs Rum tarafının reddettiği bir taleptir. Çünkü Avrupa Birliği'ne girecek Birleşik Kıbrıs Devleti için bundan sonra AB kurumlarının alacağı kararlar, Yunanistan'ın desteğiyle Rumlar lehine olacak, kuzeydeki Rumların hakları da mağdur azınlık olarak gösterilip temel hak ve özgürlüklerin korunması adı altında ortak devletin koyduğu sınırlamalar aşındırılarak Rumlar lehine karar alınması sağlanacaktı. Bu gibi durumların önüne geçmenin tek yolu, Rumların Garanti Antlaşması'nın kaldırılması karşılığında Türk hükümetinin Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ısrar etmesiydi. Fakat Türk hükümeti, Türkiye'nin AB'ye girmesi aşamasında bir an önce önlerine konulan Kıbrıs sorununun çözümünde ulusal çıkarlar doğrultusunda yeterli kararlılığı gösteremediği görülmektedir. Bunda özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin üyeliğini veto etmesi ihtimali etkiliydi.

AB Brüksel Zirvesi'nde, 16 Ekim 2003 tarihli hükümetlerarası konferansta Rum lider Tasos Papadopoulos, AB içerisinde yer aldıklarında Türkiye'nin üyeliğini veto etmeyeceklerini söylemiştir.⁴³⁵ Papadopoulos'un açıklama yaptığı tarihe baktığımızda hala Annan Belgesi çerçevesinde görüşmelerin devam ettiğinden bahsedebiliriz. Oysa

⁴³⁵ Bilal Şimşir, **AB, AKP ve Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003, s.573.

Papadopoulos bu beyanatı ile görüşmeleri Rum tarafı olarak çoktan bitirmiştir ve GKRY'nin Kıbrıs hükümeti olarak AB üyeliğine kesin gözüyle bakmaktadır.

Annan Belgesi'nde Kıbrıslı Rumlar lehine değiştirilen başka bir sorun ise, adanın silahsızlandırılmasıdır. Belge, Ada'nın askerden ve silahtan arındırılmasını öngörmektedir. Kıbrıs sorununun çözümünde Rum tarafının üzerinde ısrarla durduğu bir nokta da Ada'nın Türk askerinden arındırılmasıdır. Silah teknolojilerinin bugün geldiği düzeye baktığımızda Ada'nın Türkiye'nin güneyine olan uzaklığının 70 km. olması nedeniyle askerden ve silahtan arındırılması Türkiye'nin güvenliği açısından riskli bir durumdur. Çünkü Kıbrıs'a en yakın konumda bulunan taraf, Türkiye'dir ve daha önce 15 Temmuz 1974 tarihinde Albaylar Cuntası'nın yaptığı darbe ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetimine el koyması sonrası adayı ilhak edebilseydi, bugün Türkiye'nin güneyinde bir Yunan adası olacaktı. Fakat Türkiye, Garanti Antlaşması ile elde etmiş olduğu müdahale hakkını kullanarak adada iki toplum arasındaki çatışmaya Kıbrıs Harekatı ile noktayı koymuştur. Bu itibarla, Ada'nın askerden silahsızlandırılması konusu Türkiye'nin özenle durduğu konular arasındadır. Adanın Yunanistan veya istenmeyen başka bir uluslararası aktörün eline geçmesi, ayrıca Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecektir. Diğer taraftan Denktaş ve KKTC Hükümeti de adada 1963-1974 yılları arasında yaşadıkları iç çatışmalar nedeniyle bu tür olayların bir daha yaşanmaması adına adada Türk askerinin varlığının devam ettirilmesinden yana tavır sergilemişlerdir. Çünkü Annan Belgesi'nde Kıbrıslı Türklerin hukuki ve siyasi olarak tanınmaması belgeyle ilgili derin şüpheler doğurmuştur. Özellikle adanın askerden ve silahtan kademeli olarak arındırılması, Türk-Yunan dengesine olumsuz etki edecektir.

Kıbrıs'ta Türk-Yunan dengesini koruyan ve 1960'ta Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile de teyid edilen düzende, Garanti Antlaşması, belgede yer almışsa da belgenin son düzenlemesinde, garantörlük sistemi devam etmekte fakat içi boşaltılarak BM Güvenlik Konseyi'ne dayalı bir garantörlük sistemi getirilmektedir. Belgede Garanti Antlaşması'nın yeni kurulacak olan devlete yapılacak değişikliklerle uyumlaştırılacağından bahsedilmektedir.* BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'ta her iki taraf

* Annan Belgesi 1. maddenin 3. bendinde; ...Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması yürürlükte kalacak ve yeni devletin ilişkilerine değişiklikler uyarlanarak eklenecektir.(... the Treaty of Guarantee, and the

arasında anayasal düzenin korunması ve güvenliklerinin sağlanması konularında görevlendirileceğinden adada görevlendirilecek olan Türk ve Yunan kuvvetleri ancak ortak devletin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne yapılacak bir saldırıya karşı koymakla görevlidirler. Dolayısıyla Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında çıkabilecek bir çatışmada BM Güvenlik Konseyi karar verecek ve çıkacak bir karar sonrasında, Türkiye, garantör devlet olarak bu karardan bağımsız bir karar almakta ciddi manada zorlanacaktır. Son Annan Belgesi'nde Türkiye'ye verilen tek yanlı ve fiili garantörlük hakkı ise, kuvvet kullanımında Türk askeri ile BM Barış Gücü arasındaki yetki farklılıklarının açıkça ifade edilmemesi nedeniyle havada kalmıştır.

Bu konuda Denктаş, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 15 Nisan 2004 tarihli konuşmasında şöyle demiştir:

“Bu planda 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkı kağıt üzerinde kalıyor. 2018'den sonra 650 kişiye düşecek olan garantör kuvvetin Ada'dan ne zaman büsbütün çekileceği Ada'nın tümünün nihai aşamada askersizleşeceği hedefiyle her üç yılda bir tezekkür (konuşulma) edecektir deniliyor.”⁴³⁶

Denктаş'ın bu endişesi karşısında Rum cephesi ise, Annan Belgesi'nde yer alan 7500 kişilik Türk askerini fazla bularak, Kıbrıs'ın komşu devletlerden birinin işgal veya saldırı tehdidi altında olmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple Yunan ve Türk askeri kontenjanlarındaki sayının mümkün olan en alt seviyede tutulması gerektiğinde ısrar etmiştir. Rum tarafının talebi ise, 3 bin civarı askeri personelin ve bu personel sayısının kademeli olarak azaltılmasıdır.⁴³⁷ Kıbrıs Rum toplumu ise kademeli olarak asker sayısının azaltılmasına bile tahammül edemiyordu. Klerides*, görüşmeler devam ederken Annan Belgesi'ne “EVET” kampanyasının öncülüğünü yapıyordu. Bu konuda Rauf Denктаş, 15 Mart 2004 tarihli TBMM'deki konuşmasında şunları söylemiştir:⁴³⁸

“Klerides; -Türk askerinin adadan çıkmasını istemedik mi? Annan Planı bunu yapıyor.

Treaty of Alliance remain in force and shall apply *mutatis mutandis* to the new state of affairs), denilmektedir. Mutatis mutandis, bir antlaşmanın uygulanabilir olduğu fakat antlaşmanın ortaya çıkan yeni düzene göre gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra uygulanacağını ifade eder.

⁴³⁶ Rauf Denктаş, “Annan Planı ve Kıbrıs”, TBMM Genel Kurul Tutanağı, **Tutanak Dergisi**, Cilt:47,15.04.2004, s.18.

⁴³⁷ Ertan Efeğil, **Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi**, İstanbul, 2003, s.59.

* Annan Planı görüşmeleri sırasında Klerides, 28 Şubat 2003 tarihinde Kıbrıs'ta yapılan seçimlerde seçimleri kaybetmiş ve görevi Tassos Papadopoulos'a devretmiştir.

⁴³⁸ R. Denктаş, a.g.e., s.19.

- Göçmenlerimizin eski yerlerine dönüş hakkını istemedik mi? Annan Planı bunu yapıyor. Daha ne istiyorsunuz?

Kilise ve Hayır Cephesi cevap veriyor:

- Annan Planı'na göre Kıbrıs'ın tümüne sahip olabilmemiz için 15-20 yıl beklememiz gerekiyor. Buna neden yoktur. Planı kabul etmeden bunu daha erken elde edebiliriz.”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi Kıbrıslı Rumların, Annan Belgesi'ne bakışı, tarafların ortak devlet üzerinde anlaşmasından ziyade Rumların lehine sorunun çözülmesidir. Kıbrıslı Rumlar, 1960 Kıbrıs Anayasası ile Kıbrıslı Türklerin elde ettiği eşit hakların devam etmesini istemiyorlardı. Ayrıca Kıbrıs'ta Türkiye'nin garantörlüğü ve Türk askerinin varlığı, 1974 Kıbrıs Harekatı'yla yaşadıkları korkunun tekrar etmesi ihtimali demektir. Çünkü Annan Belgesi'nin taraflarca kabul edilmesi durumunda da Kıbrıslı Rumlar, Ortak Devleti, bir Rum devleti haline getirmek için çaba sarfedeceklerdi. Yukarıda Kıbrıslı Rumların niyeti ile ilgili ifade edilen Kıbrıs'a sahip olmak fikri yüzünden Garantörlüğün içinin boşaltılması ve Türk asker sayısının kademeli olarak azaltılarak tamamen askerden arındırılması ile rahatlayacaklardı. Diğer taraftan Rum göçmenlerin kuzey kesime taşınmasıyla bu bölgede temsilci sayısını arttırarak Türk tamamlayıcı devleti yönetiminde etkili olacaklardı. Bu taleplerin hiçbiri adada barış ve huzuru getirecek çözümler olmayıp, tarafların birinin diğerini ezmesi ya da asimile etmesine yönelik kötü niyetli yaklaşımlardır.

Kıbrıs sorununda tarafların birbirine olan güvensizliği ve belgede toprak mülkiyeti, egemenlik, mal-mülk mübadelesi, Garanti Antlaşması, Ada'nın askersizleştirilmesi, konuları üzerinde duran her iki toplum lideri Denktaş ve Papadopoulos, kendi tezleri doğrultusunda fikir beyan ettikleri için uzlaşma zemini de sağlayamamışlardır. Diğer taraftan BM'nin yanısıra AB'nin Kıbrıs adasının tümünün AB üyesi olmasını amaçladığını düşünürsek sorunun çözümüne aktif olarak destek vermesi gerektiğinden bahsedebiliriz. Fakat 1. Annan Belgesi'nin bir haftalık bir sürede sonuçlandırılması beklentisi içinde olan Avrupa Birliği, soruna ciddi ve çözüme yönelik kararlı yaklaşmadığını göstermiştir.

AB'nin kuruluş değerleri KKTC'yi tanımamasını gerektirirdi. Gerçekçi beklentiler, iki bağımsız devletin biraraya gelip eşit statüde ve hukuki kimlikte Kıbrıs sorununu çözmeleridir. AB'nin Kıbrıs'ın AB'ne üyeliği öncesi bu koşullar altında çözümü desteklemesi gerekirdi.⁴³⁹ Ancak bu şekilde AB, Kıbrıs sorununun çözülmesine destek olabilirdi. Kıbrıs'ın üyelik müzakerelerinin sadece GKRY ile yapılması büyük hataydı. En azından AB'nin bu hatayı görüp her iki toplumun eşit temsiliyeti ile kurulacak bir devletin oluşumuna dek Kıbrıs'ın AB üyeliğini askıya alması gerekirdi. Ancak bu şekilde AB, Kıbrıs sorununun çözümlenmesine destek olabilirdi. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin, AB üyeliğine aday ilan edilmesi Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine çekilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan AB, Kıbrıslı Türklerin ayrı bir devlet olarak tanınması yerine "Kıbrıs Cumhuriyeti" içinde yer almasına sıcak bakıyordu. Fakat çözüm bir federasyon olacaksa mutlaka her iki toplumun temsil edildiği bağımsız ve eşit iki devlet arasında olmalıydı. Bu tutum AB'nin değerlerine uymuyordu.

AB ve BM, "Kıbrıs Cumhuriyeti" ile katılım müzakerelerinin Kıbrıs sorununun çözümüne katalizör etkisi olacağını umuyorlardı. Bunu hangi açıdan değerlendirdikleri bilinmemekle birlikte üç ihtimalden söz edebiliriz. Bunlardan birincisi; görüşmelerin Kıbrıslı Türk temsilcilerinin ikna edilmesinde Annan Belgesi'nin kabul edilmemesi durumunda AB üyeliğine de kabul edilmemenin özellikle ekonomik olanaklardan yoksun kalmak demek olduğundan bahsederek havuç etkisi gösterebileceği, ikincisi; görüşmelerin Türkiye'nin AB üyeliğine aday olması nedeniyle, KKTC liderini yeni yapılanmayı kabul etmeye zorlayarak ikna etmenin katalizör etkisi gösterebileceği, üçüncüsü ise; bu düşük bir ihtimaldi, görüşmeler, Kıbrıslı Rum liderin önce teknik konular, ardından uzun vadede politik konularla Kıbrıslı Türk liderle AB müktesebatı üzerinde anlaşmasını sağlayacak bir katalizör görevi görmesiydi.⁴⁴⁰

Birinci katalizör, özellikle Kıbrıs Türk toplumu üzerinde etkili olmuştur. İzolasyonlarla ekonomisini ayakta tutmaya çalışan KKTC için AB'nin mali yardımda bulunma vaadi, özellikle Kıbrıslı gençlerin AB standartlarında bir hayat yaşama

⁴³⁹ Ishtiaq Ahmad, "Kıbrıs Sorununun Çözümünde AB Nasıl Bir Yol İzlemeli?", **AB Kışkıncında Kıbrıs Meselesi**, (der.) İrfan Kaya Ülger& Eran Efeğil, Ahsen Yayınevi, Ankara, 2002, s.58.

⁴⁴⁰ Thomas Diez, **The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union**, Manchester University Press, 2002, s. 202.

arzularını kamçulamış ve Kıbrıs Türk tarafında Annan Belgesi'ne "Evet" diyen kesimin sayısının artmasını sağlamıştır. İkinci katalizör de, etkili olmuştur. AB Zirvelerinde Türkiye'nin aday üyeliğine yönelik alınan kararlardan özellikle 12-13 Aralık 2003 tarihli Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde Türkiye'nin üyeliğe yaklaştığı bildirilmiş, olumlu ifadeler kullanılmış ve bu karar ile Türkiye'nin KKTC üzerinde baskı kuracağı düşünülmüştür. Türk hükümeti, Denктаş üzerinde özellikle Belge'nin referanduma gitmesi öncesi baskı kurmuştur. Fakat 17-18 Haziran 2004 tarihli Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde ise AB, Türkiye için müzakere tarihi vermiyor ve Aralık ayında yapılacak Zirve'de bu tarihi vermek konusunda da çekince koyuyordu. Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti ile gümrük birliği ek protokolü imzalaması gerektiğinden bahsediliyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, AB üyesi olmadan önce ve olduktan sonra yapılan bu iki zirvede alınan kararlar arasındaki farklılıklar, AB'nin Kıbrıs'ta çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin AB üyeliğine aday olmasının ve bu konudaki çabalarının KKTC üzerinde baskı oluşturmak için kullanıldığı düşüncesini akla getirmektedir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olması sonrası, alınan bu kararda artık KKTC'nin değil, Türkiye'nin AB üyeliği için GKRY karşısında zor duruma düştüğü görülmektedir. İkinci katalizör de etkili olmuştur. Dikkat edilirse ilk iki katalizör Türk tarafının fikrini değiştirmeye ve tüm Kıbrıs'ın AB üyesi olabilmesi için Türk tarafının ikna edilmesine yönelik çabalardır. Üçüncü katalizör ise, etkili olmamıştır. Çünkü görüşmelerin, Kıbrıslı Rumları zorlayarak Kıbrıslı Türklerle AB müktesebatı konusunda anlaşmaya varmalarını sağlayacak bir etkisi mümkün değildi. Çünkü AB, Kıbrıslı Türklerle ortak bir devlet kurmak konusunda anlaşmasalarda Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Birliğe alacağını görüşmelerin başladığı 2002 yılında AB Kopenhag Zirvesi'nde beyan etmiştir.

Annan Belgesi, 10-11 Mart 2003 tarihinde Lahey'de yapılan beşli (İngiltere, Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti, KKTC, Türkiye) Kıbrıs toplantısında, Kıbrıs Türk ve Rum tarafının Belge'yi mevcut haliyle kabul etmedikleri gerekçesiyle reddetmişlerdir. Lahey Doruk Toplantısı'nda şimdiye kadar BM Kıbrıs görüşmelerinde görülmeyen bir tutum takınarak Kofi Annan, Belge'nin Rum ve Türk tarafınca o gün orada imzalanmasını istemiştir. Metnin birinci maddesi de taraflar arasında bir uzlaşmaya varılmadan doğrudan referanduma sunulmasını öngörüyordu. İkinci maddede ise, üç Garantör Devleti'n referandumdan çıkan sonucu kabul etmesi konusu

yer almaktaydı. Denктаş, Belge üzerinde değişiklikler yapıldığı takdirde görüşmeye açık olduğunu, Papadopoulos ise, ne Belge üzerinde bir değişikliğe ne de referanduma onay vermeyeceğini söylemiştir.⁴⁴¹ Lahey Doruğu'ndaki başarısızlıktan tamamen Türk tarafı sorumlu tutulmuştur. Bu konuda AB yetkilileri, çözümsüzlüğün sürmesi durumunda Türkiye'nin adada işgalci durumuna düşeceği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.⁴⁴² Oysa AB, Türkiye'nin 1959-1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları'na dayanarak Türk askeri bulundurduğunu gözardı ediyordu. AB'nin tek taraflı ve uluslararası hukuku hiçe sayan beyanları, uluslararası kamuoyunu da KKTC'ye karşı olumsuz etkilemiştir.

Lahey Doruğu sonrası Kofi Annan'ın 10-13 Şubat 2004 tarihinde New York 'ta Türk ve Rum tarafını bir mektup göndererek görüşmelere çağırması ve çözümün 1 Mayıs 2004 tarihinden önce sağlanması ısrarı, AB ile BM'nin ortaklaşa çağrısıydı. BM Genel Sekreteri'nin, taraflardan Türk tarafına karşı Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini kullanarak Kıbrıs'ta çözüm bulmaya zorlaması arabuluculuk göreviyle bağdaşmayan bir yöntemdi. Ayrıca Kıbrıs sorunuyla Türkiye'nin AB üyeliği arasında bir ilişkidен söz edilmesi bu konuda akla AB'nin Türkiye yaklaşımını, Annan'ın benimsediğini getirmektedir. Annan, New York görüşmelerine katılmanın aynı zamanda Belge'nin bir önceki değişikliklerle kabul edildiği, yani referandum yapılmasına onay verildiği anlamına geleceğini de mektubunda ifade etmiştir.⁴⁴³ New York görüşmelerine Denктаş ve Türk heyetinin katılması, pazarlık gücünü zayıflatmıştır. Türk tarafının her koşulda çözümden yana olduğu izlenimi uluslararası kamuoyuna yansıtılmıştır. Kofi Annan'ın zamanla yarışan görüşmeleri, tarafların 3. Belge'nin bir uzlaşma zemini yaratmayacağını ifade etmeleri üzerine 4. ve 5. Annan Belgeleri'nin de hazırlanmasına neden olmuştur. Bu belgeler de, 3. belgeden büyük ölçüde farklı değillerdi. Dördüncü Belge'nin, 22 Mart - 31 Mart 2004 tarihinde Bürgenstock görüşmelerinde tarafların uzlaşmaz tutumu nedeniyle BM Genel Sekreteri Alvaro de Soto'nun "mekik diplomasisi" ile Lefkoşa'da dolaylı görüşmeler yoluyla gerçekleşmesi de Belge'nin bir çözüm belgesi olmadığını sadece bir çözüm üretiliyormuş izlenimi yaratılmaya çalışıldığını göstermiştir. Çünkü BM, görüşmeler sonunda 31 Mart 2004 tarihinde

⁴⁴¹ H. Tuncer, a.g.e., s.170-171.

⁴⁴² **Fileleftheros Gazetesi**, "Verheugen'in Mesajı", (çevrimiçi), <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/Avrupabirligi/2003/10/06x10x03.htm>, 10.05.2009.

⁴⁴³ **Sema Emiroğlu**, "Kıbrıs Görüşmeleri 10 Şubat'ta", **Deutsche Welle.DW**, (çevrimiçi), <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2527090,00.html>, 16.06.2009.

Belge'ye son biçiminin verilmesini, Belge'nin 21 Nisan 2004 tarihinde de referanduma sunulmasını (referandum tarihi daha sonra 24 Nisan 2004 olarak değiştirilmiştir) taraflardan istemiştir.⁴⁴⁴ Bu takvim aralığı, AB'nin takvim aralığına uymaktaydı. Annan 13 Şubat 2004 tarihinde yaptığı bir basın açıklamasında; Kıbrıs'ta yasalar, anayasalar konularında AB ile ortaklaşa bir çalışma yürüteceklerini ifade etmiştir.⁴⁴⁵ Sanırım bu beyanat, BM görüşmelerinde AB'nin rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

31 Mart 2004 tarihli 5. Annan Belgesi'nde de Ortaklık Devleti'nin "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında ifade edildiği görülmektedir. Bu devlet, Federal bir hükümet ile Kıbrıs Türk Devleti ve Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki eşit oluşturucu devletten oluşacaktır. Kuruluş Anlaşması'nın (*Foundation Agreement*) 1. maddesi 4. fıkrasında yer alan "Kıbrıs'ın AB üyesi olacağı" cümlesi, "Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004'ten sonra tam üye olacağı" şeklinde değiştirilmiştir.⁴⁴⁶ 2018 yılından sonra adadaki Türk alayının 650 Yunan alayının ise 950 kişiyi geçmemesi ve bu konunun her 3 yılda bir gözden geçirileceği ifadesi ise Rumların taleplerini karşılamaktaydı. AB Konseyi, tarafların Anlaşma'yı imzalaması için Anlaşma'dan sonra Kuzey Kıbrıs'a mali yardım yapacağını taahhüt etmiştir.

TCE™

b. ANNAN BELGESİ'NİN TÜRK-YUNAN DENGESİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Annan Belgesi, tarafları uzlaştırmaya yönelik bir belge değildi. Gerçekte belgenin, Rum ve Türk tarafları arasında bir denge kuramamasının en önemli nedeni de GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edileceği aşamasında görüşülmesiydi. Yani Rum tarafı, bu belgeyi imzalamasa bile Avrupa Birliği'ne bağımsız bir devlet olarak kabul edilecekti. Dolayısıyla Annan Belgesi'nin Rum tarafınca imzalanmaması için yeterli koşullar da sağlanmış olmaktadır. Fakat Kıbrıs sorununda önemli bir nokta var ki, sorun yalnız adadaki Rum ve Türk toplumları arasındaki bir sorun değildir, aynı zamanda Kıbrıs adası, Türkiye ve

⁴⁴⁴ Hüseyin Macit Yusuf, **Kıbrıs'ı Verdiler**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Kıbrıs, 2007, s.40-44.

⁴⁴⁵ Züleyha Kahraman, "Rum Basını: Göğüs Göğüse Muharebe", (çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=36685&l=1>, 17.06.2009.

⁴⁴⁶ H. Tuncer, a.g.e., s.180.

Yunanistan arasında Doğu Akdeniz Bölgesi'nde bir denge unsuru olması nedeniyle de önemlidir. Bu bölümde Annan Belgesi'nde Türk ve Rum tezlerinin karşılaştırması ve Annan Belgesi çerçevesinde Türk-Yunan dengesi üzerinden çözümsüzlüğün nedenleri üzerinde durulacaktır.

(1). ANNAN BELGESİ'NİN TÜRK VE RUM TEZLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Annan Belgesi'nin görüşüldüğü tarihler, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye açısından son derece kritik tarihlerdir. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde aday üye olarak katılım müzakeresi tarihi beklemesi, diğer taraftan Kıbrıslı Türkler açısından Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin bu tarihlerde tam üye olarak AB'ye kabul edilmeyi beklemesi, Belge'nin çözüm üretmesini ya da taraflar arasında uzlaşmayı sağlama beklentisini de büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Kıbrıslı Rumlar açısından ise, AB'ye üyelik, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler üzerinde bir baskı unsuru oluşturduğu için daha rahat hareket olanağı tanımıştır.⁴⁴⁷

TCE™

Annan Belgesi, 2002 tarihinde taraflara sunulmadan bir yıl önce görüşülmeye başlansaydı Kıbrıslı Rumlar masabaşında bir çözüm önerisini kabul edebilirlerdi.⁴⁴⁸ İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Lord David Hannay, 2001 yılında bu sorunun çözümlenebileceğinden bahsetmektedir. Fakat önemli bir ayrıntı var ki, 2001 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ile tam üyelik görüşmelerinin sonuna yaklaşılmıştı. Bu görüş doğrultusunda Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerle anlaşma ve bir belge etrafında uzlaşma tarihi aslında 1998 yılıydı. 1998 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakere sürecini başlatan Avrupa Birliği, Kıbrıs sorununun tarafların uzlaşmasıyla çözümlenememesinin de sorumlusu olmuştur. Bu tarihten önce BM çerçevesinde yapılan görüşmelerde de Kıbrıslı Rumlar, uzlaşma zemini oluşturulmasına fırsat vermemişlerdir. Çünkü işin arkasında Yunanistan ve AB'nin genişleme stratejisi amacı vardı.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Neophytos Loizides & Eser Keskiner, "The Aftermath of the Annan Plan Referendums: Cross-voting Moderation for Cyprus?", **Southeast European Politics**, December 2004, Vol. 5, No.2-3, s. 159.

⁴⁴⁸ David Hannay, **The Search For A Solution: Cyprus**, I.B. Taurus Publishers, New York, 2005, s.245

⁴⁴⁹ A.e., s.246.

Yunanistan her zaman AB çerçevesinde Rumların destekçisi olmuştur. Ayrıca 1993'ten itibaren Kıbrıs hakkında hazırlanan Komisyon raporlarında da Kıbrıs sorununun çözümünde AB, tarafların uzlaşma şartıyla ancak Kıbrıs'ın tam üyelik görüşmelerine başlanacağı gibi bir düşünce ortaya koymamıştır. Dolayısıyla Türk ve Rum tezleri değerlendirilirken daha çok Türk tezleri ve Annan Belgesi'nin bu tezlere ne derece çözüm bulduğu incelenmiştir.

Annan Belgesi, gerek Türk tarafı gerekse Rum tarafı açısından bazı noktalarda benimsenmemiştir. Özellikle Rumların üzerinde ısrarla durduğu Ada'nın askersizleştirilmesi ile Türklerin üzerinde ısrarla durduğu KKTC'nin tanınması arasında bir ilişki kurmaya çalıştığımızda adada Türk-Yunan dengesinin oluşturulması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Kıbrıslı Rumların Kıbrıs'ın askerden arındırılması talebi, tamamen 1974 Kıbrıs Harekatı'ndan kalma bir korkunun sembolüken, Kıbrıslı Türklerin KKTC'nin tanınması konusundaki ısrarı ise uluslararası düzeyde 40 yıldır tanınmamanın, yok sayılmanın verdiği siyasi ve ekonomik sıkıntıların ortadan kaldırılması ihtiyacıdır. Her iki taraf da kendi tezleri doğrultusunda Annan Belgesi'ne katkı sağlamaya çalışmışlar; fakat bu konuda en fazla çabayı Kıbrıslı Türkler göstermek zorunda kalmıştır. Kıbrıslı Rumlar için ise süreç, 2002 Kopenhag Zirvesi'nden sonra AB'ye üyelik süreci doğrultusunda hızla ilerlemiştir ve yönlerini görüşmeler devam ederken de Avrupa Birliği Zirve kararlarına göre belirlemişlerdir.

Her iki toplum arasında geçmişte yaşanmış olan olaylardan kaynaklanan güven sorunu ve daha önce bir devlet olarak aynı çatı altında yaşamış olmanın verdiği kötü tecrübeler, Annan Belgesi'nin görüşülmesinde tarafların tezlerini etkilemiştir. Annan Belgesi'nin hazırlanmasında katkısı olan David Hannay, tarafların tutumları konusunda her iki toplum liderinin görüşmeler sırasında belli konulara odaklandığı ve tarafların bazı konularda kompleksli davrandığını ileri sürmektedir. Kıbrıslı Türklerin, nüfus, göç ve Rumların ekonomik üstünlüklerini, Kıbrıslı Rumların ise, adadaki Türk askerinin varlığı ve askeri üstünlüklerini kompleks yaptıklarını belirtmektedir.⁴⁵⁰ Bunun yanı sıra her iki toplum liderinin görüşmeler öncesi bazı endişeleri de vardı. Denктаş, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti düzenine geri dönmek istemiyordu. İki toplumlu, iki bölge ve gevşek bir

⁴⁵⁰ A.e., s.231.

federasyondan yana tavır ortaya koyuyordu.⁴⁵¹ 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti ise, iki toplumlu, iki bölge, fakat fonksiyonel bir federasyondur. Bu model tarafları ortak bir işbirliğine teşvik etmekteydi. Buna rağmen Kıbrıs Anayasası'nda da "federal" ifadesi yer almamıştır. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir federasyon olduğunu taraflar bilmekteydiler. Kıbrıs için federasyon/konfederasyon ikilemi, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu tarihlerde de anayasada iki toplumun temsiliyeti ve temsil hakları açısından her iki siyasi sistemin etkilerini taşımaktadır. Örneğin, konfederasyonlarda kararların görüşbirliği sağlanmadan uygulanması mümkün değildir. 1960 Kıbrıs Anayasası'nda Cumhurbaşkanı ve yardımcısının karşılıklı veto haklarının olması, iki toplum arasında uzlaşma gerektiren bir düzenlemeydi. Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nde konfederasyon özellikleri de görülmekteydi.

KKTC yönetimi, Annan görüşmeleri öncesi, Yeni Ortaklık Devleti'nin kurulmasını teklif etmiştir. Tek uluslararası kimliğe sahip bu devlette, KKTC ve GKRY, birer egemen kurucu devlet olacaktı ve iki egemen devlet, ortaklığın devamını tehdit eden bir gelişme ortaya çıkarsa birbirinden ayrılma hakkı bulunacaktı. Bu devletler, üçüncü ülkelerle ayrı ekonomik, kültürel, siyasi ilişkiler kurabilecekti. KKTC yönetimi, konfederasyon tezini üstü kapalı bu şekilde ortaya koymuştur. Bunun nedeni, 1963'te bozulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve yardımcısının karşılıklı veto hakkının olması fakat uzlaşamamaları sonucunda Ortaklık Devleti'nin başarısız olmasıdır. Dolayısıyla gelecekteki Ortaklık Devleti'nin konfederasyon olsa bile her iki toplumun uzlaşma sağlayacak toplum birliğinde olmaması nedeniyle çözümün konfederasyon olmadığı da açıktır. Fakat KKTC yönetimi, konfederasyonu özellikle uzlaşma sağlanmadığı takdirde hukuki ve siyasi açıdan ayrı iki devlet olarak ayrılabilme ihtimali için istemektedir. Bu durum, Kıbrıs Türk toplumunun Rum yönetimine olan güvensizliğini ve geçmişte yaşanan sıkıntılar sonucunda gelinen noktada siyasi olarak Kıbrıslı Türklerin devlet kimliğinin tanınmaması sıkıntısını ortaya koymaktadır.

KKTC yönetimi, 1963'ten sonra Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları sıkıntıların tekrar etmesini önleyebilmek adına, Annan Belgesi'nde 1960 yılında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin imzaladığı Garanti Antlaşması'nın kapsamının, değişen şartlara uygun

⁴⁵¹ Rauf Denktaş, **Bayrak Yere Düşürülmez**, İleri Yayınları, İstanbul, 2004, s.76.

olarak genişletilmesini istemektedir. Bu anlayışa göre, Garanti Antlaşması, hem Ortaklık Devleti'nin güvenliğini sağlamalı, hem herhangi bir anayasal değişiklik girişimini engelleme yetkisini garantör devletlere vermeli, hem de Ortaklık Devleti ile her bir ortak devletin toprak bütünlüğünü garanti altına almalıdır.⁴⁵² Ortaklık Devleti'nin başkanlığı, iki Cumhurbaşkanı tarafından ortaklaşa yapılacaktır. Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı olmalı ve Türk askerinin sayısının, KKTC'nin savunma ihtiyacını karşılayacak düzeye indirilmesine onay verilmelidir. KKTC, mal-mülk meselesi ile toprak düzenlenmesine ilişkin konuları da adil bir şekilde her iki tarafın haklarının eşit olması koşuluna bağlı bir çözüm yolundan yana olduğunu her fırsatta belirtmektedir.

KKTC yönetimi açısından öncelikli mesele, Avrupa Birliği'ne tam üyelik değil, kurulması muhtemel ortaklık devletinde egemen eşitliğin ve Türklerin güvenliğinin garanti altına alınmasıdır. Çünkü Kıbrıslı Türkler, geçmişte yaşanan tecrübeler nedeniyle Kıbrıslı Rumlar'a güven duymamaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB'ye üyeliği her iki tarafın sorunlarını da çözmeyecektir. Ada'da Yeni bir Ortaklık Devleti kurulacaksa da gevşek bir devlet yapısında birleşme olmalı, AB'ye birlikte üyelik, ekonomik teşvikler ve yapılanmalar ancak iki toplumlu Kıbrıs'ı biraraya getirebilir.⁴⁵³ Yeni devlet için federasyon tezlerinde Belçika modeli önplana çıkmaktadır. Fakat Kıbrıs Belçika değildir. Kıbrıslı iki toplum, Belçika toplumu gibi merkezi bir federasyona adım atmak için ortak duyguları paylaşmamaktadır. Belçikalı kurumların intikalini, ortak politik çalışmaların deneyimi ile birkaç onyılıda inşa etmiştir. Kıbrıslılar ise, birkaç yıl kurumları paylaşmışlar ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴⁵⁴

KKTC yönetimine göre, Kıbrıslı Rumlar'ın amacı, 1960 Anayasası'nda küçük düzenlemeler yaparak, Kıbrıslı Türkler'i azınlık konumuna düşürecek, federal bir hükümet kurmak ve böylece adanın tümüne hakim olmaktır. KKTC yönetimi, iki bölgeyi, iki kesimli, her iki tarafın siyasi eşitlik ve egemenlik haklarına sahip olduğu

⁴⁵² Ertan Efeğil, a.g.e., s.19.

⁴⁵³ David Milne, "One State or Two? Political Realism on the Cyprus Question", **The Round Table**, 2003, 368, s. 147.

⁴⁵⁴ A.e., s.148.

Yeni Ortaklık Devleti'nin kurulmasını istemektedir.⁴⁵⁵ Ayrıca KKTC yönetimi, Ortaklık Devleti'nin kurumlarında hem siyasi hem de sayısal eşitlik istemektedir. Federal yapılarda iki meclisli yönetim olduğu için, Temsilciler Meclisi'nde iç vatandaşlık oranına göre, Senato'da ise eşit sayıda senatör olacağından özellikle temsiliyette eşitlik sağlanması açısından nüfus ve göç konularında Türk tarafı hassasiyet göstermiştir.

Rauf Denктаş, BM nezdindeki görüşmelerde her zaman savunduğu; iki kesimliliğin güçlendirilmesi, eşit ve adil ortak yönetim, egemenlik ve milli kimliğin güvence altına alınması gibi hayati konularda garantör devlet sıfatıyla Türkiye'nin taahhüt vermesini ve Yunanistan ve İngiltere'nin de bunu onaylamasını istemekteydi. Çözüm olsun ama güvenli ve kalıcı olsun. Denктаş, *“Rumlar AB'ye girecek diye geleceğimizin teminatı olan haklarımızdan ve güvencelerimizden taviz vermek mecburiyetinde değiliz”* demiştir.⁴⁵⁶

Denктаş, Annan Belgesi'ni bir Akritas Planı olarak görmüştür ve bu konudaki tutumunu da açık ve net bir şekilde 9000 sayfalık bir metnin okunmasının güç olduğu ve bu metnin beş kez değiştirildiği ve yine de Rum tarafı tarafından kabul edilmediği halde Türk tarafının da taleplerinin yerine getirilmemesi halinde kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.

Denктаş'ın görüşmelerdeki bu görüşleri, AB, İngiltere, ABD ve Rum Kesimi'nin hoşuna gitmemekteydi. Dolayısıyla Denктаş'ın, Kıbrıs'ın Annan Belgesi ile Rum Kesimi'ne geçmesi için Kıbrıs Türkleri arasında ve Türkiye gözünde imajının zedelenmesi ve etkinliğinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bunun için de Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi Karen Fogg, bu göreve atanmıştır. Türkiye'de 7 Şubat 2002'de Karen Fogg'un Denктаş'ı karalama kampanyası ile ilgili elektronik postalarının ortaya çıkmasıyla bu gerçek doğrulanmıştır.⁴⁵⁷ Karen Fogg'un amacı, Denктаş'ı Kıbrıslı Türklerin gözünden düşürmek ve Kıbrıs sorununun çözümünde Denктаş'ın etkinliğini azaltmak ve bu şekilde politika değişikliği ya da ikilemi yaratarak uluslararası

⁴⁵⁵ E. Efeğil, **BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi**, s.17.

⁴⁵⁶ R. Denктаş, **Yeniden 12'ye 5 Kala**, s. 135.

⁴⁵⁷ Hüseyin Macit Yusuf-Sabahattin İsmail, **AB Karen Fogg ve Kıbrıs**, s.31.

kamuoyunun gözünde Kıbrıslı Türklerin haklı davalarında haksız konuma düşmelerini sağlamaktı.

Denktaş, Annan Belgesi'ne Türk tarafının referandumda "Evet" oyu vermesinin sonuçlarından bahsederken; öncelikle bunun Türk tarafının uluslararası kamuoyunda iddialarından vazgeçtiğinin kanıtı olduğu ve artık ciddiye alınmayacağını ifade etmiştir. Annan Belgesi'ne evet demek, KKTC için şimdiye kadar kırk yıldır yaptığı mücadeleyi inkar etmek demektir.⁴⁵⁸ Eğer Annan Belgesi için yapılan referandumda "hayır-hayır" çıkmış olsaydı KKTC yönetiminin, Rum yönetimi karşısında haklılığı toplumun desteğinde onaylanmış olacaktı. Her iki taraf da pazarlık gücünü elinde tutmuş olacaktı. Ve dünya da her iki tarafın bu şartlarda biraraya gelmek niyetinde olmadığını görmüş olacaktı.⁴⁵⁹ En azından tek bir bayrak, tek bir devlet, tek bir marş etrafında bir Kıbrıs milleti yaratma hevesinden vazgeçilmesi sağlanacaktı. Çünkü, Annan Belgesi'nde Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında kurulmuş olan Ortaklık Devleti'nin hukuki ve siyasi olarak merkezi özellik taşıması sorunu çözemezdi. Annan Belgesi'nde toplum kavramı yerine millet kavramının öne çıkarılması belki de belgenin başarısızlığının temel nedenlerinden biriydi. Tek bir Kıbrıs milletinin olamayacağı daha önceki 1960 Kıbrıs Anayasası'nda tecrübe edilmiş olmasına rağmen hala bu konuda ısrar edilmesi kayda değerdir. Ayrıca daha önce federatif devlet yapısında birarada yaşamayı başaramamış iki toplumun tek bir devlet vatandaşlığında, tek bir millet anlayışında merkezi bir yapılanma içinde olması, her iki toplumun birbiri karşısında ve Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti yapısı içerisinde eşitliğini sağlayan ve teminat altına alan toplumsal hakları ortadan kaldırmaktadır.⁴⁶⁰ Bu hakların yerine, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti olmaktan kaynaklanan vatandaşlık hakları ikame edilmektedir. Fakat KKTC yönetimi, tek vatandaşlığa sıcak bakmamaktadır.

Annan Belgesi'nin görüşüldüğü 2002-2004 yılları artık Kıbrıs'ın barışçı yollardan çözümü ve iyi niyet çerçevesinde tarafların uzlaşması için Rum Kesimi, Kıbrıs'ın sahibi olarak, AB ve diğer devletler tarafından tanındıkça, Kıbrıslı Türklerin

⁴⁵⁸ Rauf Denktaş, **Bayrak Yere Düşürülmez**, s.28.

⁴⁵⁹ A..e., s.30.

⁴⁶⁰ R. Versan, a.g.e., s.670.

davalarına sarılmaları ve KKTC'nin varlığı ve tanınması için ellerinden geleni yapmaları gerekirdi. Annan Belgesi çerçevesinde bir uzlaşma sağlanmış olsa bile KKTC'nin AB içinde kendi hakkını koruyabilmesi için KKTC'nin ayrı bir devlet olarak tanınması ve AB'ye bu şekilde üye olması gerekirdi.⁴⁶¹

Annan Belgesi'nin İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi David Hannay denetiminde ve Rum ve Yunanlılarla işbirliği yaparak hazırlanan bir belge olduğu ile ilgili bazı iddialar görüşmeler sırasında basın yoluyla ortaya çıkmıştır.* Özellikle KKTC parlamentosundan geçmeyeceği çok iyi bilindiği için belge hakkında bilgisi olmayan Kıbrıslı Türklerin oylaması talep edilmiştir. İngiltere'nin oyunu olan referandum sistemini, İngiltere'nin kendisi Irak savaşı'na katılırken savaş karşıtı halkın oyuna başvurarak uygulamamıştır. Bu konuda kendisine soru iletilen David Hannay, "*İngiltere politika kararlarını sokaklara bakarak veremez*" şeklinde ifade etmiştir.⁴⁶² Demokrasi uygulamaları demokrasinin beşiği bir ülkede farklı parametrelerde uygulanmaktadır. Bu çifte standart değil de nedir?

Kıbrıslı Rumların, dünya kamuoyunu etkilemek için yoğun uğraşlar verdikleri ve Kıbrıs'ı Rumların egemenliği altına almak istedikleri açıktır. Konu yıllardır devam eden müzakerelere rağmen hiçbir zaman bir müzakerede olumlu tavır sergiledikleri görülmemiştir. Çünkü hangi parti gelirse gelsin koşullar ne olursa olsun Kıbrıs onlar için kazanılması gereken bir toprak ve dış politika amacıdır. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumların Annan Belgesi'nden önce de sonra da tutumu, çizgisi değişmemiştir. Kıbrıslı Rumların amaçları nedir? Konuyu Kıbrıslı Rumların tezleriyle devam edelim.

GKRY'nin teklifi, tek egemenliğe, tek uluslararası kişiliğe, tek vatandaşlığa sahip, iki bölgeli ve iki toplumlu federal Kıbrıs'ın kurulmasıydı. KKTC yönetiminin

⁴⁶¹ Erol Manisalı, "Türkiye ve Kıbrıs", **AB ve Kıbrıs**, (der.) Ertan Efeğil-İrfan Kaya Ülger, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002, s.125

* Rum yönetiminin eski lideri Glafkos Klerides, 28 Eylül 2003 tarihinde Rum basınına yaptığı açıklamada, Annan Planı sunulmadan önce plan hakkında bilgilerinin olduğunu, kendi lehlerine değişiklik olması için müdahalelerde bulduklarını açıklamıştır. (28 Eylül 2003 tarihli TAK (Türk Ajansı Kıbrıs) Haber Bülteni, Sayı 10674) Ayrıca bkz. Hüseyin M. Yusuf v.d., **Annan Belgesi (İkinci Akritas Planı)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Kıbrıs, 2003, s.23-30.

⁴⁶² K. Akmaral, a.g.e., s. 275.

tezinin aksine kurulacak hükümet, kendisine ait bir anayasaya sahip olacak ve ancak bu anayasa taraflarca değiştirilecekti. Fakat Rum yönetimi, her iki tarafın yetkilerinin nüfus oranı esasına göre düzenlenmesi taraftarıydı. 1960 Kıbrıs Anayasası'na Rum tarafı olarak getirdikleri en önemli eleştiri de Kıbrıslı Türklerin nüfus oranı (%70-% 30) olarak azınlık oldukları halde yönetimde eşit statüde olmalarıdır. Merkezi hükümetin altında iki özerk bölge ve kantonlar olacak, bu kantonlar kendilerini yönetecek, kendi anayasaları, meclisleri ve yasaları olacaktı. İki toplum olarak tek bir çatı altında yaşamayı başaramamış Kıbrıs toplumu, kantonlar olarak yaşamayı nasıl başaracaktı? Yoksa bir süre sonra bu kargaşadan istifade Rum yönetimi tüm adaya el koyacak mıydı? Bunlar birer varsayım, fakat kuvvetli varsayımlar; çünkü, Rum tezleri arasında Ada'nın askerden ve silahtan arındırılması ve Türkiye'nin Garantörlük hakkından vazgeçmesi olmazsa olmaz koşullardı. Bu koşulların dayanak noktaları, yukarıdaki varsayımların gerçekleştirilmesinde etkili olacaktı. Kıbrıs'ta güvenliği, NATO, AB ya da BM Güvenlik Konseyi sağlamalıdır.⁴⁶³ BM Barış Gücü adanın ve toplumların güvenliğinin sağlanması açısından Rum Yönetimi tarafından desteklenmektedir. Rum Yönetimi, Adadaki Türk ve Yunanlı askerlerinin de BM Barış Gücü komutasına verilmesi taraftarıdır.

TCE™

Bir diğer önemli nokta, GKRY, Kıbrıslı Rumların 1974 öncesi evlerine dönmelerini savunmakta, bunun yanısıra 1974 sonrası adaya Türkiye'den gelip yerleşen Türklerin tümünün adadan ayrılmasını istemektedir. Nüfus üzerindeki bu değişiklik Türk nüfusunun azalmasıyla Rumlar lehine yönetimde avantaj sağlamaları demektir. Dolayısıyla Rum Yönetimi'nin federal bir Kıbrıs Devleti'nden yana olması, yönetiminde söz sahibi olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktaydı.

GKRY, Annan Belgesi'ne tek bir merkezi hükümet, iki toplumlu bir federasyon öngörmesi, sınırları ve kaynaklarıyla tek bir devlet olarak Kıbrıs'ın AB'ne üye olmasını amaçladığı için başta destek vermiştir. Ayrıca, Belge, Kıbrıs federasyonunun Başkanlık Konseyi'ne 6 üyenin seçilmesini, her toplumdaki en az 2 kişinin ve nüfus oranına göre de 4 kişinin Rumlardan 2 kişinin Türklerden seçilmesini öngörmekteydi. Bu durum Girit'in Yunanistan işgali öncesinde Girit Meclisi'nin o zamanki Türk-Rum üye

⁴⁶³ E. Efeğil, **Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi**, s. 22-23.

sayılarıyla uyuşmaktadır.⁴⁶⁴ Rum tarafı, KKTC'nin tanınmadan "Kıbrıs Cumhuriyeti" nin bir parçası olarak, iki toplumlu bir federasyon olarak uluslararası toplumda yerini almasını istemektedir. Rum Yönetimi, özellikle Denктаş'ın çözüm önerilerini felce uğratmamasını ve bu durumun sonuçta Türkiye'nin AB üyeliğini büyük ölçüde kötü etkileyeceğini belirtmektedir.⁴⁶⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olması, Rum Yönetimi'nin eline Türkiye karşısında önemli bir koz vermiştir. Daha da önemlisi Rum Yönetimi, devlet düzeyinde ileride Türkiye-AB müzakere sürecinde Türkiye ile muhatap olacaktır. Daha da ileri gidersek Türkiye'nin AB'ne üyelik müzakere sürecinde Kıbrıs konusu bir pazarlık unsuru yapılacak ve adadan askerlerin çekilmesi ve Garantörlük hakkından vazgeçtiğine yönelik bir metni imzalaması durumunda da Kıbrıs bir sorun olmaktan çıkacaktır.⁴⁶⁶ Rum yönetimi, Türkiye'yi, AB üyesi bir ülke toprağını "işgal" eden ülke durumuna düşürerek, AB ile karşı karşıya getirmek, hatta çatıştırmak niyetinde olduğunu *BM görüşmelerinde göstermiştir. Rum tarafı bu nedenle "Almanya örneğine" sarılmakta ve Batı Almanya gibi önce Güney Kıbrıs'ın tam üyeliğe alınmasını, sonra AB'nin, Türkiye'ye baskısı ile Kuzey'in de Güney'e katılmasını sağlamak istemektedir.*

Diğer taraftan Kıbrıslı Rumlar, AB'ne tam üye olarak, Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye karşı iki oya sahip olmak ve AB'ni kendi çıkarları doğrultusunda Kıbrıs sorununda daha fazla etkileme olanağı elde etmek istiyorlardı. Bir diğer amaçları; GKRY'nin "Kıbrıs Hükümeti" olarak gayri hukuki statüsünü meşru bir zeminde pekiştirmek, işgalinde tuttuğu "Kıbrıs hükümeti ve devleti" etiketini güçlendirmektir. Ayrıca Rum hükümetinin, AB'ne, "tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti" sıfatı ile tam üye olacağından, Türk Halkını otomatik olarak "Kıbrıs devletinin içinde bir azınlık" statüsüne düşürmek ve eşitlik ilkesini yok etmek. (Batı Trakya örneği).⁴⁶⁷

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıslı Türkleri AB'ne girdikten sonra ekonomik yardımlardan mahrum bırakmak için de AB içindeki kurumları etkileyeceği açıktır.

⁴⁶⁴ G. Vasilliou, a.g.e., s. 215.

⁴⁶⁵ A.e., s.217. Benzer bir görüş için bkz. Donald M.Payne (New York ABD Kongre Temsilcisi), "The Cyprus Problem: A Need to Defend Principles", *Mediterreanean Quarterly*, Spring 1998, s.1-15.

⁴⁶⁶ R. Denктаş, a.g.e., s.31.

⁴⁶⁷ S. İsmail, a.g.e., s. 144.

Rum yönetimi, Kuzey kesiminin siyasi ve hukuki açıdan güney kesimine karşı zayıf düşmesi, ekonomik olarak da desteklenirse Kıbrıslı Türklerin, daha fazla dayanamayıp GKRY'ne katılmayı kabul edecekleri fikrindeydiler.

Yunanistan'la AB zemininde biraraya gelerek AB içinde diğer devletleri ikna ederek dolaylı Enosis'i gerçekleştirmek çok daha kolay olacaktır. Böylece 1791 yılında çizilen ilk "Megali İdea" haritasında gösterilen hedefler çerçevesinde, 200 yıldır sürdürdükleri Enosis mücadelesini zaferle sonuçlandıracaklardır.

Yukarıdaki amaçlar, Rum Kesimi'nin 1958'den itibaren uyguladığı Kıbrıs politikasının temel ilkeleridir. Yunanistan ve Rum Kesimi bu ilkelerden en küçük bir taviz vermeden ve dünya siyasetindeki koşulları değerlendirerek Kıbrıs'ı elde etmek için kati bir işbirliği ve ciddi bir siyaset takip etmiştir.

"Küçücük bir Ada'nın, savunmasız insanları Türk kardeşleriyle barış ve mutluluk içinde yaşarken bir sabah aniden karşılarında dev gibi Türk ordusunu bulmuşlardır. Bu ordu savunmasız Kıbrıs'ı işgal etmiş, insanların göçe zorlamış ve 40 bin askeriyle oraya gidip yerleşmiştir. İnsan hakları çiğnenmiş, kadınların ırzına geçilmiş, malları çalınmış çarpılmıştır. Türk dostları da bu duruma çok üzölmüşler, ancak Türk ordusunun adayı ikiye bölmesini engelleyememiştir. Rumlar, bu ordunun ülkesine dönmesini ve bu güzelim yeşil Ada'da Türk kardeşleriyle birlikte yine eskisi gibi yaşamak istemektedir.⁴⁶⁸

Yukarıdaki paragraf, Kıbrıslı Rumların, dünya kamuoyunda kendilerini ifade ediş biçimleridir. Fakat Annan Belgesi'nde "Hayır" oyu kullanmaları onların gerçek niyetlerini göstermiştir. Fakat ne Kıbrıslı Türkler ne de Türkiye o dönemde yoğun bir propaganda ile bu durumu kendi lehlerine kullanamamışlardır. Zaten Kıbrıslı Rumlar da AB'ne 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olduktan sonra AB şemsiyesi altında amaçlarına ulaşacaklardır.

⁴⁶⁸ A.e.,s.15.

Annan Belgesi görüşmelerinde Rum tarafında, 2003'te yapılan seçimler sonrası başa geçen Papadopoulos da Klerides gibi Rum tezlerine sahip çıkmış, fakat daha da ileri giderek Belge'nin imzalanmaması yönünde Rum kamuoyuna telkinde bulunmuştur. Klerides ise, Belge'nin imzalanması taraftarıydı. Çünkü Klerides, daha önce bahsettiğimiz gibi Belge'nin birçok Rum tezini karşıladığını düşünmekteydi. Papadopoulos, Annan Belgesi'ne niçin karşı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir⁴⁶⁹:

“...Denktaş, Lahey’de imza atsaydı bile ben atmayacaktım. Çünkü Plan’a imza atmamızla Kıbrıs Cumhuriyeti, feshedilmiş olurdu. O andan itibaren de uluslararası faaliyet olmazdı. Kıbrıs Cumhuriyeti olmadan, merkezi hükümete kalırdık, çünkü merkezi hükümet üç ay sonra kurulmaya başlayacaktı.”

Atina, Papadopoulos'un açık ve net ifadelerini rahatsız edici bulmaktaydı. Yunan-Rum ittifakında Klerides döneminde Rum Yönetimi'nin uzlaşmaz olmak yerine, uzlaşmacı görünmesi taktiği son dönemde pek uygulanamamıştır. Papadopoulos'un Plan'a “Hayır” demesi Atina'da buz gibi bir hava estirmiştir.⁴⁷⁰ Papadopoulos taraflar arasında Belge'ye reel yaklaşımıyla tepki çekmiştir. Fakat Rum hükümeti lideri olarak Papadopoulos, GKRY'nin çıkarlarını maksimum düzeyde korumak için Annan Belgesi'ne “hayır” demiştir. Çünkü AB, Rumlardan bu belgeyi imzalamasını isteseler bile, sonuçta imzalamasalar da GKRY'ni “Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti” olarak kabul edecekti. Referandumdan iki gün sonra Verheugen'in “Referandumda hayır oyu evet oyu kadar kutsaldır. Hayır oyu verdiler diye Rumların cezalandırılması diye birşey olamaz ve olmayacaktır.”⁴⁷¹ sözleri, Papadopoulos ve Rum toplumu referandumda “hayır” diyerek AB açısından birşey kaybetmediklerini göstermektedir. 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY, Kıbrıs Adası'nın tamamını temsilen “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında AB'ye üye olmuştur. KKTC ise, “Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin etkin kontrol uygulayamadığı ve AB müktesebatının askıya alındığı Kıbrıs toprağı” olarak AB'ne dahil olmuştur. Böylece GKRY, bağımsız bir devlet olarak kabul edilmenin yanısıra bir kıdem yükselerek KKTC yerine Türkiye ile muhatap olacaktı. Hatta GKRY, ileride

⁴⁶⁹ TAK Haber Bülteni, Sayı 10669, 23.09.2003.

⁴⁷⁰ “Atina'da Papadopoulos Şoku”, Radikal Gazetesi, 08.04.2004.

⁴⁷¹ R. Denktaş, a.g.e., s. 33.

Türkiye ve KKTC'nin AB ile yapabileceği anlaşmalara uymasını sağlayabilecek, Türkiye'nin AB'ne üye olmadan önce Kuzey Kıbrıs'taki birliklerini terk etmesi gerektiğini en azından bu yolla isteyebilecektir.⁴⁷²

Annan Belgesi'ni Kıbrıslı Türklerin önüne sürerek başka bir belgenin olmadığı ve bu belgenin kabul edilmesi dahilinde sorunun çözüleceği yönünde bir yaklaşım sergileyen AB, ne yazık ki aynı tutumu Rum Kesimi'ne sergilememiştir. Eşitlikten, hukukun üstünlüğünden, insan haklarından bahseden ve bu değerlerin üstüne kurulduğunu iddia eden AB, bu değerleri çıkarlarına uyduğunda kullanmaktadır.

AB'ne sorulması gereken sorulardan ilki referandum öncesi Türk-Rum taraflarına, toplumlarına neden çifte standart uyguladığı olmalıdır. Bir sorunun çözümü için öncelikle sorunun teşhisi önemlidir. Sorunu teşhis etmeden çözüm de bulunamaz. O zaman çözüm her iki taraf için eşit şartlarda olmalıdır. Rum tarafına siz her halükarda AB'ne üye olacaksınız. Biz sadece ya tutarsa diye Kıbrıslı Türklere baskı uygulayarak size destek olmaya çalışıyoruz dersiniz sorun için içinden çıkılmaz boyutlar alır. Tabii burada Türkiye'nin de etkin bir rolü vardır. Rum tarafı ve Yunanistan gibi tek bir amaçta birleşmemişler ve hatta Denktaş-Erdoğan bir çözümlenin eşğine gelmişlerdir.

AB, artık Kıbrıs Türklerine verdiği sözleri tutmalıdır. 29 Nisan 2004'te referandumdan sonra kabul ettiği Kıbrıs Tüzüğü'nün uygulamasını gerçekleştirmeli ve dikkatle takip etmelidir.⁴⁷³

Şu bir gerçek ki, Kıbrıs'ta dünya devletleri tanısa da tanımasa da *de facto* iki devlet vardır. KKTC tanınmasa da uluslararası arabulucular, KKTC'yi hesaba katarak bir çözüm aramalıdır.

⁴⁷² D. Milne, a.g.e., s.150.

⁴⁷³ **Kıbrıs Tüzüğü tam metni**, (çevrimiçi), <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kibristuzuk.html>, 22.04.2009.

(2). ANNAN BELGESİ ÜZERİNDE ANGLO-AMERİKAN ETKİSİ

İngiltere, Kıbrıs adası'na ayak bastığı 1878 yılından itibaren Ada'yı elinde tutmak için siyasi oyunlar oynamış, Kıbrıslı Rumların İngiltere'yi sömürgecilikle suçladığı 1930'lu yıllardan sonra da Ada'da siyasi bir çözüm için Türkiye'yi 1955'ten sonra soruna dahil ederek Rum-Yunan ittifakına ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki tehlikesine karşı Türkiye ve Kıbrıslı Türkleri soruna dahil olmaya teşvik etmiştir. 1959-1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de Garantör devleti olarak yer almıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda en önemli etken ABD'nin BM vasıtasıyla sorunun Türk-Yunan dengesinde çözümünde ısrar etmesidir. 1954 Süveyş Krizi sonrası, ABD'nin Ortadoğu Bölgesi'nde İngiltere ve Fransa'dan boşalan sömüren koltuğuna oturması sonrası Kıbrıs, ABD için de önem kazanmaya başlamıştır. İngiltere'nin de Kıbrıs'ı Ortadoğu Bölgesi'nde kaybettiği iktidarının son noktası olarak görmesi ve özellikle Ada'daki üslerinin stratejik önemi nedeniyle Kıbrıs her iki devlet için Türkiye ve Yunanistan eline bırakılamayacak kadar değerli bir toprak parçası olmuştur.

TCE™

1959 yılında imzalanan Zürih Antlaşması'yla İngiltere, Ağrıotur ve Dikelya'daki iki egemen üs bölgesini alarak 99 milikarelik bölgeyi bu tarihten sonra İngiliz egemenliğinde bir toprak parçası olarak günümüze dek korumuştur.⁴⁷⁴ İngiltere bu tarihten sonra Ada'daki İngiliz üslerini ABD ile, başta casus haberleşme olmak üzere, İsrail ve diğer müttefik ülkelere lojistik desteği sağlamak için lojistik üssü olarak, silah sevkiyat noktası ve savaş gemilerinin limanı olarak kullanmıştır. Zaman zaman Rumlar ve Türkler tarafından protesto edilse de İngiliz üsleri 3800 İngiliz askeriyle Ada ekonomisine de katkı sağlamaktaydılar.⁴⁷⁵

İngiltere, Kıbrıs'ın Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AB tarafından benimsenmesini kendi çıkarına uygun görmektedir. Çünkü Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin hukuki statüsü Kıbrıs Anayasası garantisini altındadır. İngiliz üslerini İngiltere ile birlikte kullanan ABD için de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığı, Ada'nın kontrolü ve ileride lojistik,

⁴⁷⁴ Ahmet An, a.g.e., s.10.

⁴⁷⁵ A.e., s. 53-59.

telekomünikasyon ve askeri operasyonlarda kullanımı açısından da önemliydi. Şu açıktır ki İngiltere, AB'den ayrı bir Kıbrıs politikası izlemektedir. Bunu daha önce de Avrupa Birliği'ne üye olduğu 1973 yılında Ada'daki İngiliz üslerini AB toprağı olmaktan ayrı tutarak ve stratejik çıkarları konusuna karıştırmayarak göstermiştir.⁴⁷⁶ O dönemde Kıbrıs'ın Avrupa coğrafyası üzerinde yer almaması nedeniyle de AB üsler 1973'te Kıbrıs toprağı sayıldığı için bu konu üzerinde durmamıştır.

İngiltere ve ABD, Kıbrıs'ta İngiliz üsleriyle Doğu Akdeniz'de elde ettikleri stratejik üstünlüğü devam ettirebilmek için Kıbrıs'ın AB üyelik sürecinde sürece bizzat BM vasıtasıyla müdahale edip bu üslerin 1960 yılında elde edilmiş statüsünü korumayı amaçlamışlardır. Kıbrıs'ın AB üyelik sürecinde 2002 yılında Annan Belgesi'nin ortaya çıkışını bu şekilde açıklayabiliriz. İngiltere, AB'den farklı olarak sorunun BM çerçevesinde görüşülmesinde bizzat rol oynamış, bunun yanısıra AB bünyesinde yer alarak da Kıbrıs'ın tüm ada olarak AB üyesi olması gerektiğini desteklemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs sorununun çözümünden önce Avrupa Birliği'ne girmesine karşı çıkan İngiltere'nin bu tutumu, adadaki egemen askeri üslerini koruma çabası olarak nitelendirilmiştir. İngiltere'nin Annan Belgesi'yle de sürece bizzat müdahale etmesinin ardındaki gerçek, ABD'nin de desteğiyle, BM çerçevesindeki görüşmelerde Kıbrıs'ın AB üyeliği öncesi ve sonrası üslerin boşaltılmasının asla kabul edilemeyecek olmasıdır.⁴⁷⁷ Dolayısıyla BM Annan Belgesi'nin hazırlanmasında İngiltere öncülük etmiş ve İngiltere'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi David Hannay, Belge'nin her iki toplum lideri tarafından kabul edilmesi için gerekli değişikliklerin yapılmasında da rol oynamıştır. Bu konuda İngiliz ve Rum çıkarlarının örtüştüğü noktalar vardı. Rum hükümeti, GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti" olarak tanınmasında devam edilmesini istiyordu, yeni bir devlet Rumlar için uluslararası düzeyde tanınan hukuki statülerini kaybetmeleri demektir. Diğer taraftan İngiltere ise, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde kabul edilen federatif devlet modelinin tekrar taraflarca benimsenmesinin ideal çözüm olduğunu düşünüyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığı aynı zamanda 1959-1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın devamlılığı ve bu antlaşmalarla elde

⁴⁷⁶ "İfşa edici: Birçok karmaşa içeren büyük mesele: Statüleri ne olacak? AB, üsler konusunu da ortaya koyuyor", **Fileleftheros Gazetesi**, 03.04.2000.

⁴⁷⁷ "İngilizler AB'ne üyelikten önce Kıbrıs'taki üsleri garanti altına almak istiyorlar", **Fileleftheros Gazetesi**, 01.04.1996.

edilmiş Ağrıotur ve Dikelya üslerinin de statüsünün korunması demektir. Onun için Annan Belgesi'nde İngiliz üslerinin statüsüyle ilgili açık ve net ifadeler kullanmak yerine, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumu biraraya getiren federatif devlet modelinin temel ilkeleri yer almıştır. Ayrıca, İngiliz üslerini AB rejimi dışında tutabilmenin yegane koşulu da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamlılığını sağlamaktır. İngiltere ancak bu şekilde, AB karşısında geçmişte Kıbrıs Cumhuriyeti ile yapılmış bir antlaşmanın hala geçerli olduğunu savunarak üsleri AB sınırları dışında tutabilirdi. Bu sayede ne Rumlar ne de İngilizler, Annan Belgesi kabul edilse de edilmese de çıkarlarını korumaya devam edeceklerdi.

İngiltere için Annan Belgesi'nin her iki toplum tarafından kabul edilmesi gerekiyordu. Çünkü askeri üslerin statüsü, belgede Birleşik Kıbrıs Devleti yetkilileri ve İngiltere arasında halledilecek, dolayısıyla 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihte olduğu gibi İngiltere, AB'den bağımsız olarak yeni devlet ile askeri üslerin statüsünün korunmasına devam edecekti. Fakat Annan Belgesi üzerindeki görüşmeler, her iki toplumun liderlerinin de Annan Belgesi'ni kabul etmeyeceği düşünüldüğü için Kıbrıs'ın geleceğine Kıbrıs toplumunun kararı vermesi ve Annan Planı'yla ilgili referandum yapılması gerektiği özellikle İngiltere tarafından ısrarlı bir şekilde vurgulanmaktaydı.⁴⁷⁸ 9000 sayfalık bir metni, her iki toplumun üyelerinin okuması ve anlaması mümkün değildi; ayrıca iyi bir ekonomi, iyi bir gelecek, AB ülkelerine serbest dolaşımın sorunsuz olması ve Türk tarafının daha iyi koşullarda yaşayacağı umudunun, KKTC'deki bazı basın ve yayın organları tarafından yazılan yazılarda abartılı ifade edilmesi Kıbrıslı Türklerin referandumda "EVET" demesinde etkili olmuştur.

Annan Belgesi'nden başka bir önerinin olmaması ve her koşulda bu Belge'nin kabul edilmesi şartının; sanırım uluslararası ilişkilerde sorunun barışçı yollardan çözümü ilkesi yerine İngilizler tarafından dikte edilen sorunun kendi istekleri doğrultusunda çözümü esasına dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Peki İngiltere neden Annan Belgesi'nin hazırlanmasında ve Belge'nin kabul edilmesinde ısrarcı olmuştur? Bunun iki nedeni vardır:

⁴⁷⁸ D. Hannay, a.g.e., s.243.

Birincisi Annan Belgesi, yeni bir Kıbrıs Cumhuriyeti önermemektedir. 1960 Kıbrıs Anayasası esasına dayalı ve İngiltere'nin de üslerinin varlığı korunarak mevcut sistemin devamına yönelik bir belgedir. Belge'de *İngiliz üslerinin Kıbrıs yönetiminin vereceği karar doğrultusunda mülkiyetlerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geçeceği ve konuyla ilgili düzenlemeleri de İngiltere ve Kıbrıs yetkililerinin belirleyeceği ifade edilmiştir.* Ayrıca Belge'de, Kıbrıslı Türkler açısından iki kesimliliğin korunması, mülkiyet hakkı taleplerinin dengelenmesi ve Kıbrıslı Rumların Kuzey'de mülk ve özellikle taşınmaz mal edinme haklarının kısıtlanması ve en önemlisi güvenliklerini ortadan kaldıracak; Türk askerlerinin sayısının azaltılmasına yönelik kademeli geçiş sürecinin 2010 yılında 3000 kişiyi geçmemesi ve daha sonra da Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin her üç yılda bir birliklerin tümünü ortadan kaldıracak şekilde değerlendirme yapması amaçlanmaktaydı.⁴⁷⁹ Dolayısıyla *İngiltere'nin yine Ağrotur ve Dikelya üslerinin varlığı da Rum Kesimi'yle danışıklı dövüş şeklinde halledilmiş oldu.* Rum ve Türk tarafının parlamentoları by-pass edilerek sonuca ulaşılmaya çalışıldı. Demokrasinin beşiği olan İngiltere'nin Annan Belgesi'nin hazırlanmasında bizzat David Hannay'ın rol oynaması ve her iki toplum liderinin onayı olmadan Belge'nin referanduma sunulması Kıbrıs üzerinde Anglo-Amerikan bir oyunun oynandığını göstermektedir.

İkincisi ise Rum Kesimi'nin AB'ye üyeliğinin uluslararası kamuoyunda meşru bir zemine dayanması gerekmekteydi. Her iki tarafın referanduma evet demeleri, yine Rum Kesimi'nin etkin olduğu bir yönetim mekanizmasının oluşmasına neden olacaktı. Kıbrıslı Türkler azınlık olacaktı. Diğer taraftan Türk Kesimi'nin AB ve ABD'nin yoğun baskılarıyla Annan Belgesi'ne evet demesi, uluslararası kamuoyunda Türk tarafının 1983'te iddia ettiği ve iki toplumlu iki kesimli federasyon savından vazgeçtiği olarak algılanmıştır. Rum Kesimi zaten Kuzey'in Türkiye'nin işgalinde olduğunu yıllardır söylemekteydi. Dolayısıyla *Annan Belgesi'ne evet demek, bu konuda Kıbrıslı Türklerin de Kıbrıslı Rumlarla aynı fikirde olduğunu beyan etmek demektir.* Bu sonuca ulaşmak için Denктаş'ın referandum öncesi imajını zedelemek yoğun propagandalarla başarılmıştır.

⁴⁷⁹ Annan Belgesi 8. maddenin 1. fıkrası b bendi, ve 8. maddenin 5. fıkrası.

Adanın tamamen askerden ve silahtan arındırılması hükmü, nedense ada topraklarının % 2.7'sine sahip İngiliz üsleri için geçerli değildi. Hatta belgede İngiliz üslerinin statüsü konusunda bir açıklama yapılmamıştır. Bu konuda İngiliz üslerinin kapsam dışında tutulması doğru değildir. Uluslararası ilişkilerde bunun anlamı, İngiltere'nin belirtilen alanlarda tamamiyle serbest olduğudur. Daha açık bir ifade ile, Ada'da İngilizler için asker sayısı, silah ve teçhizat, üçüncü ülkelerle askeri ilişkiler konularında herhangi bir sınırlama yoktur. İngiltere, adadaki üslerini bölgesel operasyonlarda üçüncü ülkelere açmakta serbesttir.⁴⁸⁰ Bu konuda ABD'nin Kıbrıs politikası, İngiliz politikasıyla paralellik gösterdiğinden BM çerçevesinde Annan Belgesi kapsamında sorunun çözümünü hem İngiltere hem de ABD desteklemiştir. İngiltere, Kıbrıs'taki askeri üslerin AB rejimi altında Cebelitarıklaştırılmasının* önüne geçmek için hakem rolünü, BM arkasında oynamaya çalışmıştır.

ABD, sorunun BM çerçevesinde çözümüne destek vermiştir. Bunun yanısıra iyi bir müttefiki olan Türkiye'nin de AB üyesi olmasını desteklediğini her fırsatta dile getirmiştir. ABD, İngiltere'nin ikili oyununda da yanında yer almaktaydı. İngiltere bir taraftan özel temsilci Hannay ile BM şemsiyesi altında sorunun çözümünde rol oynuyor, diğer taraftan ise 9000 sayfa olduğu tahmin edilen ve tarafların titizlikle incelemesi için ne süre ne de olanak tanınan Annan Belgesi ile Kıbrıs'ın Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AB üyeliği bir oldu bittiye de getiriliyordu. Ayrıca İngiltere ve ABD, bir yandan çözümü desteklediklerini ve Türkiye'nin çözümde yer alması gerektiğini savunurken diğer taraftan Belge'nin onaylanmasını her iki toplumun hükümet yetkililerine ve meclislerine bırakmadan halkoylamasına sunmak konusunda direterek Kıbrıs sorununda kalıcı bir çözümden yana olmadıklarını ortaya koyuyorlardı.

ABD'nin ısrarla KKTC'yi tanımaması ve tanımayacağını her fırsatta ifade etmesi Kıbrıs sorununun, Türk-Yunan dengesinde çözüldüğü 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti

⁴⁸⁰ M. Öztürk, a.g.e., s.241.

* Cebelitarık Boğazı, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği noktadadır, bir adadır. Cebelitarık sorunu, İngiltere ve İspanya arasında 300 yıllık bir sorundur. 1713 yılında Utrecht Antlaşması'yla İspanya'nın İngiltere'ye verilmişti. Daha sonra 1967'de yapılan referandumla halk İspanya'ya bağlanmayı reddetmiştir. İngiltere ve İspanya arasında egemenliğin paylaşımı konusunda çıkan sorun, her iki ülkenin AB rejimi altında da devam etmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs ve Cebelitarık sorununu bu çerçevede değerlendirirken AB üyesi İspanya ve İngiltere'ye Cebelitarık sorununu çözdükten sonra AB üyesi olabilecekleri yönünde AB direktmemiştir.

dönemi sonrası hiçbir şekilde değişmemesi, aslında bundan sonra da pek değişmeyeceğini göstermektedir. Referandumdan Kıbrıslı Türklerin % 65 ile “EVET” ve Kıbrıslı Rumların % 78 ile “HAYIR” oyu çıkması ise sorunun “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında yine değişmeyeceğini göstermektedir. Kıbrıslı Rumların çoğunluk olarak Annan Belgesi’ni reddetmeleriyle ortaya çıkan sonuç yine ABD ve İngiltere’nin işine gelmekteydi. Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında GKRY AB’ye girmiştir, ABD ve İngiltere de İngiliz üslerinin statülerini Kıbrıs Cumhuriyeti tanındığı sürece korumaya devam edecektir.

ABD-Türkiye ilişkilerinde kısa vadeli çıkarımların ilişkinin diplomasi açısından başarılı olmasını etkilemesi nedeniyle Türk dış politika yapıcıları dikkatli olmalıdırlar. ABD çıkarları ile uzun vadede ciddi bir uzlaşma sağlanmamış, ulusal çıkarların tatmini ve ABD ile yakın işbirliği arasında sürekli bir denge sağlamak Türk dış politika yapıcıları tarafından sorgulanmalıdır.⁴⁸¹ Fayda-zarar analizi ile iki ülke ilişkilerinin yürütülmesi zor olacağından, Türkiye gerektiğinde ulusal çıkarlarını ve Kıbrıs siyasetini değiştirmeden fakat realist bakış açısıyla değerlendirerek takip etmelidir.

Annan Belgesi’nin görüşmeleri sırasında tartışılan konuların genelde Türkiye’nin garantörlüğü, Türk askerinin çekilmesi, Rumların Kuzey Kesimi’ne göçü, 1974 sonrası Türkiye’den göç etmiş Türkiyeli Türklerin geri dönüşü gibi konular etrafında dönmesi genel çerçevede bakacak olursak, Türkiye’nin Kıbrıs’tan çekilmesi için ele alınan konulardı. KKTC lideri Denktaş’ın bu konulardaki itirazları da 1960 Kıbrıs Anayasası ve Londra-Zürich Antlaşmaları çerçevesinde yapılan düzenlemelere yakın çözümler dışına çıkılmıyordu. Belgede sorunların sürece yayılması ise kabul edilse dahi birçok uygulama sorununu beraberinde getirecekti. Ayrıca Belge taraflarca kabul edilmiş olsaydı ve her iki toplum Birleşik Kıbrıs Devleti olarak AB üyesi olsaydı bile Belge’nin öngördüğü düzenlemelerin AB müktesebatıyla uyum sorunu da çıkacaktı.⁴⁸² Sonuçta Belge’nin kabul edilmesi halinde de Kıbrıs sorunu çözümlenmiş olmayacaktı.

⁴⁸¹ John Roper, “Shopping Strategy Without the Treat”, **International Institute for Strategic Studies**, Winter 1991, s.76.

⁴⁸² Faruk Sönmezoğlu, “AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu”, **Hala Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik?**, Levha Yayınları, İstanbul, 2008, s.34.

ABD ve İngiltere'nin iki devletli bir Kıbrıs istemedikleri biliniyordu. Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumların kabul edebileceği bir bedel ödeyerek federal bir devletin çözüm olacağını düşünüyorlardı.⁴⁸³ Bedeli ödemek zorunda olan Kıbrıslı Türklerdi, çünkü 1963 olayları ile hükümetteki yetkilerini terk etmişler, 1974 Harekatı sonrası da Kuzey'de bir devlet kurmuşlardı. Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sahip çıkmışlardı. Taraflardan birinin diğeri üzerinde hakimiyet kurması, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda mümkün olmamış, siyasi eşitlik Senato ve Parlamento'da sağlanmıştı. Annan Belgesi'nde ise Kıbrıslı Rumların talepleri dolaylı olarak uygulanmış ve özellikle nüfus oranlarının Rumların lehine değişebilmesi için Ada içinde Türklerin ve Rumların yer değiştirmesine fırsat tanınmıştır. AB normlarına göre kişinin hak ve hürriyetleri arasında yer alan istediği yerde yerleşme hakkı, Kıbrıs'ın AB üyeliği sonrası uygulanmaya başlayacak ve Ada'nın kuzeyine yerleşen Rumlar, Belge'de bahsedilen Temsilciler Meclisi'nde iç vatandaşlık oranına göre belirlendiği için Türk parça devletinde temsiliyette bir süre sonra Rumların etkisi görülmeye başlanacak ve Türkler azınlık statüsüne düşeceklerdi.

Kıbrıslı Türklerin Annan Belgesi'nde deTMele alınan konularda Türkiye ile ilişkilerini kademeli olarak kesmek yer alıyordu.⁴⁸⁴ Gerek Türk askerinin konuşlandırılmasında gerek Rum göçmenlerin Kuzey'e göç etmesinde düzenlemelerin kademeli olarak gerçekleştirilmesi benimsenmişti. Zamanla Türk askerinin sayısı 650 kişiye düşerek 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda kabul edilen sayıya gerileyecekti. Diğer taraftan Rum göçmenler Kuzey'e göç ederek kuzeydeki malları için şahsi olarak federal yüksek mahkemeye başvuracaklar ve AB normlarının uygulanmasıyla da bireysel haklarını, 1974 öncesi sahip oldukları ne kadar mülk varsa gerekirse Avrupa Adalet Divanı'na taşıyarak elde etmek için çaba sarfedeceklerdir.

Annan Belgesi'nin her iki toplum tarafından kabul edilmesi durumunda zaman içinde Türk askeri hızlı ve kademeli olarak Ada'dan ayrılacaktı. Ada'nın güvenliği de önce BM ardından ABD desteğinde AB ordusunda bırakılacak ve Ada yeni üslerin kurulmasıyla İngiliz, AB, ABD üs merkezi haline gelecektir. Annan Belgesi'nin Kıbrıslı

⁴⁸³ Michael Stephen, "The Responsibility of Britain and the International Community For the Cyprus Impasse", **Two Peoples and Two States in Cyprus at the Eleventh Hour**, Turkish Embassy, London, 2001, s.60.

⁴⁸⁴ Erol Manisalı, **Avrupa Kışkırcısında Kıbrıs**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.111.

Rumlar tarafından kabul edilmemesi bu senaryoda bazı değişikliklere yol açmışsa da uzun vadede Türkiye'yi Kıbrıs'tan uzaklaştırmak için Türkiye'nin AB üyeliği, ABD ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) tarafından kullanılacaktır. Türkiye'nin AB müzakere sürecinde gerek mali yardımlar konusu gerekse üyelik sürecini ilgilendiren konularda Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) vetosuna takılmamak için Kıbrıs sorunu her zaman önüne engel olarak çıkacaktır.

Türkiye'nin özellikle ABD ile ikili ilişkilerinde Kıbrıs sorununun çözümü için en önemli şartın, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin AB üyesi olmadan önce Türkiye'nin AB üyesi olması gerektiği ve bu gerekçenin 1960 Garanti Antlaşması'na dayandığı konusunda ısrar edilmesi gerekiyordu. Annan Belgesi'nin zamanlamasındaki hata, Türk hükümetlerini de dış politikada kararlı davranmak konusunda hataya düşürmüştür. Diğer taraftan Denktaş'ın Türk Hükümeti ve AB yanlısı Kıbrıslı Türkler tarafından statükocu olmakla suçlanması, 40 yıldır sıkı bir işbirliğinde olan Ankara-Denktaş ittifakının zarar görmesine neden olmuştur. BM tarafında, Türk tarafının çözüldüğü ve daha fazla taviz verebileceği olarak algılanan bu yaklaşım, karşı tarafta Atina-Lefkoşa arasındaki sıkı ittifakla karşılaşmış, hatta Yunan Hükümeti, Papadopoulos'un çıkışlarına karşı sessiz kalmayı tercih etmiş ve uluslararası kamuoyunda hukuki ve doğru taraf olarak algılanmalarını sağlamıştır.

ABD'nin 40 yıldır Kıbrıs'taki İngiliz üslerini kullanmakta olduğu bilinmekteydi. Annan Belgesi'nin görüşmeleri sırasında, Rum Kıpros Simena Gazetesi ABD'nin İspnaya'daki Maron Üssü'nü Kıbrıs'taki İngiliz üsleriyle birleştireceğini, İngiltere'nin Kıbrıs'taki iki üstten Ağrotur'un ABD'nin üssü haline geleceğini ileri sürmüştür. Ayrıca gazete NATO üslerinin Girit-İncirlik ile birleşeceğini yazmıştır.⁴⁸⁵ ABD'nin İngiltere ile Ada'daki İngiliz üslerini korumak için Annan Belgesi'ni hazırlayarak üslerin 1960 statüsünü korumayı başardıklarından bahsetmiştik. ABD-Türkiye ilişkilerinde ABD'nin Türkiye'nin alternatifi olarak özellikle üslerin kullanılmasında herhangi bir sorunla karşılaşmamak adına Kıbrıs'taki üsleri yedeklediği anlaşılmaktadır. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'den tezkerenin geçmemesi sonucu ABD, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'a NATO üslerini kaydırmaya karar vermiştir. Bu konuda KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, 2003 yılında basına verdiği demeçte, "*Kıbrıs'ı bir AB, ABD-İngiliz üssü haline getirmek*

⁴⁸⁵ "Kıbrıs'a ABD Üssü", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13.12.2003.

için tarafların uzlaştığını, böylelikle hem AB hem de ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı petrol kaynaklarına, Arap ülkelerine ve belki de Türkiye'ye karşı bir kontrol merkezi olarak kullanacaklardır” demiştir.⁴⁸⁶

Türkiye, AB ile 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerine başlamasının koşulu olan Gümrük Birliği Antlaşması'nın Kıbrıs Cumhuriyeti dahil AB'ye katılan 10 ülkeyi kapsayacak şekilde hazırlanan Ek Protokol'ü 1 Ağustos 2005'te imzalamıştır.⁴⁸⁷ AB ile müzakere sürecini devam ettirmesinin koşulu olarak ortaya çıkan GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla tanınması sorununa akabinde Türk hükümeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Kıbrıs'ın tamamını temsil eden Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımadığını belirten bir bildiri yayınlamıştır. Fakat Türkiye'nin bu tutumu bir sonraki adım olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin NATO üyeliğinin Türkiye tarafından kabul edilmesi aşamasında da yaşanmıştır. Türkiye'nin karşı bildirisinin yaratacağı pürüzlerin giderilebilmesi için AB, Müzakere Çerçeve Belgesi'ne 7. maddeyi eklemiştir. 7. madde; Türkiye'nin uluslararası arenada ve tabidir ki NATO'da Rum Yönetimi için sürdürdüğü vetoyu kaldırması koşulunu getirmektedir.⁴⁸⁸ Türkiye'nin tepkisini çeken bu madde İngiltere'nin girişimiyle çözüme ulaştırıldı. Sonuçta Türkleri ikna etmek, Rumları ikna etmekten daha kolaydı. İngiltere ve ABD için ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mutlaka NATO üyesi olması gerekiyordu. İngiltere, Çerçeve Belgesi'ne ekli olarak bir “Başkanlık Açıklaması” kaleme almış ve 25 AB üyesi ülkenin onayıyla Belge'nin kapak sayfasına eklenmiştir. Başkanlık Açıklaması'nda Türkiye'nin veto hakkının devam ettiğine yönelik bir açıklama yer almakta ve AB üyesi ülkelerin bunu onayladığı teyit edilmektedir. Fakat Çerçeve Belgesi'nin hukuki geçerliliği varken Başkanlık Açıklaması, belgenin hukuki bir parçası değildir. Dolayısıyla Türkiye Çerçeve Belge'yi imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin NATO üyeliği yolunu da açmış oluyordu. Kaldı ki NATO, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde güçlü bir araç olmuştur. ABD'nin bir oldu bittiyle en azından Türkiye ile ilişkilerini riske atması da beklenemez. Türkiye'nin bu aşamada, Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)'nin NATO üyeliği karşılığında Türkiye'nin de AB üyeliği şartını ileri sürmesi gerekmekteydi. Ancak bu şekilde Türkiye, ileride ortaya çıkacak olan AB-ABD-NATO üçgeninde sadece asker ihraç

⁴⁸⁶ “ABD Kıbrıs'a Üs Kaydırıyor”, **Akşam Gazetesi**, 13.12.2003.

⁴⁸⁷ “**Ek Protokol imzalandı**”, (çevrimiçi), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/335001.asp>, 22.05.2009.

⁴⁸⁸ Gözde Kılıç Yaşın, “Rumlar Yine İstediklerini Aldı”, **Müdafa-i Hukuk Dergisi**, Ocak 2006, s.42-43.

edecek bir NATO üyesi ve AB Ordusu'na destek verecek İmtiyazlı Ortak statüsünden kurtulabilir. Diğer taraftan ise, KKTC'nin varlığının devamı Türkiye'nin Kıbrıs'ta söz sahibi olmaya devam etmesi, Ortadoğu Bölgesi ve Orta Asya ve Hazar Havzası'ndan Bakü-Ceyhan- Tiflis Petrol Boru Hatları üzerinde bulunan Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyi ile bağlantılı olması enerji koridorları üzerinde yer alması ABD için yeni bir ittifak nedeni olacaktır.

ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki amaçları, gelecekte Doğu Akdeniz Bölgesi'ni, askeri güvenlik ve enerji koridoru olarak kullanarak hem yaşlı ve enerji kaynaklarından yoksun Kıta Avrupa'sına enerji ticaretini sağlamak, hem de bu yolu ekonomik amaçlı olarak tek elde tutabilmektir. Kıta Avrupa'sının, Almanya ve Fransa gibi bir zamanlar sömürgeleşme ile elde tuttıkları doğal kaynaklara ABD vasıtasıyla ulaşmaktan başka çareleri de bulunmamaktadır.

c. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AB ÜYELİĞİ SONRASI KIBRIS(SORUNUNDA AB'NİN YAP(A)MADIKLARI

TCE™

Annan Belgesi'nin referandumuna sunulduğu 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs toplumu olarak Rumlar Belge'nin kabulüne % 78 "Hayır", Türkler ise % 65 "Evet" diyerek Kıbrıs sorununda yeni bir sayfa açmışlardır. AB'nin referandum öncesi her iki topluma Belge'yi kabul etmeleri yönünde yaptığı telkinler ise boşa çıkmıştır. Referandum sonrası ise AB, tavır değiştirerek bu sonucun Kıbrıslı Rumları cezalandıracakları anlamına gelmemesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi ile Kıbrıslı Rumlar ödüllendirilmiştir. Referandum sonrası BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyi'ne bir rapor vererek, "Kıbrıslı Türklerin" gelişimine engel olan ve izole edilmelerini sağlayan gereksiz kısıtlamalar ve engellerin kaldırılması çağrısı yapmıştır. Genel Sekreter, yapılacak girişimlerin yeniden birleşmeye katkı sağlayacak olmasını talep etmiştir.⁴⁸⁹ Fakat AB'nin, büyük çoğunlukla Annan Belgesi'ne onay vermesine rağmen referandum sonrası Türk tarafına net ve etkili politikalarla yaklaştığı söylenemez. AB üyeliği ile karar alma mekanizmasına doğrudan dahil ettikleri Rum

⁴⁸⁹ Report of Secretary General on his mission of good offices in Cyprus, 23 May 2004, S/2004/437.

tarafı nedeniyle bundan sonra Kıbrıs sorununa yönelik iradelerini Rum vetosuna endekslemişlerdir. AB yetkilileri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliği sonrası Türkiye ile yaşanan sorunlarda yaptıkları hatayı kabul etmişlerdir.⁴⁹⁰ AB'nin hesapları şaşmıştır. AB, Annan Belgesi referandumu ile sorunsuz bir Kıbrıs'ı içine almayı ummuştur. AB, yıllardır süregelen bir sorun üyelik perspektifi ile çözerek güçlü bir uluslararası aktör olmayı hedeflediyse de göstergeler beklentilerin aksine çıkınca, kendi taahhütleri ile kendini bağlayarak çözümsüz bir adayı kabul etmek zorunda kalmıştır. ABD'nin bir dünya lideri olarak Kıbrıs sorununu çözmek konusunda BM vasıtasıyla yaptığı girişimler karşısında AB'nin de bölgesel aktörden uluslararası aktöre terfi etmek için Kıbrıs sorununa yön verme çabaları maalesef Rumların inadına takılmıştır. Tabir-i caizse evdeki hesap çarşıya uymamıştır. AB genişleme stratejisi içine Yunanistan'ın ısrarıyla dahil ettiği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğin kurumsal yapısının genişleme sonucu hantallaşmasına eklenen kaprisleri, özellikle Türkiye ile ilişkilere de olumsuz yansımıştır ve yansımaya devam edecektir. Referandum sonrası Türkiye'nin 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde karşısına çıkarılan GKRY'ni tanıma koşuluyla üyelik görüşmelerine başlanacağı şartı, Türkiye'nin önünde eninde sonunda GKRY ile devlet düzeyinde ikili ilişkilerde bulunacağını göstermektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2012 yılının ikinci yarısında dönem başkanı olacağı dikkate alınırsa Türkiye'nin bir an önce Kıbrıs sorununun çözülmesi için politik tavrını ortaya koyması gerekir.⁴⁹¹ Şimdiye kadar Türkiye, Kıbrıs politikasını iktidar hükümetlerinin benimsediği davranış modelleriyle belirlemiş ve özellikle ABD'nin kısa süreli dış politika çıktıklarına göre sürekli değişen tutarsız politikası onu Rum-Yunan ikilisi karşısında kararsız-tutarsız bir duruma düşürmüştür. Sadece Türkiye dış ilişkilerinde bu durumdan pay almamakta, KKTC de Türkiye'nin siyaseti çerçevesinde haklılığını savunmamaktadır.

Referandum sonrası AB, Kıbrıslı Türklere verdiği taahhütleri yerine getirememiştir. AB, Kıbrıs'ta mal, hizmet ve kişilerin serbest dolaşımı konusunu düzenleyen Yeşil Hat Tüzüğü'ne göre KKTC'ye 259 milyon Euro'luk mali yardım yapmayı da taahhüt etmiştir. Ancak Tüzük çerçevesinde hazırlanan "Mali Yardım

⁴⁹⁰ "Bir İtiraf da Merkel'den: Rumları Almak Bir Hataydı", **Zaman Gazetesi**, 07.07.2007.

⁴⁹¹ "Profesör Karluk'tan Türkiye-AB İlişkilerinde 2012 Uyarısı", 28.08.2007, (çevrimiçi), <http://www.haberx.com/n/1043246/profesör-karluktan-türkiyeab-iliskilerinde-2012.htm>, 13.06.2009.

Tüzüğü” nün onaylanması 2006 yılını bulmuştur.⁴⁹² Mali yardım tüzüğünde özellikle enerji, telekomünikasyon, ulaştırma, su tedariki konuları kapsamında mali yardım yapılacağı belirtilmektedir. Bu başlıklar, Kıbrıs için gelecekte nasıl bir yapılanmanın düşünüldüğü hakkında ipuçları vermektedir. Kuzey’e yapılacak mali yardımlarda tarım, hayvancılık, liman işletmeciliği, tersanelerin yapımı gibi toplumun kalkınmasını sağlayacak alanlar yerine altyapı sağlayacak uzun vadeli yatırımlar için mali yardımın öncelikli olması düşündürücüdür. Mali yardımın Rum vetosu nedeniyle 2005 yılı sonuna kadar onaylanamaması, yardımın 120 milyon Euro’luk kısmını geçersiz kılmıştır.⁴⁹³ Rum vetosunun ardında yatan niyet, KKTC’nin ekonomik alanda gelişimini önlemek ve ekonomik sindirme politikasıyla KKTC’yi kendine bağımlı hale getirmektir.

AB mali yardımları, Rum vetosu olmadan yürürlüğe girse bile burada KKTC’nin tanınmamasından kaynaklanan sorunları AB’li yatırımcı şirketlerin kullanma ihtimali de vardır.⁴⁹⁴ Bir ülkede yatırım yapan şirketlerin bazı vergilere tabi tutulması neticesinde o ülkenin de ekonomik kazanç elde etmesinden doğal ne olabilir? Fakat bu şirketlerin, o ülke toprakları üzerinde egemenlik kuran devleti (KKTC) tanımaması, komşu devletin ülke topraklarının egemen devletini (GKRY) tanıması kime fayda sağlayacaktır? Burada mali yardımların kabul edilmesi öncesinde de KKTC’nin tanınması mutlaka gereklidir. En azından AB’li şirketlerin AB normlarına uygun olarak AB ülkelerinde uygulanan çalıştırdıkları kişilerin sigortası, işçi hakları, devlete ödenecek vergileri KKTC’de de ödemesi gerekir. Ayrıca AB üyesi ülkelerden GKRY menşeli şirketlerin Kuzey’de yatırım yapmak istemeleri sonucunda KKTC’ye vergi ödemesinin kısa vadede mümkün olmadığı, uzun vadede ise belirsiz olduğu açıktır. AB, 2006 yılında mali yardımın kabul edilmesi ile bu uygulamadan sorumlu olacak bir AB ofisinin Kuzey Kıbrıs’ta açılmasını onayladığı halde bunun KKTC’yi dolaylı olarak tanımak olacağını düşünerek Eylül 2006’da Lefkoşa’da açılan ofisi bir Alman özel şirketi

⁴⁹² Mali Yardım Tüzüğü tam metni için bkz. (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/cyprus/turkish_community/aid_regulation/index_tr.htm

⁴⁹³ **Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları No:08-02, Nisan 2008, s. 10.

⁴⁹⁴ **Ata Atun, “AB’nin Mali Yardım Aldatmacası”**, (çevrimiçi), 22 Şubat 2009, http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/97/art/4412/PageName/KIBRIS_POSTASI, 24.06.2009.

kiralamıştır.⁴⁹⁵ Avrupa Parlamentosu'nun **Kıbrıslı Türklerle Yüksek Seviyede Temas Grubu*** tarafından dile getirilen önerileri olmasına rağmen AB, bu konudaki çağrılarını hemen hemen hiçbirini ciddiyle değerlendirme gereği duymamıştır ya da Rum üyeliği nedeniyle değerlendirme fırsatı bulamamıştır.⁴⁹⁶

Mali Yardım Tüzüğü yanısıra Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün onaylanmaması ile AB bir kez daha KKTC üzerindeki ambargonun kaldırılması konusunda geri adım atmıştır. Sorunu Rum Yönetimi'nin vetosu nedeniyle aşamayan AB, Yeşil Hat Tüzüğü'nü uygulamakta zorluk çekmektedir. Bunun en önemli nedeni, Tüzük kurallarının uygulanmasına "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla GKRY'nin yetkili kılınmasıdır. 1 Mayıs 2006-30 Nisan 2007 tarihleri arasında Yeşil Hat üzerinde yer alan ekonomik faaliyetleri inceleyen 2007 Yılı Değerlendirme Raporu, AB Komisyonu tarafından yayınlanmış ve Rumların Türk mallarının ticareti konusunda uyguladığı görünmeyen engellere dikkat çekilmiştir.⁴⁹⁷ Bu tespitler arasında; Yeşil Hat Tüzüğü'nde öngörülmesine rağmen Rum gümrük otoriteleri tarafından Kıbrıslı Türk işadamlarından menşei belgesinin yanısıra fatura istendiğinin, tarımsal ürünlerde sınırlı geçiş noktalarında Komisyonun verdiği sağlık sertifikalarının Rumlar tarafından yeterli bulunmaması ve ekstra testlerle ticaretin zorlaştırılması gibi engellerdir. Rumların ticareti engelleyici tutumları AB müktesebatını da çiğnemek demektir. AB Komisyonu Kıbrıs Türk Çalışma Masası Başkanı Andrew Rasbash, AB'nin Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliğinden kaynaklanan yasal engellemelerin olduğu ve bunun aşılması için uğraşıldığını, fakat sorunların aşılması konusunda GKRY lideri Papadopoulos ile sıkıntı yaşadıklarını ifade etmiştir.⁴⁹⁸ 28 Şubat 2008 tarihinde yapılan Başkanlık Seçimleri sonrası Rum Yönetimi lideri olan Dimitris Hristofyas ise, göreve geldiği gün Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün Kıbrıslı Türklerin siyasi tanınma

⁴⁹⁵ **Fatma Yılmaz (USAK Araştırmacısı), "Kıbrıs Sorunu: Aldanan AB'nin Tutumu Ne Kadar Değişti?"**, (çevrimiçi), 01.12.2007, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2483977>, 22.07.2009.

* Grup, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye katılımı sonrasında adanın kuzey kesimindeki Kıbrıs Türk toplumu ile yürütülen ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik artan ihtiyaca cevap vermek ve Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi konusu çözülene dek, Kıbrıs Türk toplumuyla karşılıklı olarak, Parlatonun bir modus operandi (icra şekli) belirlemesi konusunda tüm anlayışlara yapıcı ve saygılı yaklaşan şekilde katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için, bkz., Kıbrıslı Türklerle Yüksek Seviyede Temas Grubu Resmi Web Sitesi, (çevrimiçi), <http://www.europarl.europa.eu/cytr/24769/index.htm>

⁴⁹⁶ **Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli**, s. 12.

⁴⁹⁷ A.e., s.11.

⁴⁹⁸ **"Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün Geleceği Belirsiz"**, AB Haber, (çevrimiçi), 17.07.2006, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=12666>, 21.07.2009.

hakkı kazanmak için kullanmaya çalıştıklarını iddia etmiştir. Doğrudan ticaretin ancak ve ancak Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kendilerine bağlı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁹ Dolayısıyla Rum tarafında liderler değişmekte fakat söylemler değişmemektedir.

AB Dönem Başkanlıkları, Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın kuzeyine izolasyonların kaldırılmasına yönelik sert tutumunu, farklı çözüm önerileriyle çözmeye çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Referandum sonrası ilk ciddi adım 2006 yılının ilk yarısında Finlandiya Dönem Başkanlığı'ndan gelmiştir. Fin önerisi olarak anılan bu öneriye göre, Kıbrıs'ta Türk tarafının elinde bulunan Kapalı Maraş Bölgesi'nin iki yıllık bir süre için BM gözetiminde açılması, Avrupa Komisyonu gözetimi altında iki yıllığına Kuzey Kıbrıs'taki Magosa Limanı'nın dış ticarete açılması ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün uygulanması karşılığında, Türkiye'nin bazı deniz ve hava limanlarını Rum gemi ve uçaklarına açmasını içermektedir. Fakat Fin önerisi, pek çok bakımdan eksiklikler içerdiği için taraflar arasında kabul görmemiştir. Ayrıca kısa vadede AB'nin böyle bir formül önermeden önce ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesi gereği KKTC'ye verdiği izolasyonları kaldırma sözünü tutması gerekmektedir.⁵⁰⁰

Sonuç olarak referandumun üzerinden beş yıl geçmesine rağmen hala Mali Yardım ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün uygulanması konusunda sıkıntılar yaşanmakta ve Rum Yönetimi'nin vetosu, AB üyesi diğer devlet yetkililerini de zor durumda bırakmaktadır. Tabii ki Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerin AB üyesi ülkelerle ticari faaliyetlerini gerçekleştirmekte yaşadıkları birtakım sıkıntılara paralel olarak Türkiye-AB İlişkileri de nasibini almaktadır. Artık Türkiye ile ilgili kararlarda üye devlet olarak karar alıcılar arasında yer alan Rum Yönetimi, bu avantajını Türkiye'ye karşı kullanmaktadır ve kullanacaktır. Türkiye'nin Ankara Antlaşması'nın genişletilmesi ve Ek Protokol'de "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla yer aldığı halde imzalayıp akabinde Kıbrıs Bildirisi ile GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla tanımadığını ifade etmesi, AB üyelik sürecinde tekrar karşısına ikincil bir sorun olarak çıkmıştır.

8 Kasım 2006 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye hakkındaki İlerleme Raporu'nu ve genişlemeye yönelik Strateji Belgesi'ni yayınlamıştır. Kıbrıs konusuyla ilgili olarak

⁴⁹⁹“Doğrudan ticaret bize bağlı”, AB Haber, (çevrimiçi), <http://www.abhaber.com/haber.php?id=16691>

⁵⁰⁰“Türkiye-AB İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu, 25.11.2006, s. 4.

Türkiye’den bir an önce Ek Protokol’ü tam ve istisnasız olarak uygulamasını ve taşıma araçlarına uygulanan kısıtlamalar da dahil olmak üzere malların serbest dolaşımına getirilen tüm engellerin kaldırılmasını talep etmiştir. 6 Kasım 2007 tarihli AB Komisyonu İlerleme Raporu’nda ise, Türkiye’nin Ek Protokol’ü uygulaması konusunda herhangi bir çaba göstermediği ve Ek Protokol’ün tüm AB üyesi ülkelere istisnasız uygulanana kadar Türkiye için dondurulan 8 başlıktaki müzakerelerin açılmayacağı tekrarlanmıştır.⁵⁰¹ Ayrıca Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY)’nin uluslararası örgütlere katılımına engel olunmaması yönünde telkinlerde bulunulmuştur.

Türkiye-AB İlişkileri de Kıbrıs engeline takılmış ve 2012 yılına kadar bu 8 başlıktaki müzakere başlatılmazsa ve Kıbrıs sorununun çözümünde ilerleme kaydedilmezse, Türkiye, 2012 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile muhatap olacak ya da AB ile ilişkiler dondurulacaktır. AB’nin Kıbrıs sorununu parça parça GKRY lehine çözmek yerine bir bütün olarak ele alıp değerlendirmesi kapsamlı bir çözümden yana tavır koyması gerekir. AB’nin GKRY üyeliği nedeniyle tarafsızlığı ortadan kalktığı için görüşmelerin ikili (GKRY-KKTC) veya dörtlü (GKRY-KKTC-Türkiye-Yunanistan) devam etmesi gerekir.⁵⁰² Çünkü AB, Rum istekleri doğrultusunda politikalarını belirlemekte ve Kıbrıslı Türklerin taleplerini dikkate almamaktadır.

⁵⁰¹ AB Komisyonu 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf

⁵⁰² Faruk Sönmezoğlu, “1990’larda Kıbrıs Sorunu ve Türkiye”, *İktisat Dergisi*, Sayı:375, Ocak 1998, s.39.

SONUÇ

“Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB’nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi” başlıklı bu çalışmadaki temel amacımız; Kıbrıs sorununun ancak Türk-Yunan ilişkileri dengesinde çözümünün mümkün olduğunu ispatlamaktır. Bunun için de son dönemde Avrupa Birliği’nin Kıbrıs sorununun çözüm sürecine dahil olmasıyla Türkiye’nin üye olmadığı fakat Yunanistan’ın üye olduğu uluslararası örgütün, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti rejimi’nin Annan Belgesi’yle devam ettirilmesine destek verdiği ve Türk-Yunan dengesinin gözden çıkarılması sonucu, bu durumun Türkiye’ye yönelik baskıları arttırdığı üzerinde durulmuştur. Sorunun genel çerçevesinde, küresel politikaların Kıbrıs sorununa etkisi ve ABD ve İngiltere’nin soruna bakışı değerlendirilmiştir. Tezde konuyu üç bölümde incelediğimiz için aşağıda bölümlere ait temel tespitleri ve elde ettiğimiz çıkarımları vereceğiz.

- Türkiye’nin güneyini güvenlik altına alan Kıbrıs adası, Yunanistan’ın *ENOSIS* çabalarıyla 1960’lardan günümüze çözümü olmayan bir sorun haline getirildi. Tezin birinci bölümünde, Kıbrıs toplumunun tek bir kimlik altında olamamasının ardındaki gerçeklere ışık tutulmuştur. Her devlet gibi tek bir toplum, tek bir amaç, tek bir bayrak ve marş etrafında biraraya gelemeyen Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının hem kimliklerinin belirginliği, dinsel, dilsel ve kültürel ortaklıklarının olmayışı hem de anavatanlarıyla olan bağlantıları adada Rum ve Türk kimliğinin güçlenmesinde, ortak bir kimlik etrafında biraraya gelememenin nedenlerindedir. Yunanistan’ın 1830 yılında Osmanlı Devleti’nden ayrılması ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması, Kıbrıs sorununda da etkisini göstermiştir. Yunanistan’ın Doğu Akdeniz Bölgesi’nde bu tarihten sonra etkinliğini göstermeye başladığını görmekteyiz. *Tabii ki Kıbrıs sorunu incelenirken özellikle Yunan diplomasisini Girit sorununda elde edilen sonuçlar açısından değerlendirmekte fayda görülmüştür. Girit sorununun ele alınması, özellikle günümüzde Annan Belgesi değerlendirilirken gözönüne alınması gereken bir örnektir. Yunanistan’ın ada politikalarının temel stratejileri de yine Girit örneğinde*

görülmektedir. Adaya Rum göçlerinin desteklenmesi ve bunun sonucunda Girit Meclisi'nde Rumların ağırlıklı temsili, yönetimde söz sahibi olmaları, diğer taraftan ada mahkemelerine özerklik verilmesi sonrası yönetimdeki Rum hakimlerin Türklere yönelik azınlık muameleleri, Girit'in ele geçirilmesinde izlenen stratejilerin Kıbrıs'a da uygulandığını göstermektedir. Yunanistan'ın Girit'in elde edilmesinde Rusya'nın desteğini alması, Makarios'un 1960'lı yıllarda SSCB ile ve Bağlantısız ülkelerle siyasi diyalogunun nedenlerinin tespit edilmesinde de bize yine Girit örneğini hatırlatmaktadır. Ayrıca İngiltere'nin Yunanistan'ın Girit'i ele geçirmesine sıcak bakmaması ve zayıf bir Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak varlığını devam ettirmesi tercihi, yine Kıbrıs sorununda 1956 yılında Yunanistan'ın sorunu BM'ye taşımak istemesi karşısında Türkiye'nin Kıbrıs sorununa dahil edilmesiyle İngiltere'nin burada da aynı siyaseti tercih ettiği sonucunu çıkarmamıza neden olmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın sorunu BM'ye taşımak istemesi ardında Güvenlik Konseyi'nde bulunan SSCB'nin de desteğini almak istemesi ve İngiltere karşısında yandaş bulma çabaları olarak değerlendirilebilir.

- Türkiye'nin Kıbrıs sorununa dahil olduğu 1956 yılından sonra İngiltere'nin desteğiyle taksim fikri üzerinde yoğunlaşması tamamen bir İngiliz siyasetidir. Ada sömürgeciliğinin devamını bu şekilde sağlayacağını düşünen İngiltere, 1954 Süveyş Krizi'yle Ortadoğu Bölgesi'ndeki hakimiyetini ABD'ye devrettikten sonra Kıbrıs, İngiliz dış politikasında daha fazla önem kazanmıştır. İngiltere, Kıbrıs'ı Ortadoğu Bölgesi'ne yakınlığı nedeniyle son kale, elde tutulması gereken son bölge ya da emperyalizmin son durağı olarak görmesi, ada sorununun çözümünde Türkiye ve Yunanistan arasında bir denge oluşturmaması, sorunu sürekli sürüncemede bırakması, adayı günümüze dek elde tutma çabalarının sonuçları olarak değerlendirilebilir.

- Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde İngiliz desteğinde soruna taraf olması yanısıra ABD desteğinde de Yunanistan karşısında bir denge

unsuru olarak görüldüğünden bahsedebiliriz. Kıbrıslı Rumların lideri Makarios'un sorunun çözümünde ABD'nin zorlamasıyla 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını içine sindirememesi ve bunun sonucunda bağımsız bir dış siyaset izlemesi sonucunda gerek SSCB ve gerekse Bağlantısız Ülkeler nezdinde emperyalizm karşısında mücadele veren bir ülkenin lideri olarak görülmesi, Kıbrıs sorununun Rumların sorunu olarak dış dünyada algılanmasına neden olmuştur. Kıbrıslı Türklerin İngiliz yönetimine bağlı hareket etmeleri ve adada bağımsızlık hareketini ilk çıkarıcıların Kıbrıslı Rumlar olması, adada İngiliz sömürgeci karşısında da sadece Rumların bağımsızlık talebinin olduğu, adaya Rumların sahip çıktığı şeklinde uluslararası ortama yansımıştır. Dolayısıyla gerek SSCB gerekse Bağlantısız Ülkeler, İngiltere'nin adada, emperyalist tutumuna karşı Kıbrıslı Rumlara destek vermişlerdir.

- Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası ABD yanlısı bir dış siyaset izlemesi, dış politikasında özellikle Atatürk döneminde sömürge altındaki ülkeler arasında yaratılan sömürgeciğe karşı olan imajını zedelemiştir. Türkiye'nin emperyalizm yanında yer alması ya da ABD ve İngiliz dış politikalarının uygulanmasında yardımcı rol oynaması, Kıbrıs sorunda da uluslararası ortamdan yeterli destek görememesinin nedenlerinden biridir. Türkiye'nin jeostratejik konumu nedeniyle hem ABD hem de Avrupalı devletler açısından önemi 1950'lerden itibaren yürütülen dış politikalarından da anlaşılmaktadır. Fakat bu ülkelerin politik tutumlarının temelinde güçlü ve bağımsız bir Türkiye'den ziyade **zayıf bir müttefik** olarak hem iktisadi hem de siyasi bakımdan dışa bağımlı bir Türkiye amaçlanmıştır ve amaçlanmaktadır.
- ABD'nin 1950'li ve 1960'lı yıllarda Ortadoğu Bölgesi'ndeki konumunu sağlamlaştırmak ve SSCB tehlikesine karşı bölgedeki Arap devletlerinin emperyalizmin temsilcisi olarak görülmeyi ortadan kaldırmak amacıyla da Kıbrıs sorununu çözmek birinci göreviydi. Bu aynı zamanda Arap devletlerinin gözündeki emperyalist imajını da ortadan kaldıracaktı.

Sonuç olarak Kıbrıs'ta o dönemde bir devlet kurulması kaçınılmazdı. İşte 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması birtakım siyasi nedenlerin biraraya gelmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs sorunu için en ideal çözümdü. Her iki toplumun eşit egemenliği altında birarada yaşamaları prensibine dayalı gevşek yapıda bir federasyon, maalesef adadaki Rum toplumunun nüfus ağırlıkları nedeniyle eşit egemenliği ABD'nin ısrarıyla kabul etmeleri ve adayı Türklerle eşit olarak paylaşmak istememeleri sonucunda iç çatışmayla ortadan kalkmıştır. Aslında 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Kıbrıslı Türkler için bir avantajdı, ayrıca anayasanın uygulanması da üç devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) garantisi altındaydı. 1963 krizinde garantör devletlerce gerekli müdahale yapılmış olsaydı, bugün Annan Belgesi'nden söz edilmezdi. Türk-Yunan dengesinde sorunun çözümü 1960 yılında sağlanmıştı. Hatta o dönem Türkiye'nin stratejik önemi nedeniyle ABD, Kıbrıs sorusunda da Türkiye'yi gözetmiş ve müttefiki olarak sorunun çözümünde destek vermiştir. ABD, ayrıca Kıbrıs'ta bir devlet kurulmasını desteklediği için de İngiltere'nin Ortadoğu Bölgesi'ndeki Batılı sömürgeci devlet imajı yerine halkların kendi kaderini tayin hakkına destek veren ABD imajının da Ortadoğu ülkeleri arasında bu vesileyle yerleşmesini sağlamıştır.

- *Yunanistan ise,, Avrupa değerlerinin temeli olan eski Yunan uygarlığının temsilcisi, “medeniyetin beşiği olarak görüldüğü için, istilacı ve barbar Türklerin son temsilcisi” Türkiye Cumhuriyeti karşısında Avrupalı devletlerin gözünde değeri kıyas bile kabul edilemezdir. Dolayısıyla Yunanistan'ın Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile dengede tutulması, tamamen NATO müttefikliği ve Batı ideolojisinin sarsılmaması amacıyla ABD'nin uyguladığı bir dış politika çıktısıydı. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda AB'ye direktmesi, ise onun zaten kabul gördüğü bu ortamda amaçlarını gerçekleştirmek konusunda destekleneceğinin de apaçık göstergesiydi. Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lı yıllardan sonra, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar sorunu çözmek için artık yönlerini*

Avrupa Birliği'ne çevirmişlerdir. Bu siyasetin zamanlaması da Türkiye'nin AB üyeliğine kabul edilmemesi ile ilgili 1989 tarihli Komisyon raporu sonrası, Kıbrıslı Rumların "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla 1990'da tam üyelik başvurusu yaptığı döneme rastlamaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'nin ABD gözünde değil ama Avrupalı devletler gözünde Batı'nın güvenliğini ve savunmasını sağlayan müttefik ülke olarak ihtiyacını olrtadan kaldırmıştır. Burada dış politika çıktıları değerlendirilirken sıfır toplamlı denklem, yani çıkar-çatışma ya da çıkarların çatışması ya da çıkarların uzlaşması gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirmek bizim için daha doğru bir yaklaşım olmuştur. En azından Kıbrıs sorununda aktörlerin davranış modelleri arasındaki farklılıkları bu şekilde açıklayabiliriz. Yunanistan'ın AB yanında yer alarak Kıbrıs sorununda Kıbrıslı Rumların temsil ettiği bir devlet olarak uluslararası ortamda hukuki geçerliliği tanınan "Kıbrıs Cumhuriyeti"ni destekleyebileceği ve Türkiye'nin NATO gibi dahil olmadığı bu örgütlenmede daha rahat hareket etmesi, bu avantajı değerlendirmesinde etkili olmaktadır. Kıbrıslı Rumların, İngiltere'nin de adadaki üsleri nedeniyle üslerin statüsünün değiştirilmesinde ısrar etmemesi de, yine "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin hukuki statüsünü, İngiliz çıkarlarıyla örtüşmesi nedeniyle korumalarında İngiltere'nin yardımcı olması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla hem İngiltere hem de Kıbrıs Cumhuriyeti Yönetimi için geriye tek bir sorun kalıyor o da Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bir şekilde adapte edilmeleridir. KKTC'nin tanınmaması, İngiltere'nin ve ABD'nin destek verdiği bir strateji olduğu için Kıbrıslı Rumların özellikle AB üyesi olduktan sonra yapacakları tek şey, Kıbrıslı Türklerin azınlık statüsüne getirilmesidir. Annan Belgesi'ni 24 Nisan 2004 tarihli referandumda reddederek de Kıbrıslı Rumlar, niyetlerinin adil bir çözümden yana olmadığını göstermişlerdir; üstelik Belge'de Rum göçmenler, garantörlük ve Türk askerinin sayısının düşürülmesi konularında istedikleri değişiklikler yapıldığı halde.

➤ 1960 anayasasıyla kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, 1963'te anayasal düzeninin ortadan kalkması sonrasında yalnız Rum toplumunun varlık gösterdiği bir yönetim olması nedeniyle Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla Kıbrıslı Rumların onaylanan üyeliği, AB kriterlerinden hukukun üstünlüğü, demokratik yönetim ilkeleriyle çelişmektedir. Dahası BM nezdinde çözüm süreci içinde olan Kıbrıs Sorununa Avrupa Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni üyeliğe kabul ederek sorunu bizzat içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. AB, 22 Haziran 1993'te aday ülkelerin önüne sürdüğü Kopenhag kriterlerinden biri olan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve bunları garanti altına alan kurumların varlığı, nedense Kıbrıs'ın üyeliğinde aranmamıştır. 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını ortadan kaldıran Rum Kesimi, Kopenhag kriterlerine uygun bir çizgide değildir. Kıbrıs, Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB tarafından tanındığı için anayasasının geçerliliği olmayan bir toplumun devlet olarak kabul edilmesi de hangi hukuk, hangi demokrasi sorularını akla getirmektedir. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliğini kabul ederek gerektiğinde kendi menfaatleri için kendisini birlik yapan değerlerden ne kadar kolay vazgeçebildiğini de göstermektedir. Burada akla gelen bir soru da KKTC'yi ve Türkiye'yi işgalcilikle suçlayan AB'nin Kıbrıs konusunda taraflardan biri olmadığı halde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni üyeliğe kabul ederek 1960 Anayasası'nı hiçe sayarak işgalci bir tutum sergilemesidir. AB, Güney Kıbrıs'ı Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıyorsa ki protokolde bu şekilde ifade ediliyor; o zaman Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1960 Anayasası'ndaki Kıbrıslı Türklere yönelik kamu görevlerinde % 30-70 temsil oranlarının, 1963'ten beri yerine getirilmediğinin farkında değil mi? O halde Kopenhag kriterleri olarak üye ülkeler arasında demokrasi, insan hakları, azınlık hakları konularında uygulamaya çalıştığı ilkeleri neden Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın uygulanmasına yönelik üye ülkeye baskı yapmamaktadır? Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bu kriterleri halen yerine getirmemektedir. Ayrıca Anayasasında garantör devletlerin onayı olmadan bu ülkenin

ekonomik ve siyasi bir örgüte üye olmak konusunda bağımsız bir karar alması ve uygulaması yine 1960 Anayasası'nı ortadan kaldırmaktadır. O zaman Kıbrıs Cumhuriyeti, şu an anayasası olmayan bir devlet midir? Türkiye, üyeliği konusunda kıta Avrupa'sının bir uzantısı olmadığını ve bir Ortadoğu ülkesi olduğuna yönelik Fransa, Belçika ve Hollanda'nın başını çektiği AB üyesi ülkelerin tepkisini de çekmekte iken Doğu Akdeniz'de bulunan Kıbrıs'ın AB sınırları ile coğrafi olarak hiçbir bağlantısı yoktur. Fakat AB'ye üyeliği kısa sürede kabul edilen ülkelerden biridir Kıbrıs. Tüm bu veriler, AB'nin de Kıbrıs konusunda bazı amaçlarının olduğunu göstermektedir. Batılı büyük devletler, ekonomisini 1800'lü yıllarda sömürgecilikle elde edilen ucuz doğal kaynakların kullanılmasıyla sonuç olarak yaşanan sanayi devrimi ile geliştirmiş ise de artık günümüzde Almanya ya da Fransa'nın küresel düzeyde egemen devletler olduğunu söyleyemeyiz. Bunun yanısıra Avrupa Birliği adıyla coğrafi bir egemenlik kurmak amacını taşıyan bu ülkeleri, ekonomik olarak destekleyecek doğal kaynakların, enerji kaynaklarının yoksunluğu, küresel bir güç olmanın önünde en önemli engeldir. AB'nin ABD yanında yer almak dışında şimdilik bir çözüm noktası görünmemektedir. ABD politikalarının özellikle AB'nin genişlemesi ve NATO'nun genişlemesinin paralel seyrettiğini görmekteyiz. Türkiye'nin üyelik sürecinin artık bir muamma haline geldiği günümüzde, ABD yanında yer alan bir örgütlenmeye üye olmak konusunda bu derece ısrarcı olmak anlamsızlaşmaktadır. Sonuçta ABD politikaları için Türkiye, AB'den çok daha ön planda, ABD için çok daha fazla öneme sahip bir konumdadır. Enerji kaynaklarının köprüsünde ve hatta üzerinde olan Türkiye için bundan sonra AB ile ilişkilerin kapıda bekleyen değil enerji kapısını AB'ye açan konumda olmalıdır.

- *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2004 yılında AB'ye üye olması sonrası sorun taraf değiştirmiş ve AB de bölgesel bir aktör olarak soruna dahil olmuştur. Garantör devletlerden Yunanistan'ın ve İngiltere'nin AB üyesi olması Türkiye'nin ise yıllardır AB kapısında bekletilmesi, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin önüne farklı amaçlarla getirilmesi sonucunu*

doğurmuştur. Bu konuda hem AB hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi açısından iki yaklaşım vardır; Birincisi, AB, Türkiye'ye karşı GKRY, Kıbrıs'ı üyeliğe kabul ederek Türkiye'den almaya çalıştığı tavizleri GKRY, Kıbrıs'ı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanarak müzakerelerde isteklerini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Fakat kimi zaman G. Kıbrıs'a karşı Türkiye'nin tutumunu haklı gösterecek kimi zaman da Türkiye'ye karşı G. Kıbrıs'ın isteklerini makul bulacaktır. İkincisi ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin amacı, hem AB şemsiyesi altında isteklerini meşrulaştırmak hem de Türkiye'nin üyeliği üzerindeki oy hakkını istediği tavizleri almak için kullanmaktır. AB'nin G. Kıbrıs'ın üyeliğini kabul etmesi sonrası artık G. Kıbrıs hukuki, siyasi ve ekonomik olarak AB'nin üyeliğinden dolayı kendisine sağladığı bütün olanakları kullanarak Kıbrıslı Türkleri Kıbrıs'tan çıkarma planını gerçekleştirmek için uğraşacaktır. Böylece Yunanistan'ın da desteğini alarak bu siyasi hedefe odaklanmıştır. İşte Türkiye'nin AB'ye üyeliğinde yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerde belki de kafa yorulan en önemli noktalardan biri kuşkusuz Türkiye'nin üyeliğinin neden Kıbrıs sorununa endekslendiğidir. Hem AB Parlamentosunun hem de AB Komisyonunun Türkiye'ye yönelik bu yaklaşımlarının ardında neler yatmaktadır. Türkiye şimdiye kadar yükümlülüklerini diğer üye ülkelerden çok daha fazla azim ve kararlılıkla yerine getirdiği halde çözümü BM düzeyinde olan Kıbrıs sorunu neden AB'nin, Türkiye'ye yönelik bir dış politika aracı haline getirilmiştir.

- *Türkiye'nin AB üyeliğinde önünde bir engel olarak karşısına çıkarılan Kıbrıs, güneydeki ülke toprakları için en önemli güvenlik koridorudur. Aynı zamanda ülke ekonomisi için ve adadaki Kıbrıslı Türklerin geleceği için Türkiye bir avantaj olacaktır. Burada Türkiye'nin sahip olduğu değerleri bilmesi ve bu konuda dış basında ve uluslararası ortamda kendini ispatlaması gerekmektedir. Kıbrıs sorununun bir iç politika malzemesi olarak görülmesinden vazgeçilmesi, Türk kamuoyunun milli duygularını alevlendiren bir araç olarak kullanılması gibi kısır amaçlardan Türk dış politikası ve devlet politikası adına vazgeçilmesi gerekir. Atatürk'ün ifade ettiği gibi Yunanistan'la iyi ilişkiler içinde*

olabilmek ancak Yunanistan'dan üstün konumda olan Türkiye için geçerli olacaktır. Türkiye'nin sürekli olarak AB konusunda ısrar etmesi Türkiye'yi bir süre sonra ulusal politikalarından vazgeçmesi gerçeğiyle karşı karşıya bırakacaktır. Kıbrıs sorununda Annan Belgesi'nin referandumuna sunulması ve sonrasında AB'li yetkililerin Rumların Belge'yi veto etmelerine rağmen savunulması, bu düşüncenin en önemli kanıtıdır. Görülüyor ki, Kıbrıs artık Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs Cumhuriyeti-KKTC arasında dörtlü müzakerelerle çözülebilecek bir sorun olmaktan çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin dayatmasıyla ortaya çıkan Türk-Yunan dengesinde sorunun çözümünün Türkiye tarafından yine bu zeminde çözülmesi için diretilmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun için de çözüme yine garantör devletlerin biraraya gelerek destek olması ve Türkiye'nin bu konuda ABD'ye direktmesi gerekmektedir. Eğer Kıbrıs sorunu bu şekilde müzakerelerle sürüncemede bırakılırsa 2012 yılına kadar bir çözüm üretilemezse, 2012 yılının ikinci yarısında AB Dönem Başkanlığı'na devralacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti Yönetimi ile Türkiye muhatap olmak zorunda kalacaktır. Bu durumda Türkiye ulusal politika çıktılarından vazgeçmekle AB üyeliği konusunda ısrar etmek arasında kalacaktır. Türkiye, AB üyelik görüşmelerini dondurmamak zorunda kalsa da, Kıbrıs konusunda taviz vermemekle de geleceği konusunda doğru bir karar almış olacaktır. Artık AB, demokrasi, insan hakları gibi değerlerden Kıbrıs'ı üye olarak kabul ederek vazgeçtiğini göstermiştir. AB, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye SSCB tehlikesine karşı kıta Avrupa'sının korunması konusunda nasıl ihtiyaç duymuşsa bundan sonra da Rusya doğalgazının Avrupa ülkelerine temin edilmesi için Türkiye'ye tedarik zincirinin en önemli halkası olarak ihtiyaç duyacaktır. Avrupa artık Kaf dağında kendisini görmekten vazgeçmeli ve Türkiye'nin gelecekteki gücünü kabullenmelidir. Türkiye, Kıbrıs konusunda gerekli adımları atarak, ulusal politikalarını gerçekleştirmek konusunda bu durumu bir araç olarak kullanmalıdır. Biran önce KKTC'nin tanınmasını sağlamalı ve

AB'nin ekonomik yardım sözlerini tutması için de AB'yi enerji kartını kullanarak zorlamalıdır.

TCE™

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Adıyeke, Nükhet,
Nuri Adıyeke: **Fethinden Kaybına GİRİT**, Babıali Kültür Yayınları,
2006.
- Ahmad, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945–1980**, Çev: Ahmet
Fethi, Hil Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Akmaral, Kemal: **Akritis Planı ve Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları,
İstanbul, 2004.
- Alasya, H. Fikret: **Tarihte Kıbrıs**, Ankara, 1988.
- Ambrose, Stephen E.: **Dünyaya Açılım-1938'den Günümüze Amerikan
DışPolitikası**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1992.
- An, Ahmet: **Kıbrıs Sorununun Perde Arkası-Adadaki İngiliz Üsleri
ve Amerikan Tesisleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I (1914-1995)**, Alkım
Yayınları, İstanbul, 2004.
- Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih
Kurumu, Ankara, 1991.
- Atalay, Nail: **Birleşmiş Milletler'de On Buçuk Yıl**, Rüstem Kitabevi,
Lefkoşa, 2008.
- Averoff, Evangelos: **Lost Opportunities: The Cyprus Question 1950-1963**,
Aristide d Caratzars Publishers, 1986.
- Aydoğdu, Ahmet: **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları**, Aşıl Yayınevi,
Ankara, 2005.
- Batur, Nur: **Rauf Denктаş-Tekrar Yaşasaydım**, Doğan Yayınları,
İstanbul, 2007.
- Birand, Mehmet Ali: **Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası (1959-1985)**,
Milliyet Yayınları, 1990.
- Birgit, Orhan: **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

- Cem, İsmail: **Türkiye, Avrupa, Avrasya, Birinci Cilt:Strateji-Yunanistan- Kıbrıs**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Craig, Gordon A.,
Alexandre L. George: **Güç ve Devlet Yönetimi**, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.
- Çelik, Osman: **İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya**, Gelişim Yayınları, Ankara, 1992.
- Çimen, Ahmet: **Gümrük Birliği ve AT Türkiye İlişkileri**, Ankara, Yazarın Kendi Yayını, 1996.
- Değer, M. Emin: **Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Oltadaki Balık Türkiye**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Demirer, Mehmet Arif: **Türkün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.
- Denktaş, Rauf: **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- The Cyprus Triangle**, London, 1982.
- Son Çağrı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Bayrak Yere Düşürülmez**, İleri Yayınları, İstanbul, 2004
- Yeniden 12'ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- Diez, Thomas: **The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union**, Manchester University Press, 2002.
- Dodd Clement: **Storm Clouds over Cyprus A Briefing**, Eothen Press, England, 2001.
- The Cyprus Imbrolio**, The Eothen Press, London, 1998.
- Disaccord on Cyprus, The UN Plan and After**, Eothen Press, UK, 2003.
- Druşotis, Makarios: **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Kıbrıs, 2005.
- Efegil, Ertan: **BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003.

- Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi**, İstanbul, 2003.
- Erim, Nihat: **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Yayınları, Ankara, 1978.
- Fırat, Melek: **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- Fuller, Graham E.: **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.
- Gazioğlu, Ahmet: **Kıbrıs Türk Tarihi-Türk Dönemi(1570-1878)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi,Lefkoşa,1999.
- Gibbons, H. Scott: **Peace Without Honour**, Ada Yayınları, Ankara, 1969.
- Kıbrıs'ta Soykırım**, Near East Publishing, Ankara 2003.
- The Genocide Files**, Charles Bravos Publishers, London, 1997.
- Göktepe, Cihan: **British Foreign Policy Towards Turkey (1959-1965)**, Routledge Press, 2003.
- Göney, Süha: **Siyasi Coğrafya Cilt II**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Gültekin, Bilgehan,
Leyla Budak : **Ermeni, Rum, Yahudi Lobileri Örneğinde Lobicilik Kavramlarına Giriş**, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Günver, Semih: **Kızgın Dam Üstünde Diplomasi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1989.
- Gürel, Şükrü S.: **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt:I , Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- Gürün, Kamran: **Bükreş, Paris, Atina Büyükelçilik Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kara Harp Akademisi Komutanlığı,Ege ve Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, 2006.

- Hakkı, Murat Metin: **The Cyprus Issue: A Documentary History 1878-2007**, I.B Tauris, 2007.
- Hannay, David: **The Search For A Solution: Cyprus**, I.B. Taurus Publishers, New York, 2005.
- Harman, Doğan: **Emperyalizm, Kıbrıs ve Akel**, Kıbrıslı Yayınları, Kıbrıs, 2001.
- Hasgüler, Mehmet: **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-68, Nobel Yayınevi, Ağustos 2005.
- Hatipoğlu, Murat: **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- İnan, Kamran: **Dış Politika**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1993.
- İnanç, Gül: **Büyükkelçiler Anlatıyor(1970-1991)**, İşBankası Yayınları, İstanbul, 2007.
- İsmail, Sabahattin: **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- İsmail, Sabahattin, Ergin Birinci: **Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, Yayın Yılı Belirtilmemiş.
- Joseph., S. Joseph: **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics**, St. Martin Press, New York, 1997.
- Kalelioğlu, Oğuz: **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.
- Karluk, Rıdvan: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005
- Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- Kızılyürek, Niyazi: **Doğmamış Bir Devletin Tarihi-Kıbrıs Cumhuriyeti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

- Glafkos Klerides-Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kissinger, Henry: **Diplomasi**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998.
- O'Mailley, Brendan,
Ian Craig : **The Cyprus Conspiracy-America, Espionage and the Turkish Invasion**, I.B.Tauris Publishers, NY, 1999.
- Macar, Elçin: **İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Manizade, Derviş: **65 Yıl Boyunca Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Kıbrıs, 1993.
- 65 Yıl Boyunca Kıbrıs, Yazdıklarım-Söylediklerim**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Şubesi) Yayınları, No:9 ,İstanbul, 1993.
- Manisalı, Erol: **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- Avrupa Kışkırcısında Kıbrıs**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- May, Ernest R.,
Phillip D. Zelikow: **Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar**, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- Mendelson, Maurice H.: **Why Cyprus entry into the European Union would be illegal**, London, 2001.
- Meray, Seha L.: **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, Takım II, Cilt 2.
- Middlemas, Keith: **Orchestrating Europe, The Informal Politics of the European Union (1973-1995)**, London, Fontana Press, 1995.
- Mütercimler, Erol: **Satılık Ada Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.
- Necatigil, Zaim M. **The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law**, Oxford University Press, New York, 2001.
- Newman, Phillip: **A Short History of Cyprus**, Longmans, London, 1940.

- Oberling, Pierre: **Kıbrıs Faciası**, Çev. Fahir Armaoğlu, TürkTarih Kurumu, Ankara, 1990.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası Cilt I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Öymen, Onur: **Silahsız Savaş**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Özersay, Kudret: **Kıbrıs Sorunu (Hukuksal Bir İnceleme)**, Balkan Araştırmaları Dizisi, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.
- Özmen, Süleyman: **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs 1974**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005.
- Öztürk, Osman Metin: **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, Altinküre Yayınları, Ankara, 2003.
- Pazarıcı, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk, II. Kitap**, Turhan Yayınevi, Ankara, 1994.
- Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.
- Polat, Yılmaz: **Barış için Oradaydılar Parola: Kıbrıs**, Ulusdağı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Primakov, Yevgeniv: **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.
- Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınevi, Ankara 2007.
- Somuncuoğlu, Sadi: **Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut Yayıncılık, Ankara, 2002
- Soysal, Mümtaz: **Aklını Kıbrıs'la Bozmak**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1995.
- Sönmezoğlu, Faruk: **ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul, 1995.
- Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

- Stephen, Michael: **The Cyprus Question**, London, 2000.
- Şahin, Haluk: **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul, 1987.
- Şahin, M. Süreyya: **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Yayınları, 1996.
- Şimşir, Bilal: **AB, AKP ve Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Tanör, Bülent,
Korkut Boratav,Sina Akşin: **Bugünkü Türkiye (1980-1995)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Tekeli, İlhan, Selim İlkin: **Türkiye ve Avrupa Birliği 3**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s.127.
- Teziç, Erdoğan,
Özer Eskiurt,
Sarıca, Murat: **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.
- Torun, Şükrü: **Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, Gazeteciler Matbaası, İstanbul 1956.
- Tuncer, Hüner: **Kıbrıs Sarmalı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Tunçkanat, Haydar: **İKİLİ ANTLAŞMALARIN İÇYÜZÜ**, Ekim Yayınları, 1970.
- Uçarol, Rıfat: **1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement (Handover of the Island to England)**, Rüstem Kitabevi, Lefkoşa, 2000.
- Uslu, Nasuh: **The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish-American Relations 1959-2003**, Nova Science Publishers, NY, 2003.
- Uzer, Uğur,Mehmet Cengiz: **Kıbrıs Sorunu**, Ankara Barosu Yayını, Ankara, 2002.
- Ülger, İrfan Kaya: **AB Rehberi**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 2006.
- Yurdakul, Erdal: **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 2002.
- Yavuzalp, Ercüment: **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.

- Yıldırım, Uğur: **Dünden Bugüne Patrikhane**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.
- Yusuf, Hüseyin Macit: **Kıbrıs'ı Verdiler**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Kıbrıs, 2007.
- Yusuf, Hüseyin Macit,
Sabahattin İsmail: **AB Karen Fogg ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2002.
- Yusuf, Hüseyin M.,
Sabahattin İsmail,
İsmet Kotak,
Fuat Veziroğlu: **Annan Belgesi (İkinci Akritas Planı)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Kıbrıs, 2003.

MAKALELER

- Adaoğlu, Hacer Soykan: “AB ve KKTC Hukuku Açısından Yeşil Hat Tüzüğü”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:5, No:1, Güz 2005, s. 15-28.
- Ahmad , Ishtiaq: “Kıbrıs Sorununun Çözümünde AB Nasıl Bir Yol İzlemeli?”, **AB Kısıncında Kıbrıs Meselesi**, (der.) İrfan Kaya Ülger& Eran Efeğil, Ahsen Yayınevi, Ankara, 2002, s. 51-58.
- Akyol, Şener: “Avrupa Birliği’nde Türkiye Ayrımcılığı”, **Hala Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik?**, Levha Yayınları, İstanbul, 2008, s. 83-89.
- Alasya, H. Fikret: “Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?”, **Türk Kültürü**, XXII, Sayı:259 Kasım 1984.
- Aslan, Rıza: “Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:55, Sayı:3, 2000, s.10-28.
- Atun, Ata: “AB’nin Mali Yardım Aldatmacası”, (çevrimiçi),http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/97/art/4412/FileName/ KIBRIS_POSTASI, 24 Haziran 2009.

- Arat, Tuğrul: “Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.44, Sayı 1, 1995, s. 589-606.
- Athanossopoulou, Ekavi: “American- Turkish Relations Since the End of the Cold War”, **Middle East Policy**, Vol:VIII, No:3, September 2001, s. 144-164.
- Arı, Tayyar: “Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri:Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:50, Sayı:1., s. 51-68.
- Armaoğlu, Fahir: “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958–1959”, **Belleten Dergisi**, Türk Tarih Kurumu, Cilt. LX, Sayı: 229, Ankara, 1997, s. 1-34.
- Atasoy, Seymen: “Cyprus, Turkey and EU: The Need For A Gradual Approach, **Brown Journal Of World Affairs**, Summer/Fall 2003, Volume X, Issue I, s. 257-267.
- Atay, Mehmet: ”Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, BM Özel, İlkbahar 2002, Cilt:8, Sayı:1, s. 299-310.
- Atun, Ali Fikret: “Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü; Batılı Devletler”, **AB Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi**, der: Efeğil-Ülger, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 31-51.
- Beyme, Klaus Von: Asymetric Federalism between globalization and regionalization, **Journal Of European Public Policy**, June 2005, 12:3, s. 432-447.
- Bourne, Kenneth: “İngiltere ve Girit İsyanı 1866-1869”,Çev:Yuluğ Tekin Kurad, **Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:I/1, Ankara, 1963, s. 249-274.
- Brewin, C.: “European Union Perspectives on Cyprus Accession”, **Middle Eastern Studies**, Vol.36, No.1, 2000, s. 21-34.
- Cengizer, Ülkü: “Ben Seninim, Ben Seninim”, **Kıbrıs Postası Dergisi**, Ankara Kıbrıs Türk Kültür Derneği yayım organı, 100. Yıl Özel Sayısı, 19 Mayıs 1981, Ankara.
- Coufoudakis, Van: “**Greece and The Problem of Cyprus, 1974-1986**, (ed.) Speros Vryonis, New York, 1991, s.123-135.

- Çandar, Cengiz,
Graham E. Fuller: “Grand Geopolitics for a New Turkey”, **Mediterranean Quarterly, Winter** 2001, s. 22-38.
- Denktaş, Rauf: “Urgent Need To Rethink Cyprus”, **Perceptions**, Journal Of International Affairs, Volume 1, December 96-February 97, pp.12-17.
- “The Crux of the Cyprus Problem”, **Perceptions-Journal of International Affairs**, Volume IV, Number 3, September-November 1999, pp. 8-12.
- Dinçkol, Abdullah: “Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:4, Sayı:8, Güz 2005/2, s. 67-78.
- Doğan, Nejat: “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakı’ndan Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:60, Sayı:3, 2005, s. 70-108.
- Doğaner, Yasemin: “İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Dış İlişkiler”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:2, Sayı:4, Güz 2006. s. 227-246.
- Duman, Sabit: “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Mayıs-Kasım 2005, Sayı:35-36, s. 313-332.
- Duran, Hasan: “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:23, Ağustos 2008, s. 119-139.
- Eminer, Çiler: “Rumlar, neden Avrupa Birliği’ne Girmek İstiyor?”, **Egemenlik, AB ve KKTC**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayını, Kıbrıs, 2001, s. 47-51.
- Erhan, Cenk: “Modern Yunanistan’ın Oluşumunda Büyük Güçlerin Etkisi”, **Avrasya Dosyası: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, 2005, Cilt:11, Sayı:1, s.181-190.
- Evrar, Mustafa: “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs’ın Avrupa Birliği Üyeliğine Başvurusu”, (der.) Çiler Eminer&Gülden İkmal, **Avrupa Birliği ve Kıbrıs**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayını, Lefkoşa, 2000, s. 20-32.

- Fırat, Melek: "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gazioğlu, Ahmet: "Turkish Rule and Tolerance in Cyprus (1571–1878)", **Perceptions, Journal Of International Affairs**, September-November 2001 Vol VI, Num 3., s. 32-44.
- Gerger, Haluk: "Türk Dış Politikası (1946-1980)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 2. Cilt, İletişim Yayınları, 1985.
- Göktepe, Cihan: "The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations", **Middle Eastern Studies**, Vol. 41, No.3, May 2005, s. 431-444.
- "Bi-Communality in Cyprus", **Perceptions**, Winter, 2005, Vol:10, s.108-132.
- Günay, Necla: "Filiki Eterya Cemiyeti ", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 6 Sayı 1(2005), s. 263-287.
- İlhan, Suat: "Müstemleke Anlaşması", **2023 Dergisi**, Ekim 2005, Sayı:54, s.10-14.
- İnalcık, Halil: "A Note On The Population Of Cyprus", **Perceptions: Journal Of International Affairs**, March-May 1998, Volume 3, s. 17-22.
- İnanç, Yüksel, Sertaç Başeren: "The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters", **Hellenic Studies**, Cilt 4, Sayı:2, 1996., s. 51-62.
- İsmail, Sabahattin: "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem", **Müdafaa-i Hukuk Dergisi**, Eylül 2001, Sayı:37.
- Kabaalioğlu, Haluk: "Greek Cypriot Application For EU Membership", **Perceptions**, September-November 1999, Volume IV, Number 3, s. 37-52.
- Kalelioğlu, Oğuz: "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:41, Mayıs 2008, s.105-123.
- Karluk, Rıdvan: "Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye'nin Müzakere Süreci", **Türkiye-AB İlişkileri**, (der.)Ertan Efeğil-

M.Seyfettin Erol, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s. 340-348.

“Türkiye’nin Limanlarını Rum Gemilerine Açması Yasal Bir Yükümlülük Değildir”, **Kriter**, Sayı:5, 02.11.2006, s. 5-9.

“Genişleme Politikası Çerçevesinde Türkiye’nin Üyelik Perspektifi”,(der.) Vahit Doğan-Banu Şit, **Müzakere Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**,Gazi Üniversitesi ABAUM Yayını, Ankara, 2005, s. 225-230.

Kedourie, Elie: “The Cyprus Problem and Its Solution”, **Middle Eastern Studies**, Vol.41, No:5, September 2005, s. 649-660.

Kıbaroğlu, Mustafa: “Ege-Doğu Akdeniz Denklemi’nde Kıbrıs’ın Stratejik Konumu”, **Mülkiye Dergisi**, Mart 2004, Sayı: 242, s. 45-55.

Kubicek, Paul: “Turkey’s Place in the New Europe”, **Perceptions**, Autumn 2004, pp. 45-58.

Kyle, Keith: “British Policy Towards Cyprus”, **The Cyprus Conflict and the Role of United Nations**, (ed.) Kjell Skjelsbaek, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 1988, s. 60-70.

Lisaniler, Fatma Güven,
Jonathan Warner: “Cyprus-Bridge or Bunker? The Cyprus Problem and Prospects for Its Resolution”, **Perceptions, Journal Of International Affairs**, March-May 1998, Volume III, Number 1., s. 5-22.

Loizides, Neophytos,
Eser Keskiner : “The Aftermath of the Annan Plan Referendums: Cross-voting Moderation for Cyprus?”, **Southeast European Politics**, December 2004, Vol. 5, No.2-3, pp. 158-171.

Manisalı, Erol: “What Happens if Cyprus Joins the EU without Turkey”, (der) İrfan Kaya Ülger-Eran Efeğil, **Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi**, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 62-74.

“Turkey and European Community Problems and Prospects”, **Turkey’s Place in Europe**, The Middle East Business Publications, Girne, 1988, s. 64-69.

- “Türkiye ve Kıbrıs”, **AB ve Kıbrıs**, (der.) Ertan Efegil-İrfan Kaya Ülger, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 124-131.
- Mavroyannis, Andreas D.: “Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi”, Semih Vaner, **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 135-142.
- Michalopoulos, Dimitris: “Cyprus: Unfinished Absurdity”, **Entelequia Revista Interdisciplinar**, No:5, Kasım 2007, s. 49-73.
- Milne, David: “One State or Two? Political Realism on the Cyprus Question”, **The Round Table**, 2003, 368, s. 145-162.
- Müftüler Bac, Meltem, Aylin Güney: “The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003”, **Middle Eastern Studies**, Vol:41, No:2, March 2005, s. 281-293.
- Nugent, Neill: “A New Look at the Cyprus Problem”, **International Studies Review**, (2003) 5, s. 245-247.
- Oğuzoğlu, H. Tarık: “Conflict or Ever Lasting Peace: the European Union’s Involvement in Cyprus”, **Perceptions**, July-August, 2001, Vol:7, No:2, s. 53-78.
- Ovalı, Şevket: “Tarihsel Bir Perspektiften Batı-Yunanistan İlişkisinin Siyasal Arka Planı(1821-1845), **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:61, Sayı:1, 2007, s.165-195.
- Öniş, Ziya: “Greek-Turkish Relations and the European Union: A Critical Perspective”, **Mediterranean Politics**, Vol.6, 2001, s. 30-35.
- Özersay, Kudret: “Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, No:2, Bahar 2004, s. 49-64.
- Papandreu, George A.: “Principles of Greek Policy”, **Mediterranean Quarterly**, Winter 2001, s. 2-10.

- Payne, Donald M.: “The Cyprus Problem: A Need to Defend Principles”, **Mediterranean Quarterly**, Spring 1998, s. 9-15.
- Pazarıcı, Hüseyin: “Ege Sorunları”, **Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 167-215.
- “Ege Adalarının Hukuksal Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: LXIII, No.3-4, Temmuz-Aralık 1988.
- “Ege Denizi’ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü”, **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der. Semih Vaner, Metis Yayınları, İstanbul, 1989, s. 106-126.
- Redmond, J.: “From Association Towards the Application for full Membership: Cyprus’s relations with the European Union”, **Cyprus and European Union: New Chances for Solving an Old Conflict ?** (ed.) J. Axt & H. Brey, , München, 1997, s. 90-107.
- Roper, John: “Shopping Strategy Without the Treat”, **International Institute for Strategic Studies**, Winter 1991, s. 75-88.
- Seroka, Jim: Security Considerations in the Western Balkans: NATO’s Evolution and Expansion, **East European Quarterly**, XLI, No:1, March 2007, s. 25-38.
- Sonyel, Salahi R.: “İngiliz Yönetiminde Kıbrıslı Türklerin Varlık Savaşımı”(1878-1960), **Bellekten**, LIX, Sayı:224, Nisan 1995.
- “Disinformation- The Negative Factor in Turco-Greek Relations”, **Perceptions**, March- May 1998, s. 39-48.
- Stavridis, Stelios: “The international relations of the Cypriot Parliament”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Vol.5, No.3, December 2003, s. 337-354.
- Stephen, Michael: “The Responsibility of Britain and the International Community For the Cyprus Impasse”, **Two Peoples and Two States in Cyprus at the Eleventh Hour**, Turkish Embassy, London, 2001, s. 60-65.

Sönmezoğlu, Faruk:

“Tanzimat’tan Lozan’a Kıbrıs Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** Cilt: II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

“Kıbrıs Sorunu, Bağlantısızlar ve BM Genel Kurulu’ndaki Oylamalar”, (der.) Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 453-461.

“Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu”, **İktisat Dergisi**, (409), Sayı:1, Yıl: 2001, s.21-27.

“1990’larda Kıbrıs Sorunu ve Türkiye”, **İktisat Dergisi**, Sayı:375, Ocak 1998, s.39-

“Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954–1975”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi, Prof. Dr.Cavit Orhan Tütengil’in Anısına Armağan 2**, İstanbul, 1984, s. 224-241.

“AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu”, **Hala Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik?**, Levha Yayınları, İstanbul, 2008, s. 23-37.

TCE

Tank, Pınar:

“Resolving the Cyprus Problem: Changing Perceptions of State and Socetal Security”, **European Security**, Vol.11, No.3, Autumn 2002, pp. 146-164.

Tamçelik, Soyalp:

“Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi”, **Bellekten**, Cilt:LXIII, Sayı: 236 Yıl:1999 Nisan, s.166-227.

Talmon, Stefan:

“Cyprus Question before the European Court of Justice”, **European Journal of International Law**, Vol.12, No.4, 2001, s.727-728.

Türkmen, Zekeriya:

“Girit Adası’nı Osmanlı İdaresi’nden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, sayı:12, Ankara, 2001, s. 221-242.

- Tsardanidis, Charalambros: “The European Community and the Cyprus Problem Since 1974”, **Journal of Political and Military Sociology**, 1988, Vol. 16 Fall, s.155-171.
- Uslu, Nasuh: “Kıbrıs Sorunu ve ABD”, (der.) İrfan Kaya Ülger-Ertan Efeğil, **AB Kısırcında Kıbrıs Meselesi**, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 151-187.
- Uygun, Oktay: “Cyprus Case: Historical and Current Perspectives”, **Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul**, Vol. 36, No.53, 2004, s. 205-225.
- Uzgel, İlhan: “İstanbul Nato Zirvesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı:3, 2004, s. 255-260.
- Vassiliou, George: “Cypriot Accession to the EU and the Solution to the Cyprus Problem”, **Brown Journal of World Affairs**, Summer/Fall, 2003, Vol. X, Issue I, s. 213-221.
- Versan, Rauf: “Güneydoğu Anadolu Projesi ve Hukuk Açısından Türk-Arap İlişkileri”, (der.) Sabahattin Şen, **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 435-447.
- “Kıbrıs Uyuşmazlığının Gerçekleri ve Bunlara İlişkin Bazı Mülahazalar”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl :25-26, Sayı: 1-2, 2005-2006, s.663-670.
- Yaşin, Gözde Kılıç: “Rumlar Yine İstedğini Aldı”, **Müdafaai Hukuk Dergisi**, Ocak 2006, s.42-47.
- Zervakis, Peter: “The Accession of Cyprus to the EU: The Greek Viewpoint”, Heinz Jürgen Axt- Hansjörg Brey (ed.), **Cyprus and the European Union New Chances for Solving an old Conflict?**, München, 1997, s. 137-150.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AB Kıbrıs tüzüğü tam metni, (çevrimiçi)
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kibrizuzuk.html>,

ABD Başkanı Clinton'ın 15-19 Kasım 1999 tarihli Ankara ziyareti sonrası basın açıklaması, (çevrimiçi),
http://www.belgenet.com/arsiv/clhaber_04.html,
13 Mayıs 2009.

Annan Belgesi tam metni (ingilizce), (çevrimiçi),
http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf,
15 Mayıs 2009.

Ankara Antlaşması tam metni, (çevrimiçi) <http://eur-ex.europa.eu/en/treaties/dat/1997D/htm/1997D.html>,
15 Nisan 2009.

9 Aralık 1994 AB Essen Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi),
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm, 22 Nisan 2009.

14 Aralık 1996 Dublin Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi),
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm, 23 Nisan 2009.

10-11 Ekim 1999 Helsinki Zirvesi karar metni, (çevrimiçi),
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm, 25 Nisan 2009.

12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi metni, (çevrimiçi), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf, 27 Nisan 2009.

AB Genel Sekreterliği, "16-17 Aralık 2004 AB Konseyi Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi",(çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=300&l=1>, 22 Şubat 2008.

"AB ve Kıbrıs", Eleftrerotipia Gazetesi-Atina, 15.11.2002, AB Genel Sekreterliği,(çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=23161&l=1>, 28 Nisan 2009.

24 Haziran 1994 AB Korfu Zirvesi Karar Metni, (çevrimiçi),
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm, 17 Nisan 2009.

AB Komisyonu 1998 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti(GKRY) İlerleme Raporu, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf, 01 Nisan 2008.

AB Komisyonunun 2000 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) İlerleme Raporu tam metni, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf, 13 Mayıs 2009.

“AB Komisyonu’nun 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesinin Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ile 2005 Yılı Genişleme Strateji Belgesinin Türkiye’ye İlişkin Bölümlerine Yönelik İKV Değerlendirmesi”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/IR-KOBsiyasi-ekonomikgenel-degerlendirme.pdf>, 12 Mart 2009.

AB Komisyonu 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu , http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, 12 Mart 2009.

Ankara Antlaşması, (çevrimiçi), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html, 22 Ocak 2009.

Ashlı Aral, “Merkel: Türkiye’yi AB İçinde İstemiyoruz”, Amerika’nın Sesi, (çevrimiçi), <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-02/a-2004-02-17-27-1.cfm?moddate=2004-02-17>, 14 Mart 2009.

BBC Turkish News, “Türkiye Ek Protokolü İmzaladı”, (çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/07/050729_turkey_eu_protocol.shtml, 10 Mart 2009.

Birinci Annan Planı tam metni(ingilizce), Hellenic Resource Network, (çevrimiçi), http://www.hri.org/docs/annan_Annan_Plan_November2002.html, 16 Mayıs 2009.

Birleşmiş Milletler 186 Sayılı Karar Metni, “Cyprus”, (çevrimiçi), <http://daccess-ods.un.org/TMP/8088206.html>, 22 Kasım 2008.

BM Güvenlik Konseyi’nin 649 Sayılı Karar Metni, (çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/574/99/IMG/NR057499.pdf?OpenElement>, 20 Şubat 2008.

“Doğrudan Ticaret Tüzüğü’nün Geleceği Belirsiz”, AB Haber, (çevrimiçi), 17.07.2006, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=12666>, 21 Temmuz 2009.

“Doğrudan ticaret bize bağlı”, AB Haber, (çevrimiçi),
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=16691>.

Enver Bildir, “Üç Çeyrek Asırda Üç 1 Mayıs”, 2006, (çevrimiçi),
<http://stwing.upenn.edu>, 21 Nisan 2006.

“Ek Protokol imzalandı”, (çevrimiçi),
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/335001.asp>, 22 Mayıs 2009.

Fatma Yılmaz , “Kıbrıs Sorunu: Aldanan AB’nin Tutumu Ne Kadar Değişti?”, (çevrimiçi), 01.12.2007, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2483977>, 22 Temmuz 2009.

Fileleftheros Gazetesi, “Verheugen’in Mesajı”, (çevrimiçi),
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/Avrupabirligi/2003/10/06x10x03.htm>, 10 Mayıs 2009.

Diplomatik Gözlem, “İstanbul’dan Türk Kıbrıs’a Ve Türk Kıbrıs’tan İstanbul’a”, (çevrimiçi), http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id=29, 21 Kasım 2008.

Güven Özalp-Barçın Yinanç, “İlk Hedefimiz Avrupa”, (çevrimiçi),
<http://www.milliyet.com.tr/1999/12/12/dunya/dun00.html>, 22 Ocak 2009.

KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, “Kıbrıs’ta Nüfus ve Konut Sayımı 2006 yılı verileri”, (çevrimiçi),
<http://nufussayimi.devplan.org/Kesin-sonuc-index.html>, 1 Mayıs 2009.

Münir Nuri Yetkin, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi”, (çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/turk-abozsay.doc>, 22 Ocak 2009.

Müzakere Çerçeve Belgesi Tam Metni, (çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, 12 Nisan 2009.

Nahit Töre, “Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Uzun, İnce Yol Gerçekten Kısaldı Genişledi Mi?”, (çevrimiçi),
http://www.sosyalsiyaset.com/documents/nahit_tore_1.htm, 20 Şubat 2009.

“Profesör Karluk’tan Türkiye-AB İlişkilerinde 2012 Uyarısı”, 28.08.2007, (çevrimiçi), <http://www.haberx.com/n/1043246/profesorkarluktan-turkiyeab-iliskilerinde-2012.htm>, 13 Haziran 2009.

Rauf Versan’la Söyleşi, “Annan Planı’na karşı Türkiye Cumhuriyeti- KKTC Bütünleşmesi”, Türk Solu Dergisi,
Sayı:22, 7/01/2003,(çevrimiçi),<http://www.turksolu.org/22/soylesi22.htm>,
10 Mayıs 2009.

”Rumlar Zaruret Doktrinini Kullanma Haklarını Yitirmişlerdir.”,
(çevrimiçi),[http://www.cypruspolicycenter.org/dosyalar/Ahmet%20Sozen%20Interview%20\(USAK\).pdf](http://www.cypruspolicycenter.org/dosyalar/Ahmet%20Sozen%20Interview%20(USAK).pdf), 10 Nisan 2009.

“Sarkozy: Türkiye AB’ye Üye Olmasın”, (çevrimiçi),
<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/11/29/siy96.html>, 14 Mart 2009.

Sedat Ergin, “Türkiye Artık Avrupa’dadır, (çevrimiçi),
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/12/12/162979.asp>, 22 Ocak 2009.

Sema Emiroğlu, “Kıbrıs Görüşmeleri 10 Şubat’ta”, Deutsche Welle.DW, (çevrimiçi), <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2527090,00.html> ,
16 Haziran 2009.

Susan Bryce, Silent Partners: The UKUSA Agreement, ,(çevrimiçi)
<http://www.bibliotecapleyades.net/ciencia/echelon/echelon03.htm>,
2 Şubat 2008.

“The Document of Accession of Cyprus”, AB Resmi Sitesi
(çevrimiçi),http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/ac_part_10_99_draft/index.htm, 1 Mart 2008.

The US Report, “Cyprus”, (çevrimiçi),
<http://www.countryreports.org/Cyprus.aspx>, 1 Mayıs 2009

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, (çevrimiçi),
<http://www.devletarsivleri.gov.tr>, 22 Eylül 2007.

Türk Tarih Kurumu, Lozan Antlaşması Tam Metni, (çevrimiçi),
<http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/Antlasmalar/lozan/lozan20-29.pdf>, 20 Şubat 2007.

“Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na Katılma Başvurusu ile İlgili AT Komisyonu Görüşü”, (çevrimiçi), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html, 20 Mart 2009.

Türkiye 2008 İlerleme Raporu, (çevrimiçi)
http://www.ihb.gov.tr/bilgi_bankasi/raporlar_reports/ilerleme_raporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf,
14 Mart 2009.

“Verheugen: Kıbrıs’ta AB’ye Tam Üyelik Yolu, Siyasi Çözümünden Geçer”, AB Komisyonu, Kuzey Kıbrıs’a 200 milyon euro Yardım Öneriyor”, AB Genel Sekreterliği, (çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=24984&l=1>, 21 Mayıs 2009.

Yorgo Kirbaki, “Yunanistan’ın AB Öyküsü”, (çevrimiçi),
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/82833.asp#BODY>, 22 Mart 2009.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (çevrimiçi),
<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/+Policy/Greece+in+the+EU/>,
17 Kasım 2008.

Züleyha Kahraman, “Rum Basını: Göğüs Göğüse Muharebe”, (çevrimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=36685&l=1>, 17 Haziran 2009.

RAPORLAR/BELGELER

TCE™

- **European Commission, 2001 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession**, Brussels, 13.11.2001, SEC (2001), 1756.
- European Commission, **European Energy and Transport: Trends to 2030**, DG Energy and Transport Pub., Belgium, January, 2004.
- **Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli**, USAK Raporları, Ankara, 2008.
- **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB’ye üye olabilir mi?**, Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, Ankara, 2001.
- **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs**T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:43, Ankara, 2000.

- Osmanlı Mühimme Defteri, No.23, 172. döküman, 25 Recep 981.
- **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs I. Bölüm Nüfus Yapısı**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:43, Ankara, 2000.
- Rauf Denктаş, “Annan Planı ve Kıbrıs”, TBMM Genel Kurul Tutanağı, **Tutanak Dergisi**, Cilt:47,15.04.2004.
- **Report of Secreta-ry General on his mission of good offices in Cyprus**, 23 May 2004, S/2004/437.
- **“Türkiye-AB İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri”**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu, 25.11.2006.
- **2000 Yılı Genişleme Stratejisi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2000.

GAZETELER

- **TCE™**
“AB KKTC’ye Yardım Tüzüğüünü Onayladı”, **AB Haber**, 27.02.2007.
- “ABD: Tek Kıbrıs tanıyoruz”, **Milliyet Gazetesi**, 23.02.2007.
- “ABD Kıbrıs’a Üs Kaydırıyor”, **Akşam Gazetesi**, 13.12.2003.
- “Atina’da Papadopoulos Şoku”, **Radikal Gazetesi**, 08.04.2004.
- “Barrot: Malların Serbest Dolaşımı Sorunu Çözümlemezse Müzakere Başlıkları Açılmayabilir”, **AB Haber**, 27.09.2005.
- “Bir İtiraf da Merkel’den: Rumları Almak Bir Hataydı”, **Zaman Gazetesi**, 07.07.2007.
- “Denктаş: Simitis şuur altındaki düşüncesini açıkladı”, **Radikal Gazetesi**, 21.04.2003.

- “Denktaş: İmza Yok”, **Hürriyet Gazetesi**, 13.12.2002.
- “Gizli Belgeler Açıldı”, **Vatan Gazetesi**, 01.03.2008
- “KKTC ile Federasyon Temelleri Atıldı”, **Hürriyet Gazetesi**, 31.03.1998.
- “Kıbrıs Çözülmezse Üyelik Zor”, **Hürriyet Gazetesi**, 04.03.2003.
- “Kıbrıs’a ABD Üssü”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13.12.2003.
- (Türk Ajansı Kıbrıs) **TAK Haber Bülteni**, Sayı: 1037, 30.11.2003.
- Tempo dergisi, , ”**Kutsal Mekanlara Yolculuk**” adlı kitapçık, 2002 yılı.
- Ali, Tarık: “Çatışmadan Uzlaşma Çıktı”, **Radikal Gazetesi**, 25.03.2003.
- Atun, Ata: “G. Osetya’ya karşı KKTC”, **Dünya Gündemi Gazetesi**, 7-14.09.2008.
- Dedeoğlu, Beril: “AB Türkiye’yi Dışlamaya mı Hazırlanıyor”, **Zaman Gazetesi**, 11.06.2006.
- Dodd, Clement: “Zoraki Evlilik Çatışmaya Döner”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 07.12.2002.
- Elekdağ, Şükrü: “Ege’de Kriz Belgeleri”, **Milliyet**, 11. 02.1996.
- Emiroğlu, Kaya: “BM Temsilcisi: Kıbrıs’ta çıkmazdayız.”, **Zaman Gazetesi**, 03.07.2002.
- Güven, Dilek: ”6-7 Eylül Olayları” yazı dizisi, **Radikal Gazetesi**, 06.09.2005.
- Lüle, Zeynel: “Müzakerelere Türk Gölgesi”, **Hürriyet Gazetesi**, 01.04.1998.
- Uygun, Oktay: “Fırsatlar, Tuzaklar, Öneriler”, **Radikal Gazetesi**, 29.11.2002.

Uludağ, Sevgül: Yeraltı Notları “Aynın Karanlık Yüzü”(Yunan gazeteci Makarios Drusiotis’le yapılan röportaj), **Yenidüzen Gazetesi**, 28.09.2004.

Ünal, Hasan: “Bravo Karen Fogg”, **Zaman Gazetesi**, 10.05.2002.

“AB Genişlemesi Senaryoları”, **Zaman Gazetesi**, 05.07.2002.

KONFERANS/SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Alasya, H. Fikret: “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

Erzen, Arif: “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, **Milletlerarası I. Kıbrıs Sempozyumu**, 1993, Lefkoşa-Kıbrıs.

Karlık, Rıdvan: “Genişleyen Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı I**, 24-27 Aralık 1997, Ankara, s.260-272.

“Avrupa Birliği’nin Genişleme Perspektifinde Türkiye’nin Yeri”, **Türkiye İktisat Kongresi**, Mayıs-2004, İzmir

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

Celal Şar, “**British Policy Towards Cyprus and The Cyprus Question 1878-2005**”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University Department of International Relations, Ankara, 2005.

İlter Koyuncuoğlu, “**Avrupa Birliği’nin Genişleme Sürecinde Kıbrıs**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

Mehmet Hasgüler, “**Bağlantısızlık Hareketi: Yükselişi ve Düşüşü**”,
Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Sıtkı Egeli, “**Greek Air Power As A National Security Instrument**”,
Yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 1998.

The logo consists of the letters 'TCE' in a white, bold, serif font, centered within a solid red rectangular background. A small 'TM' trademark symbol is positioned to the upper right of the letter 'E'.

TCETM

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Trabzon'da doğdu. Orta öğrenimini Trabzon Anadolu Lisesi'nde bitirdikten sonra lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini ise aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde “ Çevreciliğin Siyasallaşması Üzerine Kuramsal Bir İnceleme” başlıklı teziyle 2001 yılında tamamlamıştır. Aynı zamanda Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tez süresince araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Halen İstanbul Kültür Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak ders vermektedir. Çalışma alanları AB azınlık hakları, Kıbrıs, küreselleşme ve milliyetçilik konularıdır.

The logo consists of the letters 'TCE' in a bold, white, serif font, with a small 'TM' trademark symbol to the upper right of the 'E'. The text is centered within a solid red rectangular background.